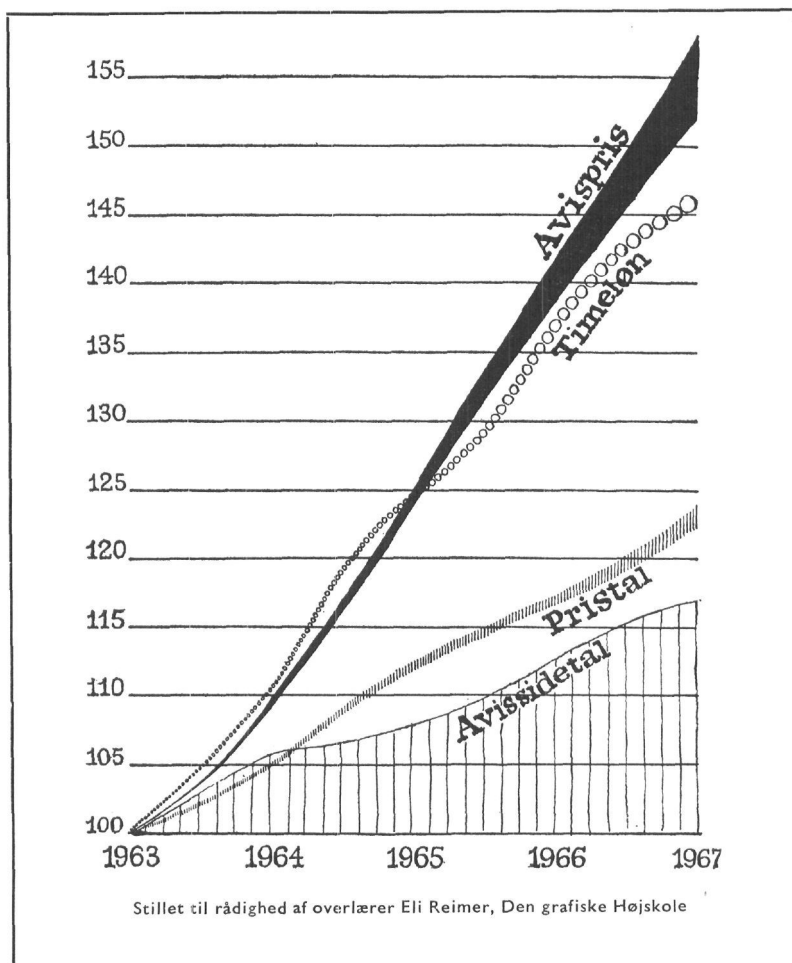

Dagspressen og samfundet

Betænkning vedrørende udviklingen i dansk dagspresses struktur og økonomi

Betænkning nr. 536

1969

ex. 2

Indholdsfortegnelse.

Indledning. <i>Udvalgets nedsættelse og virksomhed</i>	5
Definitioner.	7
Kapitel I. <i>Dagspressen og samfundet</i>	8
Kapitel II. <i>Dagspressens strukturudvikling 1945-68</i>	13
oplagsudviklingen	13
Dagbladsbestanden	14
Bladdødens hovedlinie	17
Koncentrationsprocessen i hovedstaden	17
Den selvforstærkende proces	19
et model-Danmark: Nordjylland	19
Sammenfatning af strukturforløbet	21
følger af udviklingen:	22
Publikums valgmuligheder	22
Pressens ejerforhold	22
Pressens politiske sammensætning	23
avisernes størrelse	23
Kapitel III. <i>Dagspressens Økonomiske stilling</i>	25
Introduktion	25
avisbedriftens økonomiske struktur	26
avisernes <i>indtægter</i>	27
annonceindtægter	27
Bladsalgindtægter	29
Øvrige indtægter	30
avisernes <i>udgifter</i>	31
avisomfang og råvarer	31
teknisk produktion	32
Distribution	34
Redaktion	36
administration m.v.	38
Dagbladenes <i>driftsresultat</i>	39
Kapitel IV. <i>foranstaltninger til støtte for dagspressen</i>	43
Dagspressens henvendelse til regeringen	43
Bladstøtte i udlandet	43
eksisterende foranstaltninger i <i>Danmark</i>	45
foranstaltningernes principielle og praktiske betydning	46
Kapitel V. <i>Problemstilling, mål og midler</i>	48
<i>Sammenfatning af problemstillingen</i>	48
Bladdød og bladkoncentration	48
Samfunds-interessen	49
Dagbladenes økonomi	50
Situationens dilemma	52
<i>Dagspressens egne muligheder for at styrke økonomien</i>	53
<i>Udvidet statslig støtte til dagspressen</i>	56
Mål og principper	56

	Side
Støtteforanstaltningernes finansiering	58
De mulige former for statslige støtteforanstaltninger:	59
- Driftstilskud	60
- takst- og afgiftslettelser	60
- Direkte beskatning	61
- finansiel støtte til rationaliseringer	61
- Konsulentbistand	62
- Statslig annoncering	63
- Støtte til udbredelse af avislæsning	64
<i>Udvalgets anbefalinger.</i>	64
Særudtalelse af Jørgen Bøgh	65
Særudtalelse af Erling Jensen	69
<i>Bilag.</i>	
1. henvendelsen fra Danske Dagblades fællesrepræsentation af 5/9 1966.	71
2. fællesrepræsentationens forslag til vedtægter for investeringssamar- bejde og kautionsforening	73
3. henvendelsen fra Dansk Journalistforbund af 1/9 1966.	77
4. amanuensis, cand. mag. Niels Thomsen: Koncentrationstendenser i Dansk Presse efter 1945.	78
tillæg 1: Danske dagblade 1945-1969.	94
tillæg 2: Danske dagblades ejerforhold 1948-1968.	101
5. en model for strukturudviklingen: Nordjylland med 3 tabelbilag	103
6. Civiløkonom E. Winsløw, Den grafiske højskole: Undersøgelse af danske dagblades driftsøkonomi med spørgeskema til dagbladene	121
7. avisernes tekniske valgmuligheder	129
Udarbejdet af et udvalg under Den grafiske højskole bestående af: Laboratorief, civilingeniør Chr. W. Christensen, Den grafiske højskole (formand) Civilingeniør Aa. Frøsløv-Nielsen, Den grafiske højskole Direktør, administrerende chefredaktør G. Næsselund, Ritzau Bureau Studieleder Eli Reimer, Den grafiske højskole Civilingeniør Arne Wulff, Den grafiske højskole.	
8. Statsstøtte til pressen i andre lande med appendiks: Udtalelse af rektor, fil. dr. Lars Furhoff om det svenske samdistributionsforslag	134
9. europæiske avispriser	142

iNdledNiNg

udvalgets nedsættelse og virksomhed.

den 15. februar 1967 nedsatte regeringen et uvildigt udvalg med den opgave at foretage en undersøgelse af dagspressens situation på baggrund af, at et betydeligt antal dagblade i de senere år har måttet indstille udgivelsen, og i forbindelse hermed vurdere, om denne udvikling må skønnes at medføre risiko for den betryggende udøvelse af den demokratiske informationsvirksomhed og meningsdannelse. udvalget skulle i denne sammenhæng overveje, hvorvidt - og i bekræftende fald i hvilket omfang og under hvilke former - staten bør yde støtte til pressen til imødegåelse af disse vanskeligheder.

inden for rammerne af sit kommissorium skulle udvalget have sin opmærksomhed henvendt på de synspunkter, der er fremsat over for regeringen af danske dagblades fællesrepræsentation i skrivelse af 5. september 1966 (bilag 1) og af dansk Journalistforbund i skrivelse af 1. september 1966 (bilag 3).

til medlemmer af udvalget beskikkedes:
Professor, dr. phil. *h. Bach*, formand
direktør, civilingeniør *arne Byskov*
domprovst *Jørgen Bøgh*
Professor, dr. polit. *Bjarke fog*
forstander, cand. jur. *erling Jensen*
departementschef *eigil Jørgensen*, statsministeriet
fhv. chefredaktør *alfr. Winther*.

som udvalgets sekretærer udpegedes:
Kontorchef *ole hansen*, statsministeriet
amanuensis, cand.mag. *Niels thomsen*
sekretær *Børge ebbesen*, statsministeriet.

udvalget blev bemyndiget til at tilkalde særligt sagkyndige og lade specielle forhold undersøge af dertil indkaldt særlig bistand. i overensstemmelse hermed har udvalget truffet aftale med civiløkonom *e. Winsløw*, den gra-

fiske højskole, der har bistået udvalget med bl.a. indsamling og bearbejdning af materiale fra dagbladene.

udvalget har drøftet spørgsmålet om, hvilke bladgrupper der må anses for omfattet af udvalgets undersøgelser. da udvalget ifølge kommissoriet alene skal foretage en undersøgelse af *dagspressens* forhold, har udvalget ikke fundet, at det har været dets opgave at inddrage f.eks. fag- og distriktsbladene i undersøgelsen, hvilket udvalget meddelte statsministeriet i sommeren 1967 i forbindelse med, at ministeriet da havde modtaget henvendelser herom fra fag- og distriktsbladenes organisationer.

udvalget har ikke set det som sin opgave at gå ind på en generel belysning af spørgsmålet om tV — herunder heller ikke eventuel indførelse af reklame-tV eller reklamer i tV og konkurrencen herfra, idet dette ikke synes at have umiddelbar aktualitet.

selv om udvalget erkender, at en række vidt forskellige faktorer kan påvirke udøvelsen af den demokratiske informationsvirksomhed og meningsdannelse, har udvalget alene følt det som sin opgave at undersøge og belyse de faktorer, der har deres årsag i dagspressens økonomi og konkurrenceforhold.

udvalget har holdt 11 møder, og der har været afholdt 6 møder i et underudvalg bestående af direktør *arne Byskov*, professor *Bjarke fog* og fhv. chefredaktør *alfr. Winther*.

de konkrete oplysninger, der indgår i betænkningen, herunder tal- og tabelmaterialer, og som danner grundlaget for udvalgets vurderinger og overvejelser, er dels hentet fra offentligt tilgængelige kilder, dels stillet til rådighed af organisationer, bladvirksomheder og enkeltpersoner m.fl.

udvalget er taknemmelig for den imødekommenhed, der fra alle sider er udvist i henseende til at meddele udvalget de oplysninger, der har været fornødne for arbejdets gennem-

førelse, og for den bistand der på mangfoldige områder er ydet udvalget i dets arbejde.

i det omfang, der i forbindelse med meddelelse af specifikke regnskabsoplysninger m.v. til udvalget er fremkommet ønske om, at oplysningerne indgår i betænkningen på en sådan måde, at bladets anonymitet bevares, har udvalget naturligvis respekteret et sådant ønske. i

den forbindelse kan oplyses, at betænkningens beskrivende og analyserende afsnit har været forelagt danske dagblades fællesrepræsentation og danske dagblades udgiverforening til gennemsyn med henblik på, at disse organisationer kunne sikre, at en ønsket anonymitet blev opretholdt.

København, den 23. juni 1969.

ii. Bach (formand)

arne Byskov

Jørgen Bøgh

Bjarke fog

erling Jensen

eigil Jørgensen

Alfr. Winther

udvalgets sekretariat:

ole hansen

niels thomsen

Børge ebbesen

definitioner.

genstanden for udvalgets undersøgelse er *dagbladene i det danske moderland*. der er set bort fra pressen i grønland, på færøerne og den dansksprogede presse i udlandet - ligesom den meget beskedne og for de hjemlige konkurrenceforhold betydningsløse ind- og udførsel af aviser lades uomtalt. Begrebet *dagblad* er defineret af danske dagblades fællesrepræsentation i en udtalelse af 3. marts 1964 som en »trykt publikation, der udkommer dagligt eller flere gange om ugen« med det primære formål »at bringe en alsidig nyhedsformidling fra ind- og udland og at bidrage til at belyse den politiske og kulturelle udvikling i samfundet«. der foreligger ingen reel tvivl om denne afgrænsning. et grænsetilfælde udgør blot midtfyns dagblad (ringe), som i de senere år er udgået med kun 4-5 numre ugentlig og et meget begrænset indslag af almen samfundsmæssig orientering. Bladet er her medregnet som normalt dagblad.

derimod har tidligere opgørelser ofte fulgt forskellig praksis ved adskillelsen af »hovedblade« og »aflæggere«. med henblik på den følgende fremstilling fastslås her *hovedblade* som dagbladsfremstillinger med fuldt selvstændig redaktion (stofudvælgelse) for hele avisens indhold. grænsetilfælde udgør her kun skagens avis, som fra 1958 er delvist samredigeret med frederikshavns avis, og der nord-schleswiger (åbenrå), som delvis fremstilles af en tysk avis i flensborg. de er begge medregnet som hovedblade i de følgende opgørelser. i modsætning til hovedbladene og visse delvis selvstændige blade (med egen udgivelse eller hjælpetrykkeri) står gruppen af *aflæggere* og *lokaludgaver* med særlige titler, samt de store blades teknisk bestemte variationer af indholdet på forskellige oplag. disse aflæggere o.l. har i sig selv kun mindre betydning for nærværende analyse, der vil samle sig om hovedbladene som afgrænset ovenfor.

tællingen af selve avissalget sker ved angivelse af *nettooplaget* pr. udgivelsesdag opgjort efter de af dansk oplagskontrol fastsatte kriterier (d.v.s. at kun eksemplarer, som er betalt med mindst 50 % af den normale pris, er medtaget). Kilden til oplagsforholdene efter 1945 er i hovedsagen oplagskontrollens halvårlige tællinger, som nu omfatter praktisk taget hele den danske presse (udenfor står kun tre meget

små aviser med knap en halv procent af det samlede oplag). for de tidligere år af perioden mangler adskillige blade, hvis oplag dog med rimelig sikkerhed har kunnet oplyses fra andre kilder. fremstillingen af oplagsforholdene vil i hovedsagen gå ud fra *hverdagsoplaget*.

udtrykket *hovedstadsområdet* (»hovedstaden«, »stor-København«) dækker her, hvad de store hovedstadsaviser løbende har betegnet som indenbys oplagsområde, d.v.s. grænsen er gradvist blevet flyttet noget udefter gennem 1950'erne. området omfatter nu det storkøbenhavnske handelsdistrikt, d.v.s. Københavns amtsråds-kreds samt seks kommuner umiddelbart uden for denne.

der skelnes i fremstillingen normalt mellem *lokalaviser* og *landsblade*. til de sidstnævnte regnes hovedstadsbladene samt Jyllands-posten. Blandt hovedstadsbladene skelnes mellem »*morgenaviser*«, »*aftenaviser*« (d.v.s. Berlingske aftenavis og information) og »*tabloidaviser*«, d.v.s. de blade, som udgår i et lille format i stærkt illustreret og sensationel opsætning og med et udtalt populært præg i stil og emnevalg: (B.t., ekstra Bladet, aftenbladet og fra 1966 søndags-aktuelt).

første-avisen er den avis, som i et vist lokalt konkurrenceområde har det største oplag (resp. har de største avisindtægter, se side 17). *anden-avisen* er det blad, som efter samme målestok er nr. 2. *tredie-avisen* den, som er nr. 3.

udtrykket *elasticitet* beskriver omsætningens følsomhed for ændring i prisen. efterspørgslen betegnes som uelastisk, når den samlede indtægt forøges ved en prisforhøjelse (idet den afsatte mængde kun går relativt lidt tilbage), medens den kaldes elastisk, hvis indtægten falder, og neutral-elastisk, hvis indtægten er uændret.

mille-millimeterprisen, der angiver prisen pr. mm tekstannonce pr. 1.000 solgte eksemplarer af avisen, registrerer både tekstmængden og størrelsen af det publikum, annoncøren får i tale pr. betalt annoncekrone.

udskiftningssider anvendes f.eks. i vidt omfang af provinsblade, som dækker flere lokalområder og derfor samler lokalstoffet på sider, der udskiftes under fremstillingen af samme dagblad, således at hvert lokalområde får sit lokale nyheds- og annoncestof.

kapitel I.

dagspressen og samfundet.

det moderne samfunds fortsatte tilpasning til nye teknisk-organisatoriske former, dets sammenhængskraft og dets evne til at tilgodese sine medlemmers trivsel er afgørende afhængig af effektiv kommunikation mellem de forskellige grupper og funktioner. efter sagens natur må massekommunikationsmidlerne spille en fremtrædende rolle i denne udveksling af information, meninger og styringsimpulser. i et samfundssystem, hvor folkestyret og de menneskelige frihedsrettigheder er grundlæggende principper, er det yderligere afgørende, at massemediernes forvalter deres mangesidede opgave under så vidtgående frihed og uafhængighed som overhovedet muligt. dansk lovgivning bygger på dette princip, som det fremgår af grundlovens paragraf 77, jfr. grdl. 1849 paragraf 91. også den konkrete afstikning af ytringsfrihedens grænser gennem straffeloven m.m. og retspraksis har — fraset krigsperioder — fulgt dette hovedprincip gennem mere end hundrede år, for så vidt angår de trykte medier. den frihed til at udsende bøger og periodiske skrifter, som ligger i næringsfriheden, og en praktisk taget ubegrænset straf- og censurfrihed for alle ytringer om samfundsmæssige og almene emner, tilvejebringer imidlertid ikke i sig selv den ytringsfrihed, som må formodes at være tilsigtet med grundlovens paragraf 77. fremkomsten af radio og tv har tydeliggjort dette, idet disse mediers iboende monopolistiske karakter har fremkaldt andre ordninger til sikring af ytringsfriheden end dem, der har været gældende for dagspressen. heri ligger dels, at virkelige monopoler inden for massekommunikationen efter gældende dansk opfattelse ikke vil kunne overlades til enkelte personer eller gruppers kontrol. dels, at den latente centralisering af kontrollen over radioens og fjernsynets indhold så vidt muligt bør opvejes af en decentraliseret kontrol over produktionen af blade og bøger.

det er herefter et vigtigt generelt spørgsmål, om økonomiske eller andre forhold faktisk har tilsidesat eller vil kunne tilsidesætte den mangfoldighed og selvkorregerende kappestrid i udgiver- og forlagsverdenen, som alene kan sikre borgeren tilfredsstillende valgmuligheder for indhentelse af informationer og chancer for at viderebringe egne synspunkter. det bør i denne forbindelse fastholdes, at den periodiske presse i danmark i dag er ganske overordentlig righoldig og varieret. det samlede antal periodika — fraset årbøger og skriftrækker — er formentlig mellem 3000 og 4000; og selv om det store flertal af disse er bestemt for en meget snæver kreds og rummer et stærkt specialiseret indhold, må der dog uden for dagspressen regnes med et stort antal, der fungerer som generelle massemedier. der udkommer mindst 300 ugentlige lokal- og distriktsblade med et samlet oplag på omkring halvanden million; adskillige af disse bringer i et vist omfang kommunalpolitisk orientering og debat. en snes underholdende ugeblade med et samlet oplag på over to millioner bringer talrige artikler om sociale forhold, familieøkonomi etc. herudover udgiver faglige foreninger og sammenslutninger m.v. blade med oplag på mindst en million, i hvilke ikke bare interressespørgsmål i snævrere forstand, men jævnlige også samfundsmæssige spørgsmål behandles. tidsskriftspressen tæller adskillige publikationer med speciale i den mere avancerede politiske, økonomiske og kulturelle debat og analyse. de godt 4000 bøger og 1500 pjecer — med samlede oplag på en halv snes millioner eksemplarer — som årligt udsendes her i landet, fordeler sig forholdsvis jævnt over mere end hundrede bogforlag; mindst fem hundrede af titlerne kan efter deres emne rumme direkte eller indirekte bidrag til debat og oplysning om samfundsspørgsmål. en monopolisering af disse vitale samfundsmæssige funktioner synes da uden for de nu-

værende muligheds grænse. afvigende synspunkter og oplysninger har altid - for så vidt de overhovedet kan vække interesse hos en større del af publikum - mulighed for at komme frem gennem den uhyre varierede produktion af bøger, pjecer, ugeblade og tidsskrifter.

ikke desto mindre måtte en begrænsning af mangfoldigheden inden for enkelte dele af produktionen vække betænkeligheder, og dette gælder specielt dagspressen. thi blandt de trykte medier er det fortsat dagbladene, som har den største samlede kontaktflade til befolkningen. der trykkes dagligt en avis for hver af de ca. 1700.000 husstande, og det er konstateret, at 92 % af alle voksne dagligt læser avis - 26 % endog mere end een. efter de foreliggende opmålinger af dagbladenes indhold må det herefter antages, at hver voksen dansker ad denne vej dagligt har direkte adgang til 10 a 20 tekstpalter information og debat om udenrigs-, indenrigs- og kommunalpolitik, nationaløkonomi, erhvervsforhold, socialstof og andre samfundsmæssige spørgsmål. dette svarer til ca. 5000 spalter årligt eller omtrent 8000 bogsider i normalformat. fraset radio og tv spiller ingen andre medier tilnærmelsesvis så stor en rolle på dette område.

fra en historisk synsvinkel er dette ikke overraskende. de fleste danske dagblade blev oprettet i intim forbindelse med en af de politiske parti- og folkebevægelser, og de fleste andre indtrådte i en sådan kontakt under den store politiske brydningstid. et stort flertal af aviserne tæller i deres redaktion eller bestyrelse medlemmer, som tillige har politiske tillids-hverv. de er yderligere gennem en politisk redaktørforening i nær kontakt med et parti, og en bestemt politisk målsætning er ofte antydet i udgiverselskabets vedtægter. samtidig med at dagbladene byder befolkningen mere politisk information end alle andre medier, bevirker deres udgivelseshyppighed, at de sammen med radio og fjernsyn er befolkningens eneste forsyningskanal med hensyn til den primære nyhedsformidling og den umiddelbare standpunkttagen.

dagspressens organisationsformer og arbejdsvilkår er derfor af væsentlig betydning for samfundet, og principielt må det være lovgivningens opgave at sikre ytringsfrihedens opretholdelse på dette område, såfremt den trues af forhold inden for eller uden for pressen selv. mange forhold kan alvorligt begrænse den reedle betydning af den grundlovssikrede presse-

frihed; men udvalget har som nævnt kun følt det som sin opgave at undersøge de faktorer, som har deres årsag i branchens økonomiske og konkurrencemæssige forhold. det har her ved været et ledende synspunkt, at en sund økonomi i sig selv vil medvirke til at forbedre dagspressens betjening af publikum.

også spørgsmålet om monopolisering og konkurrence inden for dagspressen på dette område må betragtes på en anden måde end i andre dele af erhvervslivet. en sanering af pressens økonomi på den enkle måde, at alle mindre blade ophørte, og at markedet derefter deltes mellem et antal blade med monopol på et geografisk eller socialt-kulturelt afgrænset publikum, ville ikke tilgodese samfundets tarv. konkurrencen er ønskelig ikke alene til stimulans af højere teknisk effektivitet eller til beskyttelse af forbrugerne mod ublu priser, men fuldt så meget som et formål i sig selv, et uundværligt element i en fri meningsbrydning.

Både for dagspressens økonomi og for opretholdelse af en flerstemmig avisbestand har udviklingen siden 1945 haft en række negative træk, omfattende - på samme tid - en alment dårlig bladrentabilitet, en halvering af antallet af dagblade, enkeltbladssystemets tiltagende dominans i provinsen - samt en stigende oplagskoncentration på et fåtal af aviser, jfr. nærmere herom i kap. ii og kap. iii.

denne udvikling har på afgørende punkter betydning for pressens evne til at løse de opgaver, samfundet må stille den, og som er den egentlige basis for pressens frihed. disse opgaver er:

at orientere læserne om alle begivenheder og udviklingstendenser, som har betydning for befolkningen som helhed og påkalder sig dens stillingtagen,

at sætte disse efterretninger ind i en sammenhæng, som giver dem mening,

at yde egne bidrag til diskussionen om, hvordan befolkning og myndigheder skal reagere på dem, og

at viderebringe alle relevante indlæg herom fra anden side.

det bemærkes, at pressens opgaver i denne forbindelse er begrænset til det *samfundsmæssigt relevante stof* — såsom f.eks. indenrigspolitik, verdenspolitik, kommunale, sociale, juridiske, erhvervsmæssige og visse kulturelle spørgsmål. faktisk har dagspressen mange andre arbejdsfelter, og selv om disse kan dækkes af an-

dre medier, må det antages at have betydning for dagspressens overlevelsesmuligheder, at den behandler de øvrige stofområder i det omfang, de enkelte blade skønner dette fornødent. dette gælder f.eks. averteringen, kriminal- og ulykkesreportager, sportsstof og den rent underholdende læsning. men for det nævnte samfundsmæssigt relevante stof ~~stilles der~~ mere absolutte krav til dagspressen, og det er alene dette, som kan berettige, at samfundsmagten viser dagspressen særlig interesse.

udvalget vil i de følgende kapitler gå ind på en vurdering af den potentielle gennemslagskraft i den koncentrationsbevægelse, der så fundamentalt har ændret dansk pressestruktur i de seneste årtier. de perspektiver for pressens funktioner, der rummes i en forlængelse af den hidtidige udvikling, skal her diskuteres i de følgende 6 punkter:

(1) den halvering, der siden 1945 er sket i antallet af selvstændige politiske redaktioner, indebærer bl.a., at der er færre potentielt selvstændige røster i den daglige landspolitiske presedebat. dette forhold er dog næppe nogen afgørende indvending mod udviklingen. dels vil de tilbageværende blade antagelig stadig dække et forholdsvis bredt udsnit af det politiske spektrum. dels er de enkelte redaktioner bl.a. i kraft af deres større — og i politisk henseende mindre bundne - bemanning formentlig blevet mere selvstændige i deres egen argumentation og stillingtagen og samtidig mere åbne for indlæg udefra. endelig er dette et af de områder, hvor politiske ugeblade og tidsskrifter m.m. i visse henseender kan udgøre et tilfredsstillende alternativ. erfaringerne synes at tyde på, at mangelen på egen dagspresse ikke er nogen afgørende hindring for udbredelsen af nye politiske retninger eller for deres evne til at komme til orde i debatten.

(2) antallet af udgivelseskaber er siden 1945 reduceret endnu stærkere end bladtallet, og de ti største selskaber har øget deres andel af det samlede oplag. Blandt udgivelseskaberne er der yderligere sket en styrkelse af enkeltmandsejet og fåmandsejet og en svækkelse af organisationsejet. tilsammen betyder dette, at kontrollen over dansk dagspresse er blevet samlet på færre hænder. for så vidt som udgiverne selv øver væsentlig indflydelse på det redaktionelle indhold, indebærer dette en yderligere latent begrænsning af diversiteten i dagspres-

sen som helhed, og mange steder i landet dækker en avis, som kontrolleres af en enkelt person eller familie, 60 å 70 % af husstandene.

i praksis er betænelighederne ved denne tendens måske knap så store, som den umiddelbare betragtning ville lade ane. den danske presses tradition tillægger chefredaktøren faktisk suverænitet med hensyn til det redaktionelle stof, og denne hovedregel er nedlagt i de fleste udgivelseskabers vedtægter. dette udelukker naturligvis ikke, at redaktionen i åben strid med ejersynspunkter i visse tilfælde vil trække det korteste strå. men offentlighedens viden om ejerforholdet og frygten for dens kritik i konkrete konfliktsituationer vil ofte virke som en bremse og et korrektiv. noget lignende gælder formentlig annonceres eventuelle forsøg på at øve indflydelse på indholdet. en meget stor omsætning betyder her, at ingen enkelt kunde vil kunne sætte tilstrækkelig magt bag sin henstilling, og navnlig vil en annoncør ikke have mulighed for at straffe et blad i monopol-situation ved at flytte sine annoncer.

på den anden side indebærer monopolsituationen efter sit væsen, at eventuelle overgreb fra ejere eller annoncører kun i meget ringe grad vil blive modvirket af den klassiske sanktion - et frafald af læsere. det spiller stærkt ind i denne forbindelse, at det ikke siden 1945 har været muligt med held at etablere et nyt dagblad her i landet.

(3) i de enkelte områder af provinsen har udviklingen medført, at en overvejende del af publikum - nemlig den del, som kun læser een avis og vælger denne efter omfanget og kvaliteten i det lokale nyheds- og annoncestof - temmelig automatisk henvises til een bestemt avis. da denne samtidig traditionelt og oftest personelt er knyttet til et bestemt politisk parti, kan der være en vis risiko for, at befolkningen i nogen grad eksponeres eensidigt i politisk forstand gennem pressen. det kan dog heroverfor hævdes, at ingen er tvunget til at foretage dette valg, og navnlig at de færreste af økonomiske grunde er forhindret i at holde to aviser. hertil kommer, at den større objektivitet i henseende til behandlingen af det politiske stof, der har kendetegnet langt de fleste dagblade i efterkrigsårene, indebærer, at nutidens avislæsere måske får en sagligt bredere politisk orientering end under fire-bladssystemet. endelig udgør andre medier - navnlig fjernsynet og radioen - virkelige alternativer for alle på dette

område, hvilket påvirker dagbladenes eget nyhedsvalg.

et studium af sammenhængen mellem bladenes oplag og stemmetallenes fordeling og ændring ved folketingsvalgene viser yderligere - ganske på linie med mere metodiske empiriske undersøgelser i udlandet - at de direkte virkninger af politisk påvirkning gennem dagspressen gennemgående er overordentlig hegrænset.

også selv om der synes at have været en udvikling hen imod mere objektivitet i dagbladenes udvælgelse, behandling og kommentering af det samfundsmæssige stof, ligger der dog også negative træk i en sådan udvikling, hvor visse partiers synspunkter træder stadig stærkere frem i debatten, uden at befolkningen har ønsket det. medens læserne rimeligvis kun rent undtagelsesvist lader sig påvirke til at ændre deres grundlæggende politiske standpunkt, vil avisen eventuelt i tilsyneladende mindre og mere tekniske spørgsmål kunne få indflydelse på læsernes synspunkter som deres eneste oplysningskilde i det bestemte spørgsmål.

(4) den betragtning, at avisens autoritet og påvirkningsmuligheder fortrinsvis er at finde, hvor konkrete informationer fra anden side savnes, og hvor læseren ikke forud har nogen opfattelse, peger hen på to andre vigtige sider af pressens virksomhed.

i den lokale politik vil den lokale eneavis undertiden kunne opnå en meget stærk magtstilling, fordi landsblade, radio og fjernsyn m.v. normalt ikke tager dette stof op. det samme gælder med hensyn til den lokale avis' funktion som en slags kontrolorgan i en lang række spørgsmål, hvor den skal beslutte f.eks., om offentlig kritik skal rejses eller frafaldes. elimination af al lokal konkurrence medfører en vidtgående magt for den lokale eneavis til hemmeligholdelse, og sagligt uvedkommende hensyn - f.eks. af rent personlig art - vil kunne medføre lemfældighed i afgørelsen af, om en sag skal tages op. (naboblade vil dog ofte være underrettet og vil se en naturlig interesse i at fungere som »kontrolinstans«).

i et meget stort antal tilfælde står avisen med en i praksis temmelig ubegrænset magt til at påvirke enkeltindviders og enkelte virksomheders trivsel. navns nævnelser og referatets balance i straffesager, viderebringelse af forretningsrygter, anmeldelse af bøger og forestillinger er eksempler herpå. i en række af disse til-

fælde vil konkurrencen kunne virke mildnende på fejlgreb. i andre kan derimod netop konkurrencen fremkalde hensynsløshed i bladenes journalistik.

generelt må det vist nok formodes, at monopolavisen typisk vil udvise den mest besindige og hensynsfulde adfærd. til gengæld kan den uden stof risiko være mindre nidkær med at bringe relevante sager til borgernes kundskab. Vurderingen af monopolen kommer herved i nogen grad til at afhænge af den hovedopgave, man tillægger dagspressen. såfremt man understreger hensynet til at undgå tilfælde af bevidst ensidig og aggressiv sensationsjournalistik, synes en bladkoncentration ikke uden fordele, selv om monopolen heller ikke på dette punkt kan give garantier. såfremt man lægger hovedvægten på pressens kontrolfunktion - og hertil kan den stigende magtkoncentration i samfundet anspore - må det nok hævdes, at konkurrencen i højere grad fremmer kritik og aggressivitet.

(5) spørgsmålet om objektivitet, fairness og årvågenhed er imidlertid ikke de eneste kriterier for bedømmelsen af avisens betjening af sit publikum, thi foruden redaktionen intentioner spiller også dens muligheder ind. samfundsudviklingen stiller stedse større krav til den saglige kvalitet, den pædagogiske tilrettelæggelse og omfanget af den generelle information fra ind- og udland. det betyder, at redaktionen bør kunne disponere over flere og bedre kvalificerede - derunder mere specialiserede - medarbejdere, over flere midler til erhvervelse af fællesstof og formentlig over mere spaltepads. forlods er det da klart, at meget små blade, som lægger hovedparten af deres indsats på f.eks. annoncerne og lokalstoffet, næppe vil kunne imødekomme disse krav. en gennemgang af de bestående danske dagblades indhold viser klart, at de noget større aviser gennemgående giver læserne mere faktisk nyhedsstof og benytter flere kilder hertil, at de bringer mere og bedre udformet baggrundsorientering til fortolkning af nyhederne, og at de i højere grad i reportage- og kronikform foretager selvstændige behandlinger af samfundsmæssige spørgsmål.

nogen entydig sammenhæng er der dog ikke tale om. navnlig springer det i øjnene, at nogle større provinsblade har valgt at samle kræfterne om lokalt stof i snævrere forstand (og måske ikke mindst i bladenes grænsedistrikter),

og at nogle meget oplagsstærke middagsaviser i hovedstaden domineres af rent underholdende læse- og billedstof. dette må formentlig bedømmes derhen, at den kontinuerlige velunderbyggede orientering om samfundsspørgsmål i visse situationer - både i det delvist realiserede lokale monopol og i den hårdt optrukne konkurrence om et mindre krævende publikum - er relativt underordnet for avisens udbredelse og økonomiske trivsel. løsningen på dette sammensatte problem må søges ad flere veje, delvis forskellige for de enkelte bladtyper. noget vil eventuelt kunne udrettes ved en udvidelse, forbedring og eventuelt en billiggørelse af det forhåndenværende fællesstof (nyheds- og korrespondancemateriale). endvidere ville en forbedret og måske mere specialiseret uddannelse af de journalister, som forarbejder og kommenterer nyhedsstoffet, utvivlsomt på længere sigt forøge værdien og læserinteressen i stoffet. og endelig vil en højere prioritering af samfundsorienteringen i uddannelsessystemet - herunder også en mere direkte tilvænning til benyttelse af dagbladene - på længere sigt tilvejebringe de forudsætninger hos læserne, som alene kan motivere alle aviser til spontant at understrege denne deres samfundsmæssige hovedopgave.

(6) en anden af dagbladets opgaver har været funktionen som talerør for by og egn. udviklingen har på dette punkt medført, at færre byer i dag har et dagblad, som produceres og udgives lokalt og som i sit emnevalg og i sin stillingtagen navnlig tilgodeser byen og dens

opländ. konsekvenserne af denne side af koncentrationsprocessen og bladdøden synes dog at have været forholdsvis moderate, idet de udefra kommende lokalaviser, som er trådt i stedet for byens egen avis, bl.a. af konkurrencehensyn i høj grad har været indstillet på en intensiv betjening af de nye spredningsområder. hvad der mistes ved denne udvikling er fortrinsvis organer, som specifikt taler det mindre lokale samfunds sag over for lovgivningsmagt, centraladministration og højere lokaladministrative myndigheder. men det er vel diskutabelt, om den lokalpatriotisme, som kan ligge heri, ikke finder fornuftigere proportioner gennem indpasningen i et større bladområde. og det er givet, at befolkningen i den lille by med hensyn til almen orientering gennemgående vil blive bedre betjent gennem større regionale blade. i en tid, hvor erhvervslivet og kulturet gradvist finder større enheder, og befolkningsbevægelserne bliver mere omfattende, må dette sidste hensyn alt i alt siges at være det afgørende.

Vurderingen af den hidtidige strukturudvikling i dagspressen og af dens mulige videreførelse under i øvrigt uændrede lovgivningsrammer fører da udvalget til den dobbelte konklusion, at en tendens mod stordrift på mange punkter må bedømmes positivt, men at en tendens mod monopolisering - som vel ikke nødvendigvis fremstår heraf, men dog empirisk er dens nærliggende konsekvens - alt i alt må bedømmes som uønskelig.

k a p i t e l i i.

dagspressens strukturudvikling 1945-1968*).

oplagsudviklingen.

1) Danmark er traditionelt et af verdens avisrigeste lande i den forstand, at hele befolkningen relativt tidligt var fuldstændig dækket af dagspressen. Årene umiddelbart efter 2. verdenskrig indebar i denne henseende en kulmination. tendensen var derpå vigende mellem 1950 og 1963, hvorefter en vis stigning er indtrådt, som det fremgår af tabel 1.

tabel 1. nettooplag og folketal 1945-1967.

	1945	1950	1955	1960	1965	1967
nettooplag i 1000 eks.						
hverdage	1680	1700	1603	1632	1673	1734
søndage	936	1231	1287	1260	1255	1292
aviser pr. 1000 indb.						
hverdage	414	396	361	356	352	357
søndage	230	288	290	275	264	264

anm. tallene er helårsgennemsnit, 1945 dog kun 2. halvår.

avissalget er altså relativt betydeligt mindre i dag end for tyve år siden. målt i forhold til folketallet, som ovenfor, er tilbagegangen på ca. 10 %, og betragtet ud fra befolkningens sammensætning i aldersklasser og fordelingen på husstande er den endnu stærkere. udviklingen har været mere ugunstig end i de omliggende lande. fortsat hører Danmark dog til den del af verden, som har den højeste avisdækning, idet reelt kun England, Japan, Sverige og Finland ligger højere.

Årsagen til stagnationen i avisforbruget, der også kendes som tendens fra andre højtudviklede lande, har måske været de nye massemediers fremtrængen (f.eks. fjernsynet), men tidsmæssigt er sammenfaldet her ikke alt for ud-

talt. man må derfor nok pege på ændrede fritidsvaner i bredere forstand.

tillige må det imidlertid understreges, at befolkningens udgifter til aviskøb ikke har været stagnerende. et indeks for avisernes abonnementspriser med basis i 1948 (= 100) viser en stigning for de seks største hovedstadsblade til gennemsnitlig 518, for elleve store og middelstore provinsblade til gennemsnitlig 465 i 1967, medens det almindelige pristal kun synes godt og vel fordoblet. timelønnen er i samme tidsrum kun steget til ca. 430, således at avisholdsudgiften kun i kraft af ca. 10% fald i indkøbsmængden har bevaret nogenlunde samme vægt i budgettet fra 1948 til 1967.**)

ligeledes må det fastholdes, at stofmængden i den enkelte avis er forøget meget betydeligt. det totale omfang er typisk vokset med 125-150 %; den redaktionelle tekst er typisk fordoblet siden 1948 (jfr. senere side 31 og 37). den synsvinkel kan altså anlægges på det stagnerende oplag, at forbruget i 1940'erne, da sidetallene reduceredes, ekspanderede via oplaget, men at der efter rationeringens ophævelse (1950) er sket en forbrugseksponation via forøget sidetal i den leverede avis. ganske svarende hertil har dagspressens samlede produktionsværdi udviklet sig nogenlunde i takt med det øvrige erhvervslivs.

2) det samlede oplags relative stabilitet i efterkrigsårene modsvares af en temmelig uændret balance mellem *lokalaviser* og *landspresse*. dette fremgår af omstående tabel 2.

*) de statistiske analyser i dette afsnit er bygget på tabelmaterialet til bilag 4, hvortil i øvrigt henvises.

**) dagblade er ikke specificeret i forbrugsundersøgelserne over lønmodtagerhusstande; men de må antages at dække mellem 1/3 og 1/2 af posten »bøger, aviser og blade«, hvis andel i udgifterne i 1942 og 1948 var 1,5 %, i 1955 og 1963 1,3 %.

Tabel 2. Oplagsudviklingen for lands- og lokalpresse 1950–1968.

Oplag i 1000 eksemplarer (1. halvår)	Hverdage					Søndage	
	1950	1955	1960	1964	1968	1950	1968
Hovedstadsbladene							
1. indendags	600	557	539	515	566	479	417
2. udenbys	161	153	169	160	200	306	278
Hovedstadsbladene i alt . . .	761	710	708	675	766	785	695
3. Jyllands-Posten	68	72	63	64	77	107	160
4. Aktuelt provinsudgaver .	-	-	-	60	56	-	-
5. Lokale provinsblade	863	835	860	839	866	339	451
Provinspressen i alt	931	907	923	963	999	446	611
Hele dagspressen	1692	1617	1631	1638	1765	1231	1306

Anm. Aktuelt provinsudgaver oprettedes 1961-64 ved 8 lokale aftenavisers opgang i Aktuelt.

det fremgår, at der alt i alt har været tale om en vis svækkelse af *hovedstadspressens* oplagsandel. hovedforklaringen er her en betydelig svækkelse af avisdækningen i selve hovedstaden, hvor antallet af aviser solgt pr. 1000 indbyggere faldt fra 486 til 376 i tiden 1950-65, medens faldet i provinsen var meget beskedent (fra 358 til 341). hovedstadspressens provinsoplag har fraset de allerseneste år været ret uforandret, om søndagen endog stigende. landspressen (d.v.s. hovedstadsbladene + Jyllands-posten) som helhed synes at have holdt en relativ uforandret procent af provinsens bladforsyning. denne andel udgør på hverdage gennemsnitligt 21 % i 1968 (mod 19-20 % gennem 1950'erne), idet hovedstadsbladenes udenbys oplag rummer 8-9000 eksemplarer til udlandet og uspecificerede pladser. om søndagen er landsbladenes andel langt højere, ca. 49 %, idet jo kun ti provinsblade udgår om søndagen; men til gengæld er denne andel, som det ses, gået ret stærkt tilbage (fra ca. 70 % i 1950).

hermed er det ikke sagt, at hovedstadsbladene ikke har påvirket udviklingen i provinsen - deres ekspansionsbestræbelser har således utvivlsomt presset lokalavisernes udgiftsniveau i vejret. men strukturudviklingens grundlinier må søges i de lokale konkurrenceforhold, og dens konsekvenser modificeres ikke afgørende af landspressen. i det store og hele synes også lokalavisernes spredningsmønstre at have været stabile. dette indebærer, at der foregår en yderst livlig konkurrence (som dog ikke resul-

terer i afgørende forskydninger) i grænsekommunerne mellem de 30-35 større bladområder, men at hovedbyerne og deres kerneopland ikke påvirkes nævneværdigt heraf. et vist overblik over forholdene kan fås af tabel 3, der belyser dækningsprocenterne i 13 udvalgte handelsdistrikter på basis af »kriterias« materiale. det bemærkes, at den der anvendte geografiske inddeling, de almindelige handelsdistrikter, visse steder afviger en del fra de reelle avisområder. lokalavisernes typiske dækningsgrad på hverdage uden for grænseområderne belyses derfor bedst i tabellens sidste afdeling (C), som kun gælder distriktets hovedby.

dagbladsbestanden.

3) som det allerede fremgår af tabel 3, er den danske provinspresse i dag præget af en ganske vidtgående monopolisering på lokalt plan. reglen er, at der i et givet område findes een dominerende lokalavis, som typisk dækker 60-70 % af husstandene i udgivelsesbyen såvel som i de omliggende landdistrikter, stationsbyer og små købstæder. i alle områder opretholder a-pressen lokal konkurrence gennem enkelte lokale hovedblade og disses aflæggere eller gennem aktuelt talrige lokaludgaver; men kun undtagelsesvis dækkes derved mere end 10-15 % af husstandene. Bortset herfra findes fortsat doublerende borgerlige lokalaviser i tre af de største byer, og i en halv snes øvrige

tabel 3. dækningsprocenter i 13 handelsdistrikter forår 1968.

% af posthusstandene pr. 15.2.1968	København	Hillerød	Holbæk	Slagelse	Nakskov	Odense	Middelfart	Vejle	Århus	Hjørring	Herning	Esbjerg	Haderslev
A. HVERDAGE													
Aktuelt	6	5	3	7	—	6	11	9	1	—	8	10	—
Største lokalavis	—	52	46	58	47	49	50	59	59	69	50	76	31
Lokalavis nr. 2	—	—	19	—	29	18	—	—	12	5	—	—	28 + 4
Fremmede lokalaviser ..	2	—	8	9	3	3	15	3	5	1	10	1	7
Lokalaviser i alt	8	57	76	74	79	76	76	71	77	75	68	87	70
B.T. og Ekstra Bladet ..	43	21	14	12	12	8	10	6	10	3	7	6	5
Politiken og Berl. T. ...	43	16	9	6	8	4	5	3	4	2	2	3	3
4 små landsaviser	7	3	2	2	2	2	3	1	3	1	2	1	2
Jyllands-Posten	—	—	—	1	—	2	8	10	14	5	13	5	6
Landsaviser i alt	93	40	25	21	22	16	26	20	31	11	24	15	16
B. SØNDAGE													
Største lokalavis	—	58	—	—	—	56	—	—	66	72	—	—	—
Øvrige lokalaviser	—	—	—	—	—	26	34	—	12	13	3	—	39
Lokalaviser i alt	—	58	—	—	—	82	34	—	78	85	3	—	39
Politiken og Berl. T. ...	66	40	47	35	28	7	15	9	6	4	5	14	11
Søndags Aktuelt	8	6	6	7	9	8	14	6	2	1	5	9	4
Jyllands-Posten	1	1	1	2	1	4	16	26	17	8	32	16	17
Landsaviser i alt	75	47	54	44	38	19	45	41	25	13	42	39	32
C. HVERDAGE I BYEN													
A-pressen	—	8	5	13	39	7	12	13	13	11	10	12	5
Største lokalavis	—	65	73	64	44	64	46	60	65	76	63	73	45
Øvrige lokale	—	—	11	—	—	7	—	—	—	—	—	—	27
Fremmede lokale	—	—	—	—	2	—	12	—	—	1	1	—	—
Lokalaviser i alt	—	73	89	77	85	78	70	73	78	88	74	85	77

Kilde: Oplagstal og Markedstal (Danske Reklamebureauers Brancheforening 1968) suppleret med tal for enkelte ikke registrerede blade

større konkurrenceområder er der fuldt udbyggede aflæggerblade eller lokalredaktioner, som dækker over 10% af husstandene. afgørende for fortolkningen af dette strukturbillede er det, at avissalgets koncentration er tiltagende om den største avis, hvilket bliver klart ved en betragtning af udviklingen gennem de sidste tyve år.

i 1945 var den danske provinspresses struktur stadig stærkt præget af sin historiske basis, det såkaldte politiske firebladssystem. princip-

pet var, at hvert af de fire klassiske politiske partier havde sit eget presseorgan — et hovedblad eller en aflægger - i alle områder af landet. disse områders udstrækning og folketal var i mange tilfælde yderst beskedne. Aflæggersystemerne indebar store muligheder for fuldstændig eller delvis samdrift, men alligevel blev resultatet, at antallet af dagbladsvirksomheder blev overordentligt stort, og at tilsvarende oplagene gennemgående blev temmelig små. denne struktur, som var ret enestående i verden

(kun de øvrige nordiske lande havde noget tilsvarende systemer), var i driftsøkonomisk henseende på mange måder kunstig, men den var overfladisk set på det nærmeste intakt ved slutningen af 2. verdenskrig.

udviklingen siden 1945 har indebåret en kontinuerlig og radikal nedbrydning af dette system, som det vil fremgå af nedenstående tabel 4, er siden 1945 mere end halvdelen af provinsens hovedblade, nemlig 59 ud af 109, ophørt.

tabel 4. provinsbyernes dagbladsbestand 1945-1968.

	Hovedblade			Bladtitler		
	1945	1955	1968	1945	1955	1968
Byer med 4-5 blade	5	3	—	29	15	1
Byer med 3 blade	12	8	3	23	25	12
Byer med 2 blade	15	15	4	15	14	20
Byer med 1 blad	22	23	33	17	27	36
Tilsammen byer	54	49	40	84	81	69
Antal blade i alt	109	89	50	237	193	116

anm. tælling pr. 31. 12. - Bladtitler omfatter såvel aflæggere som hovedblade.

der er foregået en formindskelse af bladkredsenes antal, idet fjorten-femten mindre byer nu fuldstændig betjenes fra en større naboby. det er dog ikke denne bevægelse, som er koncentrationens hovedaspekt, thi mange af de nævnte byer rummede kun en enkelt avis med lav lokal dækning og betjentes hovedsageligt ude fra også i 1945. af de 59 bladophør i provinsen 1945-68 falder de 40 på byer, som stadig har egen avis, d.v.s. der er navnlig tale om en tendens til elimination af konkurrencen inden for de enkelte områder. det fremgår af højre halvdel i tabel 4, at der fortsat i de fleste større byer sælges mere end een lokal avis; men i stedet for tre eller fire titler findes der nu kun to, og den ene af disse er en aflægger.

4) nedgangen i dagbladsbestanden i hovedstaden har været betydeligt svagere end i provinsen. af 13 dagblade i 1945 ophørte eet i

1946, eet i 1959 og eet i 1961, således at tallet siden har været uforandret ti.

det samlede antal hovedblade i landet har da udviklet sig som følger (tabel 5):

tabel 5. antallet af hovedblade i 1945-1968 (pr. 31.12.)

1945	122	1955 . . .	101	1965	63
1950	110	1960	82	1968	60

nedgangen har således været kontinuerlig, dog nærmest stigende i hastighed. et væsentligt aspekt af tendensen er det, at bevægelsen i dagbladsbestanden næsten alene har bestået i nedlæggelse af gamle, indarbejdede aviser. siden befrielsesdagene i 1945 er der her i landet kun oprettet tre hovedblade, hvoraf det ene (den tyske avis i åbenrå 1951) næppe kan kaldes en reel nyskabelse, medens de to andre senere atter er ophørt (københavn 1946-49 og amtsbladet 1951-68).

hovedbladenes fordeling på landsdelene har udviklet sig som følger (tabel 6):

tabel 6. hovedbladene geografisk fordelt 1945-1968 (31.12).

	1945	1968	1945-68
københavn	13	10	-23 %
sjælland	26	8	-69 %
fyn og øvrige øer. . . .	29	11	-62 %
øst- og sønderjylland	28	15	-46 %
nord- og Vestjylland.	26	16	-39 %
hele landet	122	60	-51 %

nedgangstakten har varieret en del. den har været stærkest, hvor avistallet i 1945 var relativt stort i forhold til folketallet (øerne, modsat københavn, sønderjylland, nord- og Vestjylland). i betragtning heraf kan det konstateres, at »bladdøden« geografisk set har været et generelt fænomen.

også politisk har fordelingen været bred. de konservative, radikale og socialdemokratiske bladgrupper er reduceret med 60 å 70 % siden 1945, men også Venstrepressen har lidt svære tab (se tabel 12). oplagsforskydningen går til dels på tværs af disse forskelle. den direkte økonomiske støtte til bladene har også efter det oplyste været stærkest for de socialdemokratiske og konservative bladgrupper, men ret ubetydelige for Venstrepressens vedkommende (se

bilag 4 s. 87 ff). det politiske aspekt rummer derfor ingen direkte forklaring på forløbet.

Bladdødens hovedlinie.

5) en ren størrelsesfaktor kan derimod iagttages: det er helt overvejende de små blade, som er ophørt eller gået ind under andre blade. dette belyses af tabel 7 med udgangspunkt i bladenes hverdagsoplag i 1945.

tabel 7 tyder på, at blade med oplag over 8-10.000 generelt har været levedygtige, medens gruppen under 3-4.000 har haft umulige vilkår. men dels er der undtagelser til begge sider, og dels falder et ret betydeligt antal blade i mellemgruppen. en nærmere betragtning af variationerne i overlevelsessevnen peger klart på

konkurrencepositionen som den afgørende faktor for provinsens lokalpresse. Bilag 4 viser, at det helt generelt er den *i forvejen største* provinsavis, som er opretholdt og gået frem, medens områdets øvrige aviser i de fleste tilfælde er nedlagt, blevet aflæggere eller gået tilbage. af de 86 selvstændige blade (hovedblade *plus* aviser med eget udgiverselskab eller hjælpe-trykkeri), som er ophørt (eller blevet aflæggere) siden 1945, var de 69 mindre end en anden lokal avis, 10 var alene i en mindre by, medens 7 var størst i en by, som senere opslugtes af et større tilgrænsende bladområde.

en oversigt over tendensen kan gives i tabel 8, som belyser udviklingen i de 25 største bladområder (excl. københavn og sønderjylland).

Tabel 7. Oplagsstørrelser og overlevelse i dagspressen.

	Hovedblade efter hverdagsoplagets størrelse						I alt
	under 1700	1700-2699	2700-5999	6000-9999	10.000-24.999	over 25.000	
Antal hovedblade 31.12.1945	19	21	21	21	21	19	122
Heraf nedlagt 1946-68	15	14	6	—	1	3	39
« aflægger i 1968	2	5	8	7	2	—	24
« hovedblad i 1968	2	2	7	14	18	16	59
Jfr. oplagsstørrelser 1968	2	2	6	9	21	19	59

Anm. »Der Nordschleswiger« (opr. 1951) er ikke medregnet.

kun eet område viser reel afvigelse fra hovedtendensen: odense, hvor den næststørste avis omkring 1960 erobrede førstepladsen. oplagsforskellen var dog i 1950 ret ringe - medregnet søndagsoplaget ca. 20 % - og navnlig modsvarede den ikke af nogen forskel i de to blades indtægter. ser man af denne grund bort fra odense, *bliver det samlede resultat, at nr. 1-aviserne har forøget deres oplag med 37 %, medens de øvrige aviser er gået 38 % tilbage* (fraset de nedlagte blade dog kun 24 % tilbage). også inden for de samme størrelsesgrupper iagttages en klar forskel i oplagstendensen - således er første-aviserne, som i 1950 havde oplag mellem 5 og 10.000, vokset med 22 % frem til 1968, medens anden- og tredje-aviserne i samme størrelsesgruppe er gået 15 % tilbage (bortset fra ophørte blade).

den foreløbige *konklusion* bliver da, at provinsblade, som har opnået lokalt oplagsføreskab, i kraft heraf har bedre vilkår end andre

blade. også i de mindre avisområder kan denne tendens følges, selv om den her oftere brydes af indgreb i konkurrencen udefra. sønderjylland er ikke medtaget i tabel 8, fordi pressestrukturen her er ret kompliceret; men landsdelen som helhed viser det førnævnte fælles-træk, idet Jydske tidendes aflæggere 1950-68 voksede fra 24.300 til 30.600, medens de lokale danske blade alle gik tilbage (fra i alt 24.400 til 17.000).

koncentrationen i hovedstadspressen.

6) strukturudviklingen i hovedstadspressen er af flere grunde mere kompliceret end i provinspressen. selve markedets størrelse giver her muligheder for en videregående differentiering af bladene. dette har indebåret, at hovedstaden rummer nogle specialdagblade, som dog alle er ret små. men videre er der også udviklet en særlig populærpresse af formiddags- og løssalgs-

tabel 8. oplagsudviklingen i 25 bladdistrikter.

Hverdagsoplag i tusinde ekspl.	Oplag i 1. halvår 1950				Fremgang 1950-1968 (1. halvår)			
	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Nr. 4	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Nr. 4
1. Århus	42.0	17.6	12.9	-	23.0	-3.7	-12.9+	-
2. Odense	32.9	28.8	16.6	3.7	-4.6	23.9	-5.1)	-3.7+
3. Ålborg	30.9	25.3	11.5	-	23.1	-7.9	-3.9	-
4. Esbjerg	34.4	6.7	1.7	0.6	14.4	-0.8)	-1.7+	-0.6+
5. Randers	15.2	12.3	7.4	0.9	10.1	-2.3	-1.8	-0.9+
6. Horsens	14.2	5.2	5.2	-	6.3	-5.2+	-1.6)	-
7. Vejle	22.7	4.5	1.2	-	4.8	-1.2)	-1.2+	-
8. Kolding	16.0	3.7	2.3)	0.6	3.8	0.1)	-0.2)	-0.6+
9. Roskilde	10.8	5.8	1.0	-	2.6	1.7)	-1.0+	-
10. Fredericia	6.7	2.7	0.8)	-	1.4	0.3)	0.0)	-
11. Næstved	17.2	10.2	2.0	1.4	6.8	-2.0)	-2.0+	-1.4+
12. Silkeborg	13.2	4.2	1.1	-	8.0	-1.4)	-1.1+	-
13. Herning	10.6	1.6	-	-	4.7	-1.6+	-	-
14. Viborg	11.8	1.9	1.5	-	2.1	-0.3)	-1.5+	-
15. Svendborg	11.3	4.1	1.2	-	2.9	-2.2)	-1.2+	-
16. Slagelse	20.1	8.2	1.8	-	1.8	-1.4)	-1.8+	-
17. Nykøbing F.	10.1	5.8	3.1	2.7	5.0	-4.3)	-0.3)	-2.7+
18. Nakskov	8.6	7.0	1.5	-	1.4	0.6	-1.5+	-
19. Holstebro	9.5	3.3	0.9	-	3.1	0.0)	-0.9+	-
20. Hillerød	23.4	6.8	2.1	1.6	12.0	-1.2)	-2.1+	-1.6+
21. Hjørring	27.1	1.3	0.6	0.5	4.0	-0.5)	-0.6+	-0.5+
22. Holbæk	10.6	7.6	0.6	-	2.6	-1.6)	-0.6+	-
23. Skive	10.5	1.7	1.3	0.3	1.7	-0.1)	-0.6)	-0.3+
24. Rønne	7.0	5.7	1.1	-	1.7	1.0	-1.1+	-
25. Thisted	9.7	2.2	0.9	-	1.4	-2.2+	-0.4)	-
Tilsammen	426.4	182.2	80.2	12.3	144.1	-13.3	-45.1	-12.3

Anm.: Bevægelser ved sammenlægnings m.v. er elimineret så vidt muligt. Blade som er nedlagt, er mærket med +, de, som er blevet aflæggere, med halvparentes).

aviser i tabloidformat, med hovedvægt på illustrationer, hverdagssensationer og andet lettere læsestof. denne presses fremtrængen har præget hovedstadspressens udvikling afgørende siden 1940'erne. hovedlinien synes at være, at »tabloiderne« gennem et forøget indhold samt ved

fremrykning af trykktiderne fra at være tilkøbsaviser er trådt i direkte konkurrence med de traditionelle publikumsaviser. de har således øget deres andel i hverdagsoplaget fra 20 % i 1945 til 38 % i 1955 og 46 % i 1968. stigningen er særlig stærk på det udenbys salg, og det samlede avissalg i hovedstadsområdet er gået væsentligt tilbage. dette fremgår af tabel 9.

en anden konsekvens af de ændrede avisvaner har formentlig været en noget større bevægelighed i oplagsfordelingen på grund af løssalgets større udsving. i 1950'erne voksede B.t. eksplosivt, i de seneste år navnlig ekstra Bladet og søndags aktuelt. de enkelte virksomheders andele ses i tabel 10.

det ses, at der ikke her er sket nogen definitiv koncentration omkring een enkelt virksomhed. den tendens i den retning, som kunne spores ca. 1950-1963, er senere vejet tilbage,

Tabel 9. Oplagsudviklingen i hovedstadspressen.

Hverdage i tusinde ekspl.	1945	1955	1965	1968
Morgenblade	577	423	386	375
Tabloidaviser	162	219	265	351
Øvrige (Aftenaviser)	60	54	44	40
Tilsammen	799	696	695	766
Heraf i København	630	535	525	566
Ant. husst. i 1000 ca.	390	488	545	565

tabel 10. Bladhusenes andel i hovedstads-
pressens oplag.

	pct. af hverdags- og søndagsopl.			
	1945	1955	1964	1968
i/s Berlingske tidende .	32.7	42.1	52.2	48.6
a/s dagbl. politiken...	32.9	33.7	34.7	39.4
den socialdem. presse..	6.9	6.6	6.2	6.3
øvrige bladhuse.	27.5	17.6	6.9	5.7
i alt	100.0	100.0	100.0	100.0

når målestokken som her er det samlede blad-
salg. det må dog understreges, at bladhuse-
nes økonomiske rygrad fortsat er morgenavi-
serne, som bærer hovedparten af annoncerne
(jfr. bilag 4 s. 89 og s. 92). det største bladhus
besidder da latent en betydelig overmagt i øko-
nomisk henseende. under alle forhold har alle
andre bladhuse end de to store haft langtidsud-
viklingen imod sig. Bladdøden har ramt fire
aviser, som stod i temmelig åben konkurrence
med de to store bladhusers publikationer - navn-
lig aftenbladet (1959) og dagens nyheder
(1961). men som det siden vil ses, er der heller
ingen af de øvrige, som i dag har en tilfredsstil-
lende økonomi.

den selvforstærkende proces.

7) det væsentligste træk i strukturudviklingen
efter 1945 har da været en fortsat og accelere-
rende koncentrationsproces. dennes primære
retning har været, at aviser, som oplagsmæssigt
var underlegne på deres eget marked, efter-
hånden tabte terræn og til sidst måtte opføre at
udkomme selvstændigt. en betydelig gruppe
af dem er fortsat virksomme på markedet som
aflæggere (navnlig inden for a-pressen); men
alt i alt er deres konkurrencestilling blevet sv-
gere, og der er en klar tendens til etablering af
lokale monopoler i de større områder. også en
række aviser, som var størst eller alene i deres
eget område, er blevet nedlagt eller lagt sam-
men med andre blade; oftest var der her tale
om småbyer, hvis opland for en meget stor del
dækkedes af aviser fra andre byer. i flere af
disse tilfælde har problematikken formentlig
været omtrent den samme som for den gruppe,
der har leveret hovedparten af bladdødens ofre:
lokalaviserne i 2. og 3. position.

en generel nøgle til dette **forløb, som findes**
skitseret i bilag 4 s. 85 f., kan opsummeres som
følger:

omkostningerne ved produktion af det første
aviseksemplar (»first copy costs«), som er uaf-
hængige af oplagets størrelse, tegner en meget
stor del af det moderne dagblads udgifter - for
en middelstor avis måske omkring 60 %. når
flere aviser appellerer til det samme publikum,
vil den største af disse derfor besidde en af-
gørende økonomisk overlegenhed; såfremt an-
nonceindtægten varierer direkte med oplaget,
vil nr. 1-avisens merindtægt ideelt set stige pro-
portionalt med oplaget, medens merudgiften
kun øges proportionalt med de direkte variable
omkostninger (papir og distribution). såfremt
dette overskud investeres i konkurrencen - via
prisreduktion eller via forøgelse af avisindhol-
dets kvantitet og kvalitet, intensivering af dis-
tribution og hvervning etc. - er konkurrence-
situationen ustabil. nr. 1-avisen vil kunne for-
øge sit oplag og derigennem annonceindtæg-
terne, derpå investere et endnu større overskud
i driften til forøgelse af oplaget o.s.v. de min-
dre aviser på samme marked vil miste oplag
og indtægter, tvinges til besparelser og derved
miste mere oplag o.s.v., og i længden vil de
være tvunget til at basere deres eksistens på
stadigt større driftstilskud udefra eller til at op-
høre. der bliver altså tale om en selvforstær-
kende koncentrationsproces med retning mod
monopolisering af markedet. - forudsætningen
om det fælles marked holder ikke stik i lokal-
pressen henover grænserne mellem større blad-
distrikter; men inden for de enkelte områder
synes den stort set at have været gældende.
faktisk kan det konstateres, at de førende lo-
kalaviser har forøget deres oplagsforspring; at
nr. 1-avisen opviser betydelige og stigende
forspring i sidetal og redaktionsstabe; og at de-
res udbytter i konsekvens af ekspansionsproces-
sen har været relativt beskedne. det foreliggen-
de statistiske materiale støtter altså en sådan
forklaring på bladkoncentrationen efter 1945.

et model-danmark: nordjylland.

8) for at efterprøve og nærmere belyse den
her givne forklaring har udvalget specielt be-
handlet et udvalgt modelområde, nemlig nord-
jylland. landsdelen er vel ikke - så lidt som
noget andet område i landet - i alle henseender
ganske repræsentativt. men det opviser dog
klart de mest karakteristiske fællestræk i ud-
viklingen; det udmærker sig ved et ret fuld-
stændigt statistisk materiale og overkommelige
afgrænsningsproblemer. resultaterne er mere

fuldstændigt gengivet i bilag 5, men konklusionerne bør indgå i dette afsnit. udviklingen i Vendsyssel og de 3-4 mindre bladområder viser koncentrationsprocessens fuldbyrkelse overensstemmende med den foregående fremstilling. den viser også, hvorledes de små eneaviser trives klart bedre end jævnstore aviser i 2. og 3. position. de sidstnævnte blades vilkår belyses optimalt af udviklingen i selve Ålborgområdet, der da naturligt har været undersøgelsens hovedemne.

Ålborg har gennem den sidste menneskealder haft tre aviser, nemlig i orden efter størrelse den konservative stiftstidende, Venstres amtstidende og den socialdemokratiske ny tid. i 1945 havde første-avisen et moderat forspring i forhold til anden-avisen, nemlig et oplag, der var 12-13 pct. større, og en annoncemængde der var 8 pct. større. men den havde fordelene af stor overmagt i selve byområdet, hvor hele befolkningstilvæksten senere fandt sted.

1 1965 - tyve år senere - var stillingen ændret derhen, at første-avisens oplag havde vokset sig mere end 2¹/₂ gange så stor som anden-avisens oplag. denne udvikling, der først tog egentlig fart fra 1950, har siden da øget første-avisens oplag med 68 pct., medens anden-avisens oplag er faldet med 22 pct., tredie-avisens med 24 pct. ikke blot dækker første-avisen nu tre fjerdedele af husstandene i hovedbyen, men den har også taget føringen i amtets mindre købstæder og stationsbyer, ligesom den har fordoblet sin dækning i landdistrikterne, hvor den i 1945 betød meget lidt, og derudover ekspanderet ud over sit bladområdes traditionelle geografiske grænser (især på søndage).

i løbet af de tyve år er samtidig første-avisens annoncemængde steget med over 300 pct., medens anden-avisen og tredie-avisen kun har øget deres annoncemængder med henholdsvis 35 pct. og 126 pct. annoncemængden i første-avisen er dermed blevet 50 pct. større end i de to andre aviser *tilsammen*. der er med andre ord inden for det omtalte tidsrum sket en frapperende ophobning af oplag og annoncer på den førende avis.

de forhold, der har sat første-avisen i stand til at forvandle et begrænset forspring til en klar overlegenhed, økonomisk som konkurrencemæssigt, skal ikke søges i en underbudspolitik. første-avisen har tværtimod generelt udøvet et priskejerskab; dens gennemsnitlige abonnementspris har hele tiden ligget en anelse

højere, og dens prisforhøjelser er kommet lidt før de andres. den omstændighed, at abonnementspriserne som helhed er undergået en 4-5-dobling i løbet af tyveåret, har nok i overgange kunnet svække stigningstakten også i første-avisens oplag, men har som helhed været i de mindre blades disfavør, blandt andet fordi bladfordyrelserne kan give læserne impulser til at forlade tobladsholdet og opgive den avis, de mener bedst at kunne undvære.

med hensyn til annoncepriserne - fastsat pr. mm tekstannonce - har første-avisen pr. millimeter holdt højere priser og endda tilladt sig større forhøjelser end områdets andre blade (godt og vel en prisfordobling inden for de tyve år). men bag denne absolutte pris ligger her en af de accelerationsfaktorer, som er bladverdens fryd respektive smerte. medens det store og stigende oplag bringer en annoncør i forbindelse med et tilsvarende mere fristende læserforum, forholder det sig omvendt med annoncen i avisen med lille og dalende oplag. der ligger følgelig et »overbud« gemt i størrelsen af det publikum, man i den store avis kan få i tale pr. annoncetekst. annoncøren kan gå ind bag den absolutte pris ved at beregne den såkaldte *mille-miimeterpris* - prisen pr. mm tekstannonce pr. 1000 solgte eksemplarer af avisen. målt på denne måde, altså avisens udbredelse taget i betragtning, er prisen for tekstsideannoncer i første-avisen i løbet af de tyve år faldet til *halvdelen* af den tilsvarende pris i anden- og tredie-avisen. der ligger i dette forhold en selvforstærkende proces af stor rækkevidde: det *store* blad med stigende oplag kan tillade sig at justere både sin absolutte og relative pris opad og dermed forbedre sit indtægtsgrundlag og dog stadig være billigst og stadig tiltrække flere annoncer, fordi den store avis med mange annoncer i sig selv lokker flere annoncer til. men det *mindre* blad med det dalende oplag vil let se sig anbragt i en tiltagende økonomisk klemme, fordi indtægtsgrundlaget svækkes i en kædereaktion mellem dalende oplag og dermed faldende abonnementsindtægter på den ene side og snævre grænser for, hvor meget bladet tør forbedre sit indtægtsgrundlag ved højere annoncepriser på den anden side. det skal tilføjes, at en stor annoncemængde i sig selv må betragtes som et væsentligt konkurrencemiddel (rent bortset fra indtægtsvirkningen), nemlig i kraft af annoncerens egen læseværdi.

undersøgelsen bekræfter, at den ovenfor

skildrede proces også i andre henseender skaber betingelser for en voksende forskel i bladenes konkurrenceevne. med bedringen af sit indtægtsgrundlag (både abonnement og annoncer) har første-avisen mere end fordoblet antallet af redaktionelle medarbejdere, nemlig fra 17 i 1945 til 36 i 1967, medens anden- og tredje-aviserne stadig må begrænse sig til 12—13 medarbejdere, det samme antal eller lidt færre end i 1945. oplagsbevægelserne afspejler således også den omstændighed, at første-avisen ved sin redaktionelle indsats (20 pct. mere tekst end konkurrenten, men navnlig »bedre« bearbejdet tekst bl.a. i kraft af udskiftninger m.m.) har øget sin læserappel og dermed sin bladmæssige overlegenhed. den nærmere omtale af modelundersøgelsen i bilag 5 vil yderligere vise, at indtægtsgrundlaget derudover har skaffet første-avisen helt andre muligheder end konkurrenterne for investering i bladteknik, distribution og reklamer over sin økonomiske drift. (i *Ålborg-området* har denne situation nu ført de to mindre blade ind i en samdriftsaftale direkte sigtende på en styrkelse af deres konkurrencestilling, se side 107 i bilag 5).

sammenfatning af strukturforløbet.

9) som det vil fremgå af det foregående, viser konkurrenceforløbet og strukturbrydningerne forskelle fra område til område. inden for de senere år har man f. eks. set politiske beslægtede lokalblade gennemføre sammenslutninger i regionalblade med henblik på en konsolidering ved en forening af fælles ressourcer og produktionsvirksomhed, som kan bidrage til at give koncentrationsforløbet et andet udfald. utvivlsomt kan et blads overlevelsessevne også styrkes afgørende, hvis det forstår at finde og dække nye behov hos publikum (eller en del af dette). men hvor oplaget og annoncemængden for alvor er forrykket til fordel for et enkelt blad i et almindeligt lokalt markedsområde, således som tilfældet er de fleste steder, må det antages, at forløbet før eller senere ved egen kraft vil føre til, at de svageste blade strækker våben, med mindre de kan opretholdes ved tilskud udefra, eller med mindre konjunkturerne økonomisk set er meget gunstige. den omstændighed, at nogle blade klarer sig relativt stadig dårligere end andre blade, hindrer naturligvis ikke i sig selv, at alle blade kan leve videre. et specielt eksempel herpå er krigsårene 1941-45/46, hvor en næsten 50 %> forøgelse af totaloplaget sammen med stor offentlig avertering til særlig fordel

for småbladene, papirrationering o.s.v. skabte en pause i bladdøden.

udvalget mener dog, at en konstant forbedring af branchens konjunkturer (i kraft af f. eks. store tekniske nyskabelser eller stærk oplagsstigning over en bred front) er usandsynlig. mindre eller kortvarige bedringer vil rimeligvis blive opslugt af intensiverede konkurrencebestræbelser, såfremt der fortsat findes samme ekspansionsvilje hos de stærkere bladforetagender, idet en generel bedring ikke berører problemets kerne - den svingende jævnbyrdighed. efter samme tankegang vil tekniske udviklinger, prisudviklinger eller offentlige foranstaltninger rimeligvis kun kunne hæmme koncentrationsudviklingen mærkbart, såfremt de giver de underlegne aviser mulighed for forholdsmæssigt at holde trit i udgifts- og aktivitetsniveau m.h.t. redaktion, satsfremstilling, organisation, hvervning o.s.v.

Bladkoncentrationen må herefter bedømmes som en stærk, iboende tendens i pressesystemet under normalt rolige branchekonjunkturer. i sidste instans baseres tendensen på stordriftens almindelige fordele, d.v.s. faldet i de faste enhedsomkostninger ved større produktion. disse fordele begrænses i dagspressen af forskelle i publikums læsevaner, smag og interesser, og af rent geografiske forhold (tidspresset). heraf udspringer en naturlig arbejdsdeling mellem blade af forskelligt lokalt indhold, blade med forskellige meninger, med forskellig stil og præsentationsmåde, forskellig udgivelsestid og salgsmåde o.s.v. averteringen styrker denne arbejdsdeling, som nedsætter spildudgifterne ved at tillade en præcis målretning. men som basis for avisers overlevelse har de nævnte kriterier for publikums valg vist højst forskellig bærekraft. arbejdsdelingen efter geografiske linier synes at være et meget stærkt, blivende træk. udviklingen i retning af større bevægelighed i beskæftigelse, indkøbsvaner o.s.v. har svækket flere småbyers selvstændighed og også presse-mæssigt underlagt dem større ekspanderende centre. men de middelstore byer har normalt ikke lidt herunder. lokalpressen som helhed har haft en solidere oplagsudvikling end hovedstads- og landspressen, hvor de moderne tabloidavisers fremtrængen radikalt har beskåret de øvrige bladtypers vækstmuligheder. de aviser, som overensstemmende med dansk presses traditioner hovedsagelig har søgt deres eksistensberettigelse i at hævde et bestemt partipolitisk synspunkt, har derimod været truet på li-

vet. formentlig ikke fordi dette synspunkt belaster deres indhold, men fordi det ikke længere udgør en tilstrækkelig grund for læserne til at vælge denne avis frem for en anden med mere og bedre serveret læsestof, flere lokale nyheder og annoncer o.s.v. her som andre steder har det nemlig i store træk været læsernes interesse eller mangel på samme, som i sidste instans har dikteret avisernes trivsel og overlevelse. monopolistisk praksis og diskrimination synes ikke i almindelighed at have spillet nogen rolle for forløbet. omvendt synes subventioner og kapitalindskud ikke at have spillet andet end en henholdende eller (i få tilfælde) stabiliserende rolle. det er læserne, som i stedse højere grad har foretrukket at købe en avis og at vælge denne efter dens almindelige brugs- og underholdningsværdi. annoncørerne synes at have fulgt denne udvikling op ved et stedse mere talbevidst mediavalg (mille-millimeterpriserne). udvalget anser det ikke for rimeligt at vente ændringer i disse grundvilkår og mener derfor, at udviklingen indtil videre vil følge det ovenfor skildrede mønster.

følger af udviklingen.

10) en række vigtige konsekvenser af efterkrigstidens bladkoncentration set ud fra en bredere samfundsmæssig synsvinkel kan i korte træk opsummeres således:

publikums valgmuligheder. i provinsen udgør »enelæserne«, d.v.s. folk, som kun læser en

avis, et stort flertal i befolkningen (iflg. gallup således mellem 71 og 87 % af tolv større provinsavisers læserskare), og ud fra landsavisernes begrænsede dækning må det antages, at væsentligt kun lokalaviserne betragtes som reelle *valgmuligheder* til hverdag. situationen uden for københavn er da i dag normalt den, at gennemsnitsborgeren kan vælge mellem den dominerende borgerlige lokalavis, en socialdemokratisk aftenavis (eller en lokal aktuelt-udgave) og, i et mindre antal større byer, endnu en borgerlig lokalavis. Valgmulighederne er her afgjort blevet begrænset gennem de sidste tyve år, og det må tilføjes, at hverken den lokale a-presse eller den borgerlige anden-avis normalt ville kunne opretholdes ved egen kraft. for hovedstadens befolkning og for den femtedel af provinsboerne, som alene eller i tilgift læser landsaviser, er valgmulighederne adskilligt flere (i hvert fald en halv snes). det kan her anføres, at flere af bladene i kraft af en helt speciel karakter falder uden for det store flertals naturlige interessefelt, og at to store bladhouse gennem deres fem dagblade tegner den dominerende del af oplaget. om en egentlig monopolistisk struktur kan der dog efter udvalgets mening ikke tales på dette område. men det bør tages med i betragtning, at de fleste af landsaviserne økonomisk set står på svage fødder.

pressens ejerforhold. selv om egentlige monopoler ikke forekommer i dansk presse, betyder

Tabel 11. Dagspressens ejerforhold 1948–1968.

	Antal blade			% af ugtl. oplag		
	1948	1958	1968	1948	1958	1968
I/S Berlingske Tidende	4	4	4	18.5	23.1	23.4
A S Dagbladet Politiken	2	2	2	16.1	14.7	17.5
Den socialdemokratiske presse	26	17	7	11.7	10.1	8.9
I/S De Bergske Blade	6	6	6	4.3	5.0	5.8
A/S Jyllands-Posten	1	1	1	4.5	4.9	5.2
I alt fem største	39	30	20	55.1	57.8	60.8
Nr. 6-15 i alt	10	10	10	19.9	20.7	22.5
Øvrige virksomheder	96	70	30	25.0	21.5	16.7
Tilsammen	145	110	60	100.0	100.0	100.0
Heraf:						
Privateje m.v.	52	43	25	45.0	51.1	51.0
A S i delt, ulige kontrol	34	19	11	22.4	19.0	25.1
Selskaber m. lige stemmeret	30	27	14	15.4	15.7	13.4
Foreningseje m.v.	29	21	10	17.2	14.2	10.5

ophobningen af oplagene på færre virksomheder naturligvis en magtkoncentration. for hele landet steg de fem største virksomheders andel af det samlede oplag fra 55 % i 1945 til 61 % i 1968. den virkelige koncentration er endnu større, fordi den naturligvis skal ansues for de enkelte konkurrenceområder; de to store blad-huses andel af avissalget i københavn øgedes 1955-65 fra 77,5 til 88%, og de borgerlige første-avisers andel af lokalbladsalget i 36 områder steg samtidig fra 64,5 til 71,5 % (deres andel af hele bladsalget fra ca. 51,5 til 57%). eet aspekt af problemet er, at de privatejede selskaber (enkeltmandseje, familieaktieselskaber, interessentskaber) synes at have øget deres andel af oplaget (fra ca. 45 til 51 % 1948-68).

med udgangspunkt i bilag 4's inddeling side 101, kan tendensen opsummeres som i tabel 11.

pressens politiske sammensætning. fra en landssynsvinkel har strukturudviklingen kun påvirket dagspressens politiske sammensætning i forbavsende ringe udstrækning. Bladdøden har ramt alle partiers presse, og tilfældigvis synes den pressegruppe, som har mistet flest aviser, tillige at rumme de stærkest voksende enheder. en samlet oversigt kan gives i den efterfølgende tabel 12.

tallene og deres ændring svarer kun dårligt til de politiske forhold og tendenser, men nogen afgørende balanceforskydning er ikke sket hidtil. mere udtalt er naturligvis problemet set ud fra de enkelte lokale områder, thi her indebærer udviklingen jo generelt, at et talerør for et af partierne opnår en dominans, som er ganske ude af forhold til partiets tilslutning. i normale middelstore provinsbyer dækker et venstreblad nu 60-70 % af husstandene, skønt par-

tiet kun har 10-20% af stemmerne; socialdemokraterne har 40-50 % af stemmerne, men deres avis kun ca. 15 % af oplaget. de to andre gamle partiers blade »dækker« i nævnte byer kun 2-8 % af husstandene hver (via københavnske morgenblade). til gengæld dominerer een af *deres* aviser i andre områder, hvor altså Venstre bliver næsten avisløs. af de mindre og nyere partier har kun kommunisterne og slesvigske parti egne aviser. det er klart, at disse nye vilkår stiller betydelige krav til dagbladenes rummelighed for andre synspunkter og til objektiviteten i deres nyhedsformidling.

avisernes størrelse. en anden konsekvens har været, at de tilbageværende danske dagblade nu gennemgående arbejder under større forhold end før. middelavisens oplag, som i 1945 var 6350 eksemplarer, var i 1968 vokset til godt 14.000, idet antallet af hovedblade med oplag under 10.000 var gået tilbage fra 82 til 18. en oversigt over udviklingen i bladenes oplagsstørrelse gives nedenfor i tabel 13.

som det senere skal ses, er der samtidig sket en meget væsentlig stigning i avisernes indhold

tabel 13. hovedbladene efter hverdagsoplag.

Nettooplag	Antal hovedblade			Andel af oplaget		
	1948	1958	1968	1948	1958	1968
over 50.000 ...	6	5	9	36,8	36,9	57,0
20-50.000 ...	18	16	14	30,6	29,2	22,7
10-20.000 ...	20	23	19	14,9	19,5	14,9
5-10.000 ...	27	22	12	11,8	10,2	4,7
under 5.000 ...	46	28	6	5,8	4,1	0,7
Tilsammen ...	117	94	60	100,0	100,0	100,0

Tabel 12. Dagspressens politiske struktur 1945-1968.

	Antal hovedblade pr. 31.12				% af hverdagsoplaget			
	1945	1955	1965	1968	1945	1955	1965	1968
Konservative	34	23	10	10	28,5	32,4	35,0	34,5
Heraf B.T.	(1)	(1)	(1)	(1)	(2,3)	(6,8)	(10,1)	(10,5)
Venstre	42	38	28	27	25,1	27,2	30,6	28,9
Radikale	17	12	7	7	19,5	17,9	16,5	20,2
Heraf Ekstra Bladet	(1)	(1)	(1)	(1)	(4,5)	(5,2)	(5,8)	(9,4)
Socialdemokratiske	17	16	8	7	10,8	11,0	10,3	8,7
Øvrige aviser	13	12	10	9	16,0	11,5	7,6	7,7
Heraf Jyllands-Posten	(1)	(1)	(1)	(1)	(3,6)	(4,4)	(3,8)	(4,3)
Tilsammen	122	101	63	60	100,0	100,0	100,0	100,0

af både annoncer og tekst, og redaktionsstaberne er forøget meget stærkt. der er åbenlyst skabt muligheder for en kvalitativ forbedring af avisen. da også priserne er hævet betragteligt, var det muligt, at også pressens økonomi

kunne være stabiliseret ved den omfattende strukturrationalisering, som er sket. dette spørgsmål vil blive analyseret nærmere i det følgende kapitel.

k a p i t e l i i i.

dagspressens økonomiske stilling.

1. introduktion.

dagspressens ejerforhold kan klarlægges i hovedtræk på basis af offentligt tilgængelige kilder (se ovenfor tabel 11). i alt 25 af de tilbageværende danske dagblade udgives af familieaktieselskaber og -interessentskaber, enkeltpersoner o.lign.; denne gruppe (hvori i/s Berlingske tidende indgår med fire aviser, i/s de Bergske Blade med seks) dækker i alt ca. 51 % af oplaget. i hvert fald 24 dagblade med 24 % af oplaget ejes af et meget bredt udsnit af deres læserkreds - enten via større organisationer (især de syv dagblade under a/s den socialdemokratiske presse, hvis aktionærer er fagforbundene m.v.) eller via aktieselskaber, andelselskaber o.lign. med hundredevis af parthavere (oftest således, at ingen aktionær eller parthaver har mere end een stemme på generalforsamlingen). for den sidstnævnte gruppe gælder

det principielt, at hensynet til opnåelse af driftsoverskud gennemgående spiller en mindre rolle ved fastlæggelse af bladets linie end politiske og andre ideologiske målsætninger. ligesom oplagstallet her er et middel til at opnå udbredelse af bestemte synspunkter, er den økonomiske balance midlet til at sikre bladets beståen og ekspansionsmuligheder - men ingen af delene er mål i sig selv. noget tilsvarende gælder også hyppigt for de andre blade, som drives af familier og enkeltpersoner eller almindelige aktieselskaber. også de kan være stærkt forankret i bestemte traditioner.

en sådan virksomhedsstruktur vil i sig selv tendere til at opretholde en vis overfyldning af markedet (så vidt dette betragtes fra en rent driftsøkonomisk synsvinkel): forretningsmæssigt naturlige nedlægninger og sammenlægninger forhindres eller udskydes, idet svagere virk-

Tabel 1. Regnskabsudviklingen for 25 provinsblade 1963-1967.

	% af avisindt.		stigning i procent				
	1963	1967	1963-64	1964-65	1965-66	1966-67	1963-67
Annonceindtægt	56.3	56.4	14	12	14	11	63
Abonnementsindtægt	38.0	37.8	11	16	15	10	61
Løssalgindtægt	5.0	5.1	11	11	14	17	64
Makulatur og diverse	0.7	0.7	18	20	1	20	72
Avisindtægt i alt	100.0	100.0	13	14	14	11	62
Biaktiviteter (Netto)	2.4	2.3	11	25	8	1	52
Indtægt i alt	102.4	102.3	13	14	14	11	62
Materialer (papir m.v.)	16.9	13.4	7	6	7	6	29
Teknisk produktion	21.6	21.9	13	17	13	10	64
Distributionsudgift	10.1	10.4	20	14	12	10	67
Redaktionsudgift	18.9	20.2	14	17	17	12	74
Administration, husleje m.v.	24.6	27.5	14	19	16	15	81
Udgift i alt	92.1	93.4	13	15	13	11	72
Bruttoestbeløb	10.3	8.9	8	0	18	11	41

Kilde: Sammendrag af bedriftssammenligningerne 1963-1967.

somheder videreføres gennem længere tid ved ejernes afkald på normal forrentning (eventuel også normal vedligeholdelse) af deres investering, eller endog gennem direkte subsidier. her ved opstår der en anstrengelse af de stærkere blades driftsbudgetter og en formindskelse af deres overskud. Branchens samlede økonomiske lønsomhed bliver lav gennem en sådan langvarig ekstraordinær skærpelse af konkurrencen, navnlig når produktivitetsudviklingen i teknisk forstand er ringe og markedet lidet ekspansivt. dette har i store træk været dansk presses økonomiske vilkår gennem efterkrigsårene, og der synes ikke at være afgørende tegn på en bedring af dem.

2. avisbedriftens økonomiske struktur.

den grafiske højskole har på udvalgets vegne indsamlet et ret fuldstændigt materiale vedrørende dagbladenes drift i årene 1964-66 (jfr. bilag 6). suppleret med bedriftssammenligninger for provinsblade for perioden 1962-67 er det muligt at opnå et tilfredsstillende overblik over pressens aktuelle økonomiske situation.

Bedriftssammenligningerne 1963-67 kan opsummeres i en række hovedposter (tabel 1).

det fremgår, at der trods en meget betydelig

vækst i omsætningens nominelle beløb fra 127 til 206 millioner kroner ikke er sket væsentlige ændringer i provinspressens økonomiske struktur i disse fire år. Væsentligst er et kontinuerligt fald i materialeudgiften, som skyldes papirprisernes tilstand, men dette opvejes godt og vel af ekstra stigninger i redaktionsudgifterne og navnlig fællesudgifterne: administration, husleje, forsikringer, personaleomkostninger o.s.v.

Både udviklingen og selve strukturen opviser dog væsentlige forskelle for forskellige bladgrupper. dels er der ret betydelige forskelle mellem de større og middelstore borgerlige provinsblade, som danner basis for bedriftssammenligningen og dermed for tabel 1. og navnlig er forholdene delvis anderledes i de bladgrupper, som ikke indgår i tabel 1: hovedstadsbladene, a-pressen og (formentlig) de helt små provinsaviser. dette vil fremgå af tabel 2, som ud fra middellåret i treårsmaterialet (1964-66) beskriver økonomien i den samlede dagspresse. (uden for oversigten står i dag 15 provinsblade, blandt hvilke findes det største af dem alle, medens ti af de øvrige hører til de helt små. godt 90 % af oplaget dækkes af oversigten).

Tabel 2. 46 dagblades økonomi i 1965.

I % af avisindtægt	46 blade i alt	9 hovedstadsblade *)	A-pressens 8 blade **)	29 provinsblade	Provinsblade i grupper		
					11 m. 10-15.000 ekspl.	7 m. 15-30.000 ekspl.	8 med søndagsudgave
Annonceindtægt	57.2	57.9	51.9	57.5	53.4	57.6	59.3
Abonnement	25.9	17.2	38.9	37.2	43.6	36.1	34.3
Løssalgsindtægt	15.3	22.8	7.8	4.5	2.7	5.1	5.7
Makulatur og diverse	1.6	2.1	1.4	0.8	0.3	1.2	0.7
Biindtægter (netto)	1.0	0.3	—	2.5	4.0	4.0	1.1
Samlet indtægt	101.0	100.3	100.0	102.5	104.0	104.0	101.1
Materialer (papir m.v.) . . .	16.3	17.5	13.2	15.3	12.8	14.4	16.9
Tekn. fremstilling	22.3	21.9	26.7	22.0	25.9	23.5	19.1
Distribution	13.8	14.9	17.0	10.8	9.4	9.8	12.0
Redaktion	17.6	15.3	27.4	18.7	20.9	20.9	17.2
Admin., husleje m.v.	26.0	25.3	28.3	26.9	26.3	25.6	27.6
Samlet udgift	96.0	94.7	112.6	93.7	95.3	94.2	92.8
Rest (bruttooverskud) . . .	5.0	5.6	÷ 12.6	8.8	8.7	9.8	8.3
Avisindtægt i mill. kr.	573	329	55	190	34	45	123
Bruttoest i mill. kr.	28	18	÷ 7	17	3	4 1/2	10

*) Aktuelt ikke indbefattet.

**) Incl. Aktuelt.

en række forskelle i bladenes økonomiske vilkår fremgår af tabel 2, men tallene i denne dækker over lige så store variationer fra blad til blad. *hovedstadspressen* karakteriseres som helhed af større løssalgsindtægter (med tilhørende højere salg af makulatur og returblade), af relativt større direkte variable omkostninger (papir og distribution) og af relativt mindre driftsoverskud end provinsbladene. gruppen er højst uensartet. fire små virksomheder kendetegnes af driftsresultater (brutto) nær eller under nul, de tre af dem tillige af meget svage annonceindtægter. men tallene - som jo ikke omfatter aktuelt - dækker naturligvis overvejende de to store bladhouses forhold. der var i 1965 store variationer mellem disses enkelte publikationer. middagsbladene hentede vel 2/3 af deres samlede indtægter ved løssalg og næsten intet ved abonnement, medens morgenbladene fik omkring 2/3 af de samlede indtægter fra annoncerne. men husene som helhed fremviste begge relativt mere beskedne overskud end de typiske provinsblade. *a-pressens* konkurrencevilkår karakteriseres især af uforholdsmæssigt tyngende »faste« omkostninger til teknisk og redaktionel fremstilling, ved noget lavere annoncebidrag end normalt og ved et ret betydeligt underskud på driften, som dækkedes af tilskud fra ejerne. - de registrerede *provinsblade* opnåede som helhed nogenlunde tilfredsstillende driftsresultater, men der var meget betydelige variationer. selve virksomhedernes forskellige størrelse giver tydeligvis også forskellig regnskabsstruktur: papir- og distributionsudgifterne vokser progressivt med oplaget, de tekniske og redaktionelle udgifter derimod degressivt. og medens den mindre bladvirksomhed i dag får et relativt lidt mindre indtægtsbidrag fra annoncerne, betyder dens biaktiviteter forholdsmæssigt mere end for de større blade. det samlede driftsresultat er imidlertid forbavsende ensartet for de tre grupper af provinsblade. tallene for restbeløbet (bruttooverskuddet) i de enkelte år ser

ifølge bedriftssammenligningen ud som opgivet i tabel 3.

tabel 3 tyder på, at de svage dagbladets økonomiske problemer ikke er direkte forbundet med selve bedriftsstørrelsen som sådan, men afhænger af individuelle betingelser, jfr. senere i dette afsnit. forinden skal imidlertid de enkelte hovedelementer i dagspressens økonomi belyses hver for sig med henblik på at belyse baggrunden for det åbenlyst utilfredsstillende driftsresultat, tabel 2 opviser for branchen som helhed.

3. avisernes indtægter.

a. *annonceindtægten*s bidrag til dagbladenes drift er ifølge tabel 2 gennemsnitligt 57 % med en ikke særlig stor spredning over hovedgrupperne. for de enkelte blade varierer den imidlertid betydeligt: for tre små hovedstadsblade er andelen 25 å 30 % eller knap det halve af de to store bladhouses - selv om begge disse rummer en tabloidavis, som konstitutionelt har lavt annoncebidrag. ingen af de registrerede provinsblade når så langt ned. kun tre lå i 1965 på 45 å 50 %, en mærkbar forskel i konkurrencevilkår findes dog også mellem de 8-10 aviser, der ligesom a-pressen henter bidrag på 50-55 %, og de 8-10 andre, som ligger mellem 58 og 66 %. det er fortrinsvis de største provinsblade, som på denne måde er begunstigede, men andre forskelle kan iagttages: Blade i økonomisk lidet ekspansive områder og blade, som oplagsmæssigt er underlegne i eget område, får noget ringere annoncebidrag end deres oplag i og for sig tilsiger. annoncefordelingen synes altså i dag at udgøre en selvstændig koncentrationsfaktor.

for den iagttagne periode gennem 1960'erne (se tabel 1) synes averteringsens bidrag kun stort set at have fulgt med avissalgsindtægten og den samlede omsætning. i et noget længere perspektiv synes tendensen derimod stigende,

Tabel 3. Bruttooverskud for 25 borgerlige provinsblade 1963-1967.

% af avisindtægterne	1963	1964	1965	1966	1967	1963-67
Blade med oplag 10-15.000	12.7	14.1	9.9	10.9	10.4	+ 37 ⁰ / ₀
» » » 15-30.000	10.1	9.9	9.9	11.1	10.4	+ 77 ⁰ / ₀
» » søndagsudgave	9.7	8.9	8.2	6.5	8.1	+ 29 ⁰ / ₀
Tilsammen 25 blade	10.3	9.9	8.7	9.0	8.9	+ 41 ⁰ / ₀

Kilde: Sammendrag af bedriftssammenligningerne 1963-67.

tabel 4. annoncemængden i 16 dagblade 1945-1967.

Indeks 1955=100	1945	1950	1955	1960	1965	1967
6 hovedstadsblade	52	81	100	139	155	153
5 sydjyske provinsblade	70	75	100	151	217	214
5 provinsblade i store byer	68	84	100	160	211	209

kilde: Berlingske tidendes og aalborg stiftstidendes annoncestatistik.

og under alle omstændigheder har en kraftig vækst i både mængde og priser været kendetegnende for efterkrigsårene. mængdeudviklingen belyses efter det forhåndenværende materiale i tabel 4.

den kraftige ekspansion gennem det meste af perioden skal ses på baggrund af den førte *prispolitik*. dette fremgår af tabel 5, som viser udviklingen i mille-millimeterpriser.

det ses også heraf, at der fra begyndelsen af 1960'erne — tidligst i hovedstadspressen — er foretaget væsentlige forhøjelser, hvilket næppe har været uden virkninger for annoncemængden. karakteristisk har her været en stærkere differentiering af priserne i forhold til oplaget (altså en tendens til udligning i forskelle i »mille-millimeterpriserne«). for de 25 borgerlige provinsaviser i bedriftssammenligningen tegner billedet sig som angivet i tabel 6.

dette og det forudgående materiale kunne tyde på, at den samlede averterings priselasticitet under de senere års konjunkturer har været ret neutral, d.v.s. at pressens totale annonceindtægt på kort sigt ikke påvirkes meget af prisændringer. dette vil formentlig indebære, at der for pressen *som helhed* næppe ligger noget middel til løsning af de økonomiske vanskeligheder i forhøjelse af annoncepriserne.

tabel 6. ændringer i 25 provinsblades annoncering 1963-1967.

Vækst 1963-67 i %	10-15.000	15-30.000	søndagsnr
Real. bruttoannoncepr.	41	44	47
Nettooplag	13	8	3
Mille-millimeterpris	24	33	43
Annoncemængde	20	16	7
Annonceindtægt	69	70	57

kilde: sammendrag af bedriftssammenligningerne.

materialet viser imidlertid ikke, om prisforhøjelser lader annonceindtægternes fordeling påvirket, bl.a. fordi de 25 provinsblade næsten alle ligger i kvasimonopolssituationer. det er en nærliggende mulighed, at en forhøjelse af annonceprisen i den dominerende avis kan forårsage et fald i de svagere konkurrenters annonceindtægt — uanset disses egne prisfastsættelser. de få eksempler, der har kunnet findes til belysning heraf, har dog ikke givet noget klart svar. *)

*) *ændr. i lokale dagbl. annoncering i et provinsomr.:*
 stigning 1960-65 i % af 1960 største avis 2.-avis 3.-avis
 a grundpris + 42 + 44 + 32
 B Realis. mille-mm-pris + 19 + 62 + 47
 C annoncemængde + 36 + 11 + 20
 d Ber. indtægt pr. ekspl. (B×C) -- 62 - 54 + 76

tabel 5. grundpris pr. mm tekstannonce i 16 aviser.

	1948	1951	1956	1960	1963	1965	1967
A. Øre pr. mm (hverdag)							
6 hovedstadsblade	425	520	615	825	1100	1405	1725
10 provinsaviser	253	297	352	413	487	585	715
B. Øre pr. mm i 1000 eks. (hverdag)							
6 hovedstadsblade	0.73	0.88	1.10	1.32	1.79	2.02	2.30
10 provinsaviser	1.25	1.43	1.68	1.84	2.04	2.26	2.69
C. Indeks af B 1956=100							
6 hovedstadsblade	66	80	100	120	162	183	209
10 provinsaviser	74	85	100	109	121	134	160
D. Detailpristallet	77	82	100	115	133	147	162

Kilde: Eberlins bladliste og Media 1948-1967.

De 16 aviser er de seks nuværende største hovedstadsblade, de tre Stiftstidender, to andre Alborgaviser og fem aviser i Kolding og Sønderjylland.

de sidste årtiers erfaringer peger på, at dagspressen kan påregne en stigning i annonceindtægterne, som ifølge professor max kjær-hansens beregninger er lidt stærkere end stigningen i nationalproduktet. ifølge en liste fra danske reklamebureauers Brancheforening steg bureauernes annonceomsætning 1962—66 fra 214 til 341 mill. kr., altså med 59 %, dagbladenes andel alene fra 136 til 220 millioner, d.v.s. med 62 % (ligeligt for hovedstads- og provinsblade). forbehold må dog her tages med henblik på nye mediers fremtrængen. distriktsbladenes annoncering fra bureauerne steg 1962-66 med 114 % til 9 mill. kr., og disse vil eventuelt under de ændrede beboelsesmønstre kunne klemme pressens vækst omkring de store byer. indførelse af fjernsynsreklame har i andre lande svækket stigningstakten i annonceindtægterne, men udvalget finder anledning til at fastslå, at det ikke har set det som sin opgave at inddrage hele dette problem i nærværende undersøgelse.

b. en helt fast grænse mellem *abonnement* og *løssalg* i dagspressen er ikke altid mulig at drage meningsfuldt: alle opgørelser hviler på bladenes regnskaber, som ikke direkte interesserer sig for bladkøbets form og varighed, men kun for afregningsmåden. i det store og hele er løssalgets andel af det samlede oplag omtrent som følger (tabel 7).

tabel 7. løssalgets andel af nettooplaget 1967.

1. store københavnske morgenbl., hverdage	30-40 %
2. » » » søndage	100 %
3. københavnske tabloidaviser.	90-95 %
4. to københavnske aftenaviser.	30-40 %
5. små københavnske morgenblade.	3-25 %
6. Jyllands-posten.	25 %
7. større lokale provinsaviser.	12-15 %
8. mellemstore lokale provinsaviser.	8-12 %
hele dagspressen ca. 33 %	

langtidstendensen fører mod en noget større løssalgandel, væsentligst ved tabloidavisernes tilvækst, men også ved en mindre forskydning for provinsbladene. med hensyn til bladenes indtægter er dette af mindre direkte betydning, eftersom løssalgs- og abonnementspriser i dag stort set ligger på samme niveau. forskydningen har derimod stor indflydelse på udgifterne (forhandlerrabatter, distribution, spildproduktion og formentlig også på redaktionelle og an-

dre produktionsomkostninger) hvorom senere. tendensen kan også - ligesom storby-avisernes søndagssalg i naboområderne - give velhaven- de blade øgede ekspansionsmuligheder. og medens de almindelige morgen- og aftenavisers annonce-appel i dag næppe skades af et noget forøget løssalg, indebærer tabloidavisernes vækst, for så vidt den sker på bekostning af andre blade, antagelig en formindskelse af pressens samlede indtægter. hvorvidt denne vækst beror på ændrede vaner hos publikum med hensyn til købets tid, sted og hyppighed eller på en ændret smag, kan diskuteres. men indholdsreformerne, fremrykningen af trykketidspunktet og udbygningen af distributionsapparatet for de to tidligere udpræget københavnske middagsblade har givetvis spillet en væsentlig rolle.

c. salgspriserne for dagblade, her udtrykt ved *abonnementspriserne* gennem postvæsenet, har efter krigen udvist voldsomme stigninger, jfr. tabel 8.

tabel 8. postabonnementsprisen for 16 dagblade 1945-1967.

indeks 1955=100	1945	1950	1955	1960	1965	1967
6 hovedstadsblade.	44	59	100	132	198	270
10 provinsblade.	50	66	100	132	208	270
jfr. detailpristallet	73	82	100	115	147	162
jfr. alm. timeløn (fagl.)	48	71	100	138	223	274

kilde: indenrigs avisfortegnelse og statistisk årbog.

det fremgår, at prisen på dagblade er steget betydeligt stærkere end de almindelige forbrugspriser, ja omtrent på linie med timelønnen (hvilket ikke er nogen tilfældighed, se nedenfor punkt 5). der er naturligvis her en sammenhæng til den relative stagnation i det daglige oplag, som nærmere diskuteres andetsteds og derfor her blot beskrives summarisk (tabel 9). den betydelige stigning i pressens abonne-

tabel 9. dagspressens samlede oplag 1945-1967.

indeks 1955= 100	1945	1950	1955	1960	1965	1967
hovedstadspressen	110	109	100	100	98	104
provinspressen.	94	101	100	102	108	109
hele dagspressen	101	104	100	101	104	107
dækning af befolkn.	110	110	100	98	97	99

mentsindtægt hviler alene på prisforhøjelser, og det har end ikke været muligt at opnå den naturlige tilgang af læsere via befolkningstilvæksten. Modsat annonceprispolitikken frem til de senere år har pressen her valgt den høje pris og det uforandrede salg.

Massiv priskonkurrence forekommer ikke i dansk presse i dag, og hverken dumpingsalg eller anden prisdifferentiering synes at spille nogen rolle. Avissalgsspriserne fastlægges med stor ensartethed inden for de enkelte (geografisk eller på anden måde afgrænsede) markedsområder. Dette sker reelt ved lokale prisførerskaber, således at tidspunktet for prisforhøjelsen og dennes højde stort set bestemmes af det største blad. De svagere konkurrenter følger blot efter, undertiden med et minimalt efterslæb. Erfaringen er nemlig, at avissalget er ekstremt uelastisk i hvert fald for moderate prisstigninger, d.v.s. at prisforhøjelsen »kommer hjem« med det al lermeste af sit fulde beløb, fordi afsvækkelsen af salget kun er ubetydelig. Men noget kunne tyde på, at det svagere blads *relative* indkomster og dermed dets konkurrenceevne svækkes: Den stagnerende avis taber i oplag, den ekspanderende går blot mindre frem end før, og forskellen øges. Prisforhøjelsen rammer derved supplements- og sympatiabonnementet hårdest og vil følgelig tendere til at forstærke igangværende forskydninger.*) Heraf kan ikke sluttes, at det er de kraftige pris-

*) Udvalgets sekretariat har undersøgt den prisforhøjelsessituation i efterkrigstiden, som lettest lader sig isolere fra andre faktorer, nemlig forhøjelsen 1.1-1.4. 1955. De 18 blade, som blev iagttaget, kan her beskrives i tre grupper efter deres gennemsnitlige langtids tendens for oplaget i perioden 1951-57:

forhøjelser i dansk presse, som har fremkaldt bladkoncentrationen, thi denne er jo foregået også i andre lande. Men pressens økonomiske vanskeligheder kan i hvert fald næppe skyldes, at dansk presse ikke har forøget sine abonnementspriser tilstrækkeligt.

d. Væsentlig blandt dagbladenes *øvrige driftsindtægter* er ellers kun salg af makulatur, der jo blot indebærer en beskednen modvægt over for avisernes fejlproduktion — den med løssalget uundgåeligt forbundne retur af usolgte eksemplarer. Udenfor de egentlige avisindtægter står i tabel 1 og 2 dækningsbidraget fra øvrige aktiviteter, især fremstilling af *distriktsblade, bøger og accidens*. Trods alle vanskeligheder ved eksakt beregning af lønsomhed i enkelte dele af virksomheder med forbundne produktioner kan det nok antages, at der for mange — især middelstore og mindre virksomheder — har været tale om indtægter på denne konto, som afgørende har bidraget til den økonomiske balance. »Accidensindtægten« (hvormed man traditionelt sammenfatter posten) synes alt i alt at være steget kraftigere end abonnements- og annonceindtægten i årene efter 1945. Men den stigende konkurrence i bogtrykfaget gennem 1960'erne, bl.a. fra offsettrykkerier, har nedsat nettoudbyttet. I længden vil disse aktiviteter naturligvis kun bidrage til dagspressens eksistens ved at tillade bedre udnyttelse af produktionsapparatet og arbejdskraften; men allerede for middelstore virksomheder må der nu ansættes særligt personale til denne aktivitet, og også materiellet er kun delvis fælles.

I længden vil der naturligvis være en stor risiko for, at dagbladsdriften indstilles, hvis den

	6 aviser i fremgang	6 aviser i stilstand	6 aviser i tilbagegang	18 aviser tilsammen
Hverdagsoplag 1954	131.800	88.600	48.000	268.400
Gennemsnitlig årlig vækst 1951-57	2.7	0.1	÷ 1.3	1.0
» » » 1951-54	3.7	1.1	÷ 0.1	2.1
» » » 1954-55	1.0	÷ 2.3	÷ 3.4	÷ 0.8
» » » 1955-57	1.8	÷ 0.2	÷ 2.3	0.5
Prisforhøjelse 1955	11.9	10.4	9.1	11.0
Indtægtsstigning 1954-55 %	Forventet	3.7	1.1	÷ 0.1
	Faktisk	13.2	8.2	5.3
	Forsk.	+ 9.5	+ 6.9	+ 5.4
				+ 8.0

(Den »forventede« indtægtsstigning 1954-55 beregnet ud fra oplagsstigningen 1951-54 og uændret pris, den »faktiske« ud fra pris- og oplagsændringen 1954-55).
- Jfr. også bilag 5 om Nordjylland.

ikke i sig selv er rentabel. Pressens prispolitik for avissalget og i de senere år også for averteringen synes alt i alt at have indebåret en tilnærmelse til maksimering af branchens totale indtægt. Yderligere prisforhøjelser synes ikke at være vejen ud af branchens almindelige vanskeligheder og heller ikke vejen til at undgå yderligere koncentration. Det fundamentale vilkår synes at være, at pressens udbredelse i befolkningen ikke viser større ekspansionskraft, hvilket sætter overgrænser for både avissalgssindtægten og (indirekte) for annonceindtægten. Set over et længere åremål har nye mediers fremtrængen naturligvis haft en virkning for avisens marked.

4. Avisernes udgifter.

a. En hovedfaktor i avisens økonomi er selve avisomfanget, sidernes antal og størrelse. På dette punkt er der efter krigen foregået en meget væsentlig vækst, hvorved det dog bør erindres, at pressen først omkring 1955 nåede førkrigstidens niveau (efter den langvarige rationeringsperiode 1942-50 og de følgende års radikale stigninger i papirprisen). Udviklingen opsummeres i tabel 10.

Tabel 10. Avisomfang (beregnet sidetal) for 16 dagblade 1945-1967.

Indeks 1955 = 100	1945	1950	1955	1960	1965	1967
6 hovedstadsblade..	70	76	100	139	177	189
10 provinsaviser_____	82	82	100	134	172	188

Kilde: Materiale i Pressens Fællesindkøbsforening.

Fordoblingen af avisomfanget over de sidste 12—15 år afspejler naturligvis for en del annoncemængdens stigning (se tabel 4), der især for provinsbladene har været endnu kraftigere, således at annoncernes andel af avisen for provinsbladene er øget fra f.eks. 23 % i 1945 til 27 % i 1955 og 33 % i dag. Men også tekstind-

holdet er dog steget meget kraftigt og synes gennemgående fordoblet siden 1945. Det er af betydning for bedømmelsen af hele dagspressens situation at konstatere, at avisomfanget på kort sigt bevæger sig opad uanset forskydningerne i annoncemængden, som har et særdeles uregelmæssigt forløb. For de 25 borgerlige provinsblade har udviklingen 1963-67 formet sig som belyst i tabel 11.

Dette indebærer, at der trods tiltagende etblads-dominans alligevel er en klar tendens til at forøge den leverede varemængde pr. salg. Medens der altså ikke konkurreres direkte på priserne (se side 82), sker dette da formentlig på indirekte måde (en slags »kvalitets«-konkurrence), hvilket naturligvis har virkninger for bladenes omkostninger og økonomiske balance. Som skildret andetsteds har denne ekspansion formet sig som en stigende afstand i sidetal mellem de lokalt dominerende og de øvrige dagblade, som altså herved påføres overmægtig konkurrence (se side 82).

b. Med hensyn til råvareomkostningerne har den nævnte mængdeekspansion ikke betydet afgørende belastninger af avisens økonomi, fordi prisudviklingen siden 1951 har været overordentlig gunstig for avispapir, der er den eneste vare, som spiller nogen større rolle her. Udviklingen kan opsummeres som følger (tabel 12).

Tabel 12. Avispapirprisen 1945—1967.

Indeks 1955= 100	1945	1950	1955	1960	1965	1967
Leveringspris...	52	73	100	99	100	103

Kilde: Materiale fra Pressens Fællesindkøbsforening.

Prisen steg med næsten 70 % i perioden 1950-52 (Koreakrigen), hvilket sammen med andre ugunstige påvirkninger indebar en skæbnesvanger belastning af mange småblades økonomi. Men derpå skete der et fald på 20 % i perioden 1952-53, og siden har prisen ligget fast omkring 1000 kr. pr. ton med nogle få

Tabel 11. %/o-stigning i sidetal og annonce-mm i provinsen 1963—1967.

		1963-64	1964-65	1965-66	1966-67	1963-1967 ialt
Blade med oplag 10-15000	Annoncer	14.0	1.4	2.0	1.9	20.1
	Sidetal	4.8	2.7	2.5	3.1	13.7
Blade med oplag 15-30000	Annoncer	9.4	0.7	2.8	2.6	16.1
	Sidetal	5.5	1.2	4.5	3.7	15.7
Blade med søndagsudg.	Annoncer	8.0	2.8	1.5	÷ 5.3	6.7
	Sidetal	7.2	4.2	2.5	2.5	17.2

procents udsving til begge sider. Det er væsentligt at fastholde, at dagspressen gennem femten år har været begunstiget ved praktisk taget uændrede råvarepriser, medens prisen på det færdige produkt (abonnementsprisen) er steget til det 2-3 dobbelte. Pressens papirudgifter er alligevel steget væsentligt i denne periode (omtrent fordoblet), men dette beror på udvidelsen af sidetallet og dermed papirforbruget, og relativt har denne udgiftspost været faldende. Den rolige prisudvikling har været til relativ størst fordel for de store og omfangsrige aviser.

c. Udgifterne til *teknisk produktion*, der for pressen som helhed er den største samlede post, har i de senere år været en nogenlunde konstant andel af de samlede udgifter (se ovenfor tabel 1). Eftersom den brugte opstillingsform ikke indregner afskrivning eller forrentning af materiellet, udgør denne post overvejende lønomkostninger. (I provinsen falder heraf ca. 23 % på trykkeri og stereotypi, ca. 39 % på maskinsætteri og ca. 38 % på håndsætteri og korrektur). I de tekniske produktionsomkostninger indgår da statistisk set tre hovedkomponenter: produktionsomfanget, produktiviteten og lønhøjden.

Produktionsomfanget kan formentlig i store træk måles ved avisernes sidetal (tabel 10), idet satsfremstilling (incl. korrektur m.v.) og stereotypi tilsammen dækker langt det meste af lønmassen. (Et forbehold må her tages for mere intensiv produktion i form af sideudskiftninger, antallet af enheder på en given trykflade o.s.v., men de pladsbesparelser, som her er sket, er formentlig for en stor del blevet opvejet af den stigende billed- og rubrikanvendelse). Oplagets størrelse spiller kun en underordnet rolle, men har jo for pressen som helhed ikke ændret sig nævneværdigt.

Bevægelsen i den gennemsnitlige *lønhøjde* kan i store træk belyses igennem tabel 13.

Den grafiske industris arbejdere hører til de højest lønnede - rent bortset fra dens ekstraordinært lave arbejdsløshedsprocenter. Efter den officielle statistik lå timelønnen for typografer i 1955 og 1965 uforandret 11 % over de faglærte arbejderes gennemsnit (excl. overtid, men incl. feriepenge), medens forspringet i provinsen var 7-8 %. Mandlige trykkeriarbejdere lå i 1955 7 å 9 % over den almindelige timeløn for ufaglærte, men i 1965 18 å 20% (igen excl. overtid, men incl. feriepenge). Det reelle lønfor spring er dog betydeligt større. For hele den

grafiske industri lå timelønnen i 1955 20 % over gennemsnittet for industrien, i 1965 endog 23 % højere (her incl. forskudt arbejdstid, søndagsarbejde, personlige tillæg m.v., men excl. feriepenge). Alt i alt synes lønudviklingen i den grafiske industri at være lidt stærkere end i de fleste andre brancher. Og dette gælder også dagbladslønningerne.*) I kraft af tillæggene for forskudt arbejdstid, »personlige« tillæg o.s.v. er lønniveauet ved dagspressen lidt højere end i den øvrige grafiske industri, men fagets gængse løngligningsform sikrer, at forløbets takt bliver nogenlunde ensartet.

En god rentabilitet og en høj beskæftigelse i den samlede grafiske industri kan forklare, at branchens i forvejen høje lønniveau kan opvise en noget stærkere stigning end andre branchers. Derimod kan dagspressens relativt ringe rentabilitet og dens relativt dårlige produktivitetsudvikling ikke forklare, at dagbladstypografernes lønfor spring for andre typografer kan fastholdes, (for så vidt det ikke beror på ekstra kvalifikationer eller afsavn). En vigtig faktor er utvivlsomt dagbladenes overordentlige følsomhed over for arbejdsnedlæggelser, som kan udnyttes til et kontinuerligt pres på den enkelte virksomhed. Over for den konkrete, pludselige strejketrussel er bladene ofte veget tilbage. Frygten for en arbejdsstandsning eller obstruktion, som for bladenes vedkommende indebærer uoprettelige indtægtstab uden tilsvarende udgiftsreduktioner, samt selve konkurrencepresset har forhindret en langsigtet solidarisk lønpolitik på arbejdsgiversiden. Som det vil fremgå, kan man ikke se bort fra den mulighed, at denne situation ikke blot har ført til fastholdelse af et forspring i den stærke almindelige lønstigning, men også har berørt arbejds effektiviteten.

Produktiviteten forstået som produktion pr. mand pr. tidsenhed kan sjældent beregnes eksakt, og udvalget har på dette punkt kun haft adgang til et begrænset materiale. En systematisk undersøgelse foretaget af en meget stor bladvirksomhed giver dog et ganske klart resultat. I den kvantitativt vigtigste del af virk-

*) Ifølge lønstatistikken fra Organisationen af Bladudgivere i Provinsen lå den gennemsnitlige ugeløn for faglærte ved dagbladene pr. 1.4.1967 ca. 2 % under civiltrykkeriernes, medens den for mandlige trykkeriarbejdere lå knap 1 % højere, for kvindelige trykkeriarbejdere endog 11 % højere. I København lå både faglærte og ufaglærte ved dagbladene højere end i civiltrykkerierne.

tabel 13. lønninger for typografer og trykkeriarbejdere 1946-1967.

	indeks 1955= 100	1946	1950	1955	1960	1965	1967
<i>a. ugeløn i dagbladene</i>							
1. typografer i kbh. pr. 17.	54	72	100	134	202	247	
2. maskinsættere i provinsen pr. 30.9.	—		100	130	212	251	
3. trykkeiarb. i kbh. pr. 17.	50	69	100	133	202	244	
4. trykkeriarb. i provinsen pr. 30.9.	—		100	137	225	273	
<i>B. fagenes gennemsnitlige timeløn</i>							
1. typografer i københavn.	47	62	100	141	221	262	
2. typografer i provinsen.	54	68	100	140	228	283	
3. trykkeriarb. i københavn.	45	60	100	143	225	273	
4. trykkeriarb. i provinsen.	53	67	100	147	238	296	
<i>C. alm. timeløn for mænd</i>							
1. faglærte, kbh. og provinsen.	55	71	100	138	223	274	
2. ufaglærte » » »	54	69	100	135	208	257	

kilde: materiale fra københavns Bogtrykkerforening og fra organisationen af Bladudgivere i provinsen samt statistisk årbog (B og C).

anm.: tallene omfatter ikke skifteholdstillæg, søn- og helligdagstillæg, overarbejde eller personlige tillæg.

- for 1945 kendes ikke tallene for ugeløn (a), men timelønnen (B og C) lå generelt 10 % lavere end i 1946.

somheden, maskinsætteriet, konstateredes det, at den årlige produktion af sider pr. ansat (1954 = 100) holdt sig næsten konstant omkring 100 fra 1952 til 1959, men senere er faldet jævnt til 80 i 1967 – på trods af fortsatte udskiftninger af maskiner gennem hele perioden. For den øvrige del af sætteriet, hvor der også er sket mekaniseringer (og en vis udvidelse af klichéandelen), var niveauet i perioden 1952–59 ca. 105 % af 1954. Efter et fald i perioden 1959–61 har det siden ligget mellem 95 og 100. Stereotypiafdelingen opviser en endnu ringere udvikling – fra 100 à 105 i perioden 1952–59 til 80 à 85 i perioden 1962–67. Trykkeriets produktion pr. ansat steg i årene 1954–1959 fra 100 til 143, men har siden 1961 ligget uforandret omkring 125. Hævelsen af niveauet i periodens begyndelse kan næppe tillægges generel betydning, da den er en uund-

gåelig følge af en stejl oplagsstigning (oplaget har siden været ret stabilt). Kun i klichéfremstillingen har der, jævnsides med overgang til hurtige ætsemaskiner fra 1957–58, været en egentlig og fortsat produktivitetsfremgang til 150 % af niveauet i 1957. Alt i alt er arbejdskraftens produktivitet således forringet en del i forhold til 1954 – en udvikling, som generelt for alvor tager fat omkring 1959. Nedgangen kan eventuelt formodes at modsvare en nedgang i antallet af arbejdstimer pr. dag. Bag den i bedste fald uændrede produktivitet må imidlertid ligge en forringet arbejds effektivitet (fremkommet ved forringet arbejdsindsats hos de ansatte, ved dårligere organisation af arbejdet eller eventuelt en kombination af begge forhold), idet der jo som nævnt er sket væsentlige udvidelser og forbedringer af det tekniske udstyr.

Tabel 14. Atten provinsblades sætteriomkostninger 1963–1967.

	Produktionsomk.		Ændring i %	
	Kr. pr. side			
	1963	1967	1963-67	
Oplag 10-15.000	88.41	128.57	+ 45.4 0/0	8 blade
» 15-30.000	100.89	145.69	+ 44.4 0/0	5 »
Med søndagsudgave . . .	118.19	176.59	+ 49.4 0/0	5 »
Typografløn i provinsen	9.27	14.43	+ 55.7 0/0	Timeløn incl. feriepenge

Anm.: Omfatter løn i håndsætteri, korrektur, maskinsætteri og teletype samt køb af maskinsats.

Tabel 15. Sætteriomkostninger i provinsen 1963 og 1967.

	Satsfremstillingsudgift, kroner pr. side						Antal blade medregnet	
	Gennemsnit		Dyreste		Billigste			
	1963	1967	1963	1967	1963	1967	1963	1967
Blade med oplag 10–15.000	91	128	117	144	72	89	9	10
» » » 15–30.000	101	155	107	198	93	114	5	8
» » søndagsudgave	130	211	202	302	92	157	6	8

Anm.: Udgiftsposten dækker løn i hånd- og maskinsætteri, teletype og korrektur samt køb af maskinsats. Udskiftningssider er medregnet.

Kilde: Bedriftssammenligningen 1963 og 1967.

disse erfaringer fra en enkelt, men meget stor arbejdsplads, har ikke kunnet udbygges med materiale fra andre blade over en tilsvarende periode. en analyse over fire middelstore blades aktieselskabsregnskaber peger dog på samme resultat som ovenstående, idet de i regnskabet anførte tekniske omkostninger divideret med sidetallet (beregnet efter oplag og papirforbrug) er steget i temmelig nøje overensstemmelse med typografernes timeløn - en stigning på ca. 120 % både i årene 1945-55 og i årene 1955-65. for de senere år giver bedriftssammenligningerne for 25 provinsblade mulighed for opstillingen i tabel 14.

tallene peger på meget store forskelle fra blad til blad, som det fremgår af ovenstående tabel 15.

for en stor del hidrører disse forskelle utvivlsomt fra forskelle i avisens opbygning og vilkår: morgenbladsproduktion er relativt dyr, pladsbenyttelsen kan være mere eller mindre intensiv, tids- og kvalitetshensyn kan kræve flere kassationer eller længere ventetider end normalt o.s.v. efter udsvingene forekommer det dog sandsynligt, at også arbejds- og organisationseffektiviteten varierer fra blad til blad.

under forudsætning af opretholdelsen af konventionel teknik og samme opsætning må man da regne med, at de gennemsnitlige udgifter til teknisk produktion set over tid varierer alene med arbejdslønnen og avisomfanget. produktiviteten frembyder en vis margin for de enkelte virksomheders bestræbelser, men har som helhed været nærmest konstant gennem de senere år trods betydelige investeringer. de mindre blade har utvivlsomt generelt kunnet holde deres tekniske lønomkostninger væsentligt under de store blades, men kun såfremt de har kunnet fastholde dette forspring relativt set, har de kunnet undgå en forringelse af konkurrencestillingen, idet den tekniske fremstil-

ling spiller en større rolle for de mindre blades økonomi end for de større blades.

d. *distributionen* beslaglægger generelt ca. 14 % af dagbladenes indtægter, men variationerne er store: a-pressen og hovedstadsbladene må aflevere 16-17% af deres indtægter på denne konto, tre-fire af provinsbladene ca. 14 %, medens en halv snes andre klarer sig med 6 å 8 %. den rigtige målestok er formentlig her udgiften pr. distribueret årseksemplar, men også denne viser betydelige variationer, betinget af en lang række yderst forskelligartede faktorer. alene i bedriftssammenligningen for 1967 ses udsving blandt ti mindre provinsblade på fra 20 kr. til 40 kr. pr. årseksemplar, for otte middelstore fra 26 til 46 kr., for store fra 38 til 70 kr. et mindre 6-dages morgenblad i hovedstaden med tynd spredning over hele landet betalte i 1966 gennemsnitligt 44 kr. pr. ekspl., medens et stort københavnsk bladhus som helhed betalte 71 kr. trods højere dækning både i byen og udenfor, da søndagssalget og et meget stort løssalg spillede ind. i en større provinsby betalte den aftenavis, som dominerer i selve byen, i 1967 kun 34,40 kr. mod 43,90 kr. for den mindre konkurrent, der hovedsagelig solgtes over det store opland. i to andre store provinsbyer var derimod forskellen mellem den dominerende byavis og den vigende oplandsavis ubetydelig - men medens niveauet i den ene by lå på 54 kr., var det i den anden 37-38 kr. en stor jysk aftenavis noterede 62 kr., en anden, trods søndagsudgave, 33 kr.

fordyrelse af distributionen optræder principielt a) ved 7-dagesdrift, b) ved store distributionsafstande og c) ved tynd dækning. men mere end dette spiller dog en kvalitativ faktor ind - det vil i reglen være muligt at opnå besparelser, hvis man vil eller kan nøjes med en noget langsommere distributionsform - f.eks.

ved at foretrække postvæsenet for distribution ved egne biler eller ved kontrakt med lokale vognmænd. konkurrencesituationen spiller en stor rolle for denne beslutning, ligesom den naturligvis i høj grad bestemmer, om bladet skal udgå om søndagen, om morgenen o.s.v. en meningsfuld produktivitetsammenligning er under disse omstændigheder umulig, men det bør fastholdes, at bladene altså i denne henseende arbejder under yderst forskellige vilkår. stort set kan man sige, at distributionsudgiften virker konserverende på pressens geografiske struktur, da udbringelse til nye områder er uforholdsmæssig dyr, med mindre den kan ske gennem bestående distributionskanaler (f.eks. postvæsenet). men inden for givne lokale konkurrenceområder virker distributionsfaktoren til fordel for aviser, som behersker koncentrerede beboelsesområder, medens de tynger oplandsaviser og aviser med små oplag. i flere tilfælde står disse svagere aviser i det dilemma, at de enten må oprette (eller opretholde) en uforholdsmæssig kostbar egendistribution, eller udgå med forsinkelse pr. post og dermed se den stærkere konkurrent vinde frem i læserkredsen i kraft af hurtigere og mere effektiv distribution.

hovedstadsbladene har i årtier hovedsageligt været distribueret gennem a/s Bladkompagniet, som ejes af københavns tre største blad-huse. herigennem foregår fælles buddistribution af morgenaviser (kun hverdage) i det stor-københavnske område og i enkelte store provinsbyer samt fælles udkørsel af middagsblade og øvrige løssalgsaviser til forhandlerne. Bladkompagniet medtager i en vis udstrækning på kundebasis andre aviser end aktionærernes, men da til en lidt højere pris (og naturligvis uden andel i a/s' udbytte). ordningen betyder

principielt en afgørende rationalisering ved at forhindre dubleringer af budnettet. det indebærer, at alle blade giver afkald på et konkurrencemiddel, og virker altså, så vidt spredningsmønstrene er ens, til størst fordel for de økonomisk svage deltagere. et sådant afkald på et meget tungt våben i den lokale konkurrence (jfr. den 2. svenske pressutredning) er ingen naturlig sag for dagbladene. dette kan være årsagen til, at systemet så vidt vides aldrig er blevet efterlignet i større stil i provinsen, hvor vanskelighederne med at skaffe budpersonale er mindre. en anden årsag kan være, at de økonomiske fordele ved det her virkeliggjorte distributionsfællesskab set udefra - d.v.s. under forglemmelse af hovedstadspressens særlige vilkår - ikke former sig alt for indlysende.

for den aktuelle situation gælder det, at samdistribution af lokalaviser er uden interesse i de allerfleste områder - enten fordi der konkurreres mellem morgen- og aftenaviser, eller fordi anden-avisens spredning er for lille til at kunne betinge nævneværdig lettelse i første-avisens udgifter.

i mindst syv provinsområder vil samdistribution dog formentlig kunne lette vilkårene for mindre, lokale aftenaviser.

en form for fællesdistribution finder sted gennem postvæsenet, men denne spiller en meget forskellig rolle for bladenes økonomi, hvilket fremgår af tabel 16.

postvæsenet udbragte 1967/68 på hverdage ca. 360.000 egentlige dagblade, d.v.s. godt 18 % af oplaget. for de tre berlingske hovedstadsblade og politikens to aviser var andelen imidlertid kun 4-5 %, for de tre stiftstidender endog kun 1 %. den samlede a-presse lå på 14 %, medens et stort antal af de middelstore aftenaviser (f.eks. de Bergske) samt alle mor-

Tabel 16. 26 provinsavisers distributionsudgifter 1967.

	10 mindre aftenaviser	8 middel aftenaviser	4 store aftenaviser	4 morgen- blade
Gennemsnitlig salg pr. år, mill. numre	3.8	7.5	16.1	10.7
Distributionsudgift, øre pr. nr.	9.4	11.3	14.2	14.7
Distribution i % af omsætning				
Egne vogne	0.8	1.0	2.0	0.3
Avisbude og løssalg	3.7	3.7	5.6	4.3
Postvæsenet	2.6	2.4	0.8	5.4
Rutebiler, vognmænd	1.1	1.4	1.1	0.6
I alt (incl. øvrigt)	9.1	9.7	10.7	12.5

Kilde: Specifikation af bedriftssammenligningen for 1967.

genbladene i provinsen lå oppe ved 40-50 %, et par af de mindre hovedstadsblade endnu højere. for mange blade spiller posttaksterne derfor en stor rolle. dette gælder især for en del af de svagt stillede blade - men det gælder også for flere velbjergede aviser. på den anden side er posttaksternes størrelse ikke af stor betydning for alle de i økonomisk henseende svage aviser. (med rimelig sikkerhed kan det siges, at en given *generel* nedsættelse af posttaksterne med ca. 1/3 af sit beløb vil tilfalde blade, hvis økonomi og fremtidsudsigter giver grund til bekymring).

postvæsenet anlægger principielt et bortfaldsprincip t) for avisportoen og hævder ikke at have forhøjet sin avisporto i samme omfang som de øvrige takster. senest i foråret 1967 blev en generel portoforhøjelse modificeret derhen, at forhøjelser til et samlet beløb af ca. 15 mill. kr. (hvoraf 4-5 mill. kr. vedrørte dagbladene) bortfaldt. postvæsenet er da stadig en billig distributionsform, og f.eks. for københavnske morgenblade er udgiften pr. postdistribueret nummer omkring 50 % af den normale udgift (Bladkompagniet). men dette forhold har været nogenlunde konstant gennem længere tid, idet avisportoen, som det skal vises, alligevel er steget betragteligt.

distributionsudgifternes udvikling over tid kan belyses bl.a. ved tabel 17 for a/s Bladkompagniet.

det ses, at omkostningerne pr. eksemplar er steget hastigere end den almindelige timeløn

tabel 17. *Bladkompagniets gebyr og omkostninger*)*

indeks 1955 = 100	1945	1955	1965	1968 (anslået)
gebyr pr. distribueret abonnementsavis	43	100	263	438
heraf Bladkomp.'s lønomk.	41	100	274	369
Jfr. alm. timeløn for kvinder i københavn **)	47	100	234	

*) gebyret udgjorde ifølge budget af 1/4 1969 i absolutte tal 41,65 øre (+ overgebyr på 2,91 å 4,55 øre ved sidetal mellem 42 og 56) pr. omdelt eksemplar.

**) excl. overtid; industriarb.

kilde: materiale fra Bladkompagniet og statistisk årbog.

t) Jfr. bemærkningerne til et af ministeren f. off. arbejder d. 1.2.1963 fremsat forslag til lov om ændringer i postloven, hvor det udtrykkes således "... at alene meromkostningerne ved besørgelsen af dagblade, ugeblade og tidsskrifter søges dækket af portoindtægterne for disse blade, medens øvrige omkostninger vedr. denne besørgelse må dækkes af portoindtægterne for de øvrige forsendelser (brevforsendelser m. v.).

for kvinder; for en del beror dette på, at distributionsmængden er blevet formindsket noget, medens distributionsområdet er blevet forøget. men det fremgår klart, at egentlige produktivetsforbedringer er udeblevet. med mindre teknikken ved abonnementsudbringning kan rationaliseres radikalt (f.eks. brevkasser ved gadedør og havelåge), må det forventes, at omkostningerne vil stige nogenlunde eller nærmest lidt stærkere end den almindelige arbejdsløn, selv om udbringningen ikke forbedres.

postvæsenet indtager ikke i denne henseende nogen undtagelse, idet bladenes vægt gennem den såkaldte overvægtsporto spiller stærkt ind (for store provinsblade udgør den nu ca. halvdelen af gebyret, for de københavnske morgenblade over 2/3, for almindelige provinsaviser vel kun omkring 1/4). dette giver automatisk en takstforhøjelse, som det vil ses af tabel 18.

det fremgår, at den ret moderate stigning i avisportoen på grund af de øgede avisformater alligevel har medført en 5-6 dobling i udgiften pr. eksemplar siden 1945. for de tykke københavnske morgenblade er stigningen (500 %) nøjagtig den samme for postdistribution som for Bladkompagniet (tabel 17). avisportoens stilstand siden 1963 har dog betydet, at postvæsenets prisbillighed er forøget over for Bladkompagniet, hvis takster er øget med godt 50 %.

e. *reduktionsomkostningerne*, som typisk beslaglægger 18-20% af avisens samlede indtægter, er for provinspressens vedkommende sammensat omtrent som følger:

- a. løn til faste medarb. i redaktionen . . ca. 60 %
- b. honorarer, bureaustof og anden
»fremmed medhjælp« 15-20%
- c. køb af billeder og klicheer 10-12%
- d. repræsentation og transport ca. 5 %
- e. telex, fjernskriver, bladhold, leje til
lokal redaktion, diverse 5-10%

kilde: Bedriftssammenligningen 1967.

det fremgår heraf, at mindst 80 % af redaktionsomkostningerne er lønomkostninger, direkte eller indirekte, og at ingen enkelt af de tekniske poster vejer nævneværdigt til (telexudgiften svinger således omkring 2-4 promille af omsætningen). skematisk betragtet vil også redaktionsbudgettet da som helhed variere med medarbejdernes løn, antallet af sider og antallet

tabel 18. Beregnet avisporto for anmeldt postabonnement

indeks 1955= 100	1945	1955	1965
tre københavnske morgenblade..	52	100	311
» » middagsaviser.	59	100	326
fem provinsbl. i store byer.	62	100	359
fem sydjyske provinsblade.	66	100	336
gensnt. efter faktiske avisvægte . .	60	100	333
sml. afgift ved fast vægt (1955). .	72	100	259

kilde: portolovene samt avisvægte i pressens fællesindkøb.

af arbejdstimer pr. side. det er dog ikke muligt at give ensartede normer for den redaktionelle arbejdsindsats, som rationelt bør anvendes pr. side. en opstilling i bedriftssammenligningen 1966 viser for blade med oplag på 10-15.000 eksp. et ret ensartet niveau på 50-70 kr. pr. daglig tekstsider, medens; der for de store provinsblade med søndagsudgave noteres variationer fra 80 til 250 kr. for et stort københavnsk bladhus synes udgiften i 1966 at ligge omkring 1500 kr. pr. tekstsider. rent bortset fra, at der ikke her er taget hensyn til udskiftningssider, er det indlysende, at kvalitative aspekter gør en meningsfuld sammenligning umulig: graden af selvstændighed i arbejdet varierer voldsomt, ligeledes bearbejdningsgraden, spildproduktionen o.s.v. også for provinsens lokalaviser bliver der naturligvis afgørende forskelle såvel i produktets »kvalitet« som i udgifter, der afhænger af, hvorvidt der anvendes ritzautelegrammer (for hvilke abonnementsafgiften jo varierer med oplaget), »lån« af nyheder og langtrukne referater - eller stof fra egen hovedstadsredaktion og faste lokalredaktioner, selektiv billedredaktion o.s.v.

som driftsøkonomisk målestok er det da heller ikke umiddelbart berettiget at tale om en ændring i »produktiviteten« ud fra ændringer i den stofmængde, en medarbejder gennem-

snitligt leverer til den færdige avis. men konstateringen har betydning for belysning af dagbladsbranchens vilkår i bredere forstand. der er derfor her foretaget en optælling af antallet af uddannede journalistiske medarbejdere ved de enkelte dagblade i 1950 og i 1967. for en række blade, for hvilke der tillige findes eksakte opmålinger af den samlede redaktionelle tekstmængde, kan der på basis heraf beregnes nogle summariske tal for udviklingen i stofleverancen pr. medarbejder, se tabel 19.

det bør nævnes, at papirsituationen i 1950 påbød stram redaktion og sparsomhed med rubrikker etc. desuagtet viser udviklingen siden da, at tendensen for disse store blade er, at der nærmest bruges samme arbejdskraft til at fremstille samme tekstmængde, idet mængden af illustrationer er meget stærkt forøget. dette indebærer, at redaktionsomkostningerne stiger om trent i takt med avisomfanget og journalistlønner.

de her medtagne aviser giver et overdrevent billede af stigningen i medarbejdertallet, som har været adskillig svagere i mindre byer. dette fremgår af opdelingen i tabel 20 af bladernes redaktionsstabe efter oplagsstørrelser.

udviklingen har indebåret en meget væsentlig forøgelse af redaktionsstabene for samtlige større dagblade, derimod ikke for de mindre. eliminationen af næsten alle de små dagblade med oplag under 5000 eksp. (42 af 49), hvis redaktionsstab nødvendigvis måtte være uforholdsmæssig stor i forhold til oplaget, indebærer i princippet en strukturrationalisering, der skulle gøre de redaktionelle enhedsomkostninger mindre tyngende. men samtidigt har de store blade ekspanderet deres bemanning i stærkere takt end det stigende sidetal, således at dagbladernes samlede medarbejderstab er vokset med 41 % (fra i alt 1.027 til 1.446) trods et ret uændret totaloplag. tendensen må ses som udtryk for en konkurrencebestræbelse,

Tabel 19. Vækst i medarbejdertal og tekstmængde 1950-1967.

	Antal redaktionelle medarbejdere		mm redaktion pr. måned		Pct. tilvækst	
	1950	1967	1950	1967	Stof	Medarb.
6 hovedstadsblade *)	236	464	4000	9692	111	97
5 provinsaviser **)	79	157	3891	8135	109	99

*) Omfatter de tre berlingske aviser, Politiken-Ekstra Bladet og Information.

**) Omfatter de tre Stiftstidender og to øvrige Ålborgaviser.

Kilde: Berlingske Tidende's og Ålborg Stiftstidende's opmålinger.

tabel 20. medarbejdertal og oplag 1950 og 1967 (søndagso plaget fordelt).

	Gennemsnitlig medarbejdertal		Medarbejdere pr. 100.000 ekspl.	
	1950	1967	1950	1967
Provinsblade under 5000 eksemplarer.....	2.3	1.7	130	97
» 5-10.000 »	6.4	6.0	86	93
» 10-20.000 »	9.2	10.7	69	83
» 20-30.000 »	15.3	18.0	57	76
» 30-50.000 »	17.8	34.3	42	88
» over 50.000 eksemplarer.....	20.0	48.0	23	63
Provinsbladene i alt	6.2	15.3	67	77
Middagsblade i København	23.3	78.0	34	47
Morgenblade i København over 50.000	70.1	142.6	39	81
Mindre morgen- og aftenaviser i København.....	26.8	16.5	73	132
Hovedstadspressen i alt	33.8	72.2	42	71
Samtlige dagblade	8.8	23.3	55	75

anm.: Berlingske aftenavis medregnet i Berl. tid., aktuelt incl. provinsudg.

kilde: danske Journalister 1950 og fig. udg., jfr. Journalistbladet 1.4. 1950; Journalisten marts 1967 samt suppl. oplysninger fra dansk Journalistforbund, jfr. danske Journalister 1965.

der består i at tilbyde mere og eventuelt bedre redaktionelt stof i stedet for at konkurrere på prisen eller investere i anlæggene. det tør forlods antages — og det bekræftes fra udgiverside - at der under en så forceret ekspansion stedvis er opstået overbemanding, således at der også i redaktionerne kan foreligge produktivetsproblemer.

hvorvidt denne form for investering i driften har været rationel for de enkelte blade, lader sig ikke afgøre. men generelt betyder den en skærpelse af konkurrencen og en svækkelse af branchens rentabilitet, bl.a. fordi lønningerne samtidig er steget kraftigt. dette fremgår af oversigten i tabel 21.

tabel 21. G mtl. årsfortjeneste for journalister 1946-1967

indeks 1955= 100	1946	1950	1955	1960	1965	1967
københavnske dagbl.	67	81	100	137	207	247
B-blade i provinsen	—	70	100	142	226	284
jfr. typografløn (kbh.)	54	72	100	134	202	247

kilde: materiale fra dansk Journalistforbund og tabel 13.

Journalistlønnen har således i store træk fulgt den almindelige lønudvikling. der synes sket en vis udligning af den tidligere betydelige forskel mellem københavn og provinsen. dette skyldes bl.a. standsningen af de mange små

dagblade, som holdt relativt lave lønninger. nok så afgørende synes det at have været, at hovedstadsbladene, de største provinsblade og radioen gennem deres stærke efterspørgsel af uddannede journalister har trukket lønningerne op over hele landet, bl.a. ved at tilbyde medarbejdere ved andre blade bedre økonomiske og arbejdsmæssige vilkår. også fagforeningspolitikken har forringet mulighederne for at bemandle provinsblade med billig arbejdskraft.

f. *administration og øvrige »fællesudgifter«*. denne sidste hovedgruppe blandt avisens driftsudgifter udgør i en række tilfælde en fællesudgift for den samlede trykkeri- og bladvirksomhed, og for hvert enkelt blad må den derfor ses i sammenhæng med nettoindtægten (»dækningsbidraget») af bog- og accidenstrykkeriet samt fremstilling af fremmede blade. denne betydelige samlepost - som i øvrigt er forbavsende ensartet og overalt varierende mellem 20 og 30 % af avisindtægterne - falder i to hovedgrupper. dels opføres her *administrationens* lønninger og provisioner samt reklame, transport, telefon, porto og provision til annoncebureauerne, der for bedriftstællingens provinsblade i 1967 udgjorde i alt 60-70% af hele posten (d.v.s. 18-20% af avisindtægten, svagt stigende med oplaget). de vigtigste enkelte faktorer er kontorpersonalet, som formentlig følger den almindelige lønudvikling i faget, samt - for de større blade - annonceprovisionerne,

der beregnes som en fast procent af landsavertingens hovedmasse.

den anden hovedgruppe er *diverse fællesudgifter*. her opføres dels husleje, der for blade i eget hus er opgjort summarisk til 10 % af sidste ejendomsskyldvurdering, dels en række småposter samt forsikringer. Vigtigere er generelt gager og tantieme til forretningsfører eller indehavere samt pensionspræmier og andre personaleomkostninger. de sidstnævnte poster, som opviser betydelige variationer, skønnes i en række tilfælde at kunne rumme beløb, der ikke er ubetinget nødvendige for driften, men lige så vel kunne opfattes som en del af udbyttet fordelt til ejere eller ansatte. udvalget er dog ikke gået nærmere ind på de komplicerede problemer, der her kunne rejses i en række enkelttilfælde, fordi det ikke skønnes, at helhedsbilledet af driftsresultaterne kunne påvirkes heraf. for hele gruppen af administrations- og fællesudgifter bør man derimod bemærke den stigende tendens, som fremgår af tabel 1, og den relative upåvirkethed af omsætningens størrelse, som fremgår af tabel 2. flere faktorer spiller ind her. men adskillige af udgiftsposterne er utvivlsomt påvirket af konkurrencebestræbelser, hvis økonomiske ramme bl.a. angives af de forhåndenværende midler. et dynamisk synspunkt kan således være afgørende for løn og tantiemer til de højere funktionærer og for velfærdsforanstaltninger til sikring af dygtigt og stabilt personale - lige så vel som tilfældet er for bladets direkte egenreklame og for de indirekte former, der kommer til udtryk i valg og udstyrelse af bladhus, repræsentation o.s.v.

5. dagbladenes driftsresultat.

efter den anvendte regnskabsform fremgår de enkelte blades økonomiske balance herefter som forskellen mellem de samlede driftsindtægter (inclusive nettobidraget fra biaktiviteter) og de samlede driftsudgifter (inclusive fællesudgifter). den herved fremkomne positive rest skal dække afskrivninger, forrentning og eventuelt udbytte herudover eller henlæggelser til nettoinvestering. den eventuelle negative rest dækkes ved nedgang i kassebeholdning eller andre reserver, ved gældsætning eller tilskud (indskud udefra). selv et positivt restbeløb indebærer en svækkelse af bladets økonomiske stilling, såfremt det ikke rummer mulighed for (ud over rente af eventuel fremmed kapital) at foretage fornødne afskrivninger.

udvalget har tilsluttet sig den vurdering, som er afgivet af dets regnskabskyndige konsulent, civiløkonom e. Winsløw (se bilag 6), hvori det påpeges, at det beregnede gennemsnitlige bruttooverskud, d.v.s. nævnte »rest« på 4 å 5 % af omsætningen, ikke giver dagspressen mulighed for at forrente den investerede kapital normalt og foretage rimelige afskrivninger. der kan ikke skaffes grundlag for nogen eksakt opgørelse af de dertil krævede beløb. den investerede kapital belyses kun yderst mangelfuldt gennem avisaktieselskabernes statusopgørelser. for otte provinsblade udgjorde aktivmassen minus ejendomme og værdipapirer i 1965 35 % af avisomsætningen, for et stort københavnsk bladhus knap 30 %. i begge tilfælde synes dog f.eks. maskiner og inventar skrevet meget langt ned, for de otte provinsblade til 10 mill. kr. men provinspressen investerede i perioden 1951—64 efter al sandsynlighed over 100 mill. kr. i maskiner.*) ansættes maskiner og inventar til det dobbelte af den bogførte værdi, når man for provinspressen frem til en arbejdskapital på omkring halvdelen af årsomsætningen. accepterer man - igen ret vilkårligt - afskrivningsbeløbene i de nævnte regnskaber, som typisk udgør 4 å 5 % af omsætningen, når man frem til det overslag, af afskrivninger og en normal forrentning af den investerede kapital først nås ved et bruttooverskud på 8 å 10 % af omsætningen. skal bladet foretage nettoinvestering i ny teknik, må tallet sættes højere. hele denne beregning er dog såre løst funderet: der foreligger f.eks. den mulighed, at kapitalens omsætningshastighed i større virksomheder er højere end i de mindre, hvilket naturligvis vil betyde, at lønsomhedsberegninger ikke kan ske alene ud fra »restens« andel i avisindtægterne. for branchen som helhed forekommer det imidlertid ikke udvalget tvivlsomt, at rentabiliteten og dermed nettoinvesteringsevnen er relativt lav.

udvalgets opfattelse er, at denne situation i

*) Victor schmidt: 100 millioner til industrialiseringen af provinsens dagblade. (dansk presse nr. 8 marts 1965). heri opgives for 23 provinsblade som følger: nybyggeri 34 mill., rotationspresser 19 mill., sættemaskiner til brødsats 18 mill., øvrigt sættemateriel 12 mill., stereotypi 8 mill., klichéteknik 3 mill., d.v.s. incl. distributionsmateriel m. v. over 100 mill. kr., excl. nybyggeri 65-70 mill. kr. de nævnte blade repræsenterer ca. 55 % af provinspressens oplag, men utvivlsomt en større del af investeringerne, der da for teknikken må anslås til godt 100 mill. kr.

hovedtræk skyldes tre forhold, som skulle fremgå af den forudgående gennemgang: (a) en relativt dårlig industriel udvikling, som har bundet pressens omkostninger direkte til den stærkt stigende arbejds løn. (b) et konkurrenceklima, som har foranlediget de økonomisk stærkeste virksomheder til at anspænde deres kræfter i ekspansionsbestrebelse, og som har stillet de mindre blade over for valget mellem at forsøge at følge med i dette kapløb eller at glide bagud i stagnation. (c) en målsætning som for adskillige blade primært har andet sigte end opnåelse af driftsoverskud. de nævnte elementer har, som det vil ses, virket i nær indbyrdes forbindelse.

af pressens omkostninger har avispapiret prismæssigt udviklet sig gunstigt siden 1951/52. men alle de øvrige vigtige poster opviser stærke prisstigninger, fordi de i hovedsagen repræsenterer lønomkostninger, og fordi produktiviteten ikke på noget punkt er forbedret væsentligt (ud over mulige kvalitetsforbedringer). dette gælder i udpræget grad den tekniske fremstilling. dagbladenes maskinudstyr er blevet udskiftet og udbygget stærkt gennem de seneste årtier, men det har ikke været muligt at opnå nogen følelig besparelse af arbejdskraft ad denne vej. en del af årsagen hertil kan formentlig søges i nedsat effektivitet og/eller dårligere organisering af arbejdet — således er effektivitetsfremmende lønsystemer ikke blevet indført. mindst lige så vigtigt fra en helhedssynsvinkel er det dog, at de nye maskiner stort set har repræsenteret modifikationer af den gamle teknik snarere end egentlige nye metoder, som radikalt kunne ændre produktionsprocessen. egentlig ny teknik har netop i de seneste år været i stærk udvikling og har stedvis fundet anvendelse i dansk presse, men endnu ikke med økonomisk afgørende resultater. — heller ikke det redaktionelle arbejde, distributionen eller administrationen har undergået væsentlige økonomisk fordelagtige rationaliseringer. Og da lønningerne for alle grupper af avisens personale fuldtud er steget med de almindelige lønninger, gælder det samme derfor naturligvis enhedsomkostningerne i avisproduktionen. det må bemærkes, at avisindustrien herved adskiller sig skarpt fra erhvervslivet som helhed, hvor der i efterkrigsårene på det nærmeste er sket en fordobling af produktionen pr. ansat.

avisernes reaktion har under disse vilkår været prisforhøjelser på abonnement og løssalg, som ved uændret avisomfang ret nøje opvejer

omkostningsstigningerne. annoncemængden er øget kraftigt, og selv om prisstigningerne på dette område har været knapt så udtalte (indtil de seneste år), har dagbladene herfra haft en konstant indtægtsfremgang, som er stærkere end omkostningsstigningerne. ifølge det tilgængelige regnskabsmateriale steg annoncernes andel af avisindtægterne for ti borgerlige provinsblade fra 44,9% i 1945 til 50,2 % i 1955 og 52,6 % i 1965, medens a-pressens annonceandel var henholdsvis 46,6 %, 46,8 % og 52,6 %. Betingelserne for at opretholde eller forbedre den driftsmæssige balance skulle herefter være tilstede (når tilmed papirprisen står stille), men jo kun under forudsætning af moderate stigninger i redaktionsstoffets mængde og bearbejdningsgrad. denne forudsætning er ikke opretholdt. tværtimod er det redaktionelle sidetal vokset næsten i takt med annoncemængden, og udgifterne til redaktion og teknik er naturligvis steget omtrent tilsvarende. aviserne har, overensstemmende med deres egen omkostningsudvikling, krævet en nogenlunde uændret lønandel af forbrugerne; *men de har samtidig søgt at give dem mere for denne betaling — og gjort det endnu hurtigere end den stigende avertering og den relativt faldende råvarepris har skabt økonomisk betingelse for.*

den samlede udvikling må da beskrives som en intensivering af konkurrencen, hvor de økonomisk stærkeste blade anvender det meste af deres merindtægt ikke på priskonkurrence, men på større indsats i stoffets mængde og bearbejdning. de små aviser har, navnlig hvor lokale eller andre monopolstillinger ikke frembød tilstrækkelig værn, i mange tilfælde følt sig tvunget til at følge denne udgiftseksponering for ikke at miste deres læsere. en sådan situation (»profit squeeze«) tenderer principielt mod at eliminere nettooverskuddet i de stærke virksomheder og mod at sprænge de svageres økonomi. i dette tilfælde har konkurrencens dimension været en »investering i driften«: den har ikke i synderlig grad sigtet på at muliggøre teknisk overlegenhed gennem forbedring eller rationalisering af fremstillingsprocessen, men har samlet sig om at erobre læsere. kampen om læserne har videre været ført ved kvalitetsmæssigt*) overbud og ikke ved prismæssigt underbud, hvilket kan have medvirket til en stag-

*) ordet *kvalitet* dækker i betænkningens økonomiske afsnit specifikt salgskvalitet, hvilket ikke nødvendigvis altid er sammenfaldende med lødighed.

nation i det samlede oplag, til særlig skade for de svagere blade, der ofte sælges på supplementsbasis.

herudfra forklares den omfattende og kumulative koncentrationsproces, der nøjere er beskrevet i bilag 4 og eksemplificeret i bilag 5. der er tale om en strukturrationalisering, som direkte og indirekte udspringer af intensiveret konkurrence i en industri med stagnerende produktivitet og relativt begrænsede afsætningsmuligheder. forløbets form og intensitet har muligvis tenderet mod en understregning af de to sidstnævnte grundvilkår: frygten for at blotstille sig i konkurrencen kan have presset løn-omkostningerne op; de små overskud kan have hæmmet den tekniske udvikling; de høje avispriser kan have skadet det samlede avissalg.

den forannævnte sammenfattende betragtning forklarer også det samlede regnskabsbillede, som fremgår af tabel 2, og situationen for de enkelte blade, hvis regnskaber indgår i denne tabel, kan belyses meningsfuldt her ud fra. udvalget har udpeget den gruppe aviser, som frembyder de svageste regnskabsresultater (restbeløb), til særlig overvejelse. listens sammensætning røber forlods, at selve oplagsstørrelsen ikke er bestemmende for regnskabsresultatet, thi blandt den trediedel af de 46 virksomheder, som har de relativt laveste restbeløb, findes landets tre største, der udgiver de fem største aviser. derimod synes graden af konkurrence og især positionen i konkurrencen at spille en hovedrolle. / *hovedstaden*, hvor der udkommer ti dagblade, er overskuddene generelt små: fire aviser noterer negative rester, en lidt over nulpunktet, og kun de 2 største virksomheder når op omkring landsgennemsnittets ca. 5 % ud over landet ses generelt negative eller dog me-

get små restbeløb for de tilbageværende *anden- og tredie-aviser*. det gælder a-pressen som helhed, og såvidt det kan skønnes ud fra tidligere års individuelle regnskaber, når ingen del af denne gruppe tilfredsstillende resultater. det gælder også provinsens tre borgerlige anden-aviser. første-aviserne i de samme byer ligger over gennemsnittet, men ikke så meget, som deres store oplag kunne lade formode. enkelte andre blade, som har hidsig konkurrence ude fra, har også relativt meget små restbeløb. andre faktorer spiller naturligvis også en vis rolle: ikke mindst synes en ringe økonomisk og befolkningsmæssig vækst at kunne gribe ind. endnu en faktor er den forskellige annonce-appel, som jo bl.a. synes at variere noget med læsergruppens indkomster.

dagspressens generelt svage økonomi kan således i høj grad forklares ud fra en ekstraordinært forstærket konkurrence, som lader hensynet til ekspansion gå forud for hensynet til begrænsning af udgifterne. denne tendens kan give grund til at frygte, at en generel lettelse af de økonomiske vilkår - ganske som det har været tilfældet med den relativt faldende papirpris og det stigende averteringsbehov - forholdsvis hurtigt kan blive opslugt af yderligere indsats i konkurrencen. en midlertidig bedring af de svage blades stilling kan i så fald hurtigt afløses af omkostningsforøgelser på andre konti.

undersøgelsen af dagbladenes økonomiske vilkår kan opsummeres i tabel 22 over driftsresultaterne i 1966; resultatet betegnes som »tilfredsstillende«, hvor »resten« udgjorde over 10% af avisindtægten, som »beskedent«, hvor den var fra 8,0 til 9,9 % som »dårligt«, hvor den var under 8 procent.

Tabel 22. Dagbladenes driftsresultater 1966.

	Virksomheder	Dagblade	Oplag i tusinde		Procent af	
			hverdag	søndag	blade	oplag
Dårligt resultat { Hovedstad og A-presse	7	17	839	701	41.3	60.4
{ Provinsblade	9	9	188	111		
Beskedent resultat (8-10 %)	6	6	125	82	9.5	7.2
Tilfredsstillende resultat (over 10 %)	16	16	397	233	25.4	22.7
Oplyst resultat, i alt	38	48	1549	1127	76.2	90.3
Uoplyst resultat { Oplag over 4000	7	7	145	153	23.8	9.7
	8	8	15	-		
Tilsammen	53	63	1709	1280	100	100

Anm.: For tre provinsblade gælder resultatet driftsåret 1967.
Kilde: Oplysninger fra bladene og bedriftssammenligningen.

som det fremgår af tabel 22 foreligger driftsresultaterne oplyst for godt tre fjerdedele (76 %) af de danske dagblade med tilsammen godt 90 % af totaloplaget. så vidt det kan skønnes ud fra andet materiale, forrykker de »uoplyste« resultater ikke det i tabellen konstaterede forhold mellem gode og dårlige regnskaber: over *halvdelen* af dagbladene befinder sig i gruppen med dårlige driftsresultater, og *to trediedele* af bladene møder med *enten* dårlige eller beskedne driftsresultater. sagt på anden måde, kun en *trediedel* af bladene ligger i gruppen med gode driftsresultater. det bør endvidere bemærkes, at tre-fire af de oplyste »gode« resultater rimeligvis havde været »beskedne« eller »dårlige« uden biaktiviteterne.

dagspressens regnskaber var da som helhed utilfredsstillende i året 1966, og det samme synes at have været tilfældet såvel i 1964 og 1965

som i 1967. oplagsstørrelsen i sig selv synes ikke at være afgørende for avisernes økonomiske balance. derimod er der klart dårlige resultater hos de blade, som direkte konkurrerer med større aviser i samme område. i udprægede konkurrenceområder har også de stærkeste aviser gennemgående relativt svage regnskaber. udvalget er da af den opfattelse, at selve konkurrencens form og intensitet er en afgørende faktor. den anden hovedfaktor - som ikke er uden sammenhæng med den første - er en vis stagnation i teknisk og organisatorisk henseende, som har hindret produktivitsfremgang. dagspressen har - trods den bitre konkurrence — reageret på lønstigningerne med omtrent tilsvarende prisforhøjelser, og det siden 1945 svagt vigende avisforbrug pr. indbygger viser, at pressen ikke i fuldt omfang har kunnet fastholde sin position hos publikum.

k a p i t e l i v.

foranstaltninger til støtte for dagspressen.

1. dagspressens henvendelse til regeringen.

i den henvendelse, som danske dagblades fællesrepræsentation den 5. september 1966 rettede til regeringen, fremsattes med tilslutning fra samtlige landets redaktørforeninger og blad-udgiverforeninger en række ønsker til imødegåelse af dagspressens vanskeligheder (bilag 1).

disse ønsker, som senere er blevet udbygget med en yderligere konkretisering af forslagene (bilag 2a og b), omfattede især:

(a) en udvidelse af den offentlige information over for befolkningen gennem systematisk annoncering i dagspressen,

(b) bistand ved etableringen af finansieringsinstitutter for dagspressen, dels et investeringsinstitut (byggende på rentelettelsesordning), dels et kautions-institut,

(c) en revision af telex-taksterne, og

(d) en særlig hensyntagen til dagspressen ved fastsættelsen af afgifter og takster (post-takster).

i forbindelse med fremsættelsen af disse ønsker har dagspressens helt overvejende flertal lagt vægt på at gøre den præciserende tilføjelse, at dagspressen under hensyn til bevarelsen af sin uafhængighed er modstander af direkte statstilskud, ligesom dagspressen ud fra samme bevæggrund må foretrække *generelt* virkende foranstaltninger. mere specielt har dagspressen givet udtryk for den opfattelse, at den ikke kan betragte udvidet offentlig annoncering som statsstøtte til dagbladene, men alene som en opfyldelse af det offentliges informationspligt over for borgerne.

udvalgets principielle og praktiske stillingtagen til disse ønsker vil indgå i det konkluderende kapitel V.

fællesrepræsentationens henvendelse til regeringen blev motiveret ved henvisning til »den om sig gribende bladdød« og under fremhævelsen af, at »de seneste år har været særligt vanskelige for dagbladene rundt om i landet på grund af de stærkt stigende omkostninger til lønninger og råvarer, til dækning af takstforhøjelser m.m.« - samt som følge af de kostbare og stramme kreditforhold på lånemarkedet. selv om henvendelsen kun på et enkelt punkt henviste til støtteordninger i udlandet, turde det have indgået som en underliggende bevæggrund for henvendelsen, at et ret betydeligt antal lande - til imødegåelse af bladkoncentration, bladdød eller generelle økonomiske vanskeligheder inden for deres dagspresse — havde gennemført eller var i færd med at overveje eller at realisere foranstaltninger til støtte for pressen.

2. Bladstøtte i udlandet.

Ydelsen af økonomiske begunstigelser til dagspressen er ret udbredt i udlandet. så vidt det kan skønnes, har disse begunstigelser imidlertid hidtil - måske bortset fra et enkelt land - ikke antaget en størrelsesorden, som kan tillægges fundamental betydning for dagbladenes økonomi.

de i udlandet anvendte statslige støtteforanstaltninger er i øvrigt stærkt varierende i både udformning og omfang, herunder i kombinationen af benyttede begunstigelsesformer. disse er dog gennemgående stærkt koncentreret om takst- og afgiftslettelser (med reducerede posttakster og fritagelse for omsætningsafgifter som de hyppigste elementer), men udstrakt offentlig annoncering, skattelettelser og tilskud til særlige formål forekommer dog også.

udvalget har med udenrigsministeriets bistand modtaget indberetninger om anvendelsen af foranstaltninger til pressestøtte i elleve lande i Vesteuropa og nordamerika (bilag 8 med ap-

pendiks). af disse elleve lande har de otte lande indrømmet dagspressen en reduktion af posttaksterne (i frankrig koster postforsendelsen af et dagblad 60 gange mindre end forsendelsen af et brev, nemlig 0,005 f. for en avis på under 100 gram mod 0,30 f. for et brev på indtil 20 gram). to af landene yder bladene reducerede jernbanetakster, ligeledes to af landene reducerede telefontakster, fire lande nedskårne telegramtakster og tre lande formindskede telekommunikationstakster - i samtlige tilfælde er frankrig det ene af disse lande. - ni ud af de elleve lande yder endvidere dagbladene hel eller delvis fritagelse for vareomsetningsafgift.

Både i norge og sverige blev i efteråret 1968 afgivet betænkninger om udvidet statslig støtte til dagspressen. ingen af landene var kommet så vidt med de efterfølgende lovgivningsforberedelser, at et kendskab til disse kunne nå at indgå i udvalgets arbejde.

udfaldet af en stortingsdebat i januar 1969 og et senere fremsat regeringsforslag stiller imidlertid i udsigt, at *norge* vil gennemføre en øget statslig annoncering i dagspressen (Betækningsforslag: 5 mill. kr.), en øget støtte til moderation af post- og telekommunikationstakster samt forskellig støtte til journalistuddannelsen (spørgsmålet om uddannelsen holdes i danmark principielt adskilt fra spørgsmålet om pressestøtte). endvidere er der i norge politisk flertal, dog med modstand fra partiet højre, for etableringen af et statsligt presselånepond samt for en subsidiering af dagbladets papirindkøb. lånefondet skal ifølge betænkningen kunne yde lån på rimelige vilkår til hensigtsmæssige kapitalinvesteringer (betænkningen forudsætter låneydelser på indtil 10 mill. kr. årligt). subsidieordningen, til hvilken der foreligger flere forslag, skulle principielt gå ud på, at staten yder et direkte tilskud til nedbringelse af papirprisen (nedslag: 500 kr. pr. ton) for et vist papirkvantum (400 eller 300 tons pr. år) til hver enkelt dagblad, som falder inden for visse oplagskriterier (alle aviser med oplag under 10.000 - samt aviser med oplag 10.000 - 40.000, måske kun 30.000, såfremt disse aviser ikke er størst eller alene på udgiverstedet).*)

den støtte, som *sveriges* rigsdag igennem de seneste år har bevilget til de politiske partiers virksomhed, kan teoretisk set også komme partiernes presse til gode. derimod gennemførte man i sverige aldrig et i 1963 fremsat betænk-

ningsforslag om direkte statstilskud til dagspressen, som skulle modtage tilskuddene gennem de politiske partier i forhold til de sidstes stemmetal i befolkningen. i stedet nedsattes et nyt udvalg, som i en betænkning nu har foreslået oprettet et presselånefond, der over en forsøgsperiode på fem år skal kunne bevilge lån inden for et samlet beløb på 125 mill. kr. lånene skal kunne ydes ikke blot til investeringer i anlæg, men også til investering i bladens drift (markedstilpasning og markedsføring af aviserne). desuden foreslås etableret et samdistributionstilskud (forventet omkostning indtil 10 mill. kr. årligt) til dagblade, der etablerer fælles distributionsnet. tilskuddet skal dels skadesløsholde de dagblade, hvis omkostninger forøges ved samdistributionen, dels muliggøre en takstpolitik, der indfører ens distributionsomkostninger for de deltagende blade til sikring af lige kår for de blade, som har bladsalget spredt over store afstande.

udvalget har ikke set det som sin opgave at søge gennemført kalkulationer over pressestøttens absolutte omfang eller relative betydning for dagbladens økonomi i diverse lande. en sammenligning med danske forhold ville nødvendiggøre, at vurderingen sker på basis af en generel sammenligning af strukturforhold samt af landenes almindelige økonomiske situation, omkostningsniveau, social- og erhvervslovgivning m.v., og allerede heri ligger, at resultatets anvendelighed ikke ville stå i rimeligt forhold til bestræbelserne.

presseforanstaltningerne i udlandet har der-

*) det norske storting vedtog eenstemmigt den 13/6 1969 for finansåret 1969 at bevilge 5,4 mill. kr. som tilskud til nedbringelse af papirpriserne. tilskuddet fordeles i hovedtræk i overensstemmelse med ovennævnte kriterier.

endvidere vedtoges eenstemmigt at bevilge 750.000 kr. som tilskud til afholdelse af udgifterne til avisernes telekommunikationsnet, således at udgiften til abonnement på norsk telegrambyrå nu bliver ens for alle aviser, uanset hvor de er placeret i norge.

herudover blev der bevilget 1,7 mill. kr. til en udbygning af den statslige annoncering i dagspressen.

endvidere vedtoges eenstemmigt at bevilge samlet tilskud på 490.000 kr. til de politiske partiers pressekontorer, fordelt med 75.000 kr. til hvert kontor.

spørgsmålet om oprettelse af en statens lånekasse for aviser blev udsat, indtil en komité nærmere har undersøgt spørgsmålet om avisernes investeringsbehov og finansieringsproblemer.

for kun beskæftiget udvalget i det omfang, disse foranstaltninger kunne synes at rumme principielle muligheder eller problemstillinger, som fandtes af betydning for udvalgets egne overvejelser, se nærmere kapitel V.

3. eksisterende foranstaltninger i danmark.

forskellige foranstaltninger til lettelse af dagspressens vilkår er i tidens løb gennemført også her i *danmark*.

a. dagbladene er fritaget for *papirafgift*. denne afgift, der indførtes i 1940 og successivt blev forhøjet fra oprindeligt 5 øre til et maksimum af 30 øre pr. kilo, har siden 1960 udgjort 20 øre pr. kilo. indbefattet 8 mill. kilo, som anvendtes til ligeledes afgiftsfri biaktiviteter, havde dagspressen i året 1968 et effektivt papirforbrug på 130 mill. kilo, hvilket er ensbetydende med, at afgiftsfritagelsen i nævnte år modsvarede et beløb af 26 mill. kr.

B. postbesørgelsen af aviser har gennem en årrække været begunstiget i kraft af en takstpolitik, som har indebåret, at *avisportoen* ikke er blevet forhøjet i samme omfang som de øvrige posttakster.

de gældende avisposttakster har været uændrede siden 1. januar 1964. generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet konstaterer, at disse takster (vedtaget af folketinget i foråret 1963) end ikke på ovennævnte gennemførelses-tidspunkt gav dækning for omkostningerne. underskuddet på postbesørgelsen af dagblade, uge- og månedsblade samt tidsskrifter kunne allerede dengang anslås til omkring 8 mill. kr. årligt. siden da er der foreløbigt to gange blevet udarbejdet forslag om forhøjelser af *avisportoen*, således i 1965 forslag om en forhøjelse på 7 mill. kr. årligt og i 1967 om en forhøjelse på ca. 15 mill. kr. til delvis dækning af underskuddet. men ingen af disse forslag, omfattende dagblade, uge- og månedsblade samt tidsskrifter, blev gennemført.

post- og telegrafvæsenet anlægger i sin takstpolitik det princip, at taksterne bør give forretningsmæssig dækning for omkostningerne, dog således at man for *avisportoen*s vedkommende traditionelt tilstræber dækning alene for meromkostningerne ved besørgelsen af aviser (bortfaldsprincipet).

med støtte i denne politik foreslog ministe-

riet for offentlige arbejder derfor ved den seneste almindelige revision af posttaksterne i foråret 1967, at *avisportoen* forhøjedes under hensyn til de omkostningsstigninger, der havde fundet sted siden sidste ændring i avisposttaksterne pr. 1. januar 1964. det drejede sig for postetatens lønninger om en stigning på knapt 48 %. med udgangspunkt i, at de gældende takster allerede ved deres gennemførelse gav ovenfor nævnte underskud på 8 mill. kr., mente post- og telegrafvæsenet at måtte skønne, at postvæsenets underskud på besørgelsen af dagblade, uge- og månedsblade samt tidsskrifter nu var vokset til omkring 26 mill. kr. årligt.

under hensyn hertil udarbejdede ministeriet for offentlige arbejder forslag til takstforhøjelser, der ville reducere det just omtalte underskud til hen ved 11 mill. kr., idet taksterne for postbesørgelse af nævnte blade foresloges forhøjet med 15 mill. kr. af denne forhøjelse ville omkring 5 mill. kr. falde på *dagbladene*. som yderligere motivering for en højere dagbladspporto anførtes specielt, at den *svenske* dagbladspporto - endog uden udligning af den da gældende valutaforskel - lå omkring 50 % over den danske, og at en omfattende omkostningsundersøgelse foretaget i sverige sandsynliggjorde, at en tilsvarende undersøgelse i danmark ville dokumentere et større underskud på avispostbesørgelsen end antaget på basis af ovennævnte skønsmæssige beregning.

regeringen foranledigede imidlertid forhøjelsen opgivet, for så vidt angår *dagblade*, nemlig under henvisning til, at det fandtes rigtigt at afvente udfaldet af den undersøgelse af dagbladenes økonomi, som var blevet pålagt det netop nedsatte presseudvalg. (under lovforslagets udvalgsbehandling i folketinget opnåedes enighed om indtil videre at lade portoforhøjelsen bortfalde også for »andre aviser«, d.v.s. uge- og månedsblade samt tidsskrifter m.v., ligesom ministeren for offentlige arbejder afgav tilsagn om ikke at benytte sin bemyndigelse til administrativt at forhøje taksterne for distriktsblade. disse andre blade end egentlige dagblade er efter kommissoriet *ikke* omfattet af udvalgets undersøgelse).

som nærmere omtalt i kapitel iii, afsnit 3, d, er dagbladenes faktiske postudgift pr. distribueret eksemplar vokset føleligt igennem de forløbne år. da denne stigning afspejler avisernes voksende sidetal/vægt, består der heri ikke en modsigelse af, at posttaksterne er fastsat med politisk moderation.

som nævnt anslog post- og telegrafvæsenet i foråret 1967, at underskuddet for den samlede avisbesørgelse på dette tidspunkt androg omkring 26 mill. kr. årligt. nogen undersøgelse af, hvor stor en del af dette underskud, der kan henføres alene til dagbladene, som besørges for lavere takster end andre blade, er ikke foretaget, men generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet vil umiddelbart skønne, at i hvert fald ca. 40 % af det samlede underskud vedrører besørgelsen af dagblade.

på baggrund af disse oplysninger må det her efter antages, at *dagbladene* i kraft af de gældende avisposttakster har opnået en moderation, som i foråret 1967 androg i hvert fald ca. 10 mill. kr. årligt. dette svarer til omkring 10% af dagbladenes *totale* udgifter til såvel post- som andre former for *distribution* (i 1966).

C. salget af aviser er fritaget for *merværdiafgift*, den såkaldte »moms«.

under folketingets udvalgsbehandling i marts 1967 af lovforslaget om den almindelige omsætningsafgift opnåedes enighed om at gøre salget af aviser afgiftsfrit. Beslutningen herom blev motiveret dels med dagspressens økonomiske vanskeligheder, dels med ønsket om at undgå beskatning af »det frie ord«. dagbladenes annonceomsætning blev derimod gjort afgiftspligtig.

dagbladene havde opnået en vis lempelse allerede ved indførelsen af engros-omsætningsafgiften (»omsen«) i 1962, idet bladene var blevet fritaget for at betale oms af deres papirkøb. de måtte derimod svare denne afgift af deres øvrige materialekøb samt af driftsmidler, herunder maskinkøb, uden nogen refusion. Ved landets overgang til merværdiafgiftssystemet den 1. juli 1967 opnåede dagbladene, at de — i forbindelse med bladsalgets fritagelse for »moms« - herefter fik fuld refusion for betalt afgift på alle materialer og driftsmidler.

under folketingets behandling af merværdiafgiften anslog tolddepartementet i et kalkulatorisk skøn, at avissalgets fritagelse for den 10 pct.s moms ville afføde et statsligt provenutab på omkring 40 mill. kr. årligt. heraf skulle følge, at provenutabet efter afgiftens forhøjelse til 12 1/2 % fra 1. april 1968 ville andrage omkring 50 mill. kr. årligt.

udvalget er af den opfattelse, at disse tal ligger i overkanten, idet udvalgets beregning på basis af det indhentede regnskabsmateriale fra

dagbladene synes at vise, at en 12 1/2 pct.s afgift - kalkuleret på bladsalget i 1968 - ville have indbragt ca. 46 mill. kr. årligt. dette beløb vil imidlertid vokse proportionalt med de fremtidige bladsalgssindtægter.

de her omtalte foranstaltningers omfang kan da, beregnet efter statens *årlige* provenutab, opgøres som følger:

fritagelse for papirafgift	26 mill. kr.
moderation af posttakster.	10 » »
Bladsalgets fritagelse for merværdiafg.	46 » »
	82 mill. kr.

i alle tre poster ligger indbygget en stigende langtidstendens, idet beløbene vil vokse med henholdsvis papirforbruget, postvæsenets lønomkostninger og bladsalgssomsætningen (bladpriserne).

4. foranstaltningernes principielle og praktiske betydning.

fra dagspressens side har man, navnlig for så vidt angår merværdiafgiften, hyppigt givet udtryk for den opfattelse, at den indrømmede afgiftsfritagelse i sine virkninger har karakter af et forbrugertilskud. Bag denne opfattelse ligger et *ræsonnement*, som — forudsat dets rigtighed - formentlig kunne finde tilsvarende anvendelse på de to andre foranstaltninger, moderationen af posttaksterne og fritagelsen for papirafgift. *ræsonnementets* fulde holdbarhed er imidlertid bl.a. betinget af to forhold: kan det forudsættes, at de omhandlede 82 mill. kr., hvis staten ophævede disse begunstigelser, i fuldt omfang ville give sig udtryk i blad- og annoncepriser? og kan det forventes, at de deraf følgende prisforhøjelser ville være uden virkning på oplag og annoncemængde?

i betragtning af, at de nævnte 82 mill. kr. svarer til to-tre gange størrelsen af den årlige »overskudsrest« (jfr. kap. iii, afsnit 5), som den samlede dagspresse har haft til rådighed inden for de senere år, forekommer det umiddelbart sandsynligt, at dagbladene ikke ville have andet valg end at søge den langt overvejende del af beløbet dækket ind gennem prisforhøjelser, hvis de nævnte foranstaltninger blev bragt til ophør. det må endvidere skønnes tilsvarende sandsynligt, at prisforhøjelser af nævnte omfang, i hvert fald på kort sigt, ville have en svækkende indflydelse på oplag og an-

noncemængde, som - alt efter konjunktursituationen og det enkelte blads følsomhed - vil registreres i form af svækket stigningstakt eller direkte nedgang. de omtalte foranstaltninger kan derfor næppe karakteriseres som rene forbrugertilskud.

dagspressens stærke interesse i samtlige foranstaltninger må da også anskues på denne baggrund. specielt kan nævnes, at der i perioden lige omkring merværdiafgiftens indførelse - og bladsalgets samtidige fritagelse herfor - forelå en for dagbladene allerede meget anstrengt prissituation. som følge af omkostningsstigninger havde bladsalget måttet belastes med byrdefulde prisforhøjelser (indtil 47 pct.s stigning i abonnementspriserne mellem efteråret 1965 og vinteren 1967). såvel den sidstnævnte afgiftsfritagelse som de øvrige foranstaltninger har for dagbladene haft den konkrete værdi, at bladene fik bedre muligheder, end de ellers ville have haft, for at inddække deres egne omkostningsstigninger. anskuet som »forbrugertilskud« er foranstaltningerne endvidere blevet gennemført selektivt til fordel for et bestemt forbrug: købet af aviser. som i kapitel iii anført er der endvidere begrundet for-

modning om, at dagblade i en svag konkurrenceposition — enten som følge af svigtende økonomi eller af vigende oplag — gennemgående er særligt følsomme over for forhøjelser af bladpriserne.

omfanget af de her omtalte eksisterende foranstaltninger lader sig belyse derved, at nævnte 82 mill. kr. svarer til omkring 10 pct. af dagbladenes samlede omsætning i 1968, altså et ikke ubetydeligt beløb.

imidlertid svarede de 82 mill. kr. samtidig stort set til de *årlige* summer, med hvilke dagbladenes totale omkostninger er vokset i *hvert* af de seneste år, som har været inddraget i udvalgets undersøgelser.

perspektivet i disse tal turde være, at foranstaltninger af denne type ved deres gennemførelse kan være dagbladene til betydelig øjeblikkelig støtte, og at deres pludselige ophævelse kunne afføde tilsvarende betydelige økonomiske vanskeligheder for bladene. deres værdi som varige bodemidler synes imidlertid gradvis at ville fortabe sig, *medmindre* de kombineres med direkte incitamenter til samtidig imødegåelse af dagspressens kroniske omkostningsproblem.

kapitel V.

problemstilling, mål og midler.

i de foregående kapitler har udvalget foretaget en mere detaljeret gennemgang af det sæt hovedproblemer, som må indgå i den samlede bedømmelse af den danske dagspresses situation. i kapitel i er forsøgt en vurdering af dagspressens samfundsfunction og dens mulighed for at varetage denne funktion på demokratisk betryggende måde under og efter den omkalfatring af pressens struktur og vilkår, som er nærmere beskrevet i de følgende kapitler. kapitel ii er viet pressens strukturelle udvikling siden 1945, og kapitel iii behandler pressens økonomiske situation. endelig er i kapitel iV tilvejebragt et overblik over gældende foranstaltninger til støtte for pressens økonomi. tilsammen danner fremstillingen i disse kapitler forudsætningen for udvalgets videre stillingtagen.

1. sammenfatning af problemstillingen.

som indledning til de konkluderende overvejelser er det fundet formålstjenligt at give en sammenfatning af undersøgelsens foreløbige resultater.

a. *Bladdød og bladkoncentration.* målt med de danske dagblades gennemsnitsalder er 20—25 år ikke nogen helt kort periode. de forandringer, der har fundet sted i dagspressens struktur i den fortrinsvis undersøgte periode mellem 1945 og 1968, er imidlertid så omfattende, at de får et stærkt dramatisk indhold, når de anskues i den perspektiviske forkortelse, som statistikken muliggør. i den nævnte periode er antallet af selvstændige dagblade halveret fra 122 til 60.

tilbagegangen i antallet af dagblade var stigende fra det første til det sidste af periodens to tiår og særligt udtalt blandt provinsens mindre blade. 1 alt 13 provinsbyer ophørte med at have et lokalt dagblad fremstillet i hjembyen. langt mere karakteristisk er det dog, at blad-

dødsprocessen fortrinsvis ramte de såkaldte anden- og tredie-aviser, som i deres eget markedsområde distanceres i oplag af stedets førsteavis. tilbage blandt de levendes tal er kun ca. en halv snes af provinsens anden- og tredie-aviser; ca. 40 af disse aviser er ophørt som hovedblade siden 1945. processen er dermed så fremskreden, at den peger frem mod eetbladssystemets endelige sejr i provinsen. den omstændighed, at der - bortset fra enkelte fejlslagne forsøg - ikke i hele perioden er etableret noget nyt dagblad i danmark, understreger det praktisk utænkelige i, at en tilbagevenden til noget i retning af det gamle »firebladssystem« skulle være mulig.

antallet af hovedstadsblade er i perioden kun reduceret fra 13 til 10, men udviklingen er dog præget af samme koncentrationstendens og afspejler sig dels i en stedse mere anstrengt økonomi hos adskillige blade, dels i oplagsforløbet.

selv om bladdøden er det mest iøjnefaldende udtryk for strukturudviklingen, rummer denne nok et betydningsfuldt træk, nemlig den koncentrationsbevægelse, som præger også oplagsfordelingen mellem bladene. for landet som helhed, d.v.s. både i provins og hovedstad, kan iagttages en forskydning i retning af, at en voksende del af bladsalget koncentrerer på et begrænset antal aviser eller bladhuse.

den her omtalte koncentrationsbevægelse sættes i relief af det forhold, at de danske dagblades samlede oplag i årene siden 1945 har været præget af stagnation. med sine 1,7 mill. eksemplarer lå hverdagsoplaget i 1967 på samme niveau som i 1945, og dersom man tager hensyn til befolkningsudviklingen i den mellemiggende tid, har avisforbruget reelt lidt et tilbageslag gennem denne periode. i denne udvikling ligger samtidigt gemt, at bladenes ekspansionsbestrebelse i vidt omfang har rettet sig mod andre blades læsere.

en praktisk belysning af konkurrencevilkårene er givet i kapitel ii med det dertil knyttede bilag 5, der nærmere beskriver den stedfundne udvikling i et geografisk afgrænset område af landet, der til formålet er anvendt som et »model-danmark«. med udgangspunkt i den gængse situation, at blade med ulige stærkt fodfæste i oplag og annoncer må konkurrere om samme læsermarked, anskueliggør analysen, hvorledes denne konkurrence let udløser en selvforstærkende mekanisme, der styrker den stærke og undergraver den svage avis. statistikkens solide bekræftelse af anden- og tredje-avisernes skæbne understreger formodningen om, at alment virkende økonomiske kræfter af betydelig automatik bidrager til denne mekanisme, undertiden betegnet som »oplags-spiralen«. når dette fænomen utvivlsomt er kommet til at spille så stor en rolle for koncentrationsprocessen netop i de omhandlede år, kan forklaringen herpå - som omtalt i kapitel iii - tillige søges både i konkurrenceformerne og i dagbladenes stadig mere skæbnesvangre følsomhed over for omkostningsstigninger.

den specielle omstændighed, at der inden for et tilstrækkeligt stort markedsområde (eksempelvis hovedstaden) vedvarende kan føres en sejt konkurrence mellem bladhuse, så længe disse hver for sig fortsat har betydelige ressourcer at sætte ind, rummer ikke nogen modsigelse af det typiske udviklingsmønster. på tilsvarende måde vil særlige forhold som lokale traditioner, bladledertalent m.v. føje sig ind som modifikationer til eller forsinkede afvigelser fra den generelle hovedtendens.

udvalget finder det sandsynliggjort, at udtyndingen i bladbestanden og koncentrationen i oplagsfor-delingen foreløbigt vil fortsætte. den ovenfor omtalte automatik vil bidrage hertil i et tempo, der kan variere efter, hvor intens og hvor fremskreden udmattelsesprocessen måtte være. det forhold, at udgivelsen af danske dagblade langt hyppigere er motiveret ved en politisk eller ideologisk tradition og målsætning end ved hensynet til at sikre et driftsoverskud, kan medvirke til at gøre denne proces ganske langvarig. men *udvalget forudser, at udviklingen - trods nogen tendens til øget konkurrence hen over bladområdernes grænser - vil føre bladkoncentrationen frem mod en situation, hvor der i byer og områder uden for hovedstaden normalt kun vil være een lokal avis, evt. sidenhen i stedet en regionalavis, og inden for hovedstaden færre aviser end tilfældet er i dag.*

på denne baggrund finder udvalget det derfor velbegrundet at overveje, hvorvidt og hvorledes denne udvikling vil kunne påvirke varetagelsen af dagspressens demokratiske funktion.

B. samfunds-interessen. det moderne demokratiske samfund er i sit hele politiske, økonomiske og organisatoriske liv dybt afhængig af en ubesværet og effektiv kommunikation af meninger, viden og beslutninger. da dagspressen kombinerer en informationskapacitet og en samlet kontaktflade over for befolkningen, som fremdeles overgår et hvilket som helst andet mediums muligheder, varetager dagbladene en fundamental samfundsfunktion. under hensyn til, at denne funktion i et demokratisk samfund både skal formidle udviklingen og øve en kontrol med denne, tør det i almindelighed forudsættes, at en mangestemmet og alsidig presse yder den bedste garanti for, at kommunikationen får det selvkorrigerende forløb, som modvirker ensidighed eller misbrug af det politiske, økonomiske eller tekniske samfundsapparat.

Bladdødsprocessen har i mange tilfælde indhentet blade, om hvilke det med veneration kan fastslås, at disse blades historie på betydningsfulde tidspunkter har været sammenvævet med landets historie. det kan dog ikke blive samfundets almindelige opgave at befatte sig med det enkelte dagblads eksistens. samfunds-interessen knytter sig til, at den til enhver tid eksisterende dagspresse vil være i stand til at varetage sin vitale funktion som flerstemmig og fri formidler af den politiske, økonomiske og kulturelle information og af den demokratiske meningsdannelse.

på denne baggrund fremtræder bladdøden og oplagskoncentrationen som en for samfundet uønskelig udvikling. spørgsmålet er da, om reduktionen i antallet af selvstændige presserøster har nået eller kan ventes at ville nå et omfang, som i samfundets øjne må give anledning til direkte foruroligelse. svaret herpå er sammenkædet med den eventuelle udsigt til eller risiko for en tilstand præget af meningsmonopoler eller meningsdominans.

udvalget finder ikke grundlag for at tale om en bladkrise i en så absolut forstand, at denne skulle rumme risiko for den samlede dagspresses eksistens. der skulle vedvarende ventes at være et sikkert marked for et antal dagblade i danmark. rent faktisk findes selv efter halveringen af dagbladenes antal fremdeles et meget betydeligt antal blade dækkende et bredt poli-

tisk spektrum. i områder af landet, hvor der kun findes een lokalavis, har læserne stadig den principielle valgmulighed, at de kan abonnere på en af de store landsaviser, eventuelt også en regionalavis.

1 praksis må det dog erkendes, at læserne — i deres afhængighed af lokal orientering - gennemgående føler sig forbundet med det lokale dagblad. dette lader sig også registrere i oplagstallene, som viser, at bladdøden i provinsen ikke i nævneværdigt omfang har sat sig spor i udvidet salg af de traditionelle landsaviser.

af sidstnævnte forhold kan desuden udledes, at den katastrofale udvikling blandt de mindre provinsblade ikke kan være fremkaldt ved landsbladenes pres for at udvide deres bladsalg. i de senere år har de københavnske tabloidblade, d.v.s. middagsbladene i halvformat, ganske vist ekspanderet deres oplag også i provinsen, men denne ekspansion har i vidt omfang fundet sted ved indtrængen i de øvrige hovedstadsbladene hidtidige salg i provinsen. Tabloidbladenes oplagskurve kan derfor ikke tages som udtryk for, at de er blevet accepteret som en virkelig substitutionsmulighed for den alsidigt orienterende lokalavis.

i eetbladssystemets f remtrængen ligger således en potentiel fare for meningsdominans, navnlig måske for så vidt angår lokale anliggender. som påpeget i kapitel i behøver denne fare ikke nødvendigvis at være reel, idet en række positive tendenser i udviklingen trækker den modsatte vej. dansk dagspresse har inden for de senere årtier tilstræbt en udvikling af den saglige information og kommentar, ligesom det loyale referat og den åbne spalteplass for læserindlæg afspejler den tolerance over for anderledes tænkende, som i øvrigt må blive den logiske konsekvens af, at lokalmonopolet kræver hensyntagen til en læserkreds af alle afskygninger. det tjener desuden som en regulerende faktor, at danske dagblade er forankret i en tradition, der giver redaktionerne frie hænder og stor uafhængighed i forhold til bladenes ejerkredse.

selv om disse særdeles værdifulde træk i udviklingen fortjener fuld understregning, er udvalget af den opfattelse, at *samfundshensynet taler for ønskeligheden af at bevare en flerstemmig og nuanceret dagspresse*, heri også den særligt udsatte del af denne presse: de mindre, selvstændige landsblade, der består ved siden af de store udgiverselskabers blade, og de

tilbageværende anden- og tredie-aviser i provinsen.

i den her valgte udtryksform ligger samtidig udvalgets *erkendelse af*, at konkrete krisesituationer inden for dagbladenes kreds under tiden kan stille alle implicerede parter over for en meget vanskelig afvejning: *dels* af det pågældende blads - muligvis smuldrende - ydedygtighed og udsigterne for at rette dette forhold op. *dels* med hensyn til omfanget af de økonomiske ofre, der måtte være forbundet med bladets videreførelse på kortere eller længere sigt.

udvalget ser i øjnene, at bladdøds-problemet, således som det foran er formuleret, måske ikke altid er et problem længere, men en næsten fuldbyrdet realitet, når afgørelsen af et blads skæbne i det konkrete tilfælde tvinger sig uopsætteligt på. det kan lejlighedsvis da blive et spørgsmål om, *hvad* det er, der i givet fald skal holdes i live, hvor en dårlig bladøkonomi allerede har udhulet bladets kvalitet i henseende til samfundsrelevant indhold.

i overvejelserne til støtte for opretholdelsen af en flerstemmig dagspresse har det derfor for udvalget været *et ledende synspunkt, at en sund presseøkonomi i sig selv er betingelsen for bladenes evne til varigt at udfylde pressens funktion*. en eventuel støtte til pressen må tage sit udgangspunkt i dette forhold, men samtidig tilrettelægges under former, der ikke modvirker det enkelte blads egen tilskyndelse til en nødvendig tilpasning efter de økonomiske vilkår.

C. *dagbladenes økonomi*. dansk dagbladsdrift er generelt set lidet lukrativ — den har bevæget sig i retning af at være direkte urentabel, omend med stor spredning fra bladhuse, der har pæn rentabilitet, til bladhuse, hvis eksistens er direkte truet.

den fyldige gennemgang af dagbladenes økonomi, som er foretaget i kapitel iii, viser således for årene 1964-66, at over *halvdelen* af dagbladene arbejder med dårlige driftsresultater, og at *to trediedele* af bladene møder med enten dårlige eller beskedne resultater. sagt på anden måde, kun en *trediedel* af bladene kan opvise gode driftsresultater, og mellem disse er endda et mindre antal, som ikke ville falde i denne gruppe, hvis de ikke havde biaktiviteter, der forbedrer deres samlede regnskab.

dagbladenes utilfredsstillende økonomi kan ikke siges at skyldes svigtende *indtægter*.annoncesalget har betinget en vedvarende ind-

tægtsfremgang i hele efterkrigsperioden. ifølge foreliggende statistik synes dagbladenes annoncemængder stort set at være tredoblet mellem 1945 og 1967, og denne ekspansion må endda ses på den baggrund, at bladene — i begyndelsen tøvende, men siden 1960 i forstærket tempo — har forhøjet deres annoncepriser så meget, at de såkaldte mille-millimeterpriser er to-tredoblet inden for samme periode. i løbet af dette tidsrum har endvidere salgspriserne for dagblade gennemløbet temmeligt voldsomme stigninger, i alt mere end en femdobling siden 1945, hvilket er ensbetydende med, at bladpriserne er steget i ret nøje takt med timelønnen i avisproduktionen og mere end dobbelt så meget som detailpristallet. det lader sig ikke drage i tvivl, at dagbladene af tvingende økonomiske grunde har følt sig presset ind i disse prisforhøjelser, som har muliggjort stadige indtægtsstigninger, men formentlig samtidigt givet en meget væsentlig side af forklaringen på stagnationen i det danske avisoplag.*)

dagbladenes problemer har udspring på driftsregnskabernes *udgiftsside*, som placerer avisindustrien i en særstilling i forhold til det øvrige erhvervsliv. denne situation kræver nærmere forklaring, idet priserne på de omkostningselementer, der indgår i fremstillingen og forhandlingen af dagblade, ikke synes at have stillet dagspressen over for mere alarmerende stigninger, end tilfældet har været for andre byerhverv gennem den undersøgte periode siden 1945. lønningerne i den grafiske industri, der i forvejen hører til de højeste arbejderslønninger, synes ganske vist at være steget lidt stærkere end i de fleste andre brancher og navnlig stærkere, end dagbladenes rentabilitet kan motivere. til gengæld har prisen på langt den vigtigste råvare, avisepapir, der steg byrdefuldt under koreakrigen, sidenhen udviklet sig gunstigt ved at holde sig praktisk taget uændret gennem periodens sidste 15 år.

alligevel kæmper dagspressen med et *kronisk omkostningsproblem*, som må have sine årsager i specielle forhold.

udvalget har fundet meget stærke indicier for, at avisindustrien - i påfaldende modsætning til industrien i almindelighed - har været præget af en *dårlig produktivitetsudvikling*. dette forhold er blevet så meget mere føleligt, som alle de vigtigere poster blandt dagbladenes

driftsudgifter, lige bortset fra råvarer og materialer, helt overvejende består af lønomkostninger. en nærmere gennemgang af udviklingen på hver af disse poster er foretaget i kapitel iii. det fremgår heraf, at produktiviteten, målt som præstationen pr. beskæftiget pr. tidsenhed, stort set har været præget af stagnation (bortset fra mulige kvalitetsforbedringer). dette turde i udpræget grad gælde den tekniske avisproduktion. selv om maskinudstyret gennem perioden er blevet fornyet og stærkt udbygget, har de mulige arbejdskraftbesparelser ad denne vej vist sig beskedne. mange forhold kan være medvirkende hertil. effektivitetsfremmende lønssystemer er ikke blevet indført. egentlig ny teknik er først i de senere år kommet ind i en stærk udvikling. denne teknik har endnu kun fundet stedvis udnyttelse i dansk presse, og dens udbredelse vil forudsætte betydelig samarbejdsforståelse mellem ledelse og arbejdere, eksempelvis i henseende til nye bemandingsregler og overgangen til disse. - som nærmere omtalt i kapitel iii er heller ikke det redaktionelle arbejde, administrationen eller distributionen undergået rationaliseringer, som i henseende til økonomiske besparelser har kunnet ændre den fundamentale problemstilling. det samlede resultat har været, at lønstigningerne for alle grupper stort set er slået fuldt igennem i enhedsomkostningerne. det er derfor næppe nogen tilfældighed, at bladpriserne - og i de senere år også hovedstadsbladenes annoncepriser - er steget i nogenlunde samme procentuelle tempo som lønningerne. under omkostningsudviklingens pres har dagbladenes reaktion således været at afpasse indtægterne efter udgifterne frem for omvendt.

dette handlingsmønster hænger nøje sammen med et andet centralt træk i dagbladenes tilværelse: det intensive *konkurrenceklima*, der har udviklet sig i kampen om *oplag*. alle fundamentale dispositioner i dagbladsdrift knytter sig i såvel udgangspunkt som endepunkt til overvejelser om udviklingen i oplagets størrelse. for det politisk motiverede blad er oplaget målestokken for bladets mulige indflydelse og derfor på samme tid både mål og middel. samtidig er oplaget det økonomiske eksistensgrundlag, fordi oplaget er afgørende for bladsalgsindtægten og - indirekte - lige så afgørende for annonceindtægten. den accelerationsfaktor, der forbinder både annoncemængde og annoncepriser med svingninger i oplaget, bidrager af højst relevante grunde til en centrering af op-

*) se bilag 9, side 142, om løssalgspriser for danske og udenlandske dagblade. det bekræftes her, at de danske priser ligger relativt højt.

mærksomheden omkring oplagskampen - d.v.s. kampen om læserne.

avisernes fortolkning af situationens krav kan læses ud af deres økonomiske dispositioner. i konkurrencen om læserne har aviserne siden 1945 gennemgående fordoblet deres tekstindhold, og i konsekvens af det øgede avisomfang har bladene forøget deres udgifter på papirforbrug og udvidet teknisk og redaktionel bemanding. til trods for, at bladdøden har lukket tairige små redaktioner, er de danske dagblades samlede redaktionelle medarbejderstab vokset med henved 50 % inden for det omtalte tidsrum, som vel at mærke ikke har ført til en forøgelse af bladenes totaloplag, denne udvikling er en følge af, at de større dagblade har ekspanderet deres redaktionsbudgetter gennem en ofte så stærk specialisering af medarbejderstaben, at det må kunne volde problemer at udnytte medarbejderstaben i forhold til de dermed forbundne udgifter - den hastige ekspansion har sine egne produktivetsproblemer. og så en kostbar udbygning af egne distributionsnet er indgået i dette konkurrencemønster.

det er de økonomisk stærkere blade, der naturligt nok har sat tempoet i denne ekspansion. de har ladet hensynet til det umiddelbare driftsoverskud træde i baggrunden til fordel for konkurrencen om at sikre sig læserne. de mindre blade har haft valget mellem at søge at følge med i ekspansionen eller at blive ladet bagude. disse sidste blade har under alle forhold fået andel i omkostningsstigningerne, men haft sværere ved at forhøje blad- og annonc priser uden at blive ramt af frafald. mange er gledet ind i den nedadgående »oplagsspiral« og endt med en sprængt økonomi. det anonyme konkurrenceklima giver en væsentlig del af forklaringen på eetbladssystemets fremrullen og damptromledøden på dets vej.

i lyset af denne udvikling lader det sig samtidig konstatere, at det ikke er den *absolutte* oplagstørrelse, der under de skildrede vilkår er afgørende for et blads driftsresultat. nok så afgørende er graden af konkurrence og bladets placering på det aktuelle marked. provinsens anden- og tredje-aviser møder alle med dårlige årsregnskaber. i den konkurrenceprægede hovedstad er driftsoverskuddene generelt påfaldende små. kun en begrænset del af landets blade møder med pæne regnskaber og i flertallet af tilfælde med resultater, der er mere beskedne, end det skulle formodes. lokale eller individuelle situationer vil altid spille nogen

rolle, måske navnlig for tempoet i det konkrete blads opstigning eller fald. når de danske dagblade som helhed møder med svage driftsresultater, turde en af hovedforklaringerne imidlertid ligge i et konkurrenceklima, der presser salgstilbuddet til læserne højere op, end bladenes økonomiske forudsætninger tillader.

frygten for at blotstille sig i konkurrencen turde samtidig gøre bladene mindre modstandsdygtige over for lønkrav, selv hvor disse vanskeligt kan motiveres ud fra bladenes rentabilitet.

d. situationens dilemma. der er ingen tegn til ændring i de tre forhold, der tilsammen betinger en generelt dårlig dagblads-økonomi: en dårlig produktivitetsudvikling, et konkurrencebestemt omkostningspres og et i forhold til befolkningen stagnerende avisforbrug.

som en uomgængelig konsekvens af den ringe rentabilitet har dagbladene gennemgående stærkt svækkede muligheder for at præstere den kapitaldannelse, der er påkrævet for hel eller delvis selvfinansiering af det tekniske apparats fornyelse, endsize overgangen til ny kostbar teknik. i mange tilfælde savnes derfor den primære forudsætning for at angribe den side af omkostningsproblemet, der vedrører den stagnerende produktivitet.

Bladdød og bladkoncentration afføder i sin konsekvens en gradvis økonomisk strukturrationalisering af dagspressen, men så længe denne rationalisering tilvejebringes via ekspansive udgiftsbudgetter, vil dagbladene være henvist til at inddække deres omkostningsstigninger gennem fortsatte prisforhøjelser, som under de givne grundvilkår ved deres omfang vil skabe dårlige muligheder for en følelig vækst i det samlede avissalg.

Bladdøden har - som strukturrationalisering betragtet - hidtil ikke muliggjort en generel forbedring af de tilbageværende bladets økonomi. den omstændighed, at dagbladsdrift ikke i samme omfang eller på samme måde som anden erhvervsvirksomhed er motiveret ved ønske om økonomisk udbytte endsize gevinstmaksimering, medfører, at forretningsmæssigt naturlige nedlæggelser eller sammenlutninger udskydes eller forhindres længere end normalt. den af konkurrencen betingede udmattelsesproces bliver dermed længere, dette gælder også for de potentielt sejrende blade, således at den økonomiske svækkelse bliver et fællestræk for pressen.

udvalget er opmærksom på, at der ud fra et samfundsmæssigt synspunkt følger sig *nok et dilemma* til den oven for skildrede problemkreds: som foran fremhævet rummer bladkoncentrationen en potentiel fare for meningsdominans. samtidig er det en nødvendighed, at dagspressen til sikringen af sin økonomi og dermed sin kvalitet gennemfører en rationaliseringsproces. et vigtigt led i denne proces vil uafvendeligt ligge i en fortsat strukturrationalisering, som i sig selv kan medføre en koncentration på færre udgiverselskaber.

til de sammenfattende betragtninger hører endeligt konstateringen af, at de eksisterende — og efter deres beløb ganske betydelige — statslige foranstaltninger nok har været pressen en virksom støtte, navnlig i øjeblikkeligt kritiske situationer, men at disse foranstaltninger ikke har ført til nogen løsning af dagspressens fundamentale vanskeligheder. under de herskende konkurrencevilkår består der følgelig en risiko for, at fremtidige generelle lettelser opsuges i driften og forsvinder i omkostningsforøgelser. som fremhævet i slutningen af kapitel iV vil nye generelle foranstaltninger næppe have tilstrækkelig mening, *med mindre* de netop indgår som led i forholdsregler, som tillige sigter på at bidrage til en løsning af dagspressens kroniske omkostningsproblem.

2. dagspressens egne muligheder for at styrke økonomien.

en systematisk gennemgang af den samlede problematik omkring dagspressens situation ville være ufuldstændig, såfremt denne gennemgang gik uden om dagbladenes egne muligheder og bestræbelser, enkeltvis eller i fællesskab, for at afbøde eller imødegå de foran skildrede udviklingstendenser og vanskeligheder. det skal dog i denne sammenhæng fastslås, at udvalget *ikke* ser det som sin opgave at befatte sig med fremsættelsen af anbefalinger af, hvad dagspressen selv eventuelt kunne og burde gøre til mindskelse af problemerne. en sådan, af dagspressen ukaldet, rådgivning ligger også klart uden for det udvalget tillagte kommissorium.

under overvejelserne af, hvorvidt og - i bekræftende fald - under hvilke former staten bør yde støtte til pressen, må det imidlertid have principiel og praktisk betydning at registrere de muligheder for egen-indsats, pressen selv har peget på, og de bestræbelser, der rent

faktisk udfoldes fra bladenes side. den nødvendige viden herom må få indflydelse på indholdet i de forslag, udvalget sigter på at fremsætte, ikke mindst inden for områder, på hvilke der måtte ligge et frugtbart perspektiv i at sekundere eller underbygge pressens egne forholdsregler.

dansk dagspresse har udviklet et ganske vidtgående samarbejde på meget vigtige, men samtidigt afgrænsede områder. det må erindres, at dagbladene - med et fagøkonomisk udtryk - er engageret i en mærkevare-konkurrence, hvis rigt facetterede bestræbelser alle er centreret om at tilbyde læserne en stadig fyldigere og bedre, helst særlig aktuel og hurtigt udbragt avis, der fordelagtigt adskiller sig fra de konkurrerende aviser. denne omstændighed er ensbetydende med, at der gives brede områder, på hvilke samarbejde set med de enkelte dagblades øjne forbyder sig selv. nogen ændring i de fundamentale træk i denne situation er som foran beskrevet næppe at vente. spørgsmålet er imidlertid, om grænserne mellem kamp og samarbejde er uflyttelige, og hvorvidt konkurrenceholdningen måtte have grebet ind over områder, på hvilke dagbladene ikke nødvendigvis har modstående interesser. den historiske udvikling bekræfter, at formålstjenligt samarbejde har ladet sig etablere i spørgsmål, hvor fællesnyttens var åbenbar eller de økonomiske fordele (besparelser) af indlysende omfang. endvidere turde det forstærkede pres på bladenes økonomiske situation og uhyggefølelsen ved bladdøden give forklaringen på, at der inden for de allerseneste år blandt dagbladene er taget beslutninger og initiativer, som - uden at ændre konkurrencesituationens grundvilkår - dog rummer ganske vidtrækkende samarbejdspektiver på specielle felter.

i spørgsmålet om *uddannelsesproblemerne* har dagbladene følt sig på neutral grund med evidente fællesinteresser. en tidlig fællesoptræden i spørgsmålet om den praktiske journalistuddannelse har udviklet sig til at omfatte også en samfinansiering af udgifter forbundet med etableringen og driften af en teoretisk ekstra-uddannelse. der synes nu blandt dagbladene ganske overvejende tilslutning til en obligatorisk udbygning af den teoretiske uddannelse (og enighed om, at udgifterne herved i lighed med, hvad der gælder anden uddannelse, bør overtages af staten).

ejendommeligt nok er fællesinteressen for den administrative *lederfunktion* først vågnet

ret sent. dagbladene adskiller sig principielt ikke fra andre virksomheder i spørgsmålet om, at lederfunktionen og arbejdets organisation kan være af afgørende betydning for virksomhedens økonomiske trivsel, men i valget af ansvarlige ledere har dagbladene historisk fulgt principper, der afviger fra andre branchers. Bladenes etablering som politiske eller ideologiske kamporganer havde til følge, at chefredaktøren måtte blive bladets centrale figur. Ved besættelsen af lederposten affødte de redaktionelle hensyns dominans, hvor ikke ejerforholdet allerede afgjorde sagen, at interessen samlede sig om den talentfulde eller den politisk engagerede journalist. i begge tilfælde måtte det så vise sig, om den pågældende rådede over de samtidigt lige så fornødne administrative evner - eller ikke. denne situation består tildels stadigvæk. medens de store blade tidligt så en fordel respektive nødvendighed i at sikre en højt kvalificeret forretningsledelse, vil det formentlig stadig ligge uden for adskillige mindre eller helt små dagblades økonomiske evne eller vilje at bekoste ansættelsen af en tilstrækkelig højtuddannet forretningsleder. den almindelige interesse for lederfunktionen er imidlertid nu i hastig vækst. provinsbladernes organisation har for nogle år tilbage etableret en fælles regnskabsanalyse, hvis normtal og tilknyttede konsulenthjælp har skabt et nyt vejledende redskab, som under videre udbygning vil kunne rumme et fremtidsperspektiv af stor reel nytteverdi.

det brede samarbejde, byggende på at fællesorganer overtager service-funktioner, der står til rådighed for alle eller for store grupper af blade, er for længst etableret på en række områder. til disse hører endog det mest følsomme af alle, nemlig *det redaktionelle område*. på hvilket bladene traditionelt kæmper for at skabe sig en særlig identitet - deres eget »ansigt« - i læsernes forestilling. det redaktionelle samarbejde, fortrinsvis gennem ritzaus Bureau og de politiske pressebureauer, er udtryk for bladernes enkle konstatering af, at de ad denne vej kan sikre sig leveringen af meget fællesstof på væsentlig billigere vilkår, end hvis bladernes redaktioner hver for sig skulle fremskaffe samme stof. der er røster inden for dagbladernes kreds, som taler for ønskeligheden af en meget betydelig udvidelse af dette redaktionelle samarbejde, og som - formentlig med fuld ret - er inde på, at mange mindre provinsblade, som ikke konkurrerer i samme

geografiske områder, meget vel kunne etablere »indkøbskæder« for fælles redaktionelt stof, i særdeleshed underholdningsstof og oplysende artikler. ad denne vej skulle disse blade tillige være i stand til i fællesskab - og dermed langt billigere for det enkelte blad - at knytte dygtige kommentatorer, kulturskribenter og andre skrivende specialister til sig og derigennem forbedre bladernes kvalitet. mulighederne for på dette grundlag også at reducere de tekniske fremstillingsomkostninger vil yderligere kunne øges, efterhånden som både indkøbsbureauet og de enkelte blade får betingelser for at overgå til den nyeste teknik, omfattende telekommunikation af kodebånd som grundlag for en standardiseret og automatiseret satsproduktion, eventuelt fototeknik. den enkelte avis' individualitet tænkes under disse vilkår sikret gennem den selvstændige redaktionelle frembringelse af det lokale nyhedsstof og det meningsdannende, navnlig politiske debatstof. udviklingen vil uden tvivl gradvis kunne bevæge sig et godt stykke i den her skitserede retning, men under meget kraftig friktion bestemt af, at de dagblade, der økonomisk evner at drive en udpræget selvstændig redaktion, vedvarende vil gøre dette af al magt. i den rendyrkede konflikt mellem hensynet til at drive omkostningerne nedad og hensynet til at markedsføre avisen som en redaktionel mærkevare har det sidstnævnte hidtil været klart dominerende i de ekspanderende blades dispositioner.

et ligeledes ømtåleligt spørgsmål er *distributions-samarbejdet*. som foran omtalt er det ikke en naturlig sag for et dagblad, der har opbygget sit eget distributionsnet, at fraskrive sig dette tungtvejende konkurrencemiddel og lade andre blade dele fordelene heraf. ikke desto mindre har de store københavnske bladhuse gennem årtier draget nytte af samdistributionen gennem Bladkompagniet, som modtager også andre aviser i ombæringen. mulighederne for tilsvarende arrangementer forefindes de færreste steder i provinsen, bl.a. fordi man her ofte har kombinationen: en morgenavis og en aftenavis, som derfor ikke kan distribueres på samme tid; i 5-10 større provinsområder synes der dog at være betingelser for samdistribution.

en central placering i det bredere samarbejde mellem dagbladene har endelig pressens fællesindkøbsforening, der administrerer hele den danske import af avisepapir.

så økonomisk betydningsfulde og nu uundværlige de eksisterende former for bredt sam-

arbejde har vist sig at være, tjener det intet formål at se bort fra, at den centrale indsats for at styrke bladøkonomien må øves af det enkelte bladhus selv, eventuelt i snævert fællesskab mellem få blade. dette turde også rumme forklaringen på, at dagspressen nu har fremlagt planer for et *finansieringssamarbejde* sigtende på at støtte de enkelte blade i gennemførelsen af deres investeringsplaner.

stillet over for et efterhånden kronisk omkostningsproblem, der er en følge både af konkurrenceklimaet og en dårlig produktivitetsudvikling, har det enkelte dagblad principielt to veje at gå, når bladet anser det for udelukket at beskære sine udgifter gennem en aktivitetsbegrænsning, der vil blotstille bladet i konkurrencen. den ene vej er da at tvinge omkostningerne ned gennem en arbejdsbesparende rationalisering og automatisering på alle de områder i fremstillingsprocessen, hvor dette er muligt. den anden vej er den reduktion af de faste omkostninger, som kan opnås ved, at bladet deler disse omkostninger med et eller flere andre blade gennem teknisk eller/og administrativ samdrift - eventuelt egentlig sammenslutning af bladene til eet blad.

netop i disse år er der inden for dansk dagspresse indledt praktiske forsøg med alle disse rationaliseringsformer. de egentlige sammenslutninger, der på samme tid rummer strukturrationalisering og total samdrift (bortset fra differentieret lokalstof og lokal annoncering), er navnlig iværksat mellem blade af samme politiske tilhørsforhold. den mest omfattende af alle disse bestræbelser er realiseret inden for a-pressen, inden for hvilken 10 aviser siden 1960 er sluttet sammen i aktuelt-gruppen, byggende på både teknisk og redaktionel samproduktion. som næste skridt vil aktuelt-pressen fra 1970 udflytte sin virksomhed til to nybyggede bladfabrikker, hvor bladene - med kristeligt dagblad inddraget i den tekniske samdrift - vil drage rationaliseringsfordel af en vidtdeven automatisering (teletransmission, kodebåndsstyret fotosætning tilknyttet offset-tryk). det er indlysende, at rækkefølgen i sådanne dispositioner er af afgørende betydning. samdriftsmuligheder kan forskærtes, hvis blade, der kunne drage fordel heraf, forinden har engageret sig i hver sit eget nye tekniske anlæg; dette gælder eksempelvis tillige de redaktionelle samdriftsmuligheder, hvis fulde økonomiske udnyttelse forudsætter, at fællesbureau og deltagereblade standardiserer deres sende-, modta-

ger- og produktionsanlæg med henblik på telesats-produktion. medens fællestrykkeri og fællesadministration i mange tilfælde vil være teknisk fuldt realiserbar, kan løsninger af denne type dog i praksis ofte være meget vanskelige at gennemføre af andre grunde, afhængig af de pågældende blades hele struktur, herunder bladenes indbyrdes størrelsesforhold, deres geografiske hjemsted m.v. - samt konkurrenceholdningen.

de muligheder, som den nye, i visse henseender ufærdige, teknik indeholder, kan først vise sig i løbet af de kommende år. endnu har kun et beskedent udsnit af bladene taget den i brug, og omfanget af produktivitetsfordelene kan tillige komme til at bero på, hvorledes den enkelte arbejdsplads overvinder de vanskeligheder, som let opstår menneskeligt og økonomisk, hvor ny teknik pludselig gør et antal mennesker overflødige. sandsynligheden taler imidlertid for, at et stigende antal mindre dagblade vil se en direkte økonomisk fordel i at gå over til den nye teknik. en undersøgelse foranlediget af udvalget blandt 32 dagblade (alle provinsblade på nær et enkelt) har vist, at godt halvdelen af disse blades rotationspresser er mere end 30 år gamle. et rundspørge blandt 40 dagblade, som danske dagblades fællesrepræsentation foretog omkring nytår 1967, gav til resultat, at 24 bladhusene tilsammen skønnede at have et investeringsbehov på ca. 230 mill. kr. i perioden 1967-77. rent bortset fra, at dette tal kun dækker en del af dagbladene, må det formentlig skønnes, at bladene vil føle behovene stigende i forhold til de angivne beløb.

over for dette investeringsbehov, som accentueres af omkostningsudviklingen, står da, at de danske dagblades gennemgående meget ringe rentabilitet har svækket bladenes muligheder for at præstere den kapitaldannelse, som er forudsætningen for hel eller delvis selvfinansiering af det tekniske apparatets fornyelse. på denne baggrund må der knytte sig betydelig interesse til det *finansieringssamarbejde*, som danske dagblades fællesrepræsentation har foreslået etableret (jfr. nærmere bilag 2a og 2b).

forslaget omfatter:

a. etableringen af et selvejende *kautionsinstitut*, der kan yde kautionsikkerhed for lån, som dagblade optager i anerkendte pengeinstitutter på normale vilkår, realkreditlån dog undtaget, til gennemførelse af enhver form for forretningsmæssig forsvarlig

investering i dagbladsvirksomhed. garanti-kapitalen tænkes tilvejebragt ved, at dagbladene pålægger sig selv et årligt kontingent, der forslagsvis skal andrage 5 kr. pr. ton forbrugt avispapir. provenuet heraf vil blive ca. 625.000 kr. årligt, og under forudsætning af, at danske Bankers fællesrepræsentation vil godkende, at instituttet kan påtage sig kautionsforpligtelse på indtil 7 gange den til enhver tid eksisterende egenkapital, vil der være skabt basis for en årlig forøgelse af kautionskapaciteten med 4,5 mill. kr. dagbladene forventer bred opslutning om ordningen og har på denne baggrund udtrykt ønske om, at staten — som led i mulige støtteforanstaltninger - ved særlig lovgivning skaber mulighed for statsgaranti, der *fordobler* foreningens kautionskapacitet.

b. etableringen af et selvejende *investeringsinstitut*, som skal medvirke til forretningsmæssigt forsvarlige maskin-investeringer gennem en renteløstelsesordning for de lån, som dagblade optager i de almindelige pengeinstitutter i forbindelse med disse investeringer. midlerne til instituttets virksomhed (tilskud til nedbringelse af rentebyrden) tænkes tilvejebragt ved, at staten betaler ca. 2 mill. kr. årligt for annoncering i samtlige dagblade af klasselotteriets trækningslister, og ved at dagbladene giver afkald på denne annonceindtægt til fordel for investeringsstøtte-virksomheden. det konstateres, at 2 mill. kr. umiddelbart skaber mulighed for en reduktion af markedsrenten med 3 pct. p.a. for investeringslån på sammenlagt 65 mill. kr.

det er dagbladenes håb, at de to institutter dels vil muliggøre, dels stimulere til rationaliseringer inden for bladvirksomhedernes kreds. under hensyn til, at finansieringsproblemer må formodes at lægge mange dagblade betydelige hindringer i vejen for den rationaliseringsproces, som omkostningsudviklingen har gjort påtrængende nødvendig, har udvalget fundet, at der i disse forslag ligger et konstruktivt sigte. udvalget har endvidere konstateret en samklang mellem disse forslag og den koordinerede konference- og kursusvirksomhed, som dagbladene i samarbejde med den grafiske højskole har iværksat i marts 1969 med henblik på fremtidig efteruddannelse af bladens tekniske, administrative og redaktionelle ledere.

tilvejebringelsen af en styrket bladøkonomi

omfatter opgaver, som alene kan løses af dagbladene selv. dette gælder ikke mindst den forbedring af produktiviteten, som rummer mulighed for at tage brodden af det vedvarende omkostningspres. pressen har imidlertid peget på, at staten som led i eventuelle støtteforanstaltninger har muligheden for at lette dagbladenes betingelser for at klare denne opgave. udvalget tilslutter sig, at der kan ligge et frugtbart perspektiv i denne tanke.

3. udvidet statslig støtte til dagspressen.

a. *mål og principper*. udvalget har ifølge sit kommissorium fået pålagt den opgave at overveje, hvorvidt staten bør yde støtte til pressen til imødegåelse af dennes økonomiske vanskeligheder. i bekræftende fald skal udvalget endvidere tage stilling til, i hvilket omfang og under hvilke former en sådan støtte bør ydes.

det fremgår af kommissoriets henvisning til »den betryggende udøvelse af den demokratiske informationsvirksomhed og meningsdannelse«, at udvalget skal udøve sit skøn ud fra hensynet til samfundsinteressen. på denne baggrund skal udvalget som sin opfattelse gentage, at en samfundsbetragtning må tale stærkt for ønskeligheden af at bevare en mangestemmig og flersidet dagspresse. i denne opfattelse ligger ikke, at samfundet uden videre kan forventes at påtage sig en selvstændig forpligtelse til at sikre *det enkelte* dagblads økonomiske overlevelsessevne. en vis strukturrationalisering af pressen synes uomgængelig og vil muligvis i visse tilfælde endog styrke bladens muligheder for at udfylde deres samfundsopgave. det afgørende holdepunkt må endvidere være, at en varig forbedring af bladøkonomien forudsætter bladens aktive egenindsats.

udvalget er imidlertid nået til den bedømmelse af dagbladenes situation, at bladens egenindsats som helhed ikke vil være *tilstrækkelig* til klaring af de foreliggende problemer. under alle omstændigheder vil dagbladens bestræbelser være *tidkrævende*, ligesom det kan være en betingelse for en rationaliseringsproces' gennemførlighed, at processen får mulighed for at finde sted i en relativt rolig arbejdsatmosfære. disse forhold taler for, at samfundet søger veje og midler til så vidt muligt at bistå pressen økonomisk.

i sine principielle overvejelser har udvalget opholdt sig ved den omstændighed, at dagspressens dårlige rentabilitet i en vis forstand er

en følge af delvis selvskabte vanskeligheder. der sigtes hermed til de vanskeligheder, som flyder af det konkurrenceklima, der vedvarende lægger pres på bladenes udgiftsbudgetter. det problem, der i denne sammenhæng melder sig, kan formuleres i spørgsmålet om det betimelige i, at det offentlige påtager sig at bære andel i byrden ved dagbladenes udgiftskrævende politik. som karakteristik af udviklingen må imidlertid de selvskabte vanskeligheder tages med den øjeblikkelige modifikation, at en række svagere stillede dagblade har følt sig drevet med af udviklingen, medens andre ud af nød eller gammel borgerdyd har sparet sig ind i tabet af deres læsere. dernæst og fuldt så vigtigt: en afvejning af konkurrenceklimaets negative og positive sider ud fra en samfundsmæssig synsvinkel er en vanskelig sag. de større og fyldigere aviser, de voksende medarbejderstabe, den øgede saglighed og tolerance i bladenes spalter rummer som helhed en bedre betjening af avisforbrugerne. omkostningsekspansionen rummer også mere problematiske træk, men disse må betragtes som mindre irriterende for et samfundssystem, der ikke sympatiserer med nogen form for statsregulering af en flerstemmig presse.

dagspressen har selv understreget hensynet til bevarelsen af pressens uafhængighed, idet man ser en sammenhæng mellem dette spørgsmål og *arten* af de foranstaltninger, staten måtte vælge at tage i brug til imødegåelse af dagbladenes vanskeligheder. som omtalt i kapitel iV har bladenes helt overvejende flertal lagt principiel vægt på, at pressen ud fra uafhængighedssynspunktet må være modstander af *direkte statstilskud*, ligesom bladene ud fra samme bevæggrund må foretrække *generelt* virkende forholdsregler.

denne principielle problemstilling har nødvendigvis måttet indgå i udvalgets overvejelser. Ved *generelt* virkende foranstaltninger forstår udvalget ordninger, som ud fra faste almene kriterier stiller ensartede ydelser til rådighed for samtlige dagblade. i modsætning hertil står de *selektive* ordninger, som indebærer statsstøttens fordeling og beløbsudmåling ud fra individuel behandling af det enkelte blads transgsituation. udvalget er fuldt opmærksom på, at grænserne mellem de to fremgangsmåder i nogen grad kan være flydende, idet der også i valget af generelle kriterier kan foreligge en begrænsning af, hvilke blade eller grupper af blade foranstaltningerne vil komme helt eller

delvis til gode. Ved fuldt generelle foranstaltninger vil udvalget derfor forstå ordninger, som er økonomisk neutrale i den forstand, at de ikke griber ændrende ind i de eksisterende konkurrencerelationer mellem bladene.

til fordel for den *selektive* ordning taler det finansielle synspunkt, at de bevilgede statsmidler må formodes sikret en høj nyttevirkning ved at blive dirigeret derhen, hvor støttebehovet er mest akut. til gengæld må det forudses, at det i praksis kan vise sig vanskeligt at administrere en sådan ordning efter objektive retfærdighedskriterier, ligesom den let kan lede ind i ydelsen af *direkte* statstilskud til de pågældende blades drift. udvalget har i denne forbindelse drøftet det af pressen hævdede synspunkt, at sådanne tilskud rummer en fare for bladenes uafhængighed, og det er i denne forbindelse blevet påpeget, at statstilskuddene til højskolernes drift ikke synes at have påvirket disses selvstændighed eller særpræg. holdbarheden i en sådan parallelisering er dog samtidigt blevet draget i tvivl under hensyn til, at der for højskolernes vedkommende er tale om et generelt tilskud til alle, medens det for pressens vedkommende måtte dreje sig om tilskud til specielle blade. det har endvidere været en ledetråd i udvalgets overvejelser, at foranstaltninger til støtte for pressen i videst muligt omfang må tage sigte på at styrke bladvirksomhedernes *egne* muligheder for og incitament til at klare sig på længere sigt; ud fra denne målsætning har udvalgsflertallet stillet sig skeptisk over for formålstjenligheden af egentlige driftstilskud. hertil kommer, at fastsættelsen af driftstilskud kan rumme et sådant mål af skøn, at den fordelende myndigheds objektivitet og kompetence med føje vil kunne drages i tvivl. endelig har det spillet en rolle for udvalgsflertallets stillingtagen, at en stærk selektiv støtte til fordel for bestemte blade vil kunne rumme en så direkte indgriben i konkurrence-mekanismen, at denne fremgangsmåde formentlig måtte forudsætte dagspressens egen medvirken til ordningens gennemførelse og administration. en sådan medvirken tør næppe påregnes på baggrund af dagbladenes almindelige afstandtagen fra foranstaltninger af den her omtalte karakter.

de af pressen ønskede *generelle* foranstaltninger har umiddelbart den egenskab, at de er lette at administrere. deres svaghed ligger i, at de principielt kommer bladene til gode i lige grad uanset trang. heraf følger, at nyttevirk-

ningen af et givet beløb bliver mindre, eller sagt på anden måde: generelle støtteforanstaltninger, der varigt skulle sikre selv de dårligst stillede blade en rentabel økonomi, måtte have en størrelsesorden, der ligger uden for de realistiske muligheder. hertil føjer sig endnu en observation: de allerede eksisterende generelle foranstaltninger har uden tvivl været pressen til følelig økonomisk aflastning, men de har ikke i sig selv løst dagbladenes kroniske omkostningsproblem. de har savnet et formåls-sættende supplement.

disse betragtninger over de principielle og praktiske muligheder har ført udvalget frem til følgende konklusion:

under hensyn til, at dansk dagbladsdrift i almindelighed er præget af en anstrengt økonomi, kan det være berettiget og formålstjenligt i betydelig grad at søge vanskelighederne imødegået ved generelle foranstaltninger. det forekommer også tilstræbelsesværdigt, at sådanne foranstaltninger, om muligt, ved deres kriterier rummer en vis moderat graduering til fordel for de mindre og svagere dagblade. men forudsætningen for disse generelle forholdsregler må dog være, at de kombineres med et direkte incitament til gennem hårdt tiltrængte rationaliseringer at forbedre dagbladenes produktivitet. kun ad denne vej kan det enkelte dagblad sikre sig varig fordel af statslige foranstaltninger. udvalget skal derfor give udtryk for den opfattelse, at der som et centralt led i nye forholdsregler bør tilstræbes en ordning, som i sin tilrettelæggelse er generel, d.v.s. principielt åben for alle blade, men i sin praktiske anvendelse har det selektive sigte at støtte de dagblade, som savner finansieringsmuligheder for en rationalisernig af deres driftsanlæg.

med sine forslag til de to finansieringsinstitutter har dagspressen selv anvist en fremgangsmåde, som både principielt og praktisk falder i tråd med den her angivne tankegang. disse institutter tilstræber begge et system, som i sin tilrettelæggelse er generel, men i udnyttelse selektiv - til gavn for de blade, der på samme tid har et produktivetsproblem og kapitalmangel. det praktiske sigte er efter udvalgets opfattelse rigtigt.

den omstændighed, at dagspressen har anmodet om statens bistand til at underbygge de nævnte institutters finansielle arbejdsgrundlag, giver udvalget anledning til følgende bemærkning om statslige støtteforanstaltninger i almindelighed: hjælp-til-selvhjælps-princippet er til-

talende, dels fordi modtagerens eget bidrag borger for, at modtageren selv finder sagen finansielt indsats værd, dels fordi det i statsfinansiell henseende kan rumme en betryggelse at konstatere et vist forhold mellem eget-bidrag og statsligt bidrag.

B. *støtteforanstaltningernes finansiering.* ud fra ønsket om at sikre et nogenlunde realistisk grundlag for overvejelserne omkring støtteforanstaltningerne og disses mulige omfang har udvalget også drøftet finansieringsformerne.

som foran omtalt har dagspressen i sin henvendelse til regeringen fremsat forslag, som bygger på dagspressens delvise medfinansiering af visse ordninger. forslaget omfatter dels en af bladene frivilligt ydet afgift af papirforbrug til fordel for et kautionsinstitut. dels er dagspressen indstillet på, at et særligt investeringsinstitut ubeskåret skal have tillagt den annonceanvendelse, dagbladene vil opnå ved en statslig annoncering af klasselotteriets trækningssister (se bilag 2a).

dagbladene har med disse forslag selv anslået et princip, der ud fra en samfundsbetragtning rummer en tiltalende kvalitet. en videre forfølgelse af princippet om dagspressens frivillige medfinansiering af mulige foranstaltninger er indgået i udvalgets overvejelser. efter den orientering, udvalget har skaffet sig, vil der imidlertid være meget snævre grænser for, hvor store beløb - udover de allerede nævnte - pressen selv mener at kunne stille til rådighed for medfinansiering af støtteforanstaltninger. dette synes at gælde uanset, om pressen fik indflydelse på midlernes anvendelse. udvalget ønsker dog at holde en mulighed åben for at fremsætte forslag til foranstaltninger baseret på pressens principielle, i praksis dog beskedne, finansielle medvirken.

tanken om ved lov at pålægge dagbladene ydelsen af finansieringsbidrag kunne have en mening, hvis hovedformålet var at fremkalde en økonomisk omfordeling inden for pressen. i så fald kunne overvejelserne eksempelvis samle sig om en annonceskat eller en genindførelse af papirafgift. da imidlertid hensigten med eventuelle foranstaltninger også er at imødegå vanskeligheder for dagbladsdriften i almindelighed, turde tanken om tvungne ydelser betragtes som et i sig selv formålsfjendtligt skridt.

som konklusion på disse overvejelser må det

konstateres, at udvidede foranstaltninger til fordel for pressen ganske overvejende vil være henvist til finansiering over *statsbudgettet*. denne konstatering er måske lidet overraskende, men den fremstår i det særlige perspektiv, at staten (jfr. nærmere i kapitel iV) i forvejen til lettelse af pressens vilkår har gennemført foranstaltninger, som - målt ved det statslige provenutab i 1968 - udgør omkring 82 mill. kr. årligt. i dette beløb indgår fritagelse for *papir*-afgift med 26 mill. kr., bladsalgets fritagelse for merværdiafgift (moms) med omkring 46 mill. kr. — samt den indtil videre opretholdt moderation af posttaksterne med 10 mill. kr.

på denne baggrund har udvalget ment også at burde overveje, hvorvidt der forelå andre finansieringsmuligheder, herunder specielt om der frembød sig muligheder for en *omlægning af de eksisterende foranstaltninger* med udsigt til en deraf følgende øget nyttevirkning for dagbladene.

med dette udgangspunkt har udvalget beskæftiget sig med en speciel mulighed af så vidtrækkende karakter, at udvalget nok har ment at måtte nævne denne muligheds eksistens, men ikke har set sig i stand til selv at gå ind for tanken.

den her omtalte tanke knytter sig til det forhold, at de eksisterende ordninger, der bygger på afgiftsfritagelser, i årenes løb forventeligt vil vokse betydeligt i beløbs-omfang. den potentielle rækkevidde heraf er særligt udtalt, for så vidt angår de beløb, som er indeholdt i »moms«-fritagelsen. inden for hvert af de to seneste tiår er bladpriserne undergået godt og vel en fordobling, og dersom denne udviklings følger for bladsalgsindtægterne projiceredes frem på det kommende tiår, ville »moms«-fritagelsen i 1978 andrage ikke som nu 46 mill. kr., men over 90 mill. kr. årligt. udvalget anser det forlods for givet, at en ophævelse af den eksisterende »moms«-fritagelse på 46 mill. kr. væsentligt ville forringe pressens økonomiske stilling. men udvalget har overvejet indholdet af en ordning, baseret på at »moms«-fritagelsens fremtidige *tilvækst-sommer* (d.v.s. det beløb, hvormed »moms«-fritagelsen fremtidig vil overstige de nævnte 46 mill. kr. årligt) blev kanaliseret ind i et særligt fond til udvikling af andre former for pressestøtte. Virkningen af en sådan ordning, som kunne tilrettelægges på flere måder, ville blive, at dagbladene kom til at betale merværdiafgift af den fremtidige stigning i bladsalgsindtægten, men at der inden for

et tiår under de angivne forudsætninger ville være opsamlet fondsmidler, svarende til 5-6 gange størrelsen af den nuværende årlige »moms«-fritagelse. selv i tilfælde af, at der under hensyn til tilstræbte produktivitetsforbedringer regnedes med en halveret stigningstakt i bladpriserne, ville fonds-indbetalingerne passere 100 mill. kr. inden for et tiår.

en vurdering af dette i sig selv fristende finansieringsperspektiv lader sig ikke løsrive fra spørgsmålet om midlernes anvendelse. dersom man - som den ene ydermulighed - tænkte sig midlerne anvendt til fuldt *generelle støtteforanstaltninger* (eksempelvis distributionsstøtte i forhold til solgte aviser), ville ordningen rumme en tilbageførsel af pengene til dagbladene i formentlig nogenlunde samme forhold, som bladene har betalt »tilvækst-moms«. hele ordningen og den dermed forbundne administration ville i så fald savne dybere mening. i fald man - som den modsatte ydermulighed - fordelte midlerne efter strenge udvælgelseskriterier til de mest betrængte blade, ville konsekvensen blive en stærkt selektiv ordning, ledsaget af de betænkeligheder udvalgsflertallet allerede har givet udtryk for, se side 57: for det første risikoen for en udvikling i retning af direkte driftstilskud; for det andet den problematik, som ville ledsage en massiv omfordeling af økonomiske midler mellem dagbladene indbyrdes. udvalget erkender, at der mellem de to yderpunkter kan tænkes mange mellemveje at gå, og at den omtalte finansieringsform i særdeleshed kunne sikre et betydeligt fond for investeringslån. imidlertid mener udvalget at kunne anvise mindre drastiske veje til dækningen af dagbladenes mere påtrængende investeringsbehov. under hensyn hertil samt til, at dagbladene lægger afgørende vægt på at fastholde bladsalgets fulde fritagelse for merværdiafgift, finder udvalget ikke grundlag for at gå videre ind på den her diskuterede mulighed som led i foranstaltninger, hvis mål er at støtte pressen.

udvalgets videre overvejelser vil derfor samles om mindre vidtgående muligheder, som ikke kan forventes fundamentalt at ændre pressens situation, men som dog ved deres sigte skulle byde udsigt til at sikre pressen foranstaltninger af betydelig nyttevirkning.

C. de mulige former for statslige støtteforanstaltninger. som omtalt allerede i kapitel iV praktiseres i ud-

landet en rig variation af statslige støtteforanstaltninger til fordel for pressen. det ville være gørligt at opstille et helt katalog over tænkelige forholdsregler. for overskuelighedens skyld er det imidlertid nok så formålstjenligt at samle opmærksomheden om de funktionsbestemte hovedgrupper:

driftstilskud.

Ydelsen af driftstilskud er den mest åbenlyse form for egentlige subsidier. undertiden har ordningerne dog andre navne, *papirtilskud* eller *distributionstilskud* m.v., men det reelle indhold er det samme.

den i kapitel iV omtalte ordning, der forbedres indført i norge, har et selektivt sigte til fordel for de mange små eller mindre blade, som vil få et tilskud til nedbringelse af prisen for en fast del af deres papirforbrug. det i sverige planlagte distributionstilskud tænkes indført med det særlige formål at animere dagbladene til etablering af samdistribution. som foran omtalt findes der i danmark uudnyttede muligheder for samdistribution, men de er ret begrænsede.

i overensstemmelse med sine principielle overvejelser agter udvalget ikke at fremsætte forslag om driftstilskud til imødegåelse af den danske dagspresses vanskeligheder, se dog *særdtalelserne* af to udvalgsmedlemmer, side 65 og side 69. udvalgets holdning i særdeleshed til papirtilskud afspejler flertallets betænkelighed over for egentlige driftstilskud (jfr. side 57).

trods den nævnte betænkelighed er den her omtalte støtteform indgået i udvalgets overvejelser omkring dagspressens stærkt belastende distributionsomkostninger. det kan således fastslås, at dagbladenes distributionsudgifter i gennemsnit beslaglægger 14% af bladenes totalindtægter eller 33 % af deres bladsalgsindtægter. tanken om et generelt distributionstilskud (fordelt i forhold til faste hverdags-abonnementer) har derfor haft en vis sympati; specielt har det været nævnt, at et sådant tilskud tillige ville støtte den type avislæsning, som er knyttet til den abonnerede seriøse avis. udvalget har dog ikke ment at burde fremsætte forslag om en sådan ordning. hensynet til dagspressens særlige distributionsproblem er i stedet søgt tilgodeset ved forslag om posttakster (se senere), som nok ikke er ganske identisk i sine virkninger, men dog indeholder en følelig lettelse for mange vanskeligt stillede dagblade.

(den omstændighed, at brev- og avisudbæring føres helt frem til den private dørmatte, frem for til brevboks ved gadedør eller låge, indeholder et omkostningsselement, som gradvis bør kunne bortrationaliseres).

takst- og afgiftslettelser.

takstreduktioner og afgiftsfritagelser er i udlandet langt de hyppigst anvendte metoder til aflastning af dagbladenes driftsbudgetter. som i enkeltheder omtalt i kapitel iV samler de eksisterende danske foranstaltninger sig helt og ganske inden for denne kategori af indirekte og generelt virkende støtteordninger.

udvalget er opmærksom på, at den gældende betydelige moderation af *avisposttaksterne* kun er ydet indtil videre og gjort betinget af ny stillingtagen i folketinget efter afgivelsen af nærværende udvalgsbetænkning. udvalget har endvidere (umiddelbart ovenfor) fremhævet dagbladenes økonomisk tyngende distributionsvilkår, omfattende daglig omdeling af den enkelte avis til spredte modtagere. disse vilkår kan begrunde en fortsat hensyntagen til dagbladene ved udmålingen af avisportoens højde. på baggrund af, at såvel de mindre landsblade som de mindre provinsblade i vidt omfang er postabonnerede, samt under hensyn til, at ca. en trediedel af posttakstreduktionen tilfalder dagblade i betydelige økonomiske vanskeligheder, finder udvalget, at denne efter sin natur generelle ordning har en vis selektiv hældning til gunst for blade, som netop kan have økonomisk behov herfor.

på dette grundlag skal udvalget anbefale det på side 65 fremsatte forslag om fastholdelse af moderate posttakster for dagbladene.

i sin henvendelse af 5. september 1966 til regeringen fremsatte danske dagblades fællesrepræsentation særligt ønske om revision af *telekommunikationstaksterne*. under hensyn til, at telexudgifterne kun andrager en brøkdel af en procent på dagbladenes omkostningsbudgetter, finder udvalget ikke, at forslag om takstrevison kan motiveres ud fra hensyn til dagbladenes økonomi. dersom den tekniske udvikling skulle afføde en væsentlig forøget telexafhængighed blandt dagbladene, vil situationen muligvis da blive en anden.

dagbladene er fritaget for *papirafgift* (en afgift, der andrager 20 øre kiloet). efter sin na-

tur indebærer denne fritagelse meget store økonomiske lettelser for de stærkt papirforbrugende bladhus, som tillige er de økonomisk bedst funderede. udvalget har ladet foretage beregninger over alternative fordelinger af afgiftslettelsen mellem bladene, men ønsker ikke at fremsætte forslag herom, dette også under hensyn **til**, at dagbladenes forslag til et kautionsinstitut bygger på finansiering via en frivillig papirafgift.

Ved *merværdiafgiftens* indførelse fritoges bladsalget for denne afgift. om såvel denne afgiftsfritagelse som fritagelsen for papirafgift skal udvalget på dette sted indskrænke sig til at bemærke: *dels* at dagbladene må gøre sig berettiget forventning om, at lempelser givet uden forbehold også fremtidigt vil blive fastholdt; *dels* at udvalget allerede under hensyn til eksistensen af nævnte generelle afgiftsfritagelser har set bort fra overvejelsen af mulige lignende lempelser som led i nye presseforanstaltninger.

udvalget lægger imidlertid vægt på, at de her anførte praktiske vurderinger læses i sammenhæng med de principielle overvejelser vedrørende statslige støtteforanstaltninger, som indledte dette kapitel.

direkte beskatning.

udvalget har ikke fundet at burde inddrage tanker om lempelser i indkomst- og ejendomsbeskatning som led i foranstaltninger til imødegåelse af dagspressens vanskeligheder. spørgsmålet om for dagspressen specielle afskrivningsregler har heller ikke været overvejet allerede af den grund, at de vanskeligst stillede dagblade ville være uden mulighed for at udnytte sådanne regler.

finansiell støtte til rationaliseringer.

årsagerne til dagbladenes permanente omkostningsproblem må efter udvalgets opfattelse som nævnt bl.a. søges i en som helhed utilfredsstillende produktivitetsudvikling samt i de fleste dagblades svigtende muligheder for at foretage den fornødne kapitalopbygning til re-investering endsige nyinvestering i kostbar teknik. det er for udvalget en fundamental betragtning, at rationaliseringer sigtende mod en følelig produktivitetsforbedring må være et centralt led i forslag til forbedring af dagbladenes økonomi. uden den bremse på omkostningsstigningerne, som en produktivitetsforøgelse vil muliggøre, vil der være nærliggende udsigt **til**,

at virkningerne af alle andre økonomiske støtteforanstaltninger gradvis vil blive opsuget i stigende driftsudgifter.

i sverige forberedes et statsligt lånefond, der ligeligt fordelt over fem år skal stille 125 mill. sv. kr. til rådighed for pressen. i norge overvejes også mulighederne for skabelsen af en særlig presselåneordning, uden at grundlaget endnu ligger klart.

som nærmere omtalt i betænkningssafnittet om pressens egne muligheder for at styrke sin økonomi har danske dagblades fællesrepræsentation anmodet om lovgivningsmagtens bistand ved etableringen af to særlige finansieringsinstitutter, til hvilke pressen selv har udformet ret detaljerede planer (se bilag 2a og 2b).

a. et *kautionsinstitut*, som skal stille garanti for lån optaget af dagblade i pengeinstitutterne til finansiering af forretningsmæssig forsvarlig investering i dagbladsvirksomhed. på basis af dagbladenes egenfinansiering af instituttet og under forudsætning af, at bankerne vil tillade lån på indtil syv gange garantikapitalen, vil instituttet have grundlag for en *årlig* forøgelse af kautionskapaciteten med 4,5 mill. kr. dagspressen gør sig forhåbning om, at lovgivningsmagten vil skabe grundlag for, at staten påtager sig en garantiforpligtelse for en *fordobling* af omtalte kautionskapacitet.

udvalget skal konstatere, at den foreslåede ordning vil kunne sikre dagspressen et både formålstjenligt og betydningsfuldt grundlag for tiltrængt teknisk modernisering. under forudsætning af, at kautionskapaciteten til enhver tid udnyttes fuldt ud, og at investeringslånene afvikles uden tab som 10-årige serielån, vil instituttets kapacitet angivet som hovedstolsmasse vokse fra 9 mill. kr. det første år til 122 mill. kr. i det 10. år og 188 mill. kr. i det 14. år. der kan dog synes behov for, at den i begyndelsen beskedne kapacitet forøges ved en varig statsgaranti, som eksempelvis tredobler startgrundlaget fra 9 til 27 mill. kr., men at der til gengæld sættes et loft for, hvor højt statens samlede garanti kan gå i tidens løb. udvalget er opmærksom på, at den særlige startgaranti rækker ud over de normale principrammer for statens bistand til finansieringsinstitutter, men finder at dagspressens særlige stilling i samfundet kan begrunde et sådant skridt.

b. et *investeringsinstitut*, der skal sikre rentelettelser på forudsat 3 % p.a. for lån, som dag-

blade optager i pengeinstitutterne til gennemførelsen af forretningsmæssigt forsvarlige maskin-investeringer. under forudsætning af en statslig annoncering af klasseloteriets trækingslister vil bladene stille denne annonceindtægt, stor 2 mill. kr., til rådighed for instituttets virksomhed. instituttet vil på dette grundlag til enhver tid kunne yde rentenedslag for en lånemasse, forstået som restgæld, på sammenlagt 65 mill. kr. forestiller man sig, at instituttet i løbet af tre år når op på fuld udnyttelse af kapaciteten, og at lånene ydes som 10-årige serielån, vil instituttets kapacitet i kraft af låneafdragene nå op på en hovedstols-masse af omkring 150 mill. kr. i løbet af 10 år, altså en ganske betragtelig kapacitet.

et af fællesrepræsentationen foretaget rundspørge blandt 40 bladvirksomheder har givet til resultat, at 24 virksomheder for tiåret 1967-77 har anslået deres behov for maskin- og bygningsinvesteringer til ca. 230 mill. kr. i betragtning af, at disse ufuldstændige tal også dækker investeringer, som bladhuse kan sikre finansieret uden særlig bistand, synes der grundlag for at konstatere, at de foreslåede finansieringsinstitutter vil have mulighed for i meget betragteligt omfang at dække dagbladenes mere påtrængende investeringsbehov.

udvalget skal derfor i sine anbefalinger, se side 64 f, gå ind for statens bistand til oprettelsen af de to finansieringsinstitutter,

idet udvalget endvidere skal bemærke:

- at nødvendig lovgivning herom (kautionsinstituttet) bortset fra omtalte afvigelse forudsættes tilrettelagt efter de principper, der normalt gælder sådan lovgivning,
- at eventuelle nye dagblade bør have mulighed for at blive optaget som medlemmer i disse institutter,
- at indtægten af trækingsliste-annoncerne må betragtes som dagbladenes egne midler, og at statens mulige betænkeligheder ved rentelettelsesordninger næppe kan gøres gældende over for en sådan privat ordning,
- at udvalget gerne havde set, at kautionsinstituttet - til støtte for særligt vanskeligt stillede blade — havde fået mulighed for i visse tilfælde at yde lånegaranti ud fra ikke-forretningsmæssige synspunkter,

- at udvalget erkender, at en sådan praksis næppe er forenelig med bankmæssige aftaler om garantikapitaler, og

— at udvalget derfor skal henlede opmærksomheden på, at hensynet til særligt vanskeligt stillede blade er tilgodeset eller har yderligere mulighed for at blive tilgodeset efter omstændighederne på følgende måder:

1) det forudsættes, at investeringsinstituttets rentelettelser ved i særlig grad at blive stillet til rådighed for vanskeligt stillede bladhuse vil kunne styrke disses muligheder for på forretningsmæssigt forsvarligt grundlag at opnå lånegarantier i kautionsinstituttet.

2) rentelettelsesordningen vil i givet fald kunne forvandles til en *kapitaltilskudsordning* af økonomisk tilsvarende indhold. en generel kapitaltilskudsordning vil under den angivne forudsætning skabe basis for gennemførelsen af støttede investeringsprojekter på skønsmæssigt omkring 15-16 mill. kr. årligt.

3) det bemærkes, at kautionsinstituttets virksomhed principielt vil bestå i at yde lån i tilfælde, hvor der ikke kan stilles sædvanlig bankmæssig sikkerhed.

konsulentbistand.

eksisterende lovgivning har allerede skabt grundlag for betragtelige statsbidrag til dækning af udgifterne dels ved omskoling af arbejdskraft, dels til effektivitetsfremmende konsulenthjælp.

idet udvalget forudsætter, at dagspressen drager fuld nytte af gældende lovgivning, skal udvalget konstatere, at dagspressen i en periode præget af ekstraordinære rationaliseringsbehov kan have nødvendigt brug for en betydelig udbygning af konsulent- og kursusvirksomhed til støtte for lederfunktionen. i denne virksomhed bør inddrages både de tekniske, redaktionelle, drifts- og markedsøkonomiske områder af virksomhedsledelse og organisation. i det omfang, en sådan udbygning ikke vil være udgiftsdækket inden for rammerne af gældende lov, skal udvalget gå ind for særfinansiering sigtende på, at staten inden for rammerne af en fondsdanelse overtager den alt overvejende del af mer-

udgifterne med den virkning, at den konkrete bistand uanset omfang bliver vederlagsfri for det enkelte blad.

et forslag med dette sigte indgår i udvalgets særlige anbefalinger, side 65.

statslig annoncering.

med undtagelse af statsbanerne og enkelte andre organer formidles de danske statsinstitutioners annoncering gennem statens annonce- og reklamekontor. den således formidlede annoncering i dagspressen andrager omkring 6 mill. kr. årligt.

denne annoncering omfatter kun i ringe omfang nye love og andre retsfor skrifter.

i en betænkning om statens informationsvirksomhed, afgivet i december 1967 af det såkaldte lovtidendeudvalg, hedder det herom bl. a.:

»annoncering vil især med fordel kunne ske med hensyn til retsfor skrifter, der skal træde i kraft med kort varsel, og som berører en større, ubestemt kreds af befolkningen, uden at administrationen af loven i sig selv gennemfører dens formål«. ...

»som tilfældigt valgte eksempler på anordninger, som sikkert med fordel kunne annonceres, kan i øvrigt nævnes boligministeriets bekendtgørelser om byggeregulering, monopolrådets almindelige for skrifter, landbrugsministeriets afgifts- og fredningsbekendtgørelser og socialministeriets fastsættelse af størrelsen af forskellige sociale ydelser.«

lovtidendeudvalget er af den opfattelse, at annoncering bør bringes i anvendelse i de tilfælde, hvor behovet herfor uomtvisteligt er til stede, og anbefaler på denne baggrund, at

»det tages op til overvejelse i særlige tilfælde at gøre befolkningen bekendt med nye retsfor skrifter gennem annoncer i dagspressen.«

som omtalt i kapitel iV har dagspressen i sin henvendelse til regeringen udtrykt ønske om en udvidelse af den offentlige information over for befolkningen gennem systematisk annoncering i pressen. ønsket er fremsat ud fra den principielle opfattelse, at en sådan annoncering ikke kan betragtes som støtte til dagbladene, men som en opfyldelse af den almindelige informationspligt, der påhviler det offentlige i forhold til borgerne.

dette synspunkt er nærmere uddybet i en redegørelse af 15. juni 1968 fra et særligt udvalg under danske dagblades fællesrepræsentation. hovedlinien i denne redegørelse kan resumeres som følger:

under demokratiske styreformer består der ikke kun en ensidig pligt for borgeren til at kende sit ansvar og sine forpligtelser. de udøvende myndigheder har en tilsvarende pligt til at informere befolkningen herom og gøre det i forståelig form. denne gensidighed har fået stærkt stigende betydning i et samfund, hvor det offentlige administrerer en stadigt voksende del af borgernes indtægt, og hvor borgerne derfor føler et naturligt behov for medleven i myndighedernes dispositioner. den omstændighed, at det offentlige har påtaget sig stadig flere samfuntsfunktioner af kompliceret karakter, er samtidig ensbetydende med, at borgernes pligter og rettigheder er blevet tilsvarende større og vanskeligere at overskue. udviklingen har ført i retning af et servicesamfund, hvis befolkning får stillet et stigende antal offentlige goder til rådighed. under disse forhold må det være et krav til de udøvende myndigheder, at disse i detaljer oplyser borgerne både om deres pligter og om de muligheder, der tilbydes dem. dagspresse, radio og tv giver imidlertid regelmæssigt eksempler på, at befolkningen er utilstrækkeligt oplyst om pligter og muligheder, både i forhold til centrale og lokale organer. forklaringen herpå må bl.a. søges i, at kommunikationen navnlig fra myndigheder til befolkning ikke har holdt trit med den skildrede udvikling. den information, hvis karakter og omfang afgøres af de journalistiske medarbejdere ved pressen m.v., kan ikke alene løse opgaven. den offentlige myndighed må styre sin egen informationsvirksomhed ud fra en anden vurdering end den journalistiske, nemlig ud fra hensynet til de informationsresultater, myndighederne ønsker nået. en sådan styret information kan i vidt omfang realiseres gennem offentlig annoncering.

udvalget kan tilslutte sig redegørelsens hovedbetragtning, idet redegørelsen viser indforståelse med det forhold, at annoncering ikke er den eneste og ej heller altid den velegnede form for offentlig informationsvirksomhed. en udvidet offentlig annoncering vil forudsætte fastlæggelse af særlige retningslinier herfor.

med disse bemærkninger skal udvalget som sin opfattelse bekræfte eksistensen af en særlig offentlig informationspligt og fremsætte anbefaling i overensstemmelse hermed, side 65.

indbefattet annonceringen af klasselotteriets trækingslister synes der umiddelbart betingelser for en velmotiveret udvidelse af den statslige annoncering med 50—100%.

med baggrund i gennemført eller forestående reformlovgivning skal specielt nævnes annoncerers anvendelighed i særlige oplysningskampagner, dels gentagelses-kampagner (adfærd i skov og på strand under den ny naturfredningslov, kampen mod forureningsproblemerne m.v.), dels eengangs-kampagner (indførelse af kildeskat, offentlighed i forvaltningen og — på regional basis - kommunalreformens gennemførelse etc.).

udvalget skal gøre den tilføjelse, at beregninger over mille-millimeterpriserne for annoncer i små og store blade sandsynliggør, at de mindre blade vil få en udvidet statslig annoncering relativt bedre betalt end de større blade. den heri indbyggede graduering af midlernes fordeling må - anskuet ud fra et støttesynspunkt - forekomme tiltalende og formålstjenlig.

støtte til udbredelse af avislæsning.
gennem pressens oplysningsudvalg har dags-

pressens egne organisationer i de seneste år iværksat et omfattende kursusarbejde for at knytte kontakt med elever og lærere i forskellige skoleformer. hensigten hermed har været at styrke forståelsen for avisens samfundsmæssige funktion og for dens anvendelighed som informationskilde. udvalget mener, at dette arbejde på længere sigt kan få central og positiv betydning, bl.a. ud fra den tankegang, at en stor del af pressens aktuelle problemer hænger sammen med stagnationen i det samlede abonnementstal og med den svigtende flerbladslæsning. en forøgelse og intensivering af avislæsningen vil på een gang bidrage til en bedre og mere alsidig information i befolkningen og til en styrkelse af de mindre, ideelt anlagte dagblades overlevelsesmuligheder. efter sagens natur kan en sådan ændring i publikums vaner kun forventes på længere sigt, og den må fortrinsvis vende sig mod nyttilkommende læsergrupper.

udvalget ønsker at anbefale dette arbejde til lokale myndigheders støtte. staten vil i denne sammenhæng mest rationelt kunne bidrage med en økonomisk støtte til udbredelse af aviser til samlingssteder for unge mennesker og for forskellige marginale grupper, som af økonomiske grunde normalt vil være forhindret i selv at abonnere på dagblade.

et forslag herom indgår i udvalgets særlige anbefalinger, side 65.

udvalgets anbefalinger

med støtte i de principielle overvejelser og praktiske motiveringer under foranstående afsnit a, B og C skal udvalget fremsætte anbefaling af følgende foranstaltninger til imødegåelse af dagspressens vanskeligheder:

1. gennemførelsen af en lov om statsgaranti til et dagspressens kautionsinstitut for lån til produktivitet fremmende investeringer i dagbladsvirksomhed. det forudsættes, at der ved loven skabes grundlag for en statsgaranti svarende til størrelsen af instituttets selv finansierede kautionskapacitet, dog at der sikres instituttet en særlig åbningsgaranti. det indstilles, at denne åbningsgaranti sætter instituttet i stand til at starte sin virksomhed med en samlet kautionskapacitet på forslagsvis 27 mill. kr., og at åbningsgarantien først afvikles gradvis, når den totale statsgaranti er nået op på et for denne rimeligt ansat maksimum. kautionsinstituttets vedtægter skal godkendes af pågældende ressortministerium, og regler om tilsynsvirksomhed fastsættes i loven.
2. til sikringen af det økonomiske grundlag for et dagspressens finansieringsinstitut påtager staten sig — som et særligt led i den

nedenfor under 3 nævnte foranstaltning — fremtidigt at annoncere klasselotteriets trækningslister i samtlige dagblade. annonceindtægten, ca. 2 mill. kr., forudsættes at blive stillet til rådighed for instituttet. udvalget støtter tanken om etableringen af dette finansieringsinstitut, hvis formål er at lette vilkårene for dagblade, som må optage investeringslån. instituttets virksomhed agtes baseret på tilskud til nedbringelse af rentebyrde (med 3 % p.a.), men kan subsidiært baseres på ydelsen af kapitaltilskud til tilsvarende investeringer. udvalget sidestiller ovennævnte annoncebetaling med andre bladindtægter, hvoraf følger, at udvalget ikke skal tage stilling til dagbladenes eget valg mellem rentelettelse eller kapitaltilskud.

3. i konsekvens af det offentliges almindelige informationspligt over for befolkningen påtager staten sig en væsentlig udvidelse af sin annoncering i dagbladene, jfr. nærmere foran under C, specielt lovtidendeudvalgets konstatering af statens eget behov for udvidet annoncering af love og andre retsforskrifter m.v.
4. på baggrund af dagbladenes økonomisk særligt belastende distributionsvilkår (daglig omdeling af den enkelte avis til spredte husstande) accepterer lovgivningsmagten, at der fortsat — inden for den gældende takstmoderations beløbsramme — bør vises dagspressen en særlig hensyntagen ved fastsættelsen af posttaksterne. — udvalget for-

står, at postvæsenet lægger vægt på en takstfastsættelse ud fra forretningsmæssige principper, og udvalget ser intet til hinder for, at moderationen af avisportoen i sin kontering kommer til at fremtræde som foranstaltning til imødegåelse af pressens vanskeligheder. (Vedrørende posttaksterne se også kapitel iV).

5. der oprettes et rationaliseringsfond med en årlig udgiftsramme på 1 mill. kr. midlerne fra dette fond skal, i det omfang nedenævnte udgifter ikke i forvejen er dækket gennem eksisterende lovgivning, anvendes til en konsulenttjeneste og kursusvirksomhed, der vederlagsfrit stilles til rådighed for det enkelte dagblad. konsulent- og kursusvirksomheden bringes under instituti-onelle rammer omfattende såvel teknisk, redaktionel som drifts- og markedsøkonomisk vejledning. fonden, der ikke skal foretage kapitalopsamling, finansieres af bladene med et bidrag af 1 kr. pr. ton forbrugt avispapir, svarende til cirka 125.000 kr. årligt, medens staten finansierer den resterende hovedpart af fondens driftsudgifter.
6. til underbygning af dagspressens samfundsfunction søges der bevillingsmæssige muligheder for, at de enkelte ressortministre kan tilbyde skoler, kaserner, hospitaler og sociale institutioner et gratis avishold. udvalget skal pege på mange skolers interesse i avisens brug i undervisningen.

særudtalelse af Jørgen Bøgh

når jeg har ønsket at afgive en særudtalelse, skyldes det ikke, at jeg ikke kan tilslutte mig de enstemmigt foreslåede støtteordninger, men at jeg ikke finder dem tilstrækkelige, hvis der skal gøres noget alvorligt for at fastholde en alsidig pressestruktur i danmark. en gennemførelse af fællesforslagene vil betyde en væsentlig og fortjent støtte til de aviser, som på forretningsmæssig basis eller ved tilskud fra kapitalstærke

grupper har mulighed for at overleve, men jeg tror ikke, at den vil kunne sikre mindretalsrøsterne i det danske »pressekor«, endsiges genskabe muligheden for pressemæssige nydannelser i det danske demokrati. selv om jeg også skulle undervurdere de gavnlige virkninger af fællesforslaget, er jeg overbevist om, at det vil virke for langsomt til at kunne redde en række aviser.

Jeg anbefaler altså fællesforslaget, men stiller her ud over *forslag om hurtigt virkende foranstaltninger i form af direkte driftstilskud, som — omend generelle i deres form — vil virke stærkt selektive til de små og annoncefattige avisers fordel.*

principiel begrundelse for selektivt virkende driftstilskud:

et flertal i udvalget har været betænkelige ved så stærke indgreb i den frie markeds mekanisme som selektivt virkende driftstilskud. når jeg ikke deler disse betænkeligheder, har det følgende årsager:

1) over for ængstelsen for, at pressen skal blive afhængig af statsmagten, vil jeg påpege, at pressen allerede er inde i en principiel afhængighed, idet den samlede presse igennem statslige særordninger såsom moms-fritagelse, fritagelse for papirafgifter og nedsatte posttakster modtager et reelt, omend kamoufleret, tilskud på ca. 82 mill. kr., og at fællesforslaget vil betyde en forøget afhængighed af bevillingsmyndighederne. Jeg anser det dog efter dansk tradition for utænkeligt, at statsmagten nogensinde skulle anvende bevillinger som pressionsmiddel over for sine kritikere. på den anden side tror jeg ikke, at selv den mest gennemførte selvfinansiering kan sikre pressens uafhængighed, hvis demokratiet - som f.eks. under besættelsesårene - skulle blive sat ud af kraft. på en vis måde må jeg være mere betænkelig ved perspektiverne i fællesforslaget, idet ytringsfriheden ufrivilligt kan blive truet ved, at en eventuel investeringsstøtte til et ud-sat dagblad skal bevilges af kollegiale organer, som ifølge de foreliggende oplysninger skal tage væsentligt hensyn til, om eventuelle investeringer er forretningsmæssigt forsvarlige.

2) over for betænkelighederne ved en støtteordning, som i sin virkning er tilsigtet selektiv, vil jeg påpege, at der er dansk tradition for, at samfundet yder særlige tilskud til opretholdelse af kulturelle mindretals fortsatte eksistensvilkår. Jeg kan blot nævne statstilskud til friskolekredse, til tyske menigheder i nordslesvig og til dansk kirke- og skolearbejde i sydslesvig. et demokrati måles ikke blot på, om der er frihed og udfoldelsesmuligheder for de talstærke grupper, men først og fremmest på, om kulturelle og politiske mindretal har en fair mulighed for

at udtrykke sig. til denne frihed hører også friheden til at sætte nye medier i gang. det er et fundamentalt problem for den demokratiske ytringsfrihed i dag i danmark, at det formentlig ikke længere er muligt at starte et nyt dagblad, hvis man ikke har overordentlig stærke kapitalkræfter bag sig. det monopol, som de konsoliderede standpunkter har, kan ikke brydes, uden at der fra samfundets side bevidst sigtes mod foranstaltninger, som giver mulighed for opretholdelse og nyopbygning af mindretalsaviser. der er i denne forbindelse grund til at bemærke, at et dagblads oplagsmæssige mindretalsposition, ikke uden videre er udtryk for, at de meninger, som bladet står for, er i vigen inden for befolkningen. Bladdødsprocessen har lidet eller intet at gøre med åndslivets love, men hænger først og fremmest sammen med en ganske bestemt økonomisk dynamik, som sættes i gang, hvor to eller flere blade konkurrerer i samme opland. støtteordninger, som får særlig gunstige virkninger for oplagsmæssige mindretalsaviser, er således ikke indgreb i en åndelig lovmæssighed, men er tværtimod vilkåret for ytringsfrihedens opretholdelse under økonomiske vilkår, som er ugunstige for ytringsfriheden.

3) over for betænkelighederne ved at yde offentlig støtte til aviser, som - næsten uanset støttens størrelse - ikke vil kunne sikres i det lange løb - ønsker jeg at bemærke, at jeg fuldt ud deler det pessimistiske syn vedrørende overlevelsesmulighederne for lokalaviser i nr. 2-placeringen. men jeg vil tilføje:

a) at det af demokratiske grunde må være af værdi at bevare 2-blads-systemet længst muligt, selv om nr. 1-avisens monopolstilling på det lange sigt ikke lader sig afværge.

b) at der er en række små eller halvstore aviser med landsdækning, hvis økonomiske vanskeligheder ikke hænger sammen med »den onde cirkel« i lokalområderne, men nok så meget med, at de støttekredse, som hidtil har opretholdt dem, er for svage til at ride en krise af, eller er ved at nå grænsen for, hvad de kan yde. set ud fra den presse-mæssige ytringsfriheds problematik forekommer de sidstnævnte avisers eksistens mig vigtigere end eksistensen af de lokale aviser, som i det lange løb næppe kan reddes. hvor beklageligt det end er, når en lokal politisk

røst forsvinder, har de meninger, som stod bag den, dog stadig mulighed for at komme til orde igennem større aviser af samme partifarve, og der vil stadig være kilder til citat for disse meninger i andre blade. derimod vil der ske uoprettelige tab for ytringsfriheden i danmark, hvis aviser som information, aktuelt, kristeligt dagblad, Berlingske aftenavis og Børsen forsvinder i de kommende år. Bl. a. i kraft af hyppige citeringer i andre avisers klip-rubrikker betyder disse aviser langt mere i meningsdannelsen, end selve deres oplag gør rimeligt.

når vi er i den situation, at for tiden over 90 % af presseoplaget i danmark er regeringspresse, er det af vital betydning for samfundet, at den lille oppositionspresse og den lille politisk uafhængige presse sikres tålelige levevilkår. det er i alle tilfælde overordentlig betænkeligt, at den principielle politiske presseytringsfrihed i danmark faktisk opretholdes ved frivillige bidrag fra interessererede støttekredse.

på denne baggrund må jeg tilråde direkte driftstilskud med selektiv virkning til pressen. og jeg understreger, at de parallelle udvalg i norge og sverige har samme synspunkt, og at det endog er optaget i det norske regeringsoplæg i sagen.

distributionsstøtte eller papirtilskudsordning.

det forekommer mig indlysende, at der reelt kun vil være de to former for direkte driftstilskud, som nævnes som hovedformerne i den svenske og den norske betænkning: distributionsstøtte eller papirtilskudsordning.

principielt må det være ganske underordnet, om en støtte kanaliseres over distributionen eller papiret. det virkelige spørgsmål er, hvilken fordeling på henholdsvis konsoliderede og truede aviser der under danske forhold vil opnås ved de to ordninger.

a) *distributionsstøtte*: ifølge en af sekretariatet foretaget undersøgelse vil en nedbringelse af distributionsudgiften med samme procent for alle blade have »social slagside«, således at den væsentligst vil komme de store blade til gode. den lettelse for de svage blade, som ligger i det svenske forslag om en mere eller mindre tvungen samdistribution i et lokalopland, vil kun betyde lidt i danmark, hvor der kun i få tilfælde er to aviser, som udkommer samtidigt i samme opland.

da enkelte aviser i særlig grad kan drage nytte af de lave posttakster, medens andre er henvist til kostbare distributionsformer, må forudsætningen for en retfærdig virkende distributionsstøtte nok være en større ensartethed i grundlaget.

det forekommer mig ikke helt rigtigt i den indeværende situation at ofre meget store bevillinger på en distributionsstøtte, som ikke tilfredsstiller kravet om selektivitet.

b) *tilskud til nedbringelse af papirpriser*: en generel støtte til alt avisopkøb vil have samme »sociale slagside« som et generelt distributionstilskud. ganske særligt vil den komme de store aviser med gigant-søndagsudgaver til gode. det norske forslag imødegår denne virkning ved at begrænse tilskudsordningen til aviser med oplag under 10.000 ekspl. og aviser med oplag imellem 10.000 og 40.000 som ikke er alene på sit udgiversted eller har det største oplag på stedet.

de norske tilskudskriterier vil næppe kunne anvendes i danmark, hvor byernes opland ikke er så skarpt afgrænset, at man kan sige bestemt, om en avis falder uden for 10-40.000-oplagsbetingelserne.

hertil kommer, at de skarpe oplagsgrænser for tilskudsgivningen kan virke vilkårlig i mange tilfælde, og i alle tilfælde lammende for en avis' vilje til at ekspandere ud over et bestemt oplag.

selv om det norske forslag således ikke uden videre kan overføres til danske forhold, forekommer det mig, at en efter danske forhold opbygget papirtilskudsordning vil være den bedste mulighed for en hensigtsmæssig kanalisering af direkte driftstilskud.

forslag til støtte igennem nedbringelse af papirprisen:

ud fra oven anførte præmisser skal jeg her efter fremsætte følgende supplerende forslag til udvalgets fællesanbefalinger:

1) *der ydes til alle dagblade et tilskud til nedbringelse af papirprisen på et grundoplag. tilskudsprocenten aftrappes opad indtil en bestemt oplagsgrænse, hvorefter yderligere tilskud ophører.*

2) *undtaget fra tilskud er dog det papir, der anvendes til annonceformål og til søndagsaviser.*

forslaget tilsigter følgende virkninger:

a) en væsentlig støtte til opretholdelsen af de små landsomfattende aviser, som har forholdsvis mange tekstsider og forholdsvis få annoncesider og dermed store udgifter og små indtægter. en væsentlig del af disse bladets papirforbrug vil blive betalt ved de høje tilskudsprocenter på grundoplaget.

b) en retarderende virkning på bladdødsprocessen blandt provinsblade i 2. position i deres opland.

c) en i forhold til omstændighederne ret beskeden støtte til dagblade med virkelig store oplag. for at undgå »social slagside« ved ordningen er de meget papirforbrugende søndagsudgaver på de store aviser holdt udenfor. i betragtning af, at bladdrift selv ved større oplag sjældent er nogen lukrativ forretning, vil det næppe være betænkeligt, at den generelle støtte, som gives ifølge fællesforslagene, øges med et begrænset direkte tilskud også til de store blade. naturligvis vil der kunne opnås en væsentlig besparelse, hvis ordningen gøres rent »social«, således at den overhovedet ikke omfatter aviser med oplag over 40.000 ekspl.

d) man undgår det norske forslags hårde grænse ved 10.000 ekspl.

intet dagblad behøver at nære ængstelse for, at en overskridelse af en oplagsgrænse kommer til at betyde bortfald af papirtilskud. det vil altid kunne betale sig at øge omsætningen. Videre undgår man de skønmæssige afgørelser af, om dagblade mellem 10.000 og 40.000 ekspl. er tilskudsberettigede. hvis man vil vælge den »sociale« ordning, hvorefter aviser med oplag over 40.000 ekspl. ikke omfattes af ordningen, vil dette næppe betyde en ny hård grænse, idet ingen danske dagblade oplagsmæssigt befinder sig i nærheden af denne grænse.

en model.

uden at jeg i øvrigt har foretaget dybtgående beregninger angående tilskudsprocenters og -aftrapningers virkning, skal jeg fremsætte et eksempel på en fordeling:

der refunderes (eventuelt over pressens fællesindkøbsorganisation):

50 % af tekstsidernes papirpris op til 15.000 ekspl.

40 %	mellem 15-20.000 ekspl.
30 %	mellem 20-25.000 ekspl.
20 %	mellem 25-30.000 ekspl.
10 %	mellem 30-35.000 ekspl.

til oplag her ud over gives intet tilskud yderligere.

til belysning af virkningerne har jeg ud fra oplagsbulletinen for 1968 opstillet de eksisterende dagblade i de nævnte oplagsgrupper:

27 aviser under 15.000 ekspl. vil få 50 % papirstøtte,

7 aviser under 20.000 ekspl. vil få 50 % af papiret til 15.000 ekspl. og 40 % af resten,

4 aviser under 25.000 ekspl. vil få 50 % af papiret til 15.000 ekspl., 40 % til de næste 5.000 ekspl. og 30 % til resten,

5 aviser under 30.000 ekspl. vil få 50 % af papiret til 15.000 ekspl., 40 % til de næste 5.000 ekspl., 30 % til de næste 5.000 ekspl. og 20 % til resten,

3 aviser under 35.000 ekspl. vil få 50 % af papiret til 15.000 ekspl. 40 % til de næste 5.000 ekspl., 30 % til de næste 5.000 ekspl., 20 % til de næste 5.000 og 10 % til resten.

11 aviser over 35.000 ekspl. vil få 50 % af papiret til 15.000 ekspl., 40 % til de næste 5.000 ekspl., 30 % til de næste 5.000 ekspl., 20 % til de næste 5.000, 10 % til de næste 5.000 og ikke mere for yderligere ekspl.

sidstnævnte gruppe ville stort set falde uden for tilskudsordningen, hvis den opbygges rent »socialt«.

en anslået beregning af, hvor stort tilskud i penge de enkelte oplagsgrupper ville opnå, og hvad udgiften for staten ville være, hvis modellen skulle realiseres, er vanskelig at opstille, når man ikke kender avisernes tekstsider. anslår man f.eks. papirprisen for tekstsiderne på 1.000 ekspl. årlig til gennemsnitlig 25.000 kr., vil modellen give en avis på 15.000 ekspl. et årstilskud på 185.000 kr., mens maksimumtilskuddet til aviser over 35.000 ekspl. ville blive 310.000 kr.

den samlede udgift for staten ved modellens virkeliggørelse skønnes at ligge omkring 10 mill. kr. laver man ordningen rent »social«, således at den ikke omfatter aviser med oplag på over 40.000 ekspl., vil man spare omkring 3-4 mill. kr.

støttens - henholdsvis bevillingens - størrelse kan varieres ved reguleringer på såvel tilskudsprocenten som aftrappings-stejlheden. de ca. 7 mill. kr., som har rent socialt sigte i modellen, ville være en væsentlig hjælp for en række udsatte aviser, uden at man dog kan sige, at tilskudsbeløbene ville bringe ret mange

af driftsunderskuddene ud af verden. sammen med den generelle hjælp til driftsforbedringer, som tænkes ydet over udvalgets fællesforslag, mener jeg, at de direkte »socialt« sigtende tilskud vil forbedre mulighederne for opretholdelse af en alsidig dansk dagspresse i ganske væsentlig grad.

Jørgen Bøgh

særudtalelse af erling Jensen

denne særudtalelse er motiveret i, at jeg - selv om jeg kan tilslutte mig presseudvalgets betænkning og de deri indeholdte støtteforslag - finder støtteforslagene utilstrækkelige til at sikre en fortsat alsidig sammensætning af dagspressen, der giver samfundets forskellige menings- og interessegrupper fri udtryksmulighed.

en effektiv løsning af problemet ville for mig at se forudsætte en meget betydelig direkte statsstøtte til sådanne menings- og interessegruppers bladudgivelse sat i forhold til gruppernes konstaterede størrelsesorden, og jeg ville ikke personligt nære nogen betænkelighed ved risikoen for, at en sådan støtteform skulle afstedkomme nogen som helst presse-mæssig afhængighed af statsmagten. en sådan afhængighed er aldrig kommet til udtryk, hvor staten i øvrigt har ydet direkte støtte til kulturelle, pædagogiske eller informative foranstaltninger.

en sådan direkte støtte ses imidlertid ikke at være ønsket fra nogen af de implicerede parter, og jeg skal på denne baggrund undlade at fremsætte direkte forslag herom, men nøjes med at gøre opmærksom på de mere generelle ordningers utilstrækkelighed.

som et beskedent supplement til de i øvrigt fremsatte støtteforslag, skal jeg imidlertid fremsætte forslag om en særlig distributionsstøtte til

abonnerede dagbladseksemplarer under henvisning til det svenske forslag herom.

Jeg foreslår distributionsstøtten fastsat til mindst kr. 10,- pr. abonneret årseksemplar ved ordningens indtræden og løbende reguleret i forhold til distributionsudgifternes konstaterede stigning.

det bør være en forudsætning for at kunne modtage distributionsstøtten, at det enkelte dagblad erklærer sig indforstået med at lade hele sin abonnementsudbringning ske i en samdistribution med alle andre dagblade, der udkommer i samme tidsinterval, og som har abonnenter inden for samme lokale område.

som motivering for en sådan distributionsstøtte skal jeg anføre, at abonnements-tegnede bladeksemplarer forekommer mig at give en værdifuld oplagsstabilitet, men at distributionsudgifterne ved sådanne eksemplarer synes uforholdsmæssigt store i forhold til den samlede abonnementsafgift. samtidig vil ordningen anspore til en mere rationel samdistribution og hjælpe med til en udligning af det konkurrencemæssige forspring, dagbladet med den større udbringningsintensitet hidtil har haft, over for de dagblade, hvis færre abonnenter i et lokalt område har givet en dårligere udnyttelse af udbringningsapparatet.

erling Jensen

Bilag

Bilag 1

danske dagBlades
fællesrepræsentation

den 5.9.1966.

hr. statsminister Jens otto krag,
statsministeriet, k.

i slutningen af 1965 blev der i folketinget rettet et spørgsmål til statsministeren, om statsministeren havde planer til imødegåelse af den om sig gribende bladdød. statsministeren svarede hertil, at det nok var sundest, om initiativet kom fra pressen selv og udtalte, at hvis der fra danske dagblades fællesrepræsentation kom en henvendelse, ville regeringen være åbent og positivt indstillet.

det samme spørgsmål blev drøftet på det almindelige danske redaktørmøde i begyndelsen af december og senere på fællesrepræsentationens plenarmøde den 15. april d.a. på dette møde blev der nedsat et udvalg bestående af formanden, chefredaktør sv. aa. lund, de to næstformænd, chefredaktør n. Chr. Christensen og direktør s. rishøj pedersen samt formanden for københavns redaktørforening, chefredaktør Bent a. koch. samtidig blev det vedtaget, at udvalget over for statsministeren skulle redegøre for en række foranstaltninger, som efter fællesrepræsentationens opfattelse ville være til gavn for dagbladene, og som kunne medvirke til at skabe en sundere økonomi.

de forslag, det nedsatte udvalg hermed videregiver til statsministeren, har tilslutning fra samtlige redaktørforeninger i danmark, d.v.s.: københavns redaktørforening, foreningen for den konservative presse, foreningen af Venstreblade, Venstres redaktørforening, den radikale Venstrepressen og socialdemokratisk redaktørforening. Videre har forslaget tilslutning fra samtlige bladudgiverforeninger: københavns Bladudgiverforening, organisationen af Bladudgivere i provinsen og den social-demokratiske presse i danmark.

Vi gør udtrykkelig opmærksom på, at vi ikke har medtaget et forslag om statens overtagelse af alle udgifter i forbindelse med uddannelsen af journalister ved danmarks Journalisthøjsko-

le i århus dels fordi vi mener, at denne sag ganske må svare til andre skolespørgsmål, f.eks. statsstøtte til handelsuddannelse eller til andre formål for højere uddannelse, og dels fordi de drøftelser, der for tiden foregår mellem højskolens ledelse, redaktørforeningerne og dansk Journalistforbund endnu ikke er afsluttet. det er derfor på nuværende tidspunkt umuligt at opstille et budget over de engangsudgifter, som kræves for at få tilfredsstillende undervisningslokaler, kollegiebyggeri og et driftsbudget med de årlige udgifter til selve undervisningen. denne sag vil blive taget op sammen med journalisternes organisation, så snart de ovenfor anførte fohandlinger er afsluttet.

de forslag, som fællesrepræsentationen har ønsket at fremføre til foranstaltninger, der kan hjælpe dagspressen, er følgende:

1. en udvidelse af den offentlige information over for befolkningen gennem annoncer i dagspressen. det drejer sig om lovforordninger, bekendtgørelser og lokal spredning af visse kategorier af annoncer, som ifølge lovbestemmelser skal offentliggøres i statstidende, men som på grund af statstidende's ret begrænsede læserkreds ikke kendes af de store befolkningsgrupper.

Vi gør videre opmærksom på, at det også drejer sig om henvendelser til befolkningen fra f.eks.: justitsministeriet, ministeriet for offentlige arbejder, finansministeriet og handelsministeriet. (i denne forbindelse vil vi gerne oplyse, at klasselotteriets trækingsliste bringes i samtlige dagblade, uden at der ydes nogen form for vederlag for denne offentliggørelse.).

2. oprettelse af en investeringsfond for pressen med en vis form for kollektiv selvrisiko. hensigten med denne fond er at yde lån til dag-

bladene med det formål at finansiere investeringer, som kan rationalisere og billiggøre driften af det pågældende blad.

3. en revision af telextaksterne, som her i landet har nået en efter udvalgets skøn urimelig højde, og hvor mange andre lande har ydet væsentlige nedsættelser, når det gælder dagspressen. en reduktion af disse takster vil have særlig betydning for små aviser, der har betydelig lokal dækning. til nærmere belysning af dette forslag vedlægger vi et memo udarbejdet af direktør g. næsselund, ritzaus Bureau.

4. for så vidt udenrigsministeriet kan gøre større brug af ritzaus Bureau, vil det være muligt for bureauet journalistisk at dække mange udenlandske begivenheder, hvor man ikke tidligere af økonomiske grunde har været i stand til at udsende en dansk korrespondent.

5. afgifter og takster (i særlig grad posttakster) har været genstand for stadige og ret be-

tydelige forhøjelser og har derfor medført vanskeligheder for mange af landets dagblade. Vi henstiller, at der herefter tages et særligt hensyn til dagspressen, således at man i størst muligt omfang hjælper bladene til at billiggøre distributionen. dette forhold vil have særlig betydning for mange tyndt befolkede områder og for mindre dagblade af landspolitisk karakter.

Vi tillader os at gøre opmærksom på, at de seneste år har været særlig vanskelige for dagbladene rundt om i landet på grund af de stærkt stigende omkostninger til lønninger og råvarer, til dækning af takstforhøjelser m.m. hertil kommer videre, at kreditstramningen både har gjort det vanskeligt og kostbart at få lån til nyt inventar.

det vil derfor være af betydning, at de forslag, fællesrepræsentationen har fremsat på den samlede danske presses vegne, får en hurtig, effektiv og saglig behandling, således at man snarest kan få gennemført de her nævnte foranstaltninger.

med venlig hilsen

sv. aa. lund

n. Chr. Christensen

s. rishøj pedersen

Bent a. koch

V e d t æ g t e r

for

danske dagblades investeringssamarbejde selvejende institution

navn og hjemsted.

§ 1.

selskabets navn er danske dagblades investeringssamarbejde.

selskabets hjemsted er københavn.

formål.

§ 2.

selskabets formål er at yde økonomisk bistand til danske dagblade til gennemførelse af nyanskaffelser eller fornyelser i produktionsafdelinger som sætteri, klicheanstalt, stereotypi, trykkeri m.v.

selskabet kan medvirke til gennemførelse af investeringer ved at give årlige tilskud til nedbringelse af rentebyrden ved lån, som dagblade måtte optage i pengeinstitutter i forbindelse med investeringer.

selskabet kan med årsmødets godkendelse yde bidrag til danske dagblades kautionsforening.

kapital.

§ 3.

selskabet er en selvejende institution.

selskabets indtægter består af klasselotteriets betaling for optagelse i samtlige danske dagblade af klasselotteriets trækningslister.

danske dagblade kan i øvrigt overlade selskabets indtægter til forvaltning til fremme af dagbladenes investeringer.

selskabets midler anbringes forsvarligt. i de tilfælde, hvor midler anbringes i pengeinstitutter, tages særligt hensyn til pengeinstitutter, som har forbindelse med dagblade.

årsmøde.

§ 4.

selskabet indkalder skriftligt hvert år i april måned med mindst 14 dages varsel samtlige danske dagblade, som har tilsluttet sig selskabet, til møde med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent.
2. Bestyrelsens beretning for det foregående kalenderår.
3. regnskab.
4. Valg af formand og bestyrelse.
5. Valg af revisor.
6. eventuelt.

selskabet kan i øvrigt indkalde til møde, når det anses for hensigtsmæssigt.

§ 5.

på årsmøder og andre møder indkaldt af selskabet har hvert dagblad, som har tilsluttet sig selskabet, 1 stemme.

stemmeret kan udøves i henhold til fuldmagt.

§ 6.

de på årsmøder og andre møder indkaldt af selskabet behandlede anliggender afgøres ved simpel stemmeflerhed.

ændring af vedtægterne eller selskabets opløsning kan dog alene gennemføres, når 3/4 af de dagblade, der har tilsluttet sig selskabet, stemmer herfor på et årsmøde, eller når 3/4 af de på årsmøde fremmødte interesserede dagblade stemmer herfor, og 3/4 af de fremmødte interesserede på et herefter indkaldt særligt møde til behandling af spørgsmålet stemmer herfor.

Bestyrelse.

§ 7.

selskabet ledes af en på årsmødet for tre år ad gangen valgt bestyrelse på 3-5 medlemmer efter årsmødets nærmere bestemmelse.

genvalg kan finde sted, dog ikke efter det fyldte 72. år.

Ved valg af bestyrelse skal særlige hensyn tages til, at bestyrelsen skal råde over kendskab til produktionsteknik, såvel som bank- og kreditbedømmelsesekspertise. Bestyrelsens medlemmer behøver ikke at have tilknytning til bladvirksomhed.

Ved indtrædende vakance kan bestyrelsen supplere sig med nye medlemmer i stedet for de fratrådte. Hvis antallet af bestyrelsesmedlemmer ved afgang i årets løb, bliver mindre end 3, skal bestyrelsen snarest supplere sig med nye medlemmer, så at antallet mindst er 3, eller lade indkalde til medlemsmøde til afholdelse af valg; de ved supplerings indtrådte bestyrelsesmedlemmer fungerer indtil førstkommande årsmøde.

Bestyrelsen fastsætter selv sin forretningsorden, der godkendes af årsmødet.

Bestyrelsen har tavshedspligt med hensyn til de oplysninger, som fremkommer i forbindelse med behandlingen af sager, der forelægges selskabet.

Bestyrelsen kan antage lønnet medhjælp, li-

gesom bestyrelsen har ret til at henlægge administrationen til et neutralt pengeinstitut eller en sagfører eller til anden betryggende behandling af sagsforberedelser.

§ 8.

selskabet tegnes - herunder ved afhændelse og pantsætning af fast ejendom - af to medlemmer af bestyrelsen i forening.

regnskab.

§ 9.

selskabets regnskabsår er kalenderåret.

revisionen af regnskabet foretages af en af generalforsamlingen valgt revisor.

det reviderede årsregnskab tilstilles interessentkredsen inden udgangen af marts måned.

selskabets opløsning.

§ 10.

såfremt det på en generalforsamling måtte blive vedtaget at opløse selskabet, vælger generalforsamlingen en likvidator til at forestå likvidationen.

selskabets eventuelle formue ved likvidationen overdrages til danske dagblades udgiverforening til brug for formål, som gavner den danske presse eller til danske dagblades kautionsforening.

V e d t æ g t e r

for

danske dagblades kautionsforening selvejende institution

navn og hjemsted.

§ 1.

foreningens navn er danske dagblades kautionsforening.

foreningens hjemsted er københavn.

formål.

§ 2.

foreningens formål er at medvirke til finansiering af investeringer i medlemmers virksomheder ved at yde kaution for lån, som optages i anerkendte pengeinstitutter på normale vilkår.

medlemmer.

foreningens medlemmer udgøres af de danske dagblade, der har tegnet sig som medlemmer ved foreningens stiftelse.

Yderligere medlemmer kan optages efter godkendelse af foreningens bestyrelse.

et medlem kan udtræde af foreningen ved et regnskabsårs udløb den 1. januar efter udmeldelse med et halvt års forudgående varsel. et udtrædende medlem har ikke krav på udbetaling af nogen anpart af foreningens formue.

kapital.

§ 4.

foreningens kapital tilvejebringes ved medlemmernes indbetaling af kontingent, der andrager 0,5 øre pr. kg. forbrugt avisepapir pr. år, og ved eventuelle andre midler, der måtte blive stillet til foreningens disposition.

medlemskontingentet opkræves gennem den danske presses fællesindkøbs-forening.

hæftelsen.

§ 5.

foreningens formue udgør sikkerheden for kautionsforpligtelser og andre forpligtelser, som foreningen påtager sig.

foreningens medlemmer hæfter ikke personligt for foreningens forpligtelser.

kaution ydes alene på forretningsmæssigt grundlag og kan gøres betinget.

foreningen kan højst påtage sig forpligtelser til 7 X den til enhver tid værende egenkapital. såfremt foreningen kan opnå og ønsker at opnå statens deltagelse i garantien for påtagne forpligtelser, medregnes statsgarantien i beregningen af egenkapitalen.

såfremt foreningens formue ikke kan dække opståede tab, indkaldes til en generalforsamling, der tager stilling til foreningens eventuelle fortsættelse.

generalforsamlinger.

§ 6.

generalforsamlingen er den højeste myndighed i alle foreningens anliggender.

generalforsamlinger afholdes i københavn, den ordinære generalforsamling hvert år inden udgangen af juni måned, og indkaldes af bestyrelsen med mindst 14 dages varsel ved anbefalet brev til medlemmerne. indkaldelsen skal indeholde dagsordenen for generalforsamlingen.

§ 7.

dagsordenen for den ordinære generalforsamling skal omfatte:

1. Valg af dirigent.
2. årsberetning.
3. regnskab.

4. Valg af formand og bestyrelse.
5. Valg af revisor.
6. **eventuelt.**

§ 8.

på generalforsamlingen har ethvert medlem ret til at afgive 1 stemme for hver 1.000 kroner, der af vedkommende medlem er betalt som kontingent i forrige regnskabsår, dog kan intet medlem stemme på mere end 10% af samtlige stemmer.

stemmeret kan udøves i henhold til fuldmagt.

§ 9.

på en generalforsamling kan beslutning kun tages om de forslag, der har været optaget i dagsordenen, samt om ændringsforslag til disse.

de på generalforsamlingen behandlede anliggender afgøres ved simpel stemmeflerhed.

til vedtagelse af beslutninger om ændring af vedtægterne eller foreningens opløsning kræves, at 3/4 af samtlige medlemmer såvel efter antal som efter stemmetal er repræsenteret og stemmer for forslaget.

er de nævnte medlemmer efter antal og stemmetal ikke repræsenteret på en generalforsamling, på hvis dagsorden et forslag om ændring af vedtægterne har været optaget, men 3/4 af de fremmødte medlemmer, såvel efter antal som efter stemmetal, har stemt for forslaget, kan bestyrelsen inden en måned indkalde en ny generalforsamling, på hvilken forslaget kan vedtages, såfremt 3/4 af de fremmødte medlemmer såvel efter antal som efter stemmetal stemmer for forslaget.

§ 10.

over det på en generalforsamling passerende indføres beretning i en dertil af bestyrelsen autoriseret protokol, der underskrives af bestyrelsens tilstedeværende medlemmer samt mødets dirigent.

Bestyrelse.

§ 11.

foreningen ledes af en af generalforsamlingen for eet år ad gangen valgt bestyrelse på 3-5 medlemmer efter generalforsamlingens nærmere bestemmelse.

genvalg kan finde sted, dog ikke efter det fyldte 72. år.

mindst 1 bestyrelsesmedlem skal have særligt kendskab til regnskabsforhold og kreditværdighedsbedømmelse.

Ved indtrædende vakance kan bestyrelsen supplere sig med nye medlemmer i stedet for de fratrådte. hvis antallet af bestyrelsesmedlemmer ved afgang i årets løb bliver mindre end 3, skal bestyrelsen snarest supplere sig med nye medlemmer, så at antallet mindst er 3, eller lade afholde en overordentlig generalforsamling til afholdelse af valg; de ved suppling indtrådte bestyrelsesmedlemmer fungerer indtil førstkommande ordinære generalforsamling.

Bestyrelsen fastsætter selv sin forretningsorden.

Bestyrelsen har tavshedspligt med hensyn til de oplysninger, som fremkommer i forbindelse med behandlingen af sager, der forelægges foreningen.

Bestyrelsen kan antage lønnet medhjælp, ligesom bestyrelsen har ret til at henlægge administrationen til et neutralt pengeinstitut eller en sagfører eller til anden betryggende behandling af sagsforberedelser.

§ 12.

foreningen tegnes - herunder ved afhændelse og pantsætning af fast ejendom - af to medlemmer af bestyrelsen i forening.

regnskab.

§ 13.

foreningens regnskabsår er kalenderåret.

revisionen af regnskabet foretages af en af generalforsamlingen valgt revisor.

foreningens opløsning.

§ 14.

såfremt det på en generalforsamling måtte blive vedtaget at opløse foreningen, vælger generalforsamlingen en likvidator til at forestå likvidationen.

foreningens eventuelle formue ved likvidationen overdrages til danske dagblades udgiverforening til brug for formål, som gavner den danske presse.

dansk Journalistforbund
JOURNALISTernes hus

1. september 1966.

til statsminister J. o. krag, statsministeriet,
nybrogade 2, københavn k.

dansk Journalistforbunds hovedbestyrelse har vedtaget at opfordre statsministeren til at nedsætte en kommission — eller et udvalg — til at undersøge situationen i dansk presse.

Ved dansk presse forstår dansk Journalistforbund alle faktorer i opinionsdannelsen, både dagbladspressen, fag- og tidsskriftspressen, distrikts- og ugebladspressen samt radio og fjernsyn. dansk Journalistforbund mener, at en sådan undersøgelse vil have betydning ikke alene for den danske presse selv, men også for offentlighedens forudsætninger for at forstå pressens betydning som et væsentligt led i demokratiet. Ved en undersøgelse som den foreslåede forstår dansk Journalistforbund en analyse af problemerne, som ikke nødvendigvis behøver at konkludere i forslag til lovmæssige eller andre foranstaltninger.

dansk Journalistforbund mener, at kommissionen — udvalget — navnlig bør beskæftige sig med følgende emner:

1. en bred undersøgelse af, hvorledes den aktuelle opinionsdannelse foregår, og om den opfylder de krav, der må stilles til den i et moderne, demokratisk samfund.

2. pressens økonomiske situation. herunder pressens ejerforhold. de faktorer, som har ført til bladdøden. hvad der kan gøres og eventuelt bør gøres i forbindelse med tendensen til koncentration om færre og større dagblade.

3. spørgsmålet om statens støtte til pressen. herunder spørgsmål om øget avertering fra offentlige myndigheder og institutioner, om portotakster, telefon- og teletakster etc.

4. det offentliges nyhedsformidling (til dels behandlet i udvalget om lovtidende).

5. offentlighedsprincippet.

6. fag- og tidsskriftspressens samt distriktsbladenes forhold.

7. spørgsmålet om et opinionsnævn.

8. presseloven. herunder spørgsmålet om dens anvendelighed på radio og fjernsyn.

Vi er gerne til rådighed for statsministeren ved en eventuel nærmere motivering eller drøftelse af vort forslag, herunder også spørgsmålet om kommissionens - udvalgets - sammensætning.

Venlig hilsen

Carsten Nielsen

niels thomsen:

koncentrationstendenser i dansk presse efter 1945*).

i. Bladdøden i provinsen.

1) afsætningen af hovedstadsblade og »andre landsaviser« (d.v.s. Jyllands-posten) i provinsen har været bemærkelsesværdigt konstant. dette gælder kun, såfremt aktuelt provinsudgaver (oprettet successivt fra 1961 til at efterfølge lokale socialdemokratiske aftenaviser) henregnes til provinsen; men dette skønnes berettiget ud fra mængden og karakteren af deres lokale redaktions- og annoncestof. udviklingen anskueliggøres i *tabel 1*.

landsaviserne frem til 1965 har ikke været nogen afgørende ekspansiv faktor i provinsen som helhed.

for de enkelte landsdele kan der opstilles en tilnærmelsesvis oversigt for årene 1955, 1966 og 1968 i *tabel 2 f*).

de sidste års stærke stigning for landsaviserne er da sket oven i lokalavissalget; som helhed kan provinspressen ikke være nævneværdigt skadet af landspressen, der jo tilmed i de første tyve år efter 1945 stod relativt stille.

tabel 1. oplagsfordelingen i provinsen (hverdage).

Tusinde eksemplarer	1945	1950	1955	1960	1965	1968
Lokale dagblade ialt	820	861	835	864	917	923
Hovedstadsblade udenbys	160	164	154	169	165	200
Jyllands-Posten	61	68	72	62	64	75
Tilsammen	1041	1093	1061	1095	1146	1198

anm.: incl. strøoplag.

kilde: oplagskontrollen, fællesindkøbsforeningens materiale.

*) til belysning af dagspressens strukturudvikling i efterkrigstiden er indsamlet en liste over de udkommende danske dagblade, som har været hovedblade (d.v.s. haft fuldt selvstændig redaktion af hele avisen) eller delvist selvstændige (d.v.s. haft eget udgiverselskab, hjælpestrykkeri eller egen politisk linie, men modtaget færdige sider fra et andet blad). tillige er indsamlet oplagstal for de pågældende blade, dels fra dansk oplagskontrol, dels fra pressens fællesindkøbsforening (hvis bruttotal såvidt gør ligt er omregnet til overensstemmelse med oplagskontrollens nettokriterier). dette materiale er i udvalg opstillet som appendiks hertil. for en række summariske beregninger er materialet stillet til rådighed for udarbejdelsen af selve betænkningens andet afsnit. her skal foretages en nærmere analyse under inddragelse af supplerende materiale af anden karakter. det er formålstjenligt at drøfte udviklingerne i hovedstadspressen og i provinspressen hver for sig og videre hovedsageligt at koncentrere opmærksomheden om hverdagsoplaget.

t) kun tallene for de fire største landsaviser (Jyllands-posten, Berlingske tidende, B.t. og politiken) findes specificeret for alle de tre år. i en række tilfælde har hovedstadsbladernes udenbys oplag måttet fordeles ud fra fordelinger i andre år: ekstra Bladet 1955 (ud fra 1962-tal), kristeligt dagblad 1955 og 1966 (begge ud fra 1962-tal), Berlingske aftenavis 1955 (ud fra 1962-tal), aktuelt 1955 (ud fra 1961-tal), information 1955 og 1966 (begge ud fra 1968-tal), land og folk 1955 og 1966 (begge ud fra 1968-tal). aftenbladets ubetydelige provins-salg er fordelt som ekstra Bladets 1962. dagens nyheder 1955 er fordelt parallelt med søndagsoplaget s.a. (materiale fra politiken); samme grundlægger brugt for Børsen 1955, hvis tal er overført på 1966 og 1968. - provinsbladernes strø- og udlandsoplag har måttet ansættes skønsmæssigt (normalt = 3 % med overgrænse ved 1968-tallene), hvor eberlin 1955 ikke gav specielt grundlag. tællingsgrundlaget er amterne 1955 og den dertil nærmest svarende gruppering af handelsdistrikterne 1966-68. alle aktuelt provinsudgaver (incl. roskilde-køge) er medregnet som lokalaviser.

tabel 2. avissalg på hverdage i provinsen 1955, 1966 og 1968.

	Hverdagsoplag i tusinde						Aviser pr. 1000 indb.			
	Lokale blade			Landsaviserne			Lokalaviser		Landsaviser	
	1955	1966	1968	1955	1966	1968	1955	1966	1955	1966
Sjælland	161	170	171	60	67	78	257	238	95	94
Bornholm	12.7	14.4	14.5	2.4	2.6	2.6	261	297	50	54
Loll.-Falster	37	36	36	7.8	8.5	9.5	279	282	58	66
Fyn	114	124	122	23	22	26	283	291	56	51
Østjylland	202	230	230	57	62	75	279	293	79	79
Nordjylland	120	136	138	22	23	27	243	263	44	44
Vestjylland	114	125	128	34	31	35	213	215	63	53
Sønderjylland	52	56	56	8.9	10	13	242	241	42	42
Provinsen ialt..	813	890	895	214	225	266	256	260	67	66

anm.: excl. strøoplag. østjylland dækker Vejle, skanderborg, århus og randers amter.
kilde: stat. årbog, eberlins bladliste 1956, oplagstal og markedstal 1961-1968.

2) medens de lokale provinsaviser har fastholdt deres marked og har øget oplagene med befolkningstilvæksten (modsat hovedstadspresen i sit eget område), er det alligevel denne gruppe, som har været underkastet den kraftigste koncentrationsproces. dennes omfang og hovedretning fremgår af tabel 3.

for de egentlige hovedblades vedkommende kan linien tegnes af tabel 4.

koncentrationen ses at have to aspekter: primært en elimination af aviser i 2., 3. og 4. position; sekundært en sammenlægning af bladområder. den sidste linie skal her behandles først.

3) i næsten alle de 15 byer, hvor den lokale dagbladsproduktion er ophørt efter 1945 (incl. åbenrå, som fra 1956 kun har en tysksproget avis), var de lokale hovedblade før ophøret distanceret i deres eget område af blade udefra. dette var oftest tilfældet allerede ved peri-

odens begyndelse: i korsør (ophør 1948), maribo (1948/52). skanderborg (1951), assens (1954) og nyborg (1965) var alene den socialdemokratiske aflægger foran; i ribe (1954), Bogen (1960) og odder (1965) dominerede hhv. esbjerg-, odense- og århusaviserne. det er da egentlig kun formelt, man her kan tale om aviser i 1. position. i en række andre, nyere tilfælde havde eet af de lokale hovedblade derimod reelt vundet overtag; men den blev derpå påny trængt i defensiven og siden tvunget til selv at blive aflægger (eller til lokal fusion), da den besejrede konkurrent kom igen som aflægger af et meget større naboblad: rudkøbing (1965), grenå (1965), stege (1968) og, på en måde, åbenrå (1956); delvis influerede af en tilsvarende problematik var avissalgene i fåborg (1962), køge (1962) og marstal (1965), selv om de vel summarisk må betegnes som »spontane«.

udviklingen i disse femten byer (hvor i alt

Tabel 3. Antal selvstændige blade i provinsbyerne 1945-1968.

Pr. 31. 12	1945	1950	1955	1960	1965	1968
Byer med 4 blade	12	12	4	1	0	0
» » 3 »	12	13	12	5	3	3
» » 2 »	14	13	14	20	9	7
» » 1 »	17	19	21	23	31	32
Byer uden blade	0	0	4	6	12	13
Tilsammen byer	55	55	55	55	55	55
Ialt selvst. blade	130	124	101	82	58	55

Kilde: Tillæg til bilaget.

tabel 4. provinsens hovedblade efter konkurrenceposition i 1945.

Oplagsposition	1945	1950	1955	1960	1965	1968	1945-68
Nr. 1 i flerbladsby	32	32	32	32	28	27	-16 0/0
Nr. 2 » »	32	28	24	18	8	6	-81 0/0
Nr. 3-4 »	20	16	13	4	2	2	-90 0/0
Alene i eetbladsby	22	20	17	15	12	12	-45 0/0
Landsdelsaviser	3	2	3	3	3	3	0
Tilsammen	109	98	89	72	53	50	-54 0/0

Anm.: Flerbladsbyer er byer, som efter 1945 har haft over eet hovedblad. Konkurrenceposition (nr.) ifølge hverdagsoplaget i 1945. Som landsdelsaviser regnes her: Jyllands-Posten, Jyske Tidende, Der Nordschleswiger og Folket.

tyve hovedblade er ophørt) viser, at koncentrationsprocessen kan overskride grænserne mellem de lokale bladområder. de store naboavisers ekspansion er dog generelt foregået ud fra en forlængst etableret lokal basis; og de hovedblade, som er bukket under, har oftest kun rent formelt været byens eneste eller største avis. lokale monopol- og førerstillinger er blevet nedbrudt i enkelte små bladområder; men hidtil har det været en uhyre langsommelig proces.

4) den normale koncentrationsudvikling har været en elimination af de aviser, som oplagsmæssigt var underlegne i deres eget lokale konkurrenceområde. karakteristisk er den mekaniske regelmæssighed, hvormed de i forvejen største aviser har øget deres overlegenhed, medens deres mindre konkurrenter er stagneret,

gået tilbage, blevet aflæggere eller helt ophørt. af de 27 hovedblade, som ifølge tabel 4 var størst i en flerbladsby i 1968, havde de 26 været størst lige siden 1945. i et enkelt tilfælde (odense) var oplagsføringen skiftet fra een avis til en anden. men fyens stiftstidende var dog kun ca. 15 % mindre end fyns tidende i 1945; i selve vækstcenteret, odense by, var den 4-5 gange større, og bl.a. af den grund synes dens samlede indtægter til stadighed at have været større end konkurrentens (hvortil den som aftenavis naturligt havde lavere minimaludgifter). for odense er det da stiftstidende og ikke fyns tidende, der må betragtes som »førsteavis«, idet processens mekanik, som det senere skal ses, naturligvis er af økonomisk art. ses der foreløbig væk fra begge blade, kan linjen beskrives som det sker i tabel 5.

også fraset de mange ophør har aviserne i 2.

tabel 5. oplagsudvikling for lokale hovedblade 1945-1968.

	1945	1968	1945-68
26 aviser i 1. position: stadig hovedblade	379.000	555.700	+ 47 0/0
4 aviser i 1. position: blevet aflæggere	19.800	20.400	+ 3 0/0
1 avis i 1. position: ophørt	3.100	0	-100 0/0
Ialt 31 aviser i 1. position	398.800	576.100	+ 44 0/0
7 aviser i 2.-3. position: stadig hovedblade	86.100	72.200	-16 0/0
16 aviser i 2.-3. position: blevet aflæggere	96.700	87.300	-10 0/0
28 aviser i 2.-3. position: ophørt	62.700	0	-100 0/0
Ialt 51 aviser i 2.-3. position	245.500	179.500	-27 0/0
12 aviser i eetbladsbyer: stadig hovedblade	64.600	65.800	+ 2 0/0
4 aviser i eetbladsbyer: blevet aflæggere	14.600	6.000	-9 0/0
6 aviser i eetbladsbyer: ophørt	8.800	0	-100 0/0
Ialt 22 aviser i eetbladsbyer	88.000	71.800	-18 0/0

Anm.: Se anm. til tabel 4. Hverdagsoplag 2. halvår 1945 og 1. halvår 1968.

tabel 6. anden- og tredie-avisernes relative oplag 1948—1968.

gsntl. andel (%) af nr. 1.- avisens oplag	8 aviser- ophørt 1953-57	15 aviser ophørt 1958-61	18 aviser ophørt 1962-67	13 aviser består 1.1.1968	samtlig overlevende aviser
1948	9.3	22.9	38.8	56.1	
1953	7.9	21.3	32.8	53.4	>34.2-30.8
1958	-	16.3	30.1	50.7	>34.9-30.8
1962	-	-	25.2	45.7	>39.0-34.0
1968	-	-	-	34.9	>45.7-34.9

kilde: som tabel 1 og 3.

anm.: middeltal af relative oplag. i sidste kolonne angiver det første tal samlet gennemsnit for periodens første år, det andet for dens sidste.

og 3. position altså klaret sig væsentlig ringere end første-aviserne; de sidstnævnte er alle større end i 1945, 22 er endog mere end 20 % større, mens fem af 2.-3. aviserne er blevet mindre (de to øvrige er Bornholmeren og ny dag, som begge har føringen i visse større dele af deres områder og altså teoretisk set ikke »rene« anden-aviser). eneaviserne frembyder atter et ret blandet billede, svarende til, at gruppen, som før antydet i grunden består både af første- og anden-aviser.

odense-området første-avis, synes der i det hele kun at være to tilfælde, hvor anden- og tredie-aviserne i tiden fra 1948 og til deres ophør (eller til i dag) har mindsket første-avisens forspring i forhold til 1948 - og i begge tilfælde var det rent marginale gevinster (langelands avis og evt. Bornholms avis). Anden-aviserne har med andre ord så temmelig konstant været i defensiven på oplagsfronten og har kun kunnet nå mindre og midlertidige fremgange i konkurrencen.

5) at forskellen i oplagsudvikling har haft en systematisk karakter, fremgår ved en beregning af oplagene for 54 aviser i 2. og 3. position i procent af nr. 1.-avisernes oplag (det relative oplag). Billedet opsummeres i tabel 6.

tendensens ensartethed oplyses klarere ved en oversigt over ændringernes retning og størrelse i de fire perioder, se tabel 7.

ligesom i tabel 6 ses det her, at processen har været accellererende. desuden har den været ganske ensartet. aviserne i 2. og 3. position har kun undtagelsesvis kunnet øge deres relative oplag over disse femårsperioder - og altid kun i yderst beskedne målestok. idet det erindres, at fyens stiftstidende her regnes som

6) den kontinuerlige stramning er ikke et resultat af priskonkurrence. en sådan har overhovedet ikke været anvendt i nævneværdigt omfang i provinspressen efter 1945, og de relativt små forskelle, som konstateres, har stort set bestået i, at første-avisen førte an i prisforhøjelserne, medens anden og tredie-aviserne holdt sig en anelse bagefter. de relative abonnementspriser (anden-avisens pris udtrykt i % af første-avisens) for de 54 anden- og tredie-aviser i tabel 6 har i 5-års periodernes middelår været som angivet i tabel 8.

kun i helt isolerede tilfælde var anden- og tredie-avisen dyrere end sin konkurrent. det normale var, at den holdt de samme eller indtil

tabel 7. ændringerne i det relative oplag 1948-1968.

Det relative oplag	Bevægelsernes antal (og gsntl. udsving i %)			
	1948-53	1953-58	1958-62	1962-68
Forøget	9 (+ 4 %)	11 (+ 4 %)	2 (+ 5 %)	0 (—)
Uændret	2 (0)	2 (0)	2 (0)	0 (—)
Mindsket	43 (—15 %)	33 (—17 %)	27 (—15 %)	13 (—25 %)
Ialt	54 (—10 %)	46 (—11 %)	31 (—13 %)	13 (—25 %)

Anm.: Ændringen i rel. oplag 1948-53; rel. oplag 1948 = udsvingsprocent 1948-53.

tabel 8. anden- og tredie-avisernes relative abonnementspriser.

(Prisen i % af første-avisens pris)	1950	1955	1960	1965
8 aviser ophørt 1953-57	94.1	—	—	—
15 » » 1958-61	94.4	93.3	—	—
18 » » 1962-67	99.5	99.3	97.9	—
13 » som bestod 1.1.1968	97.4	98.3	97.7	96.6

Anm.: Middeltal.

Kilde: Postvæsenets Indenrigsk Avisfortegnelse.

10 % lavere priser. i de få tilfælde, hvor anden- og tredie-aviserne lå mere end 10 % lavere, ses der ikke nogen forbindelse til en gunstigere oplagsudvikling - undtagen et enkelt sted: fyns tidende, som i 1950'erne pressede stiftstidende bl.a. gennem et prisunderbud på op til 20 o/.

den nøgle til forløbet, som priskonkurrencen altså ikke kan give, findes i sidetallet: første-aviserne har stedse leveret læserne en klart større avis for nogenlunde samme betaling, og denne forskel har været stigende. idet avisomfanget her måles med papirvægten, kan situationen for de 54 anden- og tredie-aviser opsummeres som i tabel 9.

tabel 9. anden- og tredie-avisernes relative papirvægt.

(Vægt i pct. af første-avisens vægt) 1950 1955 1960 1965

8 aviser ophørt 1953-57 ..	73.0	-		
15 « « 1958-61 ..	77.3	63.8	-	
18 « « 1962-67 ..	91.3	80.4	70.5	-
13 « som bestod 1.-1.-68	96.0	84.7	74.6	72.1

anm.: middeltal.

kilde: materiale i pressens fællesindkøbsforening.

en mere detaljeret gennemgang af de enkelte områder viser yderligere i reglen sammenfald mellem de tilfælde, hvor anden-avisen har øget eller stabiliseret sin oplagsandel, og de tilfælde, hvor den var relativt jævnbyrdig med hensyn til avisomfang. den gennemsnitlige relative avisvægt i de 36 tilfælde, hvor anden- og tredie-avisens oplag er øget eller mindsket med mindre end 5 % i den omliggende femårsperiode (1948-53, 1953-58, 1958-63, 1963-68) var 92,3 %, medens den i de øvrige 108 tilfælde, hvor oplagsandelen altså var gået mærkbart tilbage, kun var 72,2 %. et fuldstændigt sammenfald kunne næppe ventes, - alene fordi der, foruden egentlige kvalitative forskelle, og-

så i grunden skulle tages hensyn til udskiftningssider, dækningsområde m.m. men alle de situationer, hvor en anden-avis på mere markant måde har holdt eller forbedret sin position, belyses dog meningsfuldt ved dens relative sidetal. over 90 % af første-avisens sidetal ved flere af de fire målinger havde kun Bornholmeren, ny dag, fyns tidende, randers dagblad, nordsjælland (helsingør), holbæk amtstidende, ærø avis, frit folk, fredericia og langelands avis. og netop disse aviser var i perioder oplagsmæssigt i offensiven.

7) det må således antages, at avisens relative vægt (sidetal) er sammenhængende med dens konkurrenceevne og overlevelsesmuligheder. spørgsmålet er dog vanskeligt, bl.a. fordi sidetallet rummer både tekst og annoncer. til overhovedet nærmere at belyse koncentrationsmekanismen har jeg i det følgende udtaget 22 første-aviser samt de 29 anden- og tredie-aviser i samme byer, der udgik som selvstændige blade frem til 1960. områderne er: århus, ålborg, odense, randers, horsens, Vejle og nykøbing f., hvor der var 3 aviser, samt rønne, nakskov, thisted, roskilde, holbæk, silkeborg, svendborg, skive, herning, holstebro, næstved, kolding, hillerød, slagelse og esbjerg, hvor der kun kan medtages 2 blade. observationsperioden går fra 1950, da papirrationeringen ophæves, og koncentrationsprocessen for alvor sætter ind igen efter en næsten tiårig pause. aviserne er inddelt i fire størrelsesgrupper efter oplagene i 1950: gruppe i havde da hverdagsoplæg over 15.000 eks., gruppe ii's oplag lå fra 10.000 til 14.999, gruppe iii's fra 5.000 til 9.999 og gruppe iv var mindre end 5.000 eks. (netto). selve oplagsforløbet fremgår af tabel 10.

enkelte af anden- og tredie-aviserne voksede i perioden. to af dem noterede endog en relativ fremgang (ny dag, lolland, og amtstidende i holstebro), medens to andre holdt stillingen

tabel 10. hverdagsoplaget for 51 provinsaviser 1950-1960.

Middeltal	Aviser i 1. position					Aviser i 2. og 3. position				
Gruppe	I	II	III	IV	I alt	I	II	III	IV	I alt
Antal blade.....	10	7	5	0	22	4	4	11	10	29
Oplag i tusind eksempl. { 1950	25.1	11.5	8.9	—	17.1	23.3	11.4	6,5	2.8	8.2
{ 1960	29.4	12.7	9.7	—	19.6	22.6	9.9	5,6	2.3	7,4
Ændring i procent.....	+17	+11	+9	—	+15	÷3	÷14	÷15	÷17	÷10
Relativt oplag..... { 1950	100	100	100	—	100	74.5	50.5	51.3	22,8	44.5
{ 1960	100	100	100	—	100	58.8	36.0	41.9	17.2	34.9

kilde: oplagsbulletinen, fællesindkøbsforeningens materialer m.v.

uændret (Bornholmeren og herning avis). men det relative oplag (som middeltal for de 29 blade) faldt fra 44,5 til 34,9, skønt udvalget overvejende omfatter de stærkere af anden-aviserne (de svageste var stort set ophørt før 1960).

udviklingen i avisformater fremgår af tabel 11.

også her ses sammenhæng mellem oplaget, sidetallet og ændringerne i disse to størrelser. de 29 anden- og tredie-avisers sidetal var i 1950 gennemsnitligt 90,9% af første-avisens, idet kun en enkelt (fyns tidende) var klart foran, medens godt halvdelen af dem var mere end 5 o/o bagefter. fra 1950 til 1960 faldt det relative sidetal for alle de 29 blade - i gennemsnit fra de nævnte 90,9 o/o til 68,8 o/o.

8) udviklingen i sidetallet falder for en stor del på forskelle i annoncetilstrømningen. herom vidner enkelte kontinuerlige opmålinger for en række provinsblade se tabel 12.

skønt tabel 12 ikke giver noget tilfredsstillende billede af den foreliggende problematik, giver den dog grund til at formode, at forskellen i redaktionel indholdsmængde for blade i samme konkurrenceområde formentlig typisk

var ret lille, medens der var en større og stigende forskel i annoncemængde. heri ligger dog ingenlunde, at annonceringen i sig selv er nøglen til koncentrationen. første-avisernes forspring er nemlig stærkt sammenhængende med deres lavere mille-millimeterpriser (kontaktpriiser). dette fremgår af tabel 13.

skønt aviserne i 2.-3. position har forhøjet deres grundpriser mindre end første-aviserne, er det i kraft af oplagsudviklingen blevet relativt dyrere at avertere i dem - ligesom de jo allerede i 1950 lå mærkbart højere i pris. at deres annoncemængde da både er mindre og stiger langsommere, er ret selvfølgelig.

et blads annoncemængde afhænger af flere andre faktorer end oplaget. det kan have en traditionelt indarbejdet position som det lokale forum for rubrikannoncer ellign.: da det interesserede publikum søger netop i dette blad, må indrykkeren rationelt henvende sig der uden stærk iagttagelse af selve oplagstallet. læser-skarens indkomster, erhvervs- og alderssammensætning m.v. kan påvirke ikke blot averteringens karakter, men tillige dens samlede omfang. også læsesituationen (tid, sted), avisens autoritet og især de alternative dækningsmuligheder spiller stærkt ind. men i en normal

Tabel 11. Gennemsnitlig avisformat for 51 provinsblade 1950-1960.

Middeltal	Aviser i 1. position					Aviser i 2. og 3. position				
Gruppe	I	II	III	IV	I alt	I	II	III	IV	I alt
Årsvægt i kg..... { 1950	21.3	16.5	15.5	—	18,5	23.8	18.1	15.9	15.5	17.1
{ 1960	37.9	25.7	24.7	—	31.0	33.4	22.6	20.4	18.0	21.7
Ændring i procent.....	+78	+56	+59	—	+68	+40	+25	+28	+16	+26
Relativ vægt..... { 1950	100	100	100	—	100	98.8	84.8	92.3	88.6	90.9
{ 1960	100	100	100	—	100	71.3	61.0	73.3	66.0	68.8

Kilde: Fællesindkøbsforeningens materiale.

1000 mm pr. måned	Redaktion			Annonceplads		
	1950	1960	Stigning	1950	1960	Stigning
			pct.			pct.
1. Aalborg Stiftstidende	783	1147	47	445	1001	125
2. Aarhus Stiftstidende	832	1216	46	601	1207	101
3. Fyens Stiftstidende	798	1421	78	485	1095	126
4. Jydske Tidende	645	849	32	285	609	112
5. Kolding Folkeblad	655	918	41	195	372	89
6. Fredericia Dagblad	462	629	36	161	295	82
7. Dannevirke	643	852	33	166	363	118
8. Hejmdal	620	881	49	154	334	116
9. Sønderjyden	701	803	15	129	226	74
10. Aalborg Amtstidende	732	1123	53	362	487	35
11. Ny Tid (Ålborg)	746	850	14	196	342	74
Tilsammen nr. 1-6	4175	6180	48	2172	4579	111
Tilsammen nr. 7-11	3442	4509	31	1007	1752	74

kilde: annoncestatistik fra Berlingske tidende og aalborg stiftstidende (september).

konkurrencesituation mellem flere lokalaviser vil disses annonceappell i høj grad variere omvendt med kontaktpriisen - ikke mindst med hensyn til den økonomisk set afgørende del af annoncerne, landsannoncerne og den lokale forretningsavertering.

da anden- og tredje-avisernes mindre annoncemængde oftest rigeligt opvejes af de højere kontaktpriiser, forrykker annoncerne altså ikke forholdet mellem konkurrenternes indtægter i første-avisens favør. provinsbladernes indtægter bevæger sig typisk parallelt med deres oplag, og de mange afvigelser fra denne hovedregel indebærer snarest, at uligevægten i indtægter er noget mindre end i oplag. dette fremgår af en sammenstilling af de tilgængelige

regnskaber fra 1950'erne (se tabel 14), idet bladernes annonceindtægter er beregnet i procent af deres avissalgssindtægter. (oversigten må nødvendigvis være noget upræcis i enkeltheder, da der ikke har kunnet tages hensyn til forskellige posteringsnormer, især brutto- nettobegreber; det har også været nødvendigt at kalkulere indtægterne for enkelte blade ud fra oplag, annoncemængde og priser støttet af senere foreliggende opgørelser). der skelnes mellem aviser med det største oplag, a-pressens blade, øvrige blade, der havde over 20 % af den største avis' oplag, og »dværgaviser«.

det er ganske tydeligt, at det ikke er avisens tvedelte indtægtsstruktur, som bærer ansvaret for koncentrationen som sådan. snarere synes

Tabel 13. Annoncepriser i 51 provinsblade 1950-1960.

Middeltal	Aviser i 1. position					Aviser i 2. og 3. position				
Gruppe	I	II	III	IV	I alt	I	II	III	IV	I alt
Grundpris øre pr. mm . { 1950	33.1	21.3	18.6	-	26.0	35.8	26.5	22.5	18.9	23.7
	1960	47.5	29.7	24.4	-	36.6	47.5	34.0	26.3	30.1
Ændring i procent.....	+44	+39	+31	-	+41	+33	+28	+17	+33	+27
Pris pr. 1000 eks. { 1950	1.32	1.86	2.08	-	1.52	1.60	2.20	3.32	5.16	2.76
	1960	1.61	2.33	2.50	-	1.86	2.04	3.24	4.48	3.62
Ændring i procent.....	+22	+25	+20	-	+22	+28	+47	+35	+34	+31

Kilde: Eberlins bladliste.

Anm.: Det oplag, hvorved prisen pr. 1000 eks. (mille-millimeterprisen) er beregnet, er på grund af annoncefællesskab i enkelte tilfælde noget højere end de i tabel 10 oplyste.

Tabel 14. Annonceindtægt i % af oplagsindtægt i 16 byer.

	Første-avisen		Socialdem. avis		Øvrige lokale blade			
					Større blade		Småblade	
	1950	1958	1950	1958	1950	1958	1950	1958
Holbæk	70	98	—	—	82	99	344	?
Slagelse	102	108	112	96	—	—	339	—
Ringsted	80	83	—	—	159	180	—	—
Næstved	101	126	103	103	—	—	{ 268 358	{ 308 281
Rønne	91	121	82	104	—	—	283	272 (1957)
Nakskov	73	77	79	89	—	—	192	158
Odense	100	167	82	85	102	124	202	139
Middelfart	66	67	—	—	—	—	139	141
Svendborg	97	115	116	162	—	—	254	—
Rudkøbing	119	127	—	—	145	121	—	—
Vejle	80	105	112	126	—	—	420	325
Horsens	81	84	113	107	132?	144	—	—
Århus	79	104	74	69	86	126	—	—
Ålborg	76	106	89	94	65?	77?	—	—
Skive	75	81	—	—	—	—	{ 212 270	{ 212 —
Esbjerg	86	105	93	119	—	—	180	190?
Middeltal	86	105	96	105	110	124	266	224
Indtægt i mill. kr. { Annoncer	11.0	28.2	4.3	7.1	3.6	6.6	1.3	1.0
Abonnement	13.0	25.4	4.8	7.7	4.1	6.0	0.5	0.5
Vejet gennemsnit	84	111	90	93	88	110	273	207

Kilde: Regnskaber i Aktieselskabsregisteret, Arbejderbevægelsens arkiv, Konserv. Folkepartis arkiv, Politikens arkiv.

det, som om dualismen navnlig tidligere har indebåret en vis bremse på koncentrationen - ud fra en betragtning af enkelte serier på nærmere hold, vistnok nærmest således, at annoncerne følger oplaget med en vis træghed. dette kan bevirke, at den stærkt ekspanderende avis har visse likviditetsvanskeligheder; den stagnerende avis kan til et vist punkt opleve en slags eufori, medens dens forsøg på at vende udviklingen besværliggøres yderligere. hovedsagen er imidlertid, at averteringen normalt ikke radikalt ændrer den grundlæggende forskel mellem konkurrerende blades indtægter, som består i kraft af det forskellige oplag.

9) aviskoncentrationens princip er derefter simpelthen stordriftens almindelige fordele. Bedriftssammenligningerne og andre regnskaber viser, at højst en trediedel af avisens normale omkostninger kan henregnes til den gruppe, som varierer nogenlunde proportionalt med oplaget (heltud avispapiret, stort set distribu-

tionen og i et vist mindre omfang rotationstrykningen, administrationen m.v.). i hvert fald 60 % af omkostningerne kan betegnes som »first copy costs«. dette indebærer, at konkurrence mellem en første-avis og en halvt så stor anden-avis om samme marked i længden kun har kunnet bestå under forudsætning af temmelig specielle forhold. hvor de to aviser førte samme pris (se tabel 8), og hvor annonceindtægten stort set fulgte oplaget (se tabel 14), ville første-avisens indtægter være dobbelt så store som anden-avisens; såfremt sidetallet var ens - som det jo flere steder næsten var tilfældet op mod 1950 (jfr. tabel 9 og 11) - behøvede omkostningerne derimod ikke at være mere end 40 % større. dette latente overskud har kunnet investeres i fast kapital, men først og fremmest i selve driften: første-avisen har kunnet a) hæve den redaktionelle kvalitet ved at ansætte flere og bedre journalistiske medarbejdere, købe mere og bedre materiale udefra o.s.v. - b) udvide den redaktionelle stofmængde — c) anskaffe nye

og bedre maskiner sigtende såvel mod bedre trykkvalitet og hurtigere fremstilling som mod rationaliseringsgevinster - d) tiltrække flere annoncer ved at holde relativt lave mille-millimeterpriser og forbedre akvisitionen - e) hverve flere læsere ved egen reklame, husagitation og præmiekonkurrencer - f) holde bedre og stabilere arbejdskraft såvel i administration som teknik og andre afdelinger ved at gå i spidsen med lønforhøjelser. hele dette register af konkurrencemidler (hvor egentlig kun prispolitik på abonnementet savnes) har været virksomt, og anden-avisen er ubønhørligt blevet distanceret. annonceprisudviklingen (tabel 13) har måske nok ikke i sig selv øget første-avisens annonceindtægt uforholdsmæssigt, men den har utvivlsomt medvirket til stigningen i første-avisens relative sidetal (tabel 9 og 11). udvidelsen af det redaktionelle stofindhold er rimeligvis noget mindre, men dog ganske betydeligt (jfr. tabel 12). anden-aviserne har tilsyneladende her fulgt bedre med. afgørende for redaktionsstoffets læserappel er jo imidlertid ikke primært dets længde, men dels den reelle mængde, som inden for samme spalteplass kan forøges stærkt ved stram redaktion, dels dets »kvalitet« (incl. hurtighed, læselighed, human-interest-kvalitet, opsætning og måske her ikke mindst lokaltilpasning). et bedre mål for bladens redaktionelle konkurrencebestræbelser end sidetallet er da i virkeligheden antallet af redaktionelle medarbejdere. dette kan i store træk iagttages gennem tabel 15, som fra de journalistiske »stater« har beregnet medarbejdertallet for de tidligere behandlede 51 provinsblade.

*tabel 15. redaktionsstabene på 51
provinsaviser 1950—1960.*

gsntl. antal redaktionelle heldagsansatte	avis nr. 1		avis nr. 2-3		antal	
avisens oplag	1950	1960	1950	1960	nr. 1	2-3
over 25.000	16.5	31.0	14.4	15.6	4	7
15-25.000	10.8	16.2	6.5	6.9	6	8
10-15.000	7.0	8.7	4.6	4.0	7	8
5-10.000	6.8	6.6	5.3	4.5	5	6
tilsammen	9.7	14.3	7.7	7.7	22	29

kilde: danske Journalister 1950, samme 1960.

»staterne« er måske ikke fuldt dækkende (de bygger især på organisationernes medlemslister), men hovedsagen er tilstrækkeligt klart belyst. trods en måske ikke meget større redak-

tionel spaltmængde havde første-aviserne i 1950 flere medarbejdere på redaktionen, og i det følgende tiår ekspanderede de større af dem deres stab kraftigt. aviser i 2. og 3. position kunne i reglen ikke følge med her, og for så vidt de øgede deres sidetal, må det da formentlig være sket ved flittigere brug af bureastof m.v., der som konkurrencemiddel aldrig kan erstatte den selvstændige lokalreportage. hertil kommer, at første-avisernes lønninger oftest synes at have ligget over gennemsnittet, d.v.s. at de i længden kunne tiltrække bedre journalister.

10) en afvejning af annoncernes og redaktionsstoffets læserappel kan ikke foretages på det foreliggende grundlag. men i virkeligheden er det også tilstrækkeligt i denne sammenhæng at påpege, at første-avisens overlegne indtægter er blevet benyttet til konkurrencemæssig indsats over en bred front. første-avisen har tilbudt et større og »bedre« forarbejdet indhold, og anden-avisen har derfor ikke kunnet fastholde sine læsere (og navnlig vel ikke få en forholdsmæssig andel af de nytilkomne læsere), med mindre anden-avisen besad ganske særlige kvaliteter og opfattedes positivt som et »differentieret« produkt. en sådan differentiering er en højst reel faktor i avisindustrien, også uden for storstadspresen. selve opkomsten af et partipolitisk struktureret »firebladssystem« i den danske provins 1866—1914 var en differentiering, som byggede på, at en stor del af læserne lagde ideologiske og sociale synspunkter til grund for deres avisvalg. Videre er selve den traditionelle opdeling af avisproduktionen i 30-40 geografisk afgrænsede bladområder jo en differentiering, som fortsat viser betydelig livskraft. de eksisterende lokale første-aviser tilbyder alt efter deres størrelse, læserne vidt forskellige stofmængder (jfr. tabel 11) i vidt forskellig bearbejdningsgrad (jfr. tabel 15) trods nogenlunde samme stykpris. men folk foretrækker den lokale avis, selv om dens sidetal er relativt lille og landsstoffet eventuelt relativt dårligere end i naboområdet større avis, naturligvis i sidste instans fordi lokalt nyheds- og annoncestof er afgørende for valget. derfor kan det konstateres, at også små første-aviser har haft oplagsfremgang (jfr. tabel 10); når denne har været mindre end de store blades, skyldes det for en stor del, at de har haft mindre gevinstmuligheder fra lokale konkurrenter, og at befolkningsudviklingen har været svagere.

tabel 16. a-pressens husstandsdekning i 15 provinsbyer.

	12	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	gsnt.
1957	14	22	26	41	59	16	22	24	30	21	19	16	30	20	25.9
1964	10	15	23	41	55	9	18	18	19	16	18	13	23	19	21.1
1968	8	13	18	39	53	7	13	15	12	13	14	11	19	12	17.5
Valg 1957	34	48	54	55	60	49	47	55	48	53	53	53	44	46	49.7
Valg 1964	37	50	58	59	60	51	55	55	49	52	57	54	49	52	52.6
Valg 1968	31	41	44	52	49	43	48	47	41	43	49	47	41	45	44.4

Byerne: 1. hillerød, 2. slagelse, 3. næstved, 4. nakskov, 5. rønne, 6. odense, 7. Vejle, 8. horsens, 9. silkeborg, 10. århus, 11. randers, 12. ålborg, 13. holstebro, 14. esbjerg, 15. sønderborg. - gsnt. = middeltal. - »Valg« oplyser socialdemokratiets andel af de afgivne stemmer ved folketingsvalgene.
kilde: eberlins bladliste 1958, oplagstal og markedstal 1964 og 1968.

inden for de eksisterende bladområder er det imidlertid i moderne dansk provinspresse ikke lykkedes at skabe en tilsvarende beskyttelse for de små blade. det traditionelle differentieringsgrundlag er bladets partifarve. de socialdemokratiske blade har understreget dette element relativt stærkt, men skønt partiets andel af stemmerne er 4–5 gange større end pressegruppens dækning af husstandene, har der været et ret konstant tab af læsere. i de 15 byer, hvor der i 1957 blev udgivet socialdemokratiske hovedblade, og hvor partiet har haft ca. 50 % af stemmerne, har udviklingen været som angivet i tabel 16.

andre partiers erfaringer med hensyn til politiske sympatiers bærekraft som grundlag for avissalget har vel efter 1945 generelt været endnu dårligere end socialdemokratiets. heller ikke udgivelse på særlige tidspunkter af dagen har kunnet give et effektivt konkurrenceværn i lokalpressen. morgenbladene har været i tilbagegang i ålborg, odense og århus, hvor de var i 2. position, men i fremgang i nordsjælland og sønderjylland, hvor de var forrest. stedvis synes der at have været en vis differentieringskraft i skellet mellem landboer og bybefolkning, men erhvervsudviklingen har mindsket betydningen heraf. rent individuelle præstationer — en egentlig kvalitetsdifferentiering — kan ofte skimtes i udviklingen, men helt overvejende som forstærkelse eller bremsning af takten i forløbet.

11) en koncentrationsudvikling som den skitserede kan naturligvis teoretisk vendes, såfremt tilstrækkelige midler udefra sættes ind til fordel for anden-avisen. sådanne indsatser er sket i betydelig udstrækning og over en meget bred front gennem hele perioden efter 1945, navnlig på den måde, at de fire gamle politiske partier

har subventioneret deres svagere aviser. det konservative folkeparti ofrede således i gennemsnit godt en kvart million kroner årligt fra 1945 til 1962 på mere eller mindre permanente tilskud til ca. 25 provinsaviser, som med en enkelt undtagelse nu alle ophørt (ifølge materiale i partiets arkiv). det radikale Venstre udbetalte 1945–58 godt 50.000 kr. p.a. i tilsvarende subventioner til en halv snes betrængte partiaviser, som alle nu er ophørt (ifølge materiale i partiets arkiv). også Venstre ses i hvert fald i et enkelt tilfælde at have støttet officielt (a/s-reg. nr. 23.423), og muligvis er mere indgået lokalt. inden for alle de tre pressegrupper er der foretaget en række aktietegninger, som reelt må betegnes som subventioner. det samlede »tilskud« til borgerlige provinsblade efter 1945 har formentlig været omkring en halv snes millioner kroner, hvortil kan lægges en del accensindtægter, som direkte er gået til dækning af avisdriftens underskud. Vigtigere er dog fagbevægelsens systematiske støtte til den socialdemokratiske presses drift og investeringer efter 1942. Beløbet er vokset fra halvanden million omkring 1945 til gennemsnitlig 7–8 millioner årligt 1963–66; en meget stor del — i 1950'erne omkring halvdelen — faldt på moderbladet i københavn, og alt i alt kan det vel regnes, at den socialdemokratiske provinspresses indtægter, som er vokset fra 7,2 til ca. 40 millioner 1945–66, er blevet suppleret med ca. 10 % via subventioner og indskud. de 10 % er et gennemsnit, og skønt alle gruppens provinsblade i perioder har modtaget væsentlige tilskud til driften, har beløbet naturligvis været ulige fordelt. men der har dog normalt ikke været tale om tilskudsbeløb ud over 25 % af bladenes egne avisindtægter, og så højt har kun visse små og relativt svage blade nået. ingen af a-pressens aviser har igennem tilskuddene fået mulighed

for i længden at arbejdet helt ud jævnbrydligt med deres lokale konkurrenter — med samme avisomfang, bemanning og øvrige driftsudgifter. end mindre gælder dette de subventionerede radikale og konservative småblade, for hvis vedkommende partistøtten havde en udpræget defensiv karakter, d.v.s. knap nok sigtende mod at opveje virkningerne af svigtende indtægter og stigende lønsatser.

12) afgørende ændringer af magtforholdet mellem første- og anden-aviserne er altså ikke fremgået af de økonomiske indsatser udefra. og første-aviserne har i efterkrigsårene normalt indsat det meste af deres indtægter i avisens drift og produktionsmateriel. en opsummering af de officielle regnskaber for otte store første-avisere, som nu har oplag over 20.000 eksemplarer, viser en meget stærk vækst i omsætning over de sidste 30 år, men en meget ringe vækst i det beregnede overskud efter fradrag af skatter og afskrivninger, se *tabel 17*.

tabel 17. otte avisaktieselskabers regnskaber 1938-1963.

	1938	1945	1955	1963
indtægter i mill. kr.	5,7	12,0	34,4	89,0
nettooverskud i mill. kr.	0,67	0,9	1,8	2,1
overskud i pct.	11,8	7,5	5,1	2,4

kilde: aktieselskabsregisteret nr. 17.677, 14.498, 3.108, 4.621, 1.264, 2.359, 1.653, 3.165.

dette betyder naturligvis ikke, at den reelle rentabilitet har været ringe på disse store og ekspanderende virksomheder, hvad alene afskrivningerne vidner om. det betyder, at bladets indtjening i stigende grad er indsat i blad-driften, d.v.s. i konkurrencen.

i fuld overensstemmelse med dette billede står udviklingen i relationerne mellem priser og omkostninger, så vidt den kan oplyses ved summariske tal for de 51 aviser, som tidligere er behandlet. tilsammen havde disse en oplagsfremgang på 5 % 1950-60 (tabel 10), og da postabonnementsprisen steg fra gennemsnitlig 11,26 kr. til 20,52 (82 o/o), er avisalgsindtægten øget med henvend 91 %- annonceindtægten er, trods en prisstigning på kun 33 % (tabel 13), vokset endnu hurtigere i kraft af mængdeudvidelsen; denne har dog næppe indebåret en fordobling (se tabel 12), snarere en stigning på ca. 86 %, hvilket ville modsvare den før beregnede stigning i den rela-

tive annonceindtægt fra 85 til 102 % af avisalgsindtægten (tabel 13 excl. dværgaviserne). herefter kunne indtægterne være steget med i alt 110 % i årene 1950-60. papirudgiften er imidlertid steget med 120%, da importstatistikens enhedspris steg fra 619 til 894 kr. pr. ton (44 %), oplaget med 5 % og avisvægten med 45 % (tabel 8). distributionsudgiften er steget med mindst 110 %, idet lønnen for ufaglærte fordobledes, og oplaget steg med 5 % (hvortil kommer eventuelle tillæg ved vægtforøgelsen). den tekniske fremstilling må, når der ikke regnes med produktivitetsfremgang, være steget med både avisomfang (45 %) og timeløn for typografer (106 %), trykkeriarbejdere (119%) m.v. - d.v.s. med mindst 200%. også lønnen i redaktion og administration må vel i det hele følge lønningernes fordobling og sidetallet. for »gennemsnitsavisen« er omkostningerne da steget stærkere end indtægterne. dette indebærer en klemme på hele branchen samt en klar trussel mod de blade, som ikke noterer ekstraordinær vækst i oplag og annoncemængde, og som af konkurrencehensyn ikke kan begrænse de anførte udgiftsstigninger.

13) udviklingen i provinspressen efter 1945 kan da, som det tidligere er gjort, beskrives som en selvforstærkende koncentrationsproces: »man var gået ind i en dynamisk proces, hvor en række faktorer gensidigt forstærkede hinanden. Visse blades stigende udbredelse gav dem stadig større avertering, som både i sig selv og ved at muliggøre øgning og forbedring af læsestoffet atter forøgede bladsalget o.s.v. ... men for småbladene var det en ond cirkel.« (års-skrift fra »dansk pressemuseum og arkiv« 1960, s. 14). tendensen bunder i selve avisens almene driftsøkonomi. forudsætningen for, at avisen skal slå igennem, er, *dels* at publikum lader sig tiltrække af et kvalitativt-kvantitativt overbud på tværs af mere specifikke (ideologiske og andre) udvalgs-kriterier; *dels* at de overlegne konkurrencedeltagere økonomisk og på anden vis satser på ekspansion. fremmende for udviklingen er *dels* stagnation i den samlede avisefterspørgsel, *dels* at produktiviteten stiger i andre brancher, men står stille i pressen, hvis økonomi da rammes af stigende lønomkostninger. alle disse vilkår har været for hånden i dansk presse efter 1945-50. derfor er godt halvdelen af de gamle provinsaviser op-hørt, og derfor er der reelt ingen nye oprettet. omstruktureringen af lokalbladsproduktionen i

retning af lokale kvasimonopoler er herved allerede meget vidt fremskreden, og der er ingen tegn på, at firebladssystemets sidste rester i længden vil kunne bestå ved egen kraft. mere tvivlsomt er det, om stordriftstendensen vil gå videre mod koncentration af lokalpressen på færre bladområder, således at f.eks. også hovedblade med oplag under 10-15.000 eksemplarer elimineres, selv om de har haft lokalt monopol. heraf afhænger det formentlig, om antallet af lokalaviser i provinsen i de nærmeste år vil falde fra 50 til ca. 40, eller om tallet vil gå ned til 25 å 30.

ii. Bladhusenes vækst i hovedstaden.

14) strukturudviklingen i hovedstadspressen sker under langt mere komplicerede vilkår end i provinspressen. dels sker en betydelig del af salget uden for det storkøbenhavnske område; denne andel har på hverdage været jævnt stigende over de sidste tyve år fra ca. 21 til 25 %, medens der for søndagsaviser har været en mindre nedgang fra ca. 39 til 37 %. dette indebærer formentlig, at det i noget højere grad er muligt for bladene at hævde sig i konkurrencen ved rent journalistisk indsats og stofnæssig differentiering, end hvor lokale annoncer og lokale nyheder spiller en hovedrolle for publikum. i samme retning virkede det tidligere, at der i hovedstaden solgtes betydelig flere aviser i forhold til folketallet end i provinsen. dette salg på supplementsbasis er nu mindre væsentligt; men til gengæld er løssalgets i forvejen meget store andel af avisalget steget (fra ca. 55 % i 1950 til ca. 65 %), hvilket uvægerligt giver større bevægelighed i strukturen.

den vigtigste forskel fra provinspressen er dog, at hovedstadens avisproduktion er stærkt differentieret, således at de ti nuværende dagblade ikke alle er indbyrdes konkurrenter i direkte forstand. man må tale om et marked for almindelige morgenblade, et andet for de populære middagsaviser (tabloider) samt et for »aftenaviser« og desuden regne med eksistensen af et par specialdagblade. Journalistisk og økonomisk indsats på eet af markederne har kun ret svage virkninger på de andre, men der sker på længere sigt forskydninger mellem dem, som griber ind i strukturen. tabloidaviserne har formentlig sjældent umiddelbart skadet aften- og morgenaviserne ved deres voldsomme, redaktionelle konkurrenceforanstaltninger, men deres almindelige vækst over en tyveårs pe-

riode har begrænset andre bladtypers vækstmuligheder.

15) da B.t. og ekstra Bladet udgives af vore to største morgenaviser, opstår der tillige en økonomisk vekselvirkning mellem de to markeder. denne indebærer bl.a. en sikring af middagsaviserne, som med deres høje løssalgsandel og ret ubetydelige avertering har relativt ustabile indtægter. de to store bladhus har i øvrigt i kraft af aktiviteter uden for dagspressen selv haft visse reserver: politikens forlag, de berlingske ugeblade m.v. de mindre bladhus har kunnet hente relativt betydelige bidrag udefra. ad denne vej dækkede socialdemokraten gennem 50'erne årlige underskud, som voksede fra 50.000 til omkring 2 mill. kr. (d.v.s. ca. 20 % af omsætningen); efterfølgeren aktuelt synes at have fået støtte i tilsvarende omfang, selv om en eksakt beregning er umulig. nationaltidende-dagens nyheder fik, så vidt det er oplyst, relativt lidt større støtte fra arbejdsgiverforeningen, gennem 50'erne ca. 2 mill. kr. årligt (d.v.s. ca. 25 % af omsætningen). aftenbladet støttede sig til sidst på sine to store ugeblade, og kristeligt dagblad har stedse kunnet supplere sine knappe avisindtægter med et par procent via duplextrykkeriets nettooverskud. på Venstres » københavn « (1946—49) blev der tilsat godt 800.000 kr. årligt (heri aktiekapitalen) eller ca. 30 % af omsætningen. land og folk har stedse været støttet af indsamlinger, som vel gennemgående indbragte en halv million om året (eller måske en fjerdedel af avisomsætningen); diverse biaktiviteter har yderligere bidraget. information har ligeledes i perioder modtaget ikke ubetydelige summer ved indsamlinger blandt læserne (i de senere år en kvart til en halv million om året, 4-5 % af omsætningen) og tjent en del på sit trykkeri. disse betydelige tilskud udefra har i flere tilfælde simpelthen været en betingelse for overhovedet at drive bladene. dels fordi de to store bladhus oplagsforspring var så stort, og dels fordi de yderligere har haft en uforholdsmæssig andel af averteringen. annoncebidraget (annonceindtægt: avisalgsindtægt) var for hele det berlingske hus i 1959 107 %, i 1963 133 o/o, for politiken alene var tallet i 1963 119 «o, for ekstra Bladet 47 o/o, for de to blade tilsammen 97 %. fraset Børsen, som efter sin omsætning stadig må have fået over 100%, lå alle andre hovedstadsblade meget lavere. socialdemokraten noterede i 1958 55 %, da-

gens nyheder 55 %, kristeligt dagblad 34 %, information 36% (1957). klart under 50 % må også land og folk samt aftenbladet steds have ligget ligesom tidligere »københavn« (47 % i 1948) og »morgenbladet«, de store subventioner til de mindre hovedstadsblade har da for størsteparten kun lige kunnet dække disse blades mindreindtægt fra annoncerne. samtidig bemærkes for det ene af de store bladhuse morgenavisens store overlegenhed som annoncemedium, der her indebærer, at den med 69 % af husets fordelte oplag (og en kun 5 % højere salgspris) tegner 78 % af avisindtægterne. endnu mere synes dette at gælde for det berlingske hus, hvor annoncebidslaget (beregnet efter oplag, annoncemængder og priser) i 1963 må have ligget omkring 60 % for både B.t. og aftenavisen, men over 200 % for Berlingske tidende.

16) trods det stærke, fortrinsvis ideologisk motiverede opsving for nye dagblade i de første efterkrigsår (1945–47) bevarede de to store bladhuse, som det vil ses af *tabel 18*, en helt overlegen position blandt de københavnske morgenblade. i løbet af 1950'erne strammedes denne situation yderligere. dansk samlings morgenbladet ophørte allerede 9.4.1946, og Venstres københavn ophørte efter knap tre år (1946–49). nationaltidende genoptog sin tilbagegang fra 1945, foretog under ny titel (dagens nyheder) et fremstød 1954–55, men svækkedes derpå ubønhørligt til nedlæggelsen i 1961. land og folk har, nogenlunde i takt med kom-

munistpartiets almindelige konjunktur, været i fortsat mærkbar tilbagegang. alle disse fire blade er blevet tvunget i knæ, skønt deres oplag i de første efterkrigsår lå mellem 25 og 50.000, hvorimod de to mindre specialaviser nogenlunde har hævdet sig. social-demokraten svækkedes i 50'erne, vandt som aktuelt noget frem fra 1959; siden er hverdagsoplaget atter gået ned på 1958-niveauet (36–37.000 excl. roskilde-køge), og den sidste periodes fremgang skyldes alene, at søndags aktuelt i september 1966 overgik til tabloidform og siden er steget fra 69.000 til 115.000. den lange linie er, at de to store morgenaviser har øget deres markedsandel væsentligt. med undtagelse for visse perioder (1952–54, 1957–58, 1965–67) har afstanden mellem dem været voksende; Berlingske tidende har øget sit forspring på hverdage fra 2 % i 1945 til knap 10 % omkring 1955 og ca. 20 % omkring 1965, medens den samtidig har erobret førstepladsen med hensyn til søndagssalget (omkring 1955) og siden erhvervet et forspring på ca. 35 % på dette område.

17) fordelingen af oplaget mellem hovedstadens morgenblade står i klar forbindelse med udviklingen i avisformaterne over lidt længere tidsrum. de to største aviser, og særlig Berlingske tidende, har øget deres forspring for de øvrige morgenblade, som det fremgår af *tabel 19*. atter konstateres det, at afstanden er størst og stærkest stigende for annoncerens vedkommende.

med hensyn til abonnementspriser har de

Tabel 18. Andele af morgenbladenes ugentlige oplag 1945–1968.

	% af oplaget			Relativt oplag (% af Berl. Tid.)					
	1945	1960	1968	1945	1950	1955	1960	1965	1968
Berlingske Tidende	33.0	41.7	45.4	100	100	100	100	100	100
Politiken	32.6	35.7	37.0	99	94	93	86	79	82
Aktuelt	9.2	10.6	11.4	28	28	26	25	22	25
Dagens Nyheder	8.5	5.4	–	26	20	23	13	–	–
Land og Folk	8.5	1.8	1.3	26	12	10	4	4	3
Kristeligt Dagblad	3.0	3.2	3.5	9	10	8	8	8	8
Børsen	1.2	1.6	1.4	4	4	4	4	4	3
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	304	268	264	240	217	221
Oplag mill. eksemplarer	4.03	3.64	2.93	1.33	1.40	1.24	1.30	1.37	1.33

Anm.: Helårsgennemsnit, 1945 dog kun andet, 1968 kun første halvår. Totaltal for 1945 omfatter Morgenbladet (4 %); Aktuelt excl. hverdagens provinsudgaver.

Kilde: Oplagskontrollen, Fællesindkøbsforeningens materiale m.v.

tabel 19. formatudvikling for københavns morgenblade.

	Millioner millimeter årlig						Sidetal (vægt) i procent af Berlingske Tidende				
	Redaktion		Annoncer		I alt						
	1950	1967	1950	1967	1950	1967	1945	1950	1955	1960	1965
Berlingske Tidende ..	11.6	28.1	17.6	39.2	29.2	67.5	100	100	100	100	100
Politiken	12.3	25.2	11.2	19.8	23.5	45.0	75	80	83	79	67
Aktuelt	11.6	21.8	5.1	6.2	16.7	28.0	63	57	51	55	41
Dagens Nyheder	11.5	—	3.9	—	15.4	—	63	53	54	37	—
Land og Folk	11.7	8.1	1.2	1.2	12.9	9.4	33	44	33	16	14
Kristeligt Dagblad...	7.9	10.8	1.6	1.9	9.5	12.8	40	33	26	19	17

kilde: Berlingske tidendes annoncestatistik og materiale i pressens fællesindkøbsforening.

tre-fire største blade stedse ligget omtrent på linie. de mindre blade har i reglen været noget billigere, men forskellen pr. nummer har dog gennemgående ikke oversteget ca. 20 %. for læseren har de store blades mægtige overlegenhed i sidetal i det store og hele indebåret, at han fik betydelig mere for de samme penge. dette gælder navnlig annoncestoffet, men også læsestoffets mængde frembyder efterhånden afgørende forskelle. dets kvalitative appel kan naturligvis ikke vurderes generelt, men det kan dog siges, at de to store blades stof er betydeligt stærkere bearbejdet, for så vidt som flere og højere betalte medarbejdere har været sat ind på det. dette ses af tabel 20.

oplagsforskydningerne inden for de københavnske morgenblade forklares således tilfredsstillende ved det faktum, at de to i forvejen dominerende blade har kunnet forøge deres forspring i tekst- og annoncemængde, at de har kunnet anvende henved dobbelt så meget journalistisk arbejdskraft pr. tekstspalte, og at de i kraft af mærkbart højere lønninger rimeligvis har kunnet tiltrække en uforholdsmæssig andel

af de bedste medarbejdere. det ses, at de to store blade indbyrdes har ligget meget tæt på hinanden både i tekstmængde og i redaktionel kapacitet, og den forskydning af oplaget i Berlingske tidendes favør, som så småt er foregået efter 1945, vil heller ikke efter gængs professionel vurdering kunne tilskrives nogen generel kvalitetsoverlegenhed. averteringen må her under alle forhold inddrages i overvejelserne, og det er rimeligt også at lægge vægt herpå i betragtningen af de mindre dagblades udvikling.

18) som helhed har morgenaviserne været i tilbagegang siden ca. 1950. medens hovedstadsfamilierne i femåret efter krigen må have købt en morgenavis hver og dertil i de fleste tilfælde tillige en middags- eller aftenavis, synes der senere sket en udvikling henimod eetbladslæsning, hvor efterhånden ca. halvdelen af hovedstadsbefolkningen har valgt en middagstabloid som eneste blad, medens den anden halvdel har fastholdt den traditionelle morgenavis. rundspørgeundersøgelser viser, at over 90 % af den voksne befolkning læser avis dagligt (fritidsva-

tabel 20. hovedstadsbladenes redaktionelle medarbejdere.

	Berl.-tid.	poli-tiken	aktuelt	dag.-nyh.	land og folk	kristi. dagbl.	Børsen	B.t.	ekstra Bladet	Aften-bladet	Berl. aften.	infor-mation
1950	74	78	41	31	18	14	10	22	26	22	20	16
1954	83	94	54	37	17	17	14	28	33	23	24	20
1960	95	95	61	32	11	16	13	68	47		27	19
1967	113	110	67		7	17	13	74	59		33	26
løn 1967 ...	61.1	63.1	51.3	-	27.2	38.9	43.7	51.3	59.8	-	58.2	49.0

tabel 21. dækningsprocenter i hovedstadens handelsområde.

	1950	1955	1960	1965	1968
morgenblade.	88	67	61	58	52
aftenaviser.	11	9	7	6	5
middagsblade.	45	38	37	36	43
tilsammen hverdage..	144	114	105	100	100
tusinde husstande.. ..	422	489	511	545	565

kilde: eberlins bladliste, oplagstal og markedstal.

ner i danmark, kbh. 1966), og der har i de seneste år været ret nøje overensstemmelse mellem avisernes indenbys hverdagsoplag og husstandstallet (se tabel 21).

meget tyder da på, at de såkaldte middagsaviser i publikums bevidsthed i stigende grad er gået ind som et direkte alternativ (substitutionsmulighed) snarere end et supplement til morgenbladene. sammenhængende med denne udvikling er der sket en væsentlig tilnærmelse til morgenbladenes stofmængde, selv om der som her kun tages hensyn til de tre største (se tabel

tabel 22. middags- og aftenavisernes indholdsmængde 1950—1967.

Million mm	Redaktion		Annoncer		Forøgel. i %	
	1950	1967	1950	1967	Red.	Ann.
B. T.	7.8	21.2	1.9	7.0	172	268
Ekstra Bladet	8.5	19.4	2.6	5.4	129	108
Aftenbladet.	6.8	—	0.8	—	—	—
Berl. Aften	7.4	12.8	1.8	2.8	73	56
Information	7.6	9.4	1.2	2.4	24	100
3 morgenbl. (gnst.)	11.8	25.1	11.3	21.4	113	89

anm.: 3 morgenblade er Berl. tid., politiken og aktuelt.
kilde: Berl. tid.'s annoncestatistik.

22). de to mere seriøse aftenaviser er herunder blevet klart distanceret.

med hensyn til indsatsen af redaktionel arbejdskraft har tabloidavisernes ekspansion været endnu større, som det fremgår af tabel 20.

19) avissalgets stigende koncentration om tabloidaviserne betyder samtidig en koncentration på de to store bladhouse, som efter Aftenbladets ophør i 1959 er alene på dette marked på hverdage, medens det trediestørste fra 1966 har vundet frem i kraft af vor eneste søndagstabloid. inclusive udenbys salg, hvor tabloiderne nu - helt modsat situationen omkring 1950 - spiller en relativt større rolle end morgenbladene, kan fordelingen af hovedstadspressens oplag opsummeres som i tabel 23.

averteringen er, som det fremgår af tabel 19 og 22, fortsat meget stærkt koncentreret om morgenbladene (1967 80 % mod 81 % i 1955 og 86 % i 1946 af det samlede nettomillimetertal ifølge Berlingske tidendes statistik). i kraft af rubrikannoncerne er det berlingske hus derfor stadig overmægtig på dette område (se tabel 24).

tabel 24. annoncemængdens fordeling på bladhouse 1945-1967.

% af betalte mm.	1945	1955	1965	1967
Berlingske hus. . . .	37.1	44.3	55.8	55.0
politikens hus. . . .	21.3	31.0	28.1	28.5
Soc.-dem. presse ...	9.6	7.6	7.4	6.9
øvrige.	32.0	17.1	8.7	9.6
tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0

kilde: Berl. tid.'s annoncestatistik.

Tabel 23. Hovedstadsbladenes totaloplag fordelt på bladhouse.

	% af totale ugtl. oplag					Heraf tabloidaviser				
	Berl. hus	Pol. hus	Soc.-dem.	Øvrige	Total	Berl. hus	Pol. hus	Soc.-dem.	Øvrige	Total
1945	32.7	32.9	6.9	27.5	100	4.3	8.5	—	5.3	18.1
1950	37.9	35.1	7.3	19.7	100	8.0	10.5	—	4.6	23.1
1955	42.1	33.7	6.6	17.6	100	13.4	10.2	—	3.1	26.7
1960	50.1	32.9	6.6	10.4	100	21.2	10.4	—	—	31.6
1965	52.2	34.7	6.2	6.9	100	21.0	12.0	—	—	33.0
1967	49.2	38.6	6.2	6.0	100	21.0	17.2	1.9	—	40.1
1968	48.6	39.4	6.3	5.7	100	21.2	18.8	2.2	—	42.2

Anm.: Tabloidaviserne er Ekstra Bladet, B.T., Aftenbladet og Søndags Aktuelt. Aktuelt excl. provinsudgaver (hevrstage).

skønt hovedstadspresen med hensyn til avis-salg frembyder et langt mere kompliceret bil-lede end provinspressen, må man da nok kon-kcludere, at strukturudviklingen også her er præget af en koncentrationsbevægelse. proces-sen har foreløbig begunstiget *begge* de to stør-ste bladhuse, omend ikke i samme grad. for de mindre blade har tendensen været klar nega-tiv, og selve det forhold, at kun de mest spe-cialiserede blandt dem har klaret sig nogen-lunde, indicerer, at konkurrence mod de to sto-re huse i åben mark under de senere års vilkår har været meget vanskelig.

anvendt materiale:

dansk oplagskontrol: oplagsbulletin 1945-1968 (kbh.).
eberlins bladliste 1948-1961 (kbh.).
media 62, item 63-68 (danske reklamebure-auers Brancheforening 1962 ff).
oplagstal og markedstal 1963-1968 (dupl. til-læg til førnævnte).
statistisk årbog 1945-68.
Bedriftssammenligning for provinsblade 1962-67.
danske Journalister 1950 (tillæg 1952 og 1954), item 1960 og 1965 (ålborg).
medlemsblad f. org. af Bladudgivere/dansk presse 1945-68.

Journalisten (kbh.) 1960-68.
postvæsenets indenrigske avisfortegnelse 1945-68.
fritidsvaner i danmark (kbh. 1966).
avissamlingerne i uB og kB, jfr. kartoteker hertil.
regnskaber i aktieselskabsregisteret.
materiale i pressens fællesindkøbsforening 1945-68 (om oplagstal og avisomfang).
materiale på det konservative folkepartis kon-tor.
materiale på det radikale Venstres kontor.
trykt materiale (regnskaber og diverse oversig-ter) vedrørende den socialdemokratiske pres-se i arbejderbevægelsens arkiv.
materiale i politikens arkiv (vedrørende radi-kale provinsblade).
materiale i Berlingske tidendes afdeling for annoncestatistik.
oplagsmateriale fra Berlingske tidendes og po-litikens statistiske afdelinger.
materiale fra aalborg stifttidendes annonce-statistik.

litteratur:

ulf kjær-hansen: årlige oversigter i det dan-ske marked (kbh.) 1958-66.
niels thomsen: Bladdød og koncentration (pressemusæets årsberetning 1960).
niels thomsen: årsoversigter i pressehistorisk årbog 1963-1968.

tillæg 1 til Bilag 4.

a. danske dagblade 1945-1969.

listen omfatter dagblade (efter definitionen fra danske dagblades fællesrepræsentation 1964), som efter 1.7.1945 er udkommet i det egentlige danmark (d.v.s. excl. grønland, færøerne og udlandet), så vidt de har været hovedblade (med selvstændig redaktion af hele nyhedsstoffet) eller delaviser (d.v.s. i samredaktion med andre blade, men med egen udgiver og/eller hjælpetrykkeri).

Bladene er opstillet i geografisk orden, men således, at søndagsaviserne er anført særskilt efter den øvrige liste. efter løbenummer anføres titlen, hvorved dog titelskifter i perioden ikke er noteret. hertil er føjet bladets politiske farve (ved de normale forkortelser). i den følgende kolonne angives udgivelsesvarigheden for bladet som hovedblad ved årstal for start og ophør. Bladets varighed som delavis er angivet ved årstal i parentes, dog således, at kun ophørsåret noteres, hvor bladet tidligere har været hovedblad. i tredje kolonne angives bladets senere skæbne, d.v.s. dets nuværende status: hvorvidt det helt er ophørt, opgået i eller blevet

aflægges af et andet blad (hvis løbenummer da anføres) - samt eventuelle andre bemærkninger. i kolonnerne 4-6 anføres bladets gennemsnitlige hverdagsoplag (netto) for året 1948, året 1958 og 1. halvår 1968. til fortolkning af oplagstallene er udover hoved- og delavisernes oplag også anført en række specifikationer af aflægges- og lokaloplag, hvor dette er skønnet ønskeligt af hensyn til kontinuitet eller af andre grunde.

kilden til bladlisten er bibliotekernes avis-samlinger (og kartotekerne herover) og postvæsenets indenrigske avisfortegnelse. grundlaget for oplagstallene er dansk oplagskontrols årlige bulletiner (incl. enkelte specifikationer i »dansk reklame«), materiale i pressens fællesindkøbsforening (for ukontrollerede blade), eberlins bladliste 1848-1959, oplagstal og markedstal 1968 (specifikationen af oplagsfordelingen for aktuelt provinsudgaver) samt enkelte andre oplysninger i trykkeriprotokoller, regnskaber m.v.

Lb. nr.	Bladets titel og partifarve	Udgivelses- periode	Senere status, bemærkninger	Netto oplagstal (hverdag)		
				1948	1958	1968
I. KØBENHAVN						
<i>Morgenaviser:</i>						
1.	Berlingske Tidende, KF.....	1749-		190.293	164.098	167.063
2.	Politiken, RV.....	1884-		174.831	153.083	139.879
3.	Aktuelt, S	1872-		53.577	37.910	100.133
	a. heraf København			(53.577)	(37.910)	(36.313)
	b. » Roskilde-Køge			—	—	(2.304)
	c. » Sjællands-Posten ...			—	—	(19.573)
	d. » Fynsk Aktuelt.....			—	—	(12.338)
	e. » Jysk Aktuelt			—	—	(29.615)
4.	Dagens Nyheder, KF	1876-1961	Ophørt	39.078	25.545	
5.	Kristeligt Dagblad, Uafh....	1896-		23.217	16.798	16.807
6.	Børsen, Uafh.	1899-		8.400	7.552	6.950
7.	Land og Folk DKP.....	1945-		28.530	9.910	5.778
8.	Morgenbladet, DS	1945-1946	Ophørt	—	—	—
9.	København, V	1946-1949	Ophørt	21.509	—	—
<i>Middagsaviser:</i>						
10.	Aftenbladet, Upol.	1887-1959	Ophørt	44.900	19.946	—
11.	Ekstra Bladet, RV.....	1904-		81.636	63.278	165.362
12.	B.T., KF.....	1916-		63.133	141.203	185.920
<i>Aftenaviser:</i>						
13.	Berlingske Aftenavis, KF....	1749-		34.005	22.791	19.408
14.	Information, Uafh.	1945-		26.936	24.477	20.705

Lb. nr.	Bladets titel og partifarve	Udgivelses- periode	Senere status, bemærkninger	Netto oplagstal (hverdag)		
				1948	1958	1968
II. SJÆLLAND						
<i>Helsingør:</i>						
15.	Helsingør Dagblad, RV	1867-		4.260	4.830	6.069
16.	Nordsjælland, KF	1891-1962	Ophørt	1.720	2.085	—
<i>Hillerød:</i>						
17.	Frederiksborg Amtstid., KF	1839-1956	Ophørt 1957	1.590	—	—
18.	Fr.borg Amts Avis V,	1874-		22.942	22.966	35.437
	heraf Helsingør			?	(650)	(2.041)
19.	Nordsjæll. Venstreblad, RV	1905-1957	Ophørt 1964	2.360	(950)	—
20.	Nordsjæll. Social-Dem., S	1934-1961 (1963)	= Aktuelt (3.c.)	7.289	6.665	(5.541)
	b. heraf Helsingør			(2.038)	(1.877)	(1.839)
	c. » Roskilde			(965)	(1.407)	—
<i>Roskilde:</i>						
21.	Roskilde Avis, KF	1829-1953 (1954)	Ophørt	1.060	—	—
22.	Roskilde Tidende, RV	1873-		10.690	11.207	14.429
23.	Roskilde Dagblad, V	1882-1962	Lokaludg. (nr. 35)	5.590	5.587	(7.478)
<i>Køge:</i>						
24.	Østsjællands Avis, KF	1851-1946 (1951)	Ophørt	(450)	—	—
25.	Østsjællands Folkeblad, Lib.	1876-1962	Lokaludg. (nr. 35)	11.348	10.505	(12.367)
<i>Holbæk:</i>						
26.	Holbæk Amts Avis, KF	1848-1949 (1958)	Ophørt	775	550	—
27.	Holbæk Amtstidende, V	1916-1963	Lokaludg. (nr. 31)	7.596	6.932	(5.990)
28.	Holbæk Amts Venstrebl, RV	1905-		10.953	9.869	13.204
<i>Kalundborg:</i>						
29.	Kalundborg Avis, KF	(1930-1953)	Ophørt	375	—	—
30.	Kalundborg Folkeblad, V	1908-		10.002	9.493	10.041
<i>Slagelse:</i>						
31.	Sorø Amtstidende, V	1815-	(Fusion 1963 m.nr. 27)	20.384	20.441	(21.872)
—.	Sjællands Tidende, V			—	—	27.862
32.	Sjællands Posten, S	1907-1960 (1963)	= Aktuelt (3.c.)	8.994	7.114	(6.154)
—.	b. heraf Holbæk Amt			(3.075)	(2.005)	(1.367)
33.	Sorø Amts Dagblad, KF	(1931-1957)	Ophørt	890	—	—
<i>Korsør:</i>						
34.	Korsør Avis, KF	1855-1948	Ophørt 1958	977	—	—
<i>Ringsted:</i>						
35.	Folketidende, V	1871-1962	(Fusion 1962 m.nr. 23 og 25)	9.210	9.085	(11.103)
—.	Dagbladet V	1962-		—	—	30.948
36.	Venstres Folkeblad, RV	1891-1958	Ophørt	2.681	1.811	—
<i>Næstved:</i>						
37.	Sjællands Stiftstidende, KF	1848-1958	Ophørt	2.140	1.535	—
38.	Næstved Tidende, V	1866-		15.793	(17.488)	(20.794)
—.	incl. Møns Dagblad		(se nr. 42)	—	19.410	23.970
39.	Sydsjæll. Social-Demokrat, S	1899-1963	= Aktuelt (3.c.)	9.923	8.492	(7.878)
	b. heraf Sydsjælland			(5.862)	(5.057)	(5.030)
	c. » Østsjælland		(se også 3. b.)	(2.023)	(1.527)	(661)
	d. » Møn			(545)	(488)	(882)
	e. » Midtsjælland			(1.493)	(1.420)	(1.195)
40.	Sydsjæll. Venstreblad, RV	1906-1951 (1958)	Ophørt	1.490	694	—

Lb. nr.	Bladets titel og partifarve	Udgivelses- periode	Senere status, bemærkninger	Netto oplagstal (hverdag)		
				1948	1958	1968
<i>Stege:</i>						
41.	Møns Folkeblad, Lib.	1871-1968	Opgik i nr. 42	3.183	2.229	—
42.	Møns Dagblad, V	1902-1950	Aflægger (nr. 38)	861	(1.922)	—
—.	Møns Tidende, V		» » »			(3.176)
III. BORNHOLM						
<i>Rønne:</i>						
43.	Bornholms Avis, KF	1828-1957	Ophørt	1.206	—	—
44.	Bornholms Tidende, V	1866-		6.895	6.604	8.707
45.	Bornholmeren, S	1902-		5.563	5.807	6.769
IV. LOLLAND-FALSTER						
<i>Nykøbing:</i>						
46.	Lolland-Falsters Stiftstid., KF	1806-1960	Ophørt	4.483	2.705	—
47.	Lolland-Falsters Folketid., V.	1873-		10.132	10.629	15.119
48.	Loll-Falsters Venstrebl., RV .	1892-1960	Delv. aflægger (nr. 51)	5.783	3.854	(1.521)
49.	Ny Dag - Falster, S.	(1910-1951)	Aflægger (nr. 52)	(2.984)	(3.181)	(2.791)
<i>Maribo:</i>						
50.	Lollands-Posten, KF	1836-1948 (1960)	Ophørt	(2.174)	(862)	—
<i>Nakskov:</i>						
51.	Lollands Tidende, V	1868-		8.212	8.903	(10.015)
—.	incl. L-F Venstreblad		Se nr. 48	—	—	11.536
52.	Ny Dag - Lolland, S.	1901-		6.805	(7.320)	(7.633)
—.	incl. Falster		Se nr. 49	(9.789)	10.501	10.424
53.	Vestlollands Avis, KF	1887-1959 (1960)	Ophørt	1.488	1.034	—
V. FYN og ØLANDENE						
<i>Odense:</i>						
54.	Fyens Stiftstidende, KF	1772-		27.650	30.574	52.719
55.	Fyns Tidende, V	1872-		32.359	35.421	(26.229)
—.	incl. Langeland fra 1965			—	—	28.267
56.	Fyns Venstreblad, RV	1892-1958	Ophørt 1964	3.809	1.929	—
57.	Fyns Social-Dem., S.	1896-1964	= Aktuelt (3.d.)	13.065	13.637	—
—.	incl. Nyborg og Sydfyn.		se nr. 64 og 70	—	(19.230)	(12.338)
	a. heraf Odense m. v.			(10.358)	(9.614)	(6.582)
	b. » Assens			(1.060)	(1.278)	(905)
	c. » Middelfart			(909)	(1.066)	(669)
	d. » Fåborg			(688)	(735)	(551)
	e. » Langeland		(se nr. 70 b.)	—	(837)	(369)
<i>Kerteminde:</i>						
58.	Kjerteminde Avis, KF	1879-		674	716	832
<i>Bogense:</i>						
59.	Bogense Avis, V	1859-1960	Ophørt	950	815	—
<i>Assens:</i>						
60.	Assens Amts Avis, V	1887-1954	Ophørt	1.150	—	—
<i>Middelfart:</i>						
61.	Middelfart Venstreblad, RV .	1901-		6.244	5.260	5.322
62.	Middelfart Dagblad, V	(1948-1962)	Ophørt	620	608	—

Lb. nr.	Bladets titel og partifarve	Udgivelses- periode	Senere status, bemærkninger	Netto oplagstal (hverdage)		
				1948	1958	1968
<i>Nyborg:</i>						
63.	Nyborg Avis, V.....	1851-1965	Aflægger (nr. 69)	795	565	(918)
64.	Nyborg Soc.-Dem., S	(1908-1962)	Opgik i nr. 57	2.857	2.993	(1.740)
<i>Ringe:</i>						
65.	Midtfyns Dagblad, Uafh. ...	1909-	(Kun delvis dagblad)	ca. 300	320	ca. 300
<i>Fåborg:</i>						
66.	Faaborg Avis, KF/V	1855-1962	Aflægger (nr. 69)	2.175	2.485	(3.941)
67.	Faaborg Folketidende, V....	1883-1952 (1962)	Opgik i nr. 66	833	475	—
<i>Svendborg:</i>						
68.	Svendborg Amtstidende, KF .	1842-1954	Ophørt	1.300	—	—
69.	Svendborg Avis, V	1863-		11.068	11.780	(14.230)
—.	incl. aflæggerne		se nr. 63, 66, 71, 74.	—	—	25.137
70.	Sydfyn, S.....	1924-1951 (1962)	Opgik i nr. 57	4.312	2.600	(1.379)
—.	heraf Langeland.....		(se nr. 57. e.)	(683)	—	—
<i>Rudkøbing:</i>						
71.	Langelands Avis, V.....	1850-1960	Aflægger (nr. 69)	2.766	2.694	(3.688)
72.	Langelands Folkeblad, RV ..	1905-1965	Aflægger (nr. 55)	2.900	2.700	(2.038)
<i>Marstal:</i>						
73.	Ærø Avis, KF	1859-1963	Opgik i nr. 73	720	760	—
74.	Ærø Folkeblad, V.....	1881-1965	Aflægger (nr. 69)	1.489	1.662	(2.360)
<i>Ærøskøbing:</i>						
75.	Ærø Venstreblad, RV	(1933-1965)	Opgik i nr. 74	ca. 250	ca. 250	—
VI. ØSTJYLLAND						
<i>Vejle:</i>						
76.	Vejle Amts Avis, KF	1828-1960	Ophørt	1.315	998	—
77.	Vejle Amts Folkeblad, V....	1865-		22.406	22.326	27.489
78.	Frit Folk, S	1921-1963	= Aktuelt (3. e.)	(7.051)	8.372	—
—.	heraf Vejleudgaven			4.210	(3.671)	(3.116)
<i>Kolding:</i>						
79.	Kolding Folkeblad, V.....	1872-		15.377	16.956	19.837
80.	Tidens Tegn, S	1908-1951 (1963)	= Aktuelt (3. e.)	4.341	(2.451)	(2.316)
81.	Venstrebladet, RV.....	(1935-1958)	Ophørt	687	409	—
82.	Jydske Tidende, KF.....	1929-	(se også nr. 145)	25.513	28.891	33.533
—.	a. heraf Koldingudgave			(2.268)	(2.004)	(2.051)
—.	b. » Fredericiaudgave....			(895)	(790)	(848)
<i>Fredericia:</i>						
83.	Fredericia Dagblad, V	1890-		6.662	7.407	8.115
84.	Frit Folk, Fredericia, S.....	(1907-1951)	Aflægger (nr. 78), nu = Aktuelt (3. e.)	2.841	(2.250)	(3.455)
<i>Horsens:</i>						
85.	Horsens Avis, KF.....	1828-1961	Ophørt	5.629	2.790	—
86.	Horsens Folkeblad,V	1866-		13.558	16.051	20.460
87.	Horsens Social-Dem., S.....	1898-1956 (1963)	= Aktuelt (3. e.)	5.263	4.066	(3.414)
<i>Silkeborg:</i>						
88.	Silkeborg Avis, V	1857-	(se nr. 91)	12.947	14.535	22.549
89.	Aftenposten S.....	1907-1963	= Aktuelt (3. e.)	5.788	8.100	—

Lb. nr.	Bladets titel og partifarve	Udgivelses- periode	Senere status, bemærkninger	Netto oplagstal (hverdag)		
				1948	1958	1968
	a. heraf Silkeborg udgave . . .			(3.680)	(4.158)	(2.840)
	b. » Skanderborg udgave.		(1952 til nr. 94)	(1.103)	—	—
	c. » Herning udgave . . .		(se nr. 133. a.)	(1.004)	—	—
90.	Silkeborg Venstreblad, RV . .	1911-1950 (1952)	Ophørt	1.770	—	—
	<i>Skanderborg:</i>					
91.	Skanderborg Amts Avis, V. . .	1876-1951	Aflægger (nr. 88)	1.102	(979)	(1.688)
	<i>Århus:</i>					
92.	Aarhus Stiftstidende, KF . . .	1794-		40.372	48.472	64.998
93.	Aarhus Amtstidende, V	1866-1965	Ophørt	13.003	10.972	—
94.	Demokraten, S	1884-	(se nr. 89. b.)	16.952	16.453	13.890
—.	heraf Grenåegnen			(?)	(800)	(561)
95.	Jyllands-Posten, Uafh.-borgerl.	1871-	NB. Landsavis	68.588	64.313	76.515
	<i>Odder:</i>					
96.	Odder Dagblad, V/U	1901-1965	Ophørt	1.803	895	—
	<i>Randers:</i>					
97.	Randers Amts Avis, KF	1815-		14.628	17.166	25.336
—.	b. heraf Djursland			(212)	(2.334)	(6.810)
98.	Randers Dagblad, V	1874-		12.349	10.963	(8.690)
—.	incl. Grenaa Folketidende . .		se nr. 102	—	—	10.014
99.	Folkebladet, S	1899-		6.747	6.491	5.585
—.	heraf Hobroudgave			(1.554)	(1.347)	(1.031)
100.	Randers Amtstidende, RV . . .	1916-1948 (1951)	Ophørt	1.043	—	—
101.	Folket, L.S.	1935-1946	NB. Landsavis	—	—	—
	<i>Grenå:</i>					
102.	Grenaa Folketidende, V	1874-1965	Aflægger (nr. 98)	4.669	3.560	(1.324)
103.	Djurslands Venstreblad, RV . .	(1915-1946)	Ophørt	—	—	—
	<i>Hobro:</i>					
104.	Himmerland	(1946-1947)	se nr. 107. b.	—	—	—
VII. NORDJYLLAND						
	<i>Ålborg:</i>					
105.	Aalborg Stiftstidende, KF . . .	1767-		30.220	39.046	54.003
106.	Ny Tid, S	1897-		13.071	11.516	9.404
—.	a. heraf sydl. udgaver			(10.881)	(9.086)	(7.639)
107.	Aalborg Amtstidende, V	1889-		25.121	22.211	17.448
—.	heraf Himmerland		(se nr. 104)	(2.722)	(2.950)	(2.688)
	<i>Løgstør:</i>					
108.	Løgstør Avis, V	1882-		4.144	3.339	2.500
	<i>Hjørring:</i>					
109.	Hjørring Amtstidende, KF . .	1842-1949 (1950)	Ophørt 1954	771	—	—
110.	Vendsyssel Tidende, V	1873-		27.393	25.804	30.109
111.	Ny Tid, Hjørring, S	(1931-1951)	Aflæggere (nr. 106)	(989)	(1.204)	(803)
—.	» » Frederikshavn, S . . . }			(1.201)	(1.226)	(962)
112.	Vendsyssel Venstreblad, RV . .	(1940-1952)	Ophørt	621	—	—
	<i>Frederikshavn:</i>					
113.	Frederikshavns Avis, KF	1853-		4.514	4.551	5.641

Lb. nr.	Bladets titel og partifarve	Udgivelses- periode	Senere status, bemærkninger	Netto oplagstal (hverdag)		
				1948	1958	1968
<i>Skagen:</i>						
114.	Skagens Avis, Uafh.....	1913-		1.706	1.912	2.708
<i>Fjerritslev:</i>						
115.	Fjerritslev Avis, Uafh.....	1936-		2.224	2.279	2.355
<i>Thisted:</i>						
116.	Thisted Amts Avis, KF.....	1824-1960	Ophørt	2.204	1.371	—
117.	Thisted Amtstidende, V.....	1882-		9.726	9.514	11.140
118.	Thisted Social-Dem., S.....	(1920-1951)	Aflægger (nr. 89/133) nu = Aktuelt (3. e.)	871	(589)	(516)
<i>Nykøbing Mors:</i>						
119.	Morsø Avis, KF.....	1855-1952(1956)	Ophørt 1962	330	(210)	—
120.	Morsø Folkeblad, V.....	1877-		7.050	6.864	7.066
121.	Morsø Social-Dem., S.....	(1907-1951)	Som nr. 118	762	(915)	(695)
122.	Morsø Venstreblad, RV.....	(1923-1951)	Ophørt	ca. 300	—	—
VIII. VESTJYLLAND						
<i>Viborg:</i>						
123.	Viborg Stiftstidende, KF....	1773-1952(1958)	Ophørt 1962	1.342	(723)	—
124.	Viborg Stifts Folkeblad, V..	1877-		11.627	12.086	15.527
125.	Viborg Social-Dem., S.....	(1907-1951)	Som nr. 118	2.021	(1.482)	(1.578)
126.	Viborg Venstreblad, RV.....	(1912-1947)	Ophørt	—	—	—
<i>Skive:</i>						
127.	Skive Avis, KF.....	(1931-1956)	Ophørt 1962	474	(210)	—
128.	Skive Folkeblad, RV.....	1882-		10.719	10.709	12.214
129.	Skive Social-Dem., S.....	(1907-1951)	Som nr. 118	1.248	(956)	(600)
130.	Skive Venstreblad, V.....	1919-1968	Aflægger (nr. 124)	1.400	1.460	(1.635)
<i>Holstebro:</i>						
131.	Holstebro Avis, KF.....	1851-1946	= nr. 138, ophørt 1962	(900)	(788)	—
132.	Holstebro Dagblad, V.....	1908-		9.227	9.563	12.562
133.	Amtsbladet, S.....	(1908) 1951-1968	= Aktuelt (3. e.)	3.354	5.132	—
	a. heraf Holstebro-Struer....			(2.438)	(2.745)	(2.862)
	b. » Ringkøbing-Lemvig.			(916)	(755)	(531)
	c. » Herning.....			—	(1.270)	(2.363)
134.	Ringkøbing Amtstidende, L.S.	1934-1949	Ophørt	1.495	—	—
<i>Ringkøbing:</i>						
135.	Ringkøbing Amts Avis, RV.	(1927-1948)	Ophørt 1966	(291)	(272)	—
136.	Ringkøbing Amts Dagblad, V	1899-		13.119	12.814	13.973
<i>Herning:</i>						
137.	Herning Folkeblad, V.....	1879-		10.216	11.639	15.288
138.	Herning Avis, KF.....	1903-1962 }	Fusion 1947 m. nr. 131. Ophørt	2.333	3.141	—
—.	excl. aflæggere.....			(1.533)	(1.998)	—
<i>Esbjerg:</i>						
139.	Vestkysten, V.....	1890-		33.665	37.355	48.761
140.	Vestjyden, S.....	1898-1961	= Aktuelt (3. e.)	6.680	5.071	(5.286)
141.	Sydvestjylland, RV.....	1927-1950(1959)	Ophørt	1.940	400	—
142.	Esbjerg-Bladet, KF.....	(1906-1953)	Ophørt 1960	(720)	(150)	—
143.	Nyt Dagblad, rf.....	(1945-1947)		—	—	—

Lb. nr.	Bladets titel og partifarve	Udgivelses- periode	Senere status, bemærkninger	Netto oplagstal (hverdag)		
				1948	1958	1968
<i>Ribe:</i>						
144.	Ribe Stiftstidende, KF	1810-1954 (1960)	Ophørt	1.845	600	—
IX. SØNDERJYLLAND						
<i>Kolding:</i>						
145.	Jydske Tidende, KF		(se nr. 82)			
	c. J. T., Haderslev			(5.400)	(6.491)	(7.072)
	d. J. T., Åbenrå			(6.200)	(7.233)	(8.624)
	e. J. T., Sønderborg			(7.250)	(8.673)	(11.530)
	f. J. T., Tønder			(3.500)	(3.703)	(3.408)
<i>Haderslev:</i>						
146.	Dannevirke, V	1838- }	Fusion 1956 m. nr. 147 og 150	9.157	(7.411)	(7.807)
—.	incl. Hejmdal m. fl.			—	10.964	10.331
<i>Åbenrå:</i>						
147.	Hejmdal, V	1879-1956	Aflægger (nr. 146)	(5.300)	(2.617)	(2.041)
—.	incl. nr. 150 og 152			7.498	—	—
148.	Nordschlesw. Zeitung	1929-1945	Ophørt	—	—	—
149.	Der Nordschlesw., Slesv. parti	1951-	(Delvis aflægger af Flensb. Tgbl.)	—	3.500?	3.500?
<i>Sønderborg:</i>						
150.	Dybbøl-Posten, V	(1931-1956)	Aflægger (nr. 146)	(1.200)	(701)	(440)
151.	Sønderjyden, S	1930-		9.823	7.244	6.633
<i>Tønder:</i>						
152.	Tønder Amtstidende, V	(1934-1952)	Aflægger (nr. 146)	(1.000)	(235)	(43)
SØNDAGSAVISERNE:						
1.	Berlingske Tidende, KF	1913-		232.437	311.829	326.338
2.	Politiken, RV	1884-		292.176	272.847	243.970
3.	Aktuelt, S	1905-		92.269	58.070	115.386
4.	Dagens Nyheder, KF	1876-1961		66.866	47.658	—
5.	Kristeligt Dagblad, Uafh.	1935-1951	(til 1945 ej mand.)	22.559	—	—
6.	Børsen, Uafh.-borgl.	1941-1966		ca. 4.500	4.244	—
7.	Land og Folk, D. K. P.	1946-	(fra 1967 ej mand.)	31.933	5.250	9.308
8.	Morgenbladet, D. S.	1945		—	—	—
9.	København, V	1946-1949		20.441	—	—
18.	Frederiksborg Amts Avis, V	1914-	(til 1958 ej mand.)	23.367	25.129	40.808
54.	Fyens Stiftstidende, KF	1914-1968	Fusion 1969	29.493	36.387	64.486
—.	Morgenposten, KF og V	1969-				
55.	Fyns Tidende, V	1914-1968		58.646	67.011	48.912
57.	Fyns Social-Dem., S	1937-1962		10.781	11.222	—
82.	Jydske Tidende, KF	1929-	(ej mandag)	29.715	36.098	44.497
92.	Aarhus Stiftstidende, KF	1875-		63.115	81.899	91.494
94.	Demokraten, S	1906-		19.004	19.119	14.682
95.	Jyllands-Posten, Uafh.-borgl.	1890-		101.611	141.106	160.458
105.	Aalborg Stiftstidende, KF	1918-		44.587	66.898	83.054
106.	Ny Tid, S	1934-		11.481	14.185	9.922
107.	Aalborg Amtstidende, V	1917-		27.708	23.725	17.917
110.	Vendsyssel Tidende, V	1953-		—	28.537	34.065

B. Danske dagblades ejerforhold 1948–1968.

Virksomhederne er inddelt i fem hovedgrupper efter ejerforholdets karakter:

1. *Privateje* omfattende blade som ejes af enkelte personer eller familier, familieinteressenter, familieaktieselskaber og andre selskaber, som mindre end seks parthavere faktisk kan kontrollere.

2. Almindelige *selskaber i delt ulige kontrol*, d.v.s. fortrinsvis aktieselskaber, hvori deltagerens stemmeret varierer med aktiebesiddelsen, men uden at kontrollen faktisk er samlet hos under seks personer.

3. *Demokratiske selskaber* omfattende aktieselskaber, andelselskaber, garantiselskaber m.v., hvor parthaverne har en stemme uden hensyn til aktiebesiddelsens omfang.

4. *Foreningseje* omfattende blade, som udgives direkte af brede politiske, økonomiske og kulturelle organisationer, eller af aktieselskaber domineret af sådanne organisationer.

5. *Selveje* omfattende institutioner med selvsupplerende ledelse.

Som særlige varianter af hovedformerne er udskilt to større grupper af blade, hvor regelmæssige og væsentlige subventioner fra et politisk parti formentlig medførte en ændring af de reelle kontrolforhold.

1. Privateje m. v.

	Procent af totaloplag		
	1948	1958	1968
I/S Berlingske Tidende (4 dagblade)	18.5	23.1	23.4
I/S Bergske Blade (6 dagblade)	4.3	5.0	5.8
I/S – A/S Jyllands-Posten	4.5	4.9	5.2
A/S Aarhus Stiftstidende	2.7	3.5	4.1
A/S Aalborg Stiftstidende	2.0	2.8	3.4
Fyens Stiftstidende (A/S 1954)	1.7	2.1	3.2
I/S Aalborg Amtstidende	1.6	1.5	–
C. W. Bærentzen A/S (Aftenbladet)	2.4	1.1	–
Elmenhoff & Søn (Randers Amts Avis)	0.8	1.0	1.3
I/S Silkeborg Avis og bogtrykkeri	0.7	0.8	1.1
Randers Dagblad v. brdr. Rye	0.6	0.6	0.5
I/S Østsjællands Folkeblad	0.6	0.6	–
Roskilde Tidende v. J. Odense	0.6	0.6	0.7
Herning Folkeblad (A/S 1957)	0.5	0.7	0.8
I/S – A/S Lolland-Falsters Folketidende	0.5	0.6	0.8
Mindre aviser (1948: 27, 1958: 20, 1968: 5 *)	3.0	2.2	0.7
	45.0	51.1	51.0

2. Delt, ulige selskabseje.

A/S Dagbladet Politiken (2 dagblade)	16.1	14.7	17.5
A/S Vendsyssel Tidende	1.4	1.7	1.8
A/S Den københavnske Venstrepresse	1.3	–	–
A/S Folketidendes Bogtr./»Dagbladet«	0.5	0.5	1.6
A/S Dagbladet Børsen	0.5	0.5	0.4
A/S Modersmålet	0.5	0.6	0.5
A/S Dagbl. Hejmdal	0.3		
A/S Dybbøl-Posten	0.1		
A/S Lollands Tidende	0.4	0.5	0.6
A/S Sjællands Tidende	–	–	1.4
A/S Aalborg Amtstidende	–	–	1.0
Mindre partistøttede konservative dagblade (1948: 23, 1958: 5)	1.3	0.5	–
Øvrige mindre blade (1948: 2, 1958: 2, 1968: 2 **)	–	0.1	0.3
	22.4	19.1	25.1

*) Bl.a. Helsingør Dagblad, Fjerritslev, Skagens og Løgstør Avis samt tidligere Roskilde Dagblad, Horsens Avis, Møns Folkeblad og Frederikshavns Avis (til 1959), Grenaa Folketidende, Ærø Folkeblad, Nordsjælland, Lollands Posten m.fl.

**) Kjertermind Avis samt Middelfart Dagblad (til 1962) og Frederikshavns Avis (fra 1965).

	Procent af totaloplag		
	1948	1958	1968
<i>3. Demokratisk selskabseje.</i>			
A/S Fyns Tidende	2.2	2.6	1.8
A/S Den sydvestjydske Venstrepress (Vestkysten)	1.8	2.1	2.5
A/S Kristeligt Dagblad	1.3	0.9	0.9
A/S Vejle Amts Folkeblad	1.2	1.2	1.4
A/S Sorø Amtstidendes Bogtrykkeri.	1.1	1.1	—
A/S Næstved Tidende	0.8	1.1	1.2
A/S Horsens Folkeblad/Østjysk Venstrepress	0.7	0.9	1.0
A/S Aarhus Amtstidende	0.7	0.6	—
A/S Svendborg Avis	0.6	0.7	1.3
A/S Holbæk Amts Venstreblad	0.6	0.6	0.7
G/S Skive Folkeblad	0.6	0.6	0.6
A/S Kalundborg Folkeblad & Samsø Folketidende.	0.5	0.5	0.5
Partistøttede radikale småblade (1948: 7, 1958: 5)	0.7	0.3	—
Øvrige mindre blade (1948: 11, 1958: 10, 1968: 4) *)	2.6	2.5	1.5
	15.4	15.9	13.4
<i>4. Foreningseje.</i>			
(A/S) Den socialdemokratiske presse (1948: 26 dagbl., 1958: 17, 1968: 7)	11.7	10.1	8.9
A/S Nationaltidende (Dagens Nyheder)	2.6	1.9	—
Foreningen Folkepressen (Land og Folk)	1.5	0.7	0.3
»Der Nordschleswiger«	—	0.2	0.2
	15.8	12.9	9.4
<i>5. Selveje.</i>			
»Den selvejende institution Information«	1.4	1.3	1.1

*) Bl.a. Bornholms Tidende, Fredericia Dagblad, Morsø Folkeblad, Middelfart Venstreblad; tidligere Holbæk Amtstidende, Lolland-F. Venstreblad, Langelands Avis, Langelands Folkeblad, Skive Venstreblad, Odder Dagblad.

Opsummering:

	Antal aviser			Pct. af oplaget		
	1948	1958	1968	1948	1958	1968
1. Privateje	52	43	25	45.0	51.1	51.0
2. Delt, ulige selskaber	34	19	11	22.4	19.0	25.1
3. Demokratiske selskaber	30	27	14	15.4	15.7	13.4
4. Foreninger	28	20	9	15.8	12.9	9.4
5. Selveje	1	1	1	1.4	1.3	1.1
Tilsammen	145	110	60	100.0	100.0	100.0

Kilderne er primært oplysninger i aktieselskabsregisteret, som især indeholder kriterierne for de kritiske grænsedragninger mellem grupperne 1 og 2 (de »lukkede« selskaber må højst have 10 aktionærer) og mellem grupperne 2 og 3 (afstemningsregler i vedtægterne). Dernæst

oplysninger i jubilæumsskrifter og løbende i aviserne samt i diverse småtryksager (Kgl. Bibl. og Statsbibl.). Endelig materiale i Det radikale Venstres og Det konservative Folkepartis arkiv samt i Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv.

en model for strukturudviklingen: nordjylland.

a. indledende oversigt

1. *det nordjyske bladområde.* med henblik på at finde de generelle træk i dagspressens og særlig provinspressens strukturudvikling gennem efterkrigsårene er udvalgt en enkelt landsdel til nærmere undersøgelse. udvælgelsen er bestemt af tre hensyn. dels skulle afgrænsningen være forholdsvis enkel. dels skulle det disponible talmateriale have en vis kontinuitet, hvilket i praksis indebærer, at der i området skulle være mindst eet område, hvor koncentrationsprocessen havde været langvarig. Og endelig måtte områdets struktur og udvikling ikke afvige for stærkt fra de øvrige landsdeles.

Valget faldt på nordjylland, som var let at afgrænse, og hvis hovedby endnu rummer tre selvstændigt redigerede dagblade. landsdelen er så lidt som nogen anden helt typisk, men den opviser dog presseudviklingens almindeligste træk og de hyppigst forekommende konkurrencesituationer. Bladdøden har været mindre udtalt end andetsteds. af de 14 hovedblade, som bestod i 1945, opretholdes fortsat de 10. dette skyldes især, at relativt små områder (skagen, løgstør, fjerritslev og frederikshavn, som pressemæssigt set er næsten oplandsløse) har bevaret deres egne aviser. en helt klassisk bladdødsproces er dog foregået i tre andre byer (hjørring, thisted og nykøbing-mors), og tendensen kan iagttages for Ålborgområdet på aktuelt såvel som historisk materiale.

Tabel 1. Lokale avisers oplag og landsbladenes salg i Nordjylland.

Tusinde eksp.	1945	1950	1955	1960	1965	1968
<i>Hverdage:</i>						
Lokale aviser ...	128	132	128	139	145	144
Landsblade	?	?	23	23	23	28
I alt	?	?	151	162	168	172
<i>Søndage:</i>						
Lokale aviser ...	73	92	129	139	145	145
Landsblade	?	?	30	29	28	31
I alt	?	?	159	168	173	176

anm.: omfatter ålborg, hjørring og thisted amter samt hobro by. lokalaviser incl. a-pressens aflæggere til thy, mors og hobro.

kilde: eberlins bladliste 1955-61, oplagstal og markedstal 1964-68, det danske marked 1961-65 (oversigtsartikler af ulf kjær-hansen). oplagskontrollen m. v. 1945-68.

hovedstadsbladene spiller, som det ses af tabel 1, en mindre rolle i nordjylland end i den øvrige provins, idet de nu (1968) kun dækker 9 % af husstandene på hverdage. hertil kan lægges 6 % for Jyllands-posten, men de tilsammen 15 % er dog klart lavere end de fleste øvrige landsdeles 20-25 %. udviklingen synes imidlertid at have været omtrent den normale, d.v.s. trods visse svingninger et forholdsvis uændret forhold mellem lokal- og landspresse. på søndage er salget af landsaviser større, men aldeles stagnerende, hvilket også er normalt.

tabel 2. nordjyske avisers søndagsoplæg 1945-1969.

Tusinde ekspl.		Aalb. Stifts.	Aalb. Amts.	Ny Tid	Vends. Tid.	Forskel fra hverdagsoplæg			
						Aa. S.	Aa. A	Ny T.	Vs. T.
Oplæg	1945	35.0	30.0	8.2	—	+ 5.8	+ 4.0	÷ 1.8	—
—	1950	50.0	30.3	11.3	—	+ 19.0	+ 5.3	÷ 1.8	—
—	1955	64.5	24.0	13.0	27.5	+ 29.0	+ 1.4	+ 1.9	+ 2.0
—	1960	71.6	23.6	13.6	30.1	+ 28.1	+ 1.4	+ 2.3	+ 3.0
—	1965	80.4	20.3	11.3	33.0	+ 28.4	+ 0.7	+ 1.1	+ 3.8
—	1968	83.1	17.9	9.9	34.1	+ 29.1	+ 0.5	+ 0.5	+ 4.0
Heraf i byen	{ 1955	27.1	3.5	6.7	4.3	+ 0.6	+ 0.4	+ 1.0	0
	{ 1968	33.4	1.4	5.5	5.5	+ 1.2	÷ 0.1	+ 0.2	+ 0.1
Udenfor byen	{ 1955	37.4	20.5	6.3	23.2	+ 28.4	+ 1.0	+ 0.9	+ 2.0
	{ 1968	47.7	16.5	4.4	28.6	+ 27.9	+ 0.6	+ 0.3	+ 3.9

anm.: Byen angiver ålborg-nørre sundby med forstæder, for Vendsyssels tidende dog hjørring.

ht andet særligt træk i oplagsudviklingen i nordjylland, som det fremgår af tabel 1, er den ret udpræget opadgående langtidstendens for lokalaviserne indtil de allerseneste år. Befolkningsudviklingen har nærmest været svagere end andetsteds, men den oprindelig lave husstandsdekning er steget jævnt op mod lands gennemsnittet.

alt i alt er dog afvigelserne fra det normale forløb ikke større, end at nordjylland kan benyttes som model for strukturudviklingen i provinspressen efter 1945.

2. *søndagsaviserne*. i det samlede oplagsforløb (tabel 1) viser de lokale søndagsaviser en meget udpræget stigning. denne hænger dog overvejende sammen med, at Vendsyssel tidende og ny tids nordudgaver først fra 1953

udgik syv gange om ugen. søndagsudgaver har i øvrigt blot aalborg stiftstidende, aalborg amts-tidende og ny tid i ålborg. Bl.a. derfor er strukturen på dette marked en helt anden end til hverdag. navnlig har stiftstidende en betydelig dækning i hele det vestlige område - thy, mors, fjerritslev, løgstør - hvor den til hverdag betyder meget lidt eller dog betydelig mindre. (det samme gælder i øvrigt de nordlige dele af Viborg amt). samme avis har i øvrigt også fået et betydeligt mersalg om søndagen over hele Vendsyssel, og dens almindelige forspring i dens kerneområde er væsentlig stærkere om søndagen end på hverdage. der ligger heri et betydningsfuldt vidnesbyrd om markedstendensen og tillige formentlig et fingerpeg om konkurrenceformen: medens ekspansionsbestræbelser på hverdagsavisernes område mø-

tabel 3. avisernes dækning i % af postvæsenets husstande 1968.

Handelsdistrikter	Tusinde husstande	Dækningsprocent hverdage						Dækningsprocent søndage				
		Landsblade	Vends. Tidende	Ny Tid	Aalborg Stiftst.	Aalborg Amtst.	Øvrige blade (Se nogle nedenfor)	Landsblade	Vends. Tidende	Ny Tid	Aalborg Stiftst.	Aalborg Amtst.
Skagen.....	4.0	19	36	2	-	-	65-S	17	53	2	8	-
Frederikshavn.....	13.0	17	27	6	1	-	40-F	18	41	6	10	-
Hjørring.....	23.4	11	69	5	1	-	-	13	72	5	8	-
Sæby.....	3.4	11	51	3	11	-	4-F	12	54	3	27	-
Brønderslev.....	6.6	10	59	7	13	-	-	12	61	7	22	-
Ålborg.....	82.6	15	3	7	54	13	-	13	4	8	63	13
Nibe.....	2.9	12	-	3	33	32	-	14	-	3	52	32
Løgstør.....	4.2	16	-	5	19	9	45-L	16	-	6	45	13
Års-Ålestrup.....	10.2	14	-	2	23	25	8-V 1-A	17	-	2	44	26
Hadsund.....	3.1	15	-	5	28	19	6-R	20	-	6	45	20
Hobro.....	7.1	19	-	-	20	24	14-H 7-R	27	-	-	35	24
Fjerritslev.....	3.0	11	-	-	13	9	67-f 3-T	14	-	1	51	11
Thisted.....	15.9	15	-	-	-	-	63-T 3-A	23	-	-	29	-
Nykøbing Mors....	9.4	16	-	-	-	-	71-M 7-A	29	-	-	25	-
Tilsammen.....		15	16	5	28	9	16 2	16	18	5	41	9
<i>Heraf byerne</i>												
Frederikshavn.....	9.1	?	20	8	1	-	53-F	?	34	7	8	-
Hjørring.....	7.1	?	76	11	1	-	-	?	76	11	4	-
Brønderslev.....	3.4	?	55	13	22	-	-	?	57	13	28	-
Stor-Ålborg.....	46.3	?	-	11	70	3	-	?	-	12	72	3
Hobro.....	3.3	?	-	-	33	11	28-H 12-R	?	-	-	44	11
Thisted.....	4.3	?	-	-	-	-	72-T 7-A	?	-	-	25	-
Nykøbing Mors....	3.6	?	-	-	-	-	73-M 15-A	?	-	-	20	-

Bestemmelse af »øvrige« blade: a = aktuelt (tidl. amtsbladet thisted/morsø); f = frederikshavns avis (sæby avis); l = fjerritslev avis; h = folkebladet, hobro; 1 = løgstør avis; m = morsø folkeblad; r = randers amts avis; t = thisted amtsblad; V = Viborg stifts folkeblad (der tillige dækker 5 % i hobro handelsdistrikt). randers dagblad (2 % i hobro h.) og skive folkeblad (2 % i nyk. m.) er ikke opført.
kilde: oplagstal og markedstal 1968 samt supplerende materiale.

tabel 4. Bladsalget på hverdage efter konkurrenceområder 1968.

Tallene i tusinde	Hus-stande	Vends. Tid.	Ny Tid	Aalb. Stiftst.	Aalb. Amts.	Øvrige lokale blade	
1. a. Hjørring	36.8	23.4	1.7	(1.5)	—	Frh. Av. (0.5)	
1. b. Frederikshavn by . .	9.7	2.0	0.7	(0.1)	—	Frh. Av. 5.1	
1. c. Skagen	4.0	1.4	0.1	—	—	Skagen Av. 2.6	
Vendsyssel i alt	50.5	26.8	2.5	(1.6)		Tilsammen	7.7
2. a. Ålborg	102.1	(2.8)	6.4	49.1	15.9	Vib. S. F. (1.2)	Randers A. A. (0.3)
Heraf Storålborg	46.3	(0.1)	5.3	32.2	1.5		
— småbyerne	12.8	(0.4)	0.4	6.0	1.6		
— landdistrikter	43.5	(2.3)	0.9	10.9	12.8	Vib. S. F. (1.2)	Randers A. A. (0.3)
2. b. Hobro by	3.8	—	—	1.1	0.4	Folkebl. 1.0	Randers A. A. 0.4
2. c. Løgstør	4.2	—	0.2	0.8	0.4	Løg. Av. 2.0 ?	
Ålborgomr. i alt	110.1	(2.8)	6.6	51.0	16.7	Tilsammen	4.9
3. Fjerritslev	3.0	—	—	0.4	0.3	Fjerr. Av. 2.0	Thisted At. (0.1)
4. Thistedområdet	15.9	—	—	—	—	Thisted At. 9.9	Aktuelt 0.5
5. Morsøområdet	9.4	—	—	—	—	Morsø Fbl. 6.7	Aktuelt 0.7

anm.: hobros opland er regnet til ålborg, frederikshavns til hjørring. oplag i parentes angiver salg på grund af grænsernes overlappning.

kilde: oplagstal og markedstal 1968 samt supplerende materiale.

der en meget betydelig resistens, har de større muligheder om søndagen, hvor der er færre aviser, og hvor løssalget spiller **en hovedrolle**. dette giver på længere sigt en mulighed for at få foden indenfor.

forløbet fremgår af *tabel 2*. (om salgets fordeling se i øvrigt *tabel 3*).

selv om søndagsaviserne således rimeligvis udgør et betydningsfuldt dynamisk led i strukturd udviklingen, skal den efterfølgende gennemgang koncentrere sig om det grundlæggende marked for hverdagsaviser.

3. *de nuværende spredningsmønstre for hverdagsaviser*. nordjylland omfatter i bladlig henseende nogenlunde præcist hjørring, ålborg og thisted amter, med den ene tilføjelse, at selve hobro by (randers amt) betjenes nogenlunde ligeligt fra ålborg og randers. stort set sammenfalder dette med 14 af de handelsdistrikter, som nu udgør enhederne i reklamebureauernes mediastatistik (*se kortskitse a*). der må her gøres enkelte reservationer. thyholm hører bladligt set til thisted (og ikke til struer), glyngøre hører til skive (og ikke til nykøbing mors), medens et par kommuner syd for mariager fjord og et par syd for ålestrup overvejende synes knyttet til henholdsvis randers og Viborg.

tilsvarende gælder det, at nordjyllands ind-

deling i fem å ni konkurrenceområder nogenlunde fremgår af den eksisterende mediastatistik med grundlag i handelsdistrikterne. Billedet fremgår af den efterfølgende oversigt over *dækningsprocenterne* i 1968 — d.v.s. bladenes salg i procent af postvæsenets *husstandstal*. det ses heraf, at handelsdistrikterne thisted, nykøbing mors og (stort set) fjerritslev hver for sig udgør selvstændige bladområder, domineret af lokale aviser. et andet og meget større område består primært af handelsdistrikterne ålborg, nibe, hadsund og års-ålestrup. løgstør hører delvis til dette område, men byen og dens opland (inden for en omkreds af ca. 15 km) domineres dog af en lokal avis. Ålborgbladene støder som nævnt sammen med randersbladene (ikke mindst den socialdemokratiske aflægger »folkebladet«), i hobro handelsdistrikt stort set dog således, at den åbne, lige-lige konkurrence overvejende findes i selve hobro med forstæder, idet ålborgbladene dominerer det nordlige og vestlige opland. nordjylland andet store bladområde udgøres af handelsdistrikterne hjørring, sæby og Brønderslev, som domineres af en enkelt avis, Vendsyssel tidende. hertil slutter sig delvis (omtrent som løgstør til ålborg) frederikshavn og skagen. i frederikshavn er forholdet dog nærmere bestemt det, at frederikshavns avis med over 50 % dominerer selve byen med satellitbyen

tabel 5. lokale dagblades oplag og folketallet 1950-1965.

	Tusind indbyggere		Oplag i tusinde		Vækst 1950-65	
	1950	1965	1950	1965	Indb.	Oplag
1. Vendsyssel	126.3	142.2	37.1	40.2	+ 12.6	+ 8.1
2. Ålborgområdet	297.6	318.5	71.7	83.0	+ 7.2	+ 15.7
3. Fjerritslev	8.8	8.4	2.3	2.3	÷ 4.6	+ 1.4
4. Thy	47.7	46.7	12.7	11.6	÷ 2.1	÷ 8.7
5. Mors	28.9	27.7	8.4	7.9	÷ 4.0	÷ 5.8
Tilsammen	509.3	543.5	132.2	145.0	+ 6.7	+ 9.6

Kilde: Byernes opland (SU 1960), Stat. årb. 1967; oplagskontrollen m.v.

synes foregået. noget præcist billede af langstrandby, medens landdistrikterne, hvor Vendsyssel tidende dækker 47 %, som helhed nærmest henhører til hjørrings bladområde. i skagen, hvis egen avis er relativt mager ud over det rent lokale stof, synes der at forekomme en ret høj grad af dobbeltdækning. i hele Vendsyssel supplerer ny tid de stedlige blade (om end dækningen uden for byerne kun er 1 %); men det sker gennem tre særlige aflæggere, for frederikshavn, hjørring og Brønderslev, som delvis må regnes til de »lokale« aviser. også aalborg stiftstidende har et vist salg i de nordlige handelsdistrikter, i alt 15-1600 eksemplarer, men det er stærkt koncentreret i den sydligste del, og det modsvares rigeligt af Vendsyssel tidendes salg i ålborg handelsdistrikt (hvis 5-6 nordligste kommuner bladet endog dominerer). mest realistisk kan situationen da beskrives således, at der mellem hjørring og ålborgs bladdistrikter ligger et forholdsvis dybt grænseområde (fra amtsgrænsen til 10-15 km nord derfor).

ud fra dette billede forekommer det realistisk at opsummere konkurrencestillingen ud fra bladsalget under udskillelse (i parentes) af overlappning ved grænserne, som det er sket i tabel 4. jfr. kortskitse B.

4. udviklingen mellem konkurrenceområderne. denne inddeling i konkurrenceområder synes som helhed at have været relativt konstant i efterkrigsperioden, skønt visse forskydninger

tidstendensen kan ikke gives, fordi der savnes spredningstal for årene før 1955/60. en sammenholdelse af befolkningstilvæksten i de oven for opstillede konkurrenceområder med de lokale blades oplag (efter flytning af a-pressens aflæggere) giver dog et indtryk, se tabel 5.

ålborgpressen er vokset noget mere end dens egentlige befolkningsunderlag, og det er vel troligt, at dette dækker over en vis ekspansion af bladområdet. nogen afgørende størrelse har mertilvæksten dog ikke haft - vel ikke over 5000 eksemplarer - og en del heraf kan let være gået til bedre dækning af det oprindelige område, hvor indkomsterne både er højere og stiger hastigere end i de øvrige områder.*) de foreliggende spredningstal for 1957 tyder ikke på, at der siden da er sket nogen entydig forskydning i de mest oplagte grænsebyer, se tabel 6. det bemærkes, at dækningsprocenterne for 1957 generelt synes at have været en del for høje.

på denne baggrund må det anses for realistisk at betragte den i tabel 4 givne inddeling af området i konkurrenceområder som en temmelig stabil ramme om den hidtidige udvikling, i hvert fald så vidt angår delingen i de fem hoveddistrikter, og at lade analysen følge denne hovedlinje.

*) ifølge statistisk årbog udgjorde den gennemsnitlige ansatte indkomst pr. indbygger:

	Sognekommunerne			Købstæderne		
	1950/51	1964/65	Vækst	1950/51	1964/65	Vækst
Ålborg amt	1616	4601	185 0/0	2327	6127	163 0/0
Hjørring amt	1517	4131	172 0/0	2235	5786	159 0/0
Thisted amt	1440	3700	157 0/0	2131	5351	151 0/0

(Byernes tal for 1950/51 er indtægten før forhøjelser m.v., og væksten kan ikke sammenlignes med landdistrikternes.)

tabel 6. dækning i procent af husstandene på hverdage.

		Aalb. Stiftst.	Aalb. Amtst.	Ny Tid	Vends. Tid.	Øvrige	nemlig:
Brønderslev	1957	29	3	23	64	—	
	1964	26	—	16	55	—	
	1968	22	—	13	55	—	
Sæby	1957	21	—	8	52	?	Frederikshavns Avis
	1964	21	—	5	47	?	»
	1968	16	—	4	53	?	»
Fjerritslev	1957	20	11	—	—	86	Fjerritslev Avis
	1964	19	6	—	—	78	»
	1968	21	14	—	—	76	»
Frederikshavn	1957	1	—	13	31	59 ?	Frederikshavns Avis
	1964	1	—	9	17	58 ?	»
	1968	1	—	8	20	53 ?	»
Skagen	1957	—	—	5	38	75 ?	Skagens Avis
	1964	—	—	3	40	69 ?	»
	1968	—	—	2	36	65 ?	»
Løgstør	1957	17	4	17	—	?	Løgstør Avis
	1964	31	4	14	—	?	»
	1968	24	6	12	—	?	»
Hobro	1957	32	16	—	—	37	Folkebladet
	1964	34	15	—	—	35	»
	1968	33	11	—	—	28	» *)

kilde: oplagstal og markedstal 1964 og 1968. eberlins bladliste 1958.

*) hertil randers amts avis 12 % og randers dagblad 3 %.

B. ålborgområdet

1. de konkurrerende blade har her været: *aalborg stiftstidende* (grdl. 1767). uafhængig konservativ, udgående hverdage eftermiddag og søndag morgen. udgivet af et familieaktieselskab fra 1943. lokalredaktioner i Brønderslev, dronninglund, frederikshavn, hadsund, hjørring, hobro, løgstør, sæby og års. der udsendes nu fire udgaver med udskiftning af lokal-sider. - Bladet har efter 1945 fæstnet sin dominans i storålborg (hvor dækningen er øget fra ca. 65 til 70 %), men er især vokset i områdets mindre byer og landdistrikter, hvor den før betød meget lidt, men nu dækker henholdsvis 44 og 25 % af husstandene. desuden har den vundet frem ved områdets grænser (f.eks. hobro og løgstør) og på søndage over hele nordjylland.

*aalborg Amtstidende**) (grdl. 1889), Venstre. udgår fra 1951 hverdage og søndag morgen. udgivet af et familieinteressentskab til 1967, siden af et bredt lokalt a/s af venstremænd i

amtet. lokalredaktioner i hadsund, løgstør, års og sæby; desuden aflæggeren »himmerland« i hobro (oplag 1950 3000 eksemplarer, 1968 2700). - Bladet har efter 1950 og især gennem 1960'erne været i tilbagegang, både i ålborg (hvor dækningen er faldet fra ca. 10 til 3 %), i småbyerne og i landdistrikterne, hvor den tidligere var næsten enerådende, men nu dækker med henholdsvis 12 og 28 %.

*ny tid**) (grdl. 1888). socialdemokratisk. udgår hverdage eftermiddag og søndag morgen. udgivet af a/s den socialdemokratiske presse. aflæggere til hjørring, frederikshavn, Brønderslev og løgstør-års (oplag 1968 henholdsvis 803, 962, 533 og 500 eksemplarer). - Bladet havde stærk fremgang 1945-47, men gik til-

*) *aalborg amtstidende og ny tid* har i maj 1969 indgået en samarbejdsaftale om fællesudgivelse omfattende teknisk og administrativ samdrift mellem de to blade. Bladene påregner meget væsentlige driftsbesparelser herved og dermed en forbedret konkurrencestilling.

bage 1950-52 og igen fra ca. 1960; dækningen i storålborg faldt 1950-68 fra ca. 20 til 11 %, i områdets småbyer og i Vendsyssels købstæder noget mindre kraftigt (på landet har ny tid aldrig betydet stort, og den dækker nu kun 2-3 %).

løgstør avis (grdl. 1882). Venstre. hverdage eftermiddag. privateje. - avisen, der ikke er oplagskontrolleret, har været i jævn tilbagegang, men dækker vistnok endnu 40-50 % både i byen og dens nærmere opland. en prisbillig sekssidet og noget gammeldags lokalavis.

1 hobro virker desuden tre randersaviser. stærkest er endnu den socialdemokratiske aflægger »*Folkebladet for hobro og omegn*«, men dens oplag er siden 1950 gået tilbage fra ca. 1400 til 1000. *randers amts avis*, der har kontor i byen, synes derimod at være gået frem, og det er tvivlsomt, om de to ålborgblade tilsammen har øget deres andel af salget (se i øvrigt tabel 6).

2. ingen aviser er ophørt i ålborgområdet efter 1945, men *oplagsudviklingen* har vist en meget klar koncentrationstendens. periferi-avisen *løgstør avis* har i dag næppe stort mere end henvend 60 % af sit daværende oplag på små 4000. hovedforskydningen er imidlertid sket mellem de tre ålborgblade indbyrdes (tabel 7).

siden 1950 er alle andre aviser end første-avisen gået tilbage: anden-avisen med 30 %, tredie-avisen med 28 %, periferiavisen som nævnt formentlig i samme takt, medens første-avisen har vundet 74 %. på søndage var forskydningerne, som det kan ses andetsteds, af samme omfang, idet første-avisen 1950-68 her

vandt 62 %, medens anden-avisen tabte 41 %, tredie-avisen reelt ca. 30 %.

for en del udspringer forskellen af befolkningsudviklingen. folketallet øgedes i storålborg 1950-65 fra 105.000 til godt 123.000, d.v.s. med 16,3 %, i hele det øvrige område incl. hobro by fra 192.400 til 195.200, d.v.s. med kun 1,4%. dette måtte indebære en klar fordel for første-avisen, som jo havde 74 % af sit hverdagsoplæg i udgivelsesbyen, især i forhold til anden-avisen, som havde 84 % uden for denne (og tilmed overvejende i de rene landdistrikter, som må være gået tilbage). men forklaringen dækker i sig selv langt fra hele forskellen, og tredie-avisen havde jo også størsteparten (63 %) af sine læsere i byen.

en forklaring kan formentlig da kun gives ved iagttagelse af bladenes konkurrenceevne over for læserne.

3. et blik på *abonnementspriserne* viser, at nogen prismæssig underbudspolitik ikke er forekommet (se tabelbilag 2 med note). en nærmere gennemgang viser, at første-avisen ikke alene stedse har ligget med den højeste pris i kerneområdet (d.v.s. aldrig lavere end de lokale konkurrenter), men også gennemgående har gennemført forhøjelsen først, d.v.s. overhovedet udøvet et prisførerskab.

en betragtning af oplagsreaktionerne efter prisforhøjelserne, som er gennemført for perioden 1.4.1948 - 1.7.1964, peger på visse gennemgående træk i markedssituationen, som her skal illustreres ved et par eksempler:

(a) pr. 1.1./1.4. 1951 forhøjede de tre blade alle med 25-30%. oplaget for stiftstidende, som i de foregående to år (2. halvår 1948 - 2. halvår 1950) var øget med 2,1 % p.a., faldt derpå til 2. halvår 1951 med 3,0%. amtsti-

Tabel 7. Ålborgbladenes hverdagsoplæg 1945-1968.

	Hverdagsoplæg i tusinde						Heraf i Storålborg		
	1945	1950	1955	1960	1965	1968	1950	1960	1968
1. Aalborg Stiftstidende...	29.2	31.0	35.5	43.5	52.0	54.0	22.8	29.9	32.2
2. Aalborg Amtstidende...	26.0	25.1	22.6	22.2	19.6	17.4	4.0	1.7	1.5
3. Ny Tid.....	10.0	13.1	11.1	11.3	10.2	9.4	6.8	6.1	5.3
Tilsammen	65.2	69.2	69.2	77.0	81.8	80.8	33.6	37.7	39.0
Heraf nr. 1 i %	44.8	44.8	51.3	56.5	63.6	68.8	67.9	79.3	82.6
Vækst i % nr. 1.....	+ 6	+ 15	+ 23	+ 20	+ 4		+ 31	+ 8	
» » » 2 og 3	+ 6	÷ 13	÷ 2	÷ 2	÷ 14		÷ 28	÷ 13	

Anm.: Ny Tid incl. alle aflæggere.

dende, som havde været svagt nedadgående 1948-50 o 0,3 %), faldt imidlertid langt mere, nemlig med 9,8 %. det samme gjaldt ny tid (hvis tendens havde været + 0,2 %), idet ændringen her blev endog ÷ 12,4 %.

(b) pr. 1.1. 1955 iværksattes en generel 8 - 9 % forhøjelse. i det følgende år noterede stiftstidende en mindre fremgang end i de to foregående (+ 2,2 % mod + 5,9 %), medens amtstidende og ny tid så deres mere beskedne fremgangslinie (hhv. + 1,8 og + 3,9 %) vendt til absolut tilbagegang (hhv. -1,1 og -5,1 %).

(c) efter en anden generel forhøjelse på 10-11 % pr. 1.1. 1959 anfægtedes stiftstidendes fremgang slet ikke (+ 5,8 % 1958-59 mod + 4,0% p.a. 1956-58). derimod gik både amtstidende og ny tid, som havde ligget stille 1956-58 (hhv. ÷ 0,3 o/o og + 3 o/o klart tilbage i det følgende år (hhv. — 1,4 og -1,9 %).

prisændringernes virkninger lader sig ikke isolere eksakt på denne basis. men det synes dog, som om koncentrationstendensen generelt træder lidt tydeligere frem efter de større prisforhøjelser end i roligere perioder. det er også klart, at f.eks. amtstidende ikke vinder nogen effektiv beskyttelse ved jævnligt at holde sig lidt tilbage. (det samme gælder løgstør avis, som 1945-64 kun forhøjede med i alt 148 % mod ålborgbladens 324 % og landsbladens 350-400 %). forløbet kan tydes derhen, at fordyrelserne reducerer tobladsholdet og giver visse læsere anledning til at fuldende overgangen fra eet blad til et andet. Bagved ligger altså en anden og mere generel faktor af kvalitativ

natur, som kunne benævnes avisernes »læserappel«.

4. en nærmere analyse af selve *avisens indhold* giver en indsigt i visse elementer af den førnævnte læserappel. de tre blades grundtal er opgjort således, se *tabel 8*.

dette billede, som stemmer overens med de opmålinger, udvalget selv har ladet foretage (tabelbilag 1), kan ses på baggrund af tabel 7. det fremgår, at den ekspanderende første-avis stedse har budt læserne et større samlet avisindhold end de to andre. dette gælder helt udtalt for annoncerne, men først efterhånden for redaktionsstoffet:

stiftstidendes andel af de tre blades indhold.

Pct. af samlet	1946	1950	1955	1960	1965
Redaktion	32.7	32.6	34.1	38.1	38.0
Annoncer	40.0	44.1	45.7	55.6	61.1
Totalindhold	34.7	36.1	37.8	45.4	49.1

forskellen i det redaktionelle indholds mængde har længe været temmelig lille, og der synes heller ikke at have været noget forspring for første-avisen med hensyn til mængden af lokalstof (se tabelbilag 1). man kan dog ikke heraf slutte, at redaktionsstoffet har været uden betydning. for det første udskifter første-avisen langt flere sider (i 1966 1366 sider mod 760 for nr. 2). dernæst kan samme spaltepads rumme en vidt forskellig faktisk meddelelsesmængde af vidt forskellig læseværdi. hvad bladene har kunnet sætte ind af arbejdskraft på at fremskaffe og bearbejde læsestoffet fremgår i hovedtræk af nedenstående oversigt over deres organiserede journalistiske arbejdskraft:

tabel 8. ålborgbladens indholdsmængde 1946-1965.

tusinde spaltecentimeter i 2. halvår

1946 1950 1955 1960 1965

a. redaktionsstof

stiftstidende . . .	3640	4320	5469	7345	8635
amtstidende . . .	3502	4407	5763	6675	7476
ny tid	4211	4512	4825	5248	6611

B. annoncer

stiftstidende . . .	2280	2482	3495	6026	7844
amtstidende . . .	1932	1953	2216	2657	2458
ny tid	1486	1191	1931	2157	2531

C. tilsammen

stiftstidende . . .	5920	6802	8964	13671	16479
amtstidende . . .	5434	6360	7979	9332	9934
ny tid	5697	5703	6756	7405	9142

kilde: aalborg stiftstidendes annoncestatistik.

	1950	1954	1960	1967
aalborg stiftstidende	17	24	33	36
aalborg amtstidende	14	18	13	12
ny tid (incl. aflæggere) . .	13	14	13	13
Vendsyssel tidende	14	21	23	27

kilde: danske Journalister 1950, 1960 og 1965, tillæg 1954. Journalisten marts 1967.

skønt det anvendte grundlag ikke kan være helt præcist, kan det siges sikkert, at der er en betydelig og stigende forskel på de konkurrerende blades redaktionelle kapacitet.

5. under alle forhold spiller dog *annonce-*

mængden en afgørende rolle for bladets konkurrenceevne - dels direkte (som læsestof), dels indirekte (som indtægtskilde til finansiering af redaktion m.v.). det fremgår af tabel 8, at første-avisens annoncemængde 1946-65 steg med 244 % (mod 27 % for nr. 2 og 70 % for nr. 3), og at den i 1965 udgjorde 61 % af de tre blades samlede volumen mod 40 % i 1945 og 46 % i 1955. en væsentlig baggrund for denne voldsomme koncentration er at finde i en mille-millimeterprisberegning:

	grundpris	1950	1956	1960	1965
øre pr. mm	1.-avisen	1.29	1.41	1.39	1.65
tekstannonce	2.-avisen	1.38	1.77	2.03	3.29
i J.000 eksp.	3.-avisen	2.20	3.03	3.34	4.91

annoncerne samles i første-avisen bl.a. af den simple grund, at de nu er væsentligt billigere her, når udbredelsen tages i betragtning. for en vis gruppe af annoncer - rubrikannoncerne m.v. - spiller priserne en mindre rolle, men her sørger til gengæld anden mekanisme for koncentrationen: de anbringes, hvor der i forvejen er mange, d.v.s. hvor folk ser efter dem. for det her omhandlede område synes der ikke at være større forskel for de to annoncetyper. af første-avisens 16,7 mill. mm annoncer var i 1966 de 47 % rubrikannoncer, af anden-avisens 4,6 mill. 52 %. (angående annoncepriserne se i øvrigt tabelbilag 3 med bemærkning).

annoncerne giver her en væsentlig ulighed i de tre blades indkomster, idet første-avisens annonceindtægt relativt set er dobbelt så stor som anden-avisens. særlige forhold — f.eks.

landboernes lavere indkomster og eventuelt akquisitionspolitikken - spiller dog nok ind her, idet tredje-avisen trods sin politiske farve ikke er mærkbart forfordelt i forhold til nr. 1. der kan altså ikke herudfra rettes nogen kritik mod anden- og tredje-avisens prispolitik, som meget vel kan give dem den maksimale indtægt på det givne grundlag. men selve første-avisens større indholdsmængde på dette område betyder uden tvivl en styrkelse af dens læserappel.

6. *regnskaberne*. helt generelt ses det, at første-avisens forspring for de to svagere konkurrenter på alle centrale felter har været stigende siden 1945. forløbet bekræfter tanken om en selvforstærkende proces, hvor første-avisens stigende indtægter gennem en kvalitativ forbedring og stærkere markedsindsats skaber grundlag for yderligere vækst i udbredelse, avertering og indtægter. Vigtige træk af dette billede kan iagttages ved analyse af regnskaberne, som her af anonymitetshensyn er gjort således, at der noteres afvigelser fra et gennemsnit (af de tre aviser reduceret til mindste oplagsstørrelse, se tabel 9.

det fremgår, at første-avisen er væsentligt begunstiget med hensyn til total- og annonceindkomst. meromkostningerne ved den tykkere avis med hensyn til materialer og annonceafdeling opvejes rigeligt ved de lavere enhedsomkostninger på teknik og redaktion. i absolutte tal er disse poster ca. fire gange større end typeavisens, men selv om der altså herved gives læseren væsentligt mere, bliver omkostningen pr. eksemplar lavere. de højere administrationsomkostninger dækker i øvrigt også væsentlige udgifter til hvervning og egenreklame. fle-

Tabel 9. Afvigelser fra gennemsnit i tusinde kroner.

(Udvalgt år)	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Gsnt. %
Annonceindtægt	+ 493	— 707	+ 214	50.6
Abonnement og salg	— 2	— 49	+ 51	45.0
Accidens (netto) m. v.	— 85	+ 98	+ 13	4.4
Indtægt ialt	+ 406	— 658	+ 278	100.0
Materialeudgift	+ 167	— 95	— 72	14.1
Teknisk produktion	— 167	+ 6	+ 161	23.0
Distribution	— 47	— 63	+ 110	12.3
Redaktion	— 122	— 63	+ 185	20.0
Administration og annonceafdeling	+ 124	— 298	+ 174	21.5
Husleje, pensioner m. v.	+ 28	— 99	+ 71	7.6
Bruttooverskud	+ 387	— 46	— 629	1.5

re af de andre poster må medvirke til at give huset større anseelse og gøre det attraktivt for det bedste personale. første-avisen har med andre ord i det udvalgte år »investeret« betydeligt i sit marked inden for driftsbudgettets rammer. desuden kan den med lethed af sin bruttorest afskrive og henlægge i fornødent omfang, det kan ingen af de to andre trods langt større sparsomhed på driften. for anden-avisen er det især de svigtende indtægter, som hindrer dette, medens tredje-avisen noterer uforholdsmæssigt høje enhedsomkostninger, simpelthen fordi den trods sin lidenhed opretholder et højt udgifts- og aktivitetsniveau.

7. *konklusion.* i en sådan konkurrencesituation rummes der efter disse iagttagelser så tvungne faktorer, at en ændring af konkurrencebilledet i retning af større jævnbyrdighed eller blot en stabilisering af den bestående tilstand vil kræve overordentlig dybtgående foranstaltninger, jfr. bestræbelserne i denne retning omtalt i fodnoten, side 107.

C. Vendsyssel

1. de konkurrerende aviser har her været:

Vendsyssel tidende (grdl. 1873), hjørring, Venstre. udgår hverdage eftermiddag samt fra 1953 søndag morgen. udgivet af aktieselskab. lokalredaktioner i frederikshavn, sæby, Brønderslev, skagen m.v. - Bladet har i årtier domineret hovedområdet, men har ikke noteret større fremgang siden 1945. der synes ikke sket nogen stigning i dækningsprocenterne. det gælder såvel hjørring (76%, 1957: 75%), sæby (53 %), Brønderslev (55 %), de mindre byer (64 %) og landdistrikterne (62 %) - og også frederikshavn (20 %) og skagen (36 %), som domineres af andre blade (se i øvrigt tabel 6).

ny tid, hjørring, ny tid, frederikshavn og *Ny tid, Brønderslev* (socialdemokratiske) udgår som aflæggere af *ny tid, ålborg*, hverdage eftermiddag og (fra 1953) søndag morgen. til 1951 fremstilledes de førstnævnte delvist lokalt i hjørring. - Bladene gik frem ca. 1945-48 og holdt stillingen i det følgende tiår, men har været i tilbagegang siden ca. 1960. de dækker nu de fem købstæder med gennemsnitlig 8 % (mod ca. 14 o/o i 1957), landdistrikterne kun med ca. 1 %.

Vendsyssel Venstreblad (grdl. 1913). radikal. ophørte i 1952 (delvis aflægger fra odense).

hjørring amtstidende (grdl. 1843). konservativ. Blev i 1949/50 aflægger af frederikshavns avis og ophørte helt 1954. Begge de foranvnte betød meget lidt allerede i 1945, og de opretholdtes ved partistøtte og ved accidensindtægter.

frederikshavns avis (grdl. 1853). konservativ. udgår hverdage eftermiddag. fra 1948 udgivet af et aktieselskab, som støttedes og en tid delvis ejedes af partiet, men fra 1963 hviler på lokal basis. Bladet, som stedse har domineret selve byen, men aldrig betydet stort uden for denne, stod i stampe gennem 1950'erne, men voksede på ny ca. 1958-65. det dækker nu formentlig ca. 53 % i frederikshavn og strandby, men sælger derudover kun 4-500 ekspl. i omegnen (incl. 165 på aflæggeren »sæby avis«).

skagens avis (grdl. 1913). upolitisk. udgår hverdage eftermiddag; fra 1958 fremstillet hos frederikshavns avis. privateje (redaktøren). Bladet er vokset stærkt sammen med byen, som dækkes med ca. 65 %, men sælges ikke ud over de nærmeste to-tre sogne.

aalborg stiftstidende dækker ved områdets sydgrænse ret kraftigt i selve byerne Brønderslev (22%) og sæby (16%), men meget svagere i de tilhørende landdistrikter, hhv. 3 og 6 o/o-

2. *oplagsudviklingen* har været som det ses af tabel 10.

områdets største avis har altså kun noteret en yderst beskeden vækst, og den har kun lige opretholdt sin andel af det lokale oplag (endda uden iagttagelse af stiftstidendes fremgange ved sydgrænsen). når der ses bort fra de to periferiområder og deres aviser (nr. 2 og 3) har bladets dominans været stigende, bl.a. ved eliminationen af de to småblade i hjørring og tilbagetrængningen af *ny tids* aflæggere. men de erobringer, der kunne gøres her, var så små, at befolkningsstigningen, som 1950-65 kun udgjorde 6,3 %, angav en ret absolut overgrænse for ekspansionen. de to periferiaviser, frederikshavns avis og skagens avis, har delvis været i samme situation, da de ikke har kunnet vinde fodfæste uden for selve byerne. men folketallet i frederikshavn steg 1950-65 med 32,5 %, i skagen endog med 43 %, hvilket gav et grundlag for væksten.

tabel 10.

hverdagsoplag i tusinde i Vendsyssel							
	1945	1950	1955	1960	1965	1968	1950-68
1. Vendsyssel tidende	27,1	27,0	25,5	27,1	29,2	30,1	+ 11 0/0
2. frederikshavns avis	4,2	4,3	4,2	5,1	5,8	5,6	+ 30 0/0
3. skagens avis	1,5	1,7	1,9	2,1	2,5	2,7	+ 59 0/0
4. ny tids aflæggere	2,3	3,2	3,3	3,1	2,6	2,3	- 28 0/0
5. Vendsyssel Venstreblad	0,6	0,5	-	-	-	-	
6. hjørring amtstidende	0,7	0,5	-	-	-	-	
tilsammen	36,4	37,2	34,9	37,4	40,1	40,7	+ 9 0/0
heraf nr. 1 i 0/0	74,4	72,6	73,1	72,5	72,8	74,0	
- 2 og 3 i 0/0	15,7	16,1	17,5	19,3	20,7	20,4	

alligevel må det naturligvis forklares, hvorledes to så små blade har kunnet hævde sig over for det konstante pres fra den 5-10 gange større hjørringavis, som behersker länddistrikterne bag dem. teknisk set synes forklaringerne noget forskellige.

3. *skagens avis* havde omkring 1950 på sine fire sider kun ca. 30 % af Vendsyssel tidendes stofmængde, og medens denne siden er omtrent fordoblet, har *skagens avis* kun øget med ca. 50 0/0. abonnenterne får altså kun en brøkdel af den stofmængde, de får med Vendsyssel tidende. men bladets indhold er helt overvejende lokale nyheder og annoncer, og prisen er end ikke halvt så høj (tabelbilag 2). en konsekvens heraf har det vel været, at en uforholdsmæssig stor del af byens indbyggere køber to aviser (se tabel 3). men *skagens avis* har herved fastholdt en fast publikumsbasis uden at sprænge sin økonomi, som i øvrigt må være væsentligt støttet af, at det ikke-lokale stof overtages i sats fra frederikshavns avis, hvor hele den tekniske fremstilling sker.

4. *frederikshavns avis* fører ikke prisunderbudspolitik (se side 116). spaltetallet for såvel annoncer som redaktion udgør 60-70 % af Vendsyssel tidendes, som det ses nedenfor:

1965	Årligt sidetal		Spaltemillimeter i tusinde		
	Søn-dag	Hver-dag	Tekst.-annon.	Rubrik	Red. (brutto)
Vends. Tid. . .	1608	5626	4.414	4.372	17.039
Fr.havns Avis	-	4864	3.654	2.635	11.416

kilde: Bedriftssammenligningen.

forskellen i den indholdsmængde, som tilbydes læserne er dog tydelig, og den synes forøget noget over tid, idet Vendsyssel tidendes samlede spaltetal 1955-65 øgedes med 59% mod frederikshavns avis' 39 % (for tekstmængden var stigningen hhv. 41 og 23 %; se i øvrigt nærmere tabelbilag 1 hertil). den store avis kan naturligvis også med sine ca. 30 journalister bringe mere selvstændigt stof end frederikshavns avis med fem. men sidstnævnte bringer (if lg. bilagstabel 1) dog godt halvt så meget »lokalt« stof som Vendsyssel tidende, og da dette helt er samlet om byen og oplandet, giver bladet her simpelthen den specielt lokalt interesserede læser mere for pengene end Vendsyssel tidende (som ikke udskifter lokal-sider og skal dække en 4-5 gange større befolkning). det samme gælder naturligvis for annoncerens brugs- og underholdningsværdi for læserne.

hvorvidt en sådan favorposition i et lokalt publikum vil vise sig at have livskraft i fremtiden, kan ikke afgøres uden klar viden om fremtidige kultur-, indkøbs- og beskæftigelsesmønstre. her kan kun siges, at det hidtil har været tilfældet. men uanset publikums klare forkærlighed for byens avis må selv et så relativt gunstigt placeret blad som frederikshavns avis have mødt økonomiske problemer ved selve omkostningsudviklingen efter 1945. det vides, at bladet især i 2. halvdel af 1950'erne havde svære økonomiske vanskeligheder, som kun overvandt ved bistand fra partiet. de senere års bedriftssammenligninger viser imidlertid pæne driftsresultater, som nærmest ligger over middel. til nærmere belysning af dagspressens konkurrencevilkår har det betydelig interesse at sammenligne regnskabet for denne lille lokalavis med den store landsdelsavis, som den di-

ekte konkurrerer med. dette er gjort nedenfor med udgangspunkt i et enkelt tidligere år:

den lille avis havde ca. 17 % af den store avis' oplag, men 29 % af dens samlede indtægter. dels opviser accidens- og bladtrykningen et betydeligt nettobidrag, men navnlig var der tale om en relativ næsten dobbelt så stor annonceindtægt. annoncemængden var vel, som det ses ovenfor, en del mindre, men de officielle grundpriser udgjorde omtrent 75 % af det store blads priser (for tekstannoncer 35:53 øre, for rubrikannoncer 33:42 øre pr. mm), d.v.s. at mille-millimeterprisen var tre gange så høj (se tabelbilag 2). Bladets publikumsdominans forstærkes altså i økonomisk henseende afgørende af det forhold, at byens forretningsfolk, arbejdskraft- og boligsøgende m.fl. må foretrække en (tilmed billigere) annonce, som virkelig dækker det relevante publikum fremfor een, som spredes til mange tusinde hjem i fjernere egne. — Videre har den lille avis naturligvis uforholdsmæssige udgifter på den tekniske produktion i forhold til sit oplag, og også administration m.v. (som dog altså tillige dækker de omfattende biaktiviteter) vejer ret tungt til. men på redaktion, distribution m.v. (ligesom selvfølgelig på materialer) er enhedsomkostningerne faktisk de samme som for den store avis. og resultatet er, at bruttooverskuddet for den lille avis er en smule bedre målt i forhold til omsætningen.

med en tilstrækkelig styrke i en lokal dominans er der med andre ord intet, som forhindrer avisdrift i den mindre skala.

d. fjerritslev

områdets eneste lokale avis er: *fjerritslev avis* (grdl. 1899, dagblad 1937). upolitisk. privateje. udgår hverdage eftermiddag. Bladets oplag har i 20-25 år ligget stabilt ved 22-2300 ekspl., hvormed dækkes stationsbyen (76 %) og de omliggende landdistrikter (63 %).

desuden sælges jævnt de tre ålborgblade og *thisted amts tidende* (se tabel 3 og 6).

Befolkningsudviklingen er temmelig negativ (se tabel 5). i alt væsentligt synes den lokale avis at have opretholdt sin dominans uantastet. avissalget udefra synes i ret høj grad at have karakter af supplementsbladhold; *fjerritslev avis*' indhold er beskedent i mængde og dækker helt overvejende det lokale stof, men til gengæld er prisen kun ca. 60 % af det normale.

ålborgbladene ligger relativt nær og har allerede et vist fodfæste, men truer næppe direkte den lokale avis.

e. thy

de konkurrerende aviser har været: *thisted amts tidende* (grdl. 1882). Venstre. udgår hverdage eftermiddag. udgives af i/s de Bergske Blade. lokalredaktion i hanstholm og hurup. Bladet gik tilbage 1950-51 og voksede først igen 1958-61. siden minimal fremgang. dækningen har været svagt stigende i *thisted* (1950: 65%, 1957: 66%, 1964: 69%, 1968: 72%), på landet ret uforandret (1957: 57%, 1968: 58%).

thisted amts avis (grdl. 1828). konservativ. ophørte i 1960. et blad med relativt gode indtægter og styrke både i byen og på landet.

thisted social-demokrat (grdl. 1909), hed 1956-62 »aftenposten . *thisted*«, 1962-68 »amtsbladet . *thisted*« og nu »Jysk aktuelt«. aflægger successive fra århus, silkeborg, holstebro og nu Vejle/københavn. hjælpetrykkeri til 1951. socialdemokratisk. udgives af a-pressen. Bladet svækkedes ubønhørligt gennem 50'erne og til dato, da dækningen i *thisted* faldt fra ca. 15 % til nu 7 %, på landet fra ca. 5 % til 2 %.

Bladenes oplagsudvikling har været som det ses af tabel 11.

Tabel 11. Hverdagsoplag i tusinde: Thy

	Hverdagsoplag i tusinde: Thy					
	1945	1950	1955	1960	1965	1968
Thisted Amts Tid...	9,3	9,7	9,4	10,6	11,1	11,1
Thisted Amts Avis .	2,4	2,2	1,5	(1,3)	—	—
Soc.Dem/Aktuelt . .	0,7	0,9	0,8	0,6	0,5	0,5

thisted amts avis, som fra 1947 udgaves af et meget bredt lokalt aktieselskab, havde flere kort på hånden end de fleste nu ophørte blade. hverken dens store annonce- og accidensindtægt eller støtten fra partiet kunne dog i længden hindre nedgangen. *amts tidende* gav efterhånden en 50—70 % større avis for samme pris og tilbød annoncørerne 60-70 % lavere millimeterpriser. koncentrationsforløbet fik et skub fremad omkring 1950, da oplagene faldt generelt og accellererede definitivt omkring 1958.

amts tidendes andel af oplaget, som i 1950

var 76 0/0, har derefter siden 1961 været ca. 95 0/0. dens videre udvikling bestemmes formentlig især af befolknings- og erhvervsudviklingen, der som omtalt (tabel 5) ikke har været gunstig. nogen nævneværdig konkurrence udefra fornemmes for tiden ikke, selv om aalborg stiftstidende har godt fat om søndagen.

f. mors

de konkurrerende aviser har været:
morsø folkeblad (grdl. 1877). Venstre. udgår hverdage eftermiddag. udgives af et bredt lokalt andelsselskab. lokalredaktion på nordsalling. Bladets oplag har været næsten uændret siden 1945. dækningen i nykøbing er steget lidt fra 69% i 1950 til 72% i 1957 og 73% i 1968 (på landet 69 %).

morsø avis (grdl. 1855). konservativ. Blev fra 1954 aflægger (herning) og ophørte helt 1962. ringe betydning efter 1945, da den opretholdtes med partiets støtte.

morsø Venstreblad (grdl. 1923) radikal. aflægger fra skive. ophørte 1951. uden betydning efter 1945.

morsø social-demokrat (grdl. 1902), hed 1952 -62 »aftenposten morsø«, 1962-68 »amtsbladet . nykøbing m«, nu »Jysk aktuelt«. succesive aflægger fra århus, silkeborg, holstebro og nu Vejle/københavn. Bladet havde ret godt fat i byen og voksede helt frem til omkring 1960 omend i ujævn takt. siden er dækningen i byen, som 1957 var 19%, faldet noget til 15%, på landet fra 5 % til 3 %.

oplagsforløbet var som følger:

tabel 12. hverdagsoplag i tusinde: mors

	hverdagsoplag i tusinde: mors					
	1945	1950	1955	1960	1965	1968
morsø folkeblad..	6,8	7,0	6,9	7,0	7,1	7,1
morsø avis.	0,5	0,3	0,2	0,2	-	
morsø Venstreblad	0,3	0,2	-			
soc.dem./aktuelt ..	0,6	0,8	0,8	1,2	0,8	0,7

folkebladets andel i oplaget er øget 1950-68 fra 85 til godt 90 %. Bortset fra at a-pressen i visse perioder gjorde sig relativt stærkt gældende i byen, har konkurrencen stedse været svag. men folkebladets vækst beskæres radikalt af områdets lidenhed og af folketallets

stagnation. forsøg på at ekspandere over salingsund har ikke givet større resultat. selve bladets dominans er dog så indarbejdet, at dets eksistens skulle være sikret i rum tid, såfremt de begrænsede vilkår tages i agt.

g. resumé

gennemgangen af det nordjyske område som model for dagspressens strukturudvikling giver basis for følgende slutninger:

1) de geografiske grænser mellem dagbladernes områder opviser, selv hvor den økonomiske og befolkningsmæssige udvikling er meget ujævn, og hvor bladstørrelserne er meget ulige, en meget høj grad af konstans.

de store avisers større sidetal, større bemanding o.s.v. har normalt uhyre ringe betydning for publikum i andre områder, som foretrækker den lokale særbetjening, og annoncørerne accepterer her store forskelle i mille-millimeterpriserne. i visse tilfælde kan små dagblade finde beskyttelse i rollen som næsten rene lokalaviser med ringe sidetal og lav abonnementspris (skagen, fjerritslev).

2) Befolknings- og indkomstforskelle i de enkelte områder spiller dog naturligvis en rolle for bladenes vækst og økonomiske trivsel (ålborg, frederikshavn og skagen over for de andre byer). men tilpasningsmulighederne må være ganske store.

3) inden for de lokale områder er overlevelsesmulighederne for mindre aviser ret ringe, idet der er stærk tendens til koncentration af læsere og indkomster om den i forvejen største avis. anden- og tredie-avisene, som dog alle stod ret svagt, er bukket under i hjørring, thisted og nykøbing mors, ligesom a-pressens aflæggers har været i tilbagegang. den økonomiske støtte udefra har ikke kunnet hindre dette. i det største område har tre aviser overlevet, men de to mindre har haft vinden stærkt imod sig. priskonkurrence spiller ingen rolle herfor. derimod synes bladenes omfang at være af betydning, specielt eventuelt annoncemængden, hvor første-avisernes lavere mille-millimeterpriser utvivlsomt er en vigtig faktor. koncentrationsprocessen har en vis kumulativ karakter, og det må antages, at den kun yderst vanskeligt lader sig standse endsige vende, når jævnbyrdigheden een gang definitivt er ophørt.

tabelbilag hertil:

1. opmåling af de nordjyske dagblades indhold.
2. abonnementspriser i nordjylland 1945-65.
3. annoncepriser i nordjylland 1945—65.

geografiske illustrationer:

- a. kortskitse a: handelsdistrikterne.
- b. kortskitse B: Bladområderne.
- c. hverdagsoplag i nordjylland 1945-68 (kurve)

taBeLBilag 1.

opmåling af de nordjyske dagblades indhold 1945-65.

opmålingen dækker de første 15 dage af september i de tre år.

		Ålb. Stift.	Ålb. Amts.	Ny Tid	Vends. Tid.	Frh. A.
	1945	146	156	132	134	112
1. Sidetal i alt.....	1955	196	168	146	188	132
	1965	366	216	224	300	184
	1945	876	936	792	804	560
2. Spaltetal i alt.....	1955	1372	1176	1022	1316	924
	1965	2562	1512	1568	2100	1288
	1945	307.8	285.2	195.7	244.5	212.3
3. Spalter annoncer.....	1955	544.7	310.0	256.6	339.3	258.2
	1965	1258.4	386.4	442.6	727.1	466.5
	1945	568.2	650.8	596.3	559.5	347.7
4. Spalter redaktion.....	1955	827.3	866.0	765.4	976.7	665.8
	1965	1303.6	1125.6	1125.6	1372.9	821.5
	1945	207.5	205.7	{ 221.7 (203.4)	176.3	99.5
5. Heraf spalter lokalstof.....	1955	264.1	351.3	{ 294.6 (249.2)	334.1	185.7
	1965	364.8	520.3	{ 331.3 (299.2)	476.2	253.1
	1945	360.7	445.1	374.6	383.2	248.2
6. Spalter øvrige redaktion.....	1955	563.2	514.7	470.8	642.6	480.1
	1965	938.8	605.3	794.3	896.7	568.4
	1945	358	371	384	377	364
Spalteomfang i cm ²	1955	306	329	306	306	306
	1965	318	329	306	306	306

anm.: Ved ny tid er for lokalstoffet anført to tal; det ene - i parentes - angiver spaltetallet excl. Vendsysselstoffet.

taBeIBilag 2.

abonnementspriser i nordjylland 1945-65

(postabonnement pr. 1. 7. påg. år, øre pr. kvartal).

	1945	1950	1955	1960	1965
aalborg stiftstidende	875 *)	1200 *)	1850 *)	2200 *)	4100 *)
aalborg amtstidende	850 *)	1150 *)	1785 *)	2200 *)	3900 *)
ny tid, ålborg	850 *)	1150 *)	1850 *)	2200 *)	3900 *)
løgstør avis	725	950	1175	1375	2000
hjørring amtstidende	725	875	—	—	—
Vendsyssel tidende	725	950	1500 *)	2000 *)	3400 *)
Vendsyssel Venstreblad	725	950	—	—	—
ny tid, hjørring	725	950	1500 *)	2000 *)	3400 *)
frederikshavns avis	725	950	1500	1900	3000
skagens avis	400	500	700	1000	1500
fjerritslev avis	525	650	1050	1250	1950
thisted amtstidende	750	1000	1500	1800	2800
thisted amts avis	750	1000	1500	—	—
thisted Soc.-dem. (amtsbl.)	750	1000	1700	1850	3000
morsø folkeblad	600	700	1200	1500	2500
morsø avis	550	600	800	1000	—
morsø soc.-dem. (amtsblad)	650	750	1400	1600	2600
morsø Venstreblad	600	650	—	—	—
socialdemokraten for hobro	800	1150	1700	2000	3300

Landsblade

Jyllands-Posten	850 *)	1075 *)	1550 *)	2450 *)	4200 *)
Berlingske Tidende	1350 *)	1700 *)	2950 *)	3800 *)	5725 *)
Politiken	1350 *)	1750 *)	2950 *)	3800 *)	5575 *)
B. T.	900	1300	2250	3100	4500
Ekstra Bladet	900	1300	2450	3100	4500

*) Abonnementet inkluderer søndagsudgave.

Anm.: De her meddelte priser tager ikke hensyn til det forhold, at bladene undertiden har differentieret deres priser lokalt. I visse særligt konkurrenceprægede distrikter fører Aalborg Stiftstidende således nu samme priser som konkurrenterne.

annoncepriser i nordjylland 1950—65

grundpriser pr. mm på tekstsider, hverdage.

	Grundpris i øre				Mille-millimeterpris *)			
	1950	1956	1960	1965	1950	1956	1960	1965
Aalborg Stiftstidende	40	45	60	85	1.29	1.41	1.39	1.65
Aalborg Amtstidende	35	40	45	65	1.38	1.77	2.03	3.29
Ny Tid, Ålborg.....	29	34	38	50	2.20	3.03	3.34	4.91
Vendsyssel Tidende.....	35	40	43	53	1.29	1.56	1.59	1.82
Frederikshavns Avis	17	18	22	35	3.39	4.27	4.38	6.06
Thisted Amts Avis	10	13	—	—	(5.0)	(9.1)	—	—
Thisted Amtstidende.....	18	20	23	30	1.85	2.13	2.21	2.69
Morsø Folkeblad	14	20	20	30	1.97	2.90	2.86	4.19
Fjerritslev Avis	14	14	18	22	4.88	5.57	7.91	9.48
<i>Landsaviser</i>								
Berlingske Tidende	130	150	190	300	0.69	0.93	1.17	1.71
Politiken	120	140	185	285	0.72	0.94	1.30	2.01
B. T.	55	100	190	265	0.76	0.91	1.09	1.90
Ekstra Bladet	70	70	85	170	0.74	0.80	1.09	1.90
Jyllands-Posten	40	60	60	105	0.59	0.81	0.95	1.65

*) Grundprisen for 1 mm tekstannonce i 1000 solgte eksemplarer.

Anm.: De faktiske annoncepriser afviger en del fra de her anførte grundpriser, også bortset fra at rubrikannoncerne overalt er væsentlig billigere. Ved forskellige rabatter for annoncer fra bestemte lokale områder og af særligt indhold (f.eks. landbrugsannoncer) anvendes annonceprisen som våben i konkurrencen.

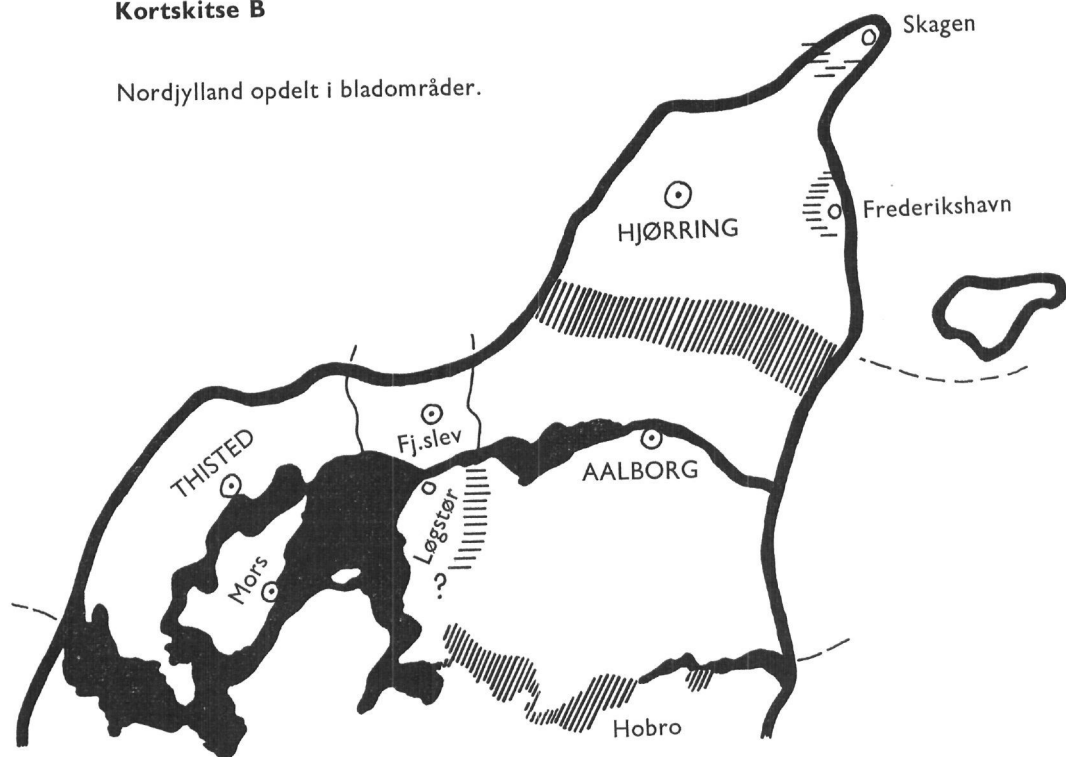
Kortskitse A

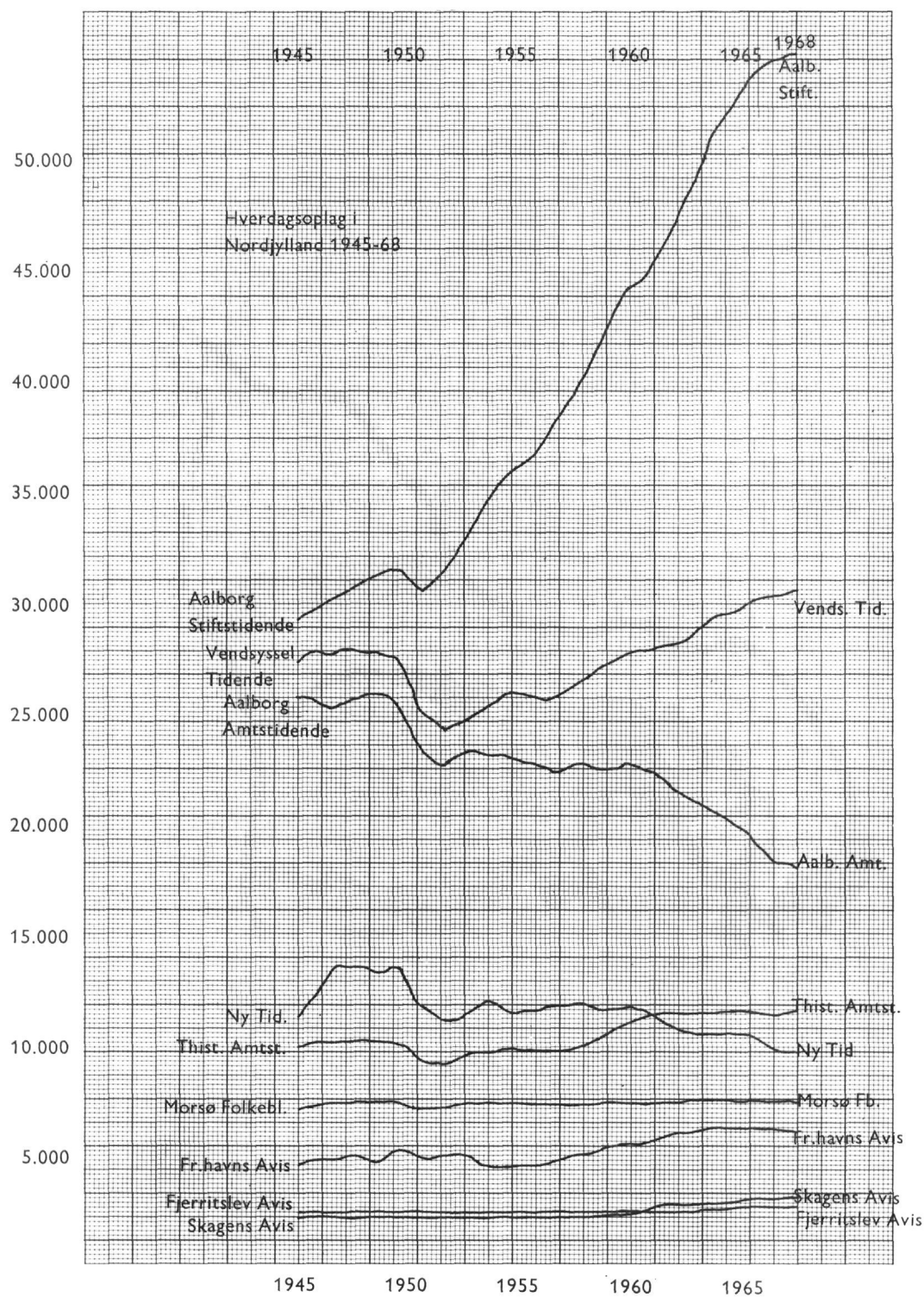
Nordjylland opdelt i handelsdistrikter

Kortskitse B

Nordjylland opdelt i bladorråder.

CiViløkonom e. WinsløW, den grafiske HØJSKOLE:

undersøgelse af danske dagblades driftsøkonomi.

for at belyse danske dagblades fællesrepræsentations påstand om, at dagbladenes driftsøkonomi er ringe og i fortsat ugunstig udvikling, har presseudvalget i samarbejde med den grafiske højskole foranstaltet en undersøgelse til belysning af disse forhold.

de til dette formål indsamlede data fremgår af efterfølgende appendiks til bilag 6. ethvert dagblad, der har indvilget i at deltage i undersøgelsen, har udfyldt et sådant skema for årene 1964, 1965 og 1966. kun i få tilfælde er udfyldningen ufuldstændig. for virksomheder, hvor flere dagblade produceres på samme tekniske anlæg, er de økonomiske data opgivet fælles for bladene.

for i alt 48 dagblade er opgivet de ovennævnte oplysninger. i denne optælling indgår den socialdemokratiske presse med 9 dagblade, i/s Berlingske tidende med 3 dagblade og a/s dagbladet politiken med 2 dagblade. uden for undersøgelsen er der ca. 9 dagblade, hvoraf kun 3 har et oplag på mere end 10.000.

de dagblade, der deltager i undersøgelsen, kan geografisk og oplagsmæssigt opdeles på følgende måde:

	< 10.000	10-15.000	15-50.000	Dagblade med søndags-udg.	
Jylland	1	8	7	6	22
Fyn	—	—	1	2	3
Sjæll. og øerne .	4	4	4	1	13
København . . .	1	—	6	3	10
	6	12	18	12	48

den valgte opstillingsform for dagbladenes driftsregnskaber er i overensstemmelse med den af den grafiske højskole udgivne »kontoramme for danske dagblade« og er i hovedposter følgende:

1. annonceindtægter
2. abonnementsindtægter
3. løssalg
4. diverse salg
5. indtægter i alt

6. materialer
7. produktionsudgifter
8. distributionsudgifter
9. redaktionsudgifter
10. i alt
11. dækningsbidrag for avisfremstilling
12. dækningsbidrag for andet rotationsarbejde
13. dækningsbidrag for bogtrykarbejde
14. samlet dækningsbidrag
15. administrations- og fælles udgifter
16. rest til dækning af afskrivninger, renter og overskud.

- ad 4. salg af makulatur, matricer, maskinsats, klicheer, red. stof, pressefoto og lay-out.
- ad 6. papir og farve.
- ad 7, 8 og 9. i disse 3 poster indgår ikke afskrivninger, renter og husleje. huslejen figurerer under punkt 15.
- ad 13 og 14. her er alene tale om forskellen mellem de indtægter og udgifter, der ville bortfalde, hvis de pågældende aktiviteter blev indstillet.
- ad 16. den her omtalte rente er såvel rente for fremmed som egen kapital.

en sammentælling i tusinde kr. af de indsamlede driftsregnskaber giver i hovedtal følgende for årene 1964, 1965 og 1966, se fig. 1. skemaet i fig. 1 skal indledningsvis danne baggrund for en generel vurdering af dels dagspressens økonomiske situation som erhvervsvirksomheder i det danske samfund og dels dens økonomiske udvikling i de seneste år.

den økonomiske situation.

for at man kan tale om, at dagspressen som erhvervsgren er rentabel, er det en forudsætning, at »resten« (punkt 16) kan dække den samlede rentebyrde af såvel fremmed kapital som egenkapital, samt sikre reinvesteringsevnen gennem driftsøkonomiske afskrivninger. disse talstørrelser eksisterer der ingen mulighed for at skaffe sikre oplysninger om, men 26 mill. kr. (>re-

Fig. 1

	1964		1965		1966	
1	287.825	56,5	328.028	57,2	357.531	56,2
2	130.583	25,6	148.379	25,9	166.007	26,1
3	82.348	16,2	87.980	15,3	103.277	16,2
4	8.885	1,7	9.069	1,6	9.653	1,5
5	509.641	100,0	573.456	100,0	636.468	100,0
6	88.967	17,4	93.661	16,3	100.290	15,8
7	109.906	21,6	127.877	22,3	143.214	22,5
8	69.835	13,7	78.954	13,8	90.046	14,1
9	90.843	17,8	100.767	17,6	116.639	18,3
10	359.551	70,5	401.259	70,0	450.189	70,7
11	150.090	29,5	172.197	30,0	186.279	29,3
12	2.652	0,5	2.831	0,5	3.177	0,5
13	2.379	0,4	2.975	0,5	2.997	0,4
14	155.121	30,4	178.003	31,0	192.453	30,2
15	129.268	25,4	149.716	26,0	166.353	26,1
16	25.853	5,0	28.287	5,0	26.100	4,1

sten« for året 1966) kan med en rente på 10 % p.a. forrente investeringer på ca. 260 mill. kr. dette beløb er under alle omstændigheder mindre end det, der rent faktisk er investeret i dagbladsdrift i Danmark. undersøgelser i enkelte typiske dagbladsvirksomheder viser, at en driftsøkonomisk vurdering af aktivmasse svarer til mindst halvdelen af dagbladsomsætningen. der vil på denne baggrund, når dagbladsøkonomi vurderes generelt, således ikke være tale om, at »resten« kan dække afskrivningerne og herigennem sikre reinvestering, der ydermere kan påregnes at finde sted til priser, der er adskilligt højere end de oprindelige anskaffelsespriser på grund af mere avanceret teknik og inflation.

det er derfor karakteristisk for mange dagbladsvirksomheder, at egenkapitalen meget ofte enten slet ikke forrentes eller kun forrentes med meget lave procenter. dette kan siges at være en situation, der er andre erhvervsgrene fremmed som generelt træk. dagbladsbranchen har da også i mange år været præget af, at virksomheder ophører, og ingen nye etableres.

restens størrelsesorden på 4-5 % af omsætningen kan ikke bringes til sammenligning med tilsvarende størrelser i andre danske erhvervsgrene, da ingen sådanne findes tilgængelige. en sammenligning med den øvrige grafiske industri, der i større omfang har økonomiske fælles-

træk med anden dansk industri end med dagbladsvirksomheder, har ifølge den grafiske højskoles undersøgelser vist, at »resten« ligger i en størrelsesorden på 8-10 % af omsætningen. det vil sige mere end det dobbelte af, hvad dagbladsundersøgelsen viser. de nævnte grafiske industrianalyser er baseret på en totalomsætning på 200 mill. kr.

den økonomiske udvikling.

fra 1964 til 1966 er omsætningen steget med 25 %/o- i samme periode er »resten« steget med 0,9 %/o. dette viser en afgjort ugunstig udvikling. materialet må dog til dette formål anses for at være spinkelt, men der har ikke været muligheder for at indhente driftsøkonomiske oplysninger for tidligere perioder i sådant omfang, som denne undersøgelse er gennemført i. som støtte for vurdering af udviklingen siden 1962 kan anføres, at gruppen af virksomheder tilsluttet organisationen af Bladudgivere i provinsen fra og med dette år har gennemført analyser baseret på 26 dagblade, der viser, at »resten« i 1962 var 11,3 % og i 1963 10%o. den nu afsluttede undersøgelse viser, at for disse dagbladsvirksomheder er procenten i årene 1964, 1965 og 1966 henholdsvis 9,9%, 8,8% og 8,8 %.

der er næppe grund til at formode, at de

sidste par år har vist en mindre gunstig økonomisk udvikling for dagbladsvirksomheder end for flertallet af andre industri- og handelsvirksomheder, men det må ikke tabes af syne, at de foregående års udvikling for dagspressen har været dårlig, og det i en periode hvor væsentlige dele af anden industri og handel har kunnet notere endog særdeles pæn fremgang.

*kommentarer om
de enkelte dagblades økonomi.*

selv om dagbladsøkonomi generelt må vurderes som mindre god, viser en undersøgelse af de enkelte dagblades økonomi, at der er tale om en ret stor spredning. det vil bl.a. sige, at de bedste repræsenterer en virkelig god rentabilitet, medens omvendt de dårligste i flere tilfælde befinder sig i en økonomisk situation, der må give anledning til frygt for, at de kun kan eksistere som dagblade få år fremover, hvis ingen ændringer sker. til dette skal føjes, at ikke så få dagblade eksisterer i kraft af biaktiviteter såsom trykning af distriktsblade og bogtrykdrift.

undersøger man, om dårlig dagbladsøkonomi har nogen klar sammenhæng med

- 1) oplagsstørrelse
- 2) geografisk placering
- 3) politisk observans

4) placering som næststørste blad i lokal-distriktet,

synes punkt 1 og 2 ingen klar betydning at have, medens 3 spiller en rolle, når den politiske observans er socialdemokratisk. punkt 4 har også klar negativ indflydelse på dagbladsøkonomien, men det skal her bemærkes, at der ofte er sammenhæng mellem 3 og 4.

for at belyse den økonomiske struktur og »resten«s relative størrelse i de vanskeligst stillede dagblade er udvalgt de 14 regnskaber, der udviser den laveste relative »rest« for året 1966. i fig. 2 vises anonymt de nævnte regnskaber i procent af omsætninger inddelt i grupper på grundlag af omsætningsstørrelse.

det fremgår af figuren, at 5 dagbladsvirksomheder (i alt 13 dagblade) har en negativ »rest«, hvilket betyder, at disse virksomheder må have kapitaltilførsel for at klare den løbende drift. for enkeltes vedkommende er der tale om subsidieordninger fra læserkredsen, en politisk forening m.v. under alle omstændigheder afhænger eksistensmulighederne af disse subsidieordninger. Yderligere må virksomhederne e, f og g anses for at repræsentere en økonomi, der gør, at man på lidt længere sigt må frygte for deres eksistens, hvis ændringer ikke indtræffer. de resterende virksomheder i fig. 2 er næppe

fig. 2

	Omsætning mindre end 5 mill. kr.					Fra 5 mill. kr. til 10 mill. kr.				Fra 10 til 100 mill. kr.			Mere end 100 mill. kr.	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O
1	56,9	25,8	52,3	58,1	56,3	43,2	28,3	29,0	51,0	56,3	57,5	51,2	49,8	62,5
2	39,1	56,0	45,6	40,7	38,1	54,7	69,6	52,4	45,3	35,0	38,7	83,1	17,3	13,8
3	1,3	18,2	2,0	1,1	4,7	2,0	2,0	18,1	3,5	7,9	2,9	9,4	28,7	22,8
4	2,7	—	0,1	0,1	0,9	0,1	0,1	0,1	0,2	0,8	0,9	1,3	4,2	0,9
5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
6	11,3	11,5	10,4	5,3	12,3	13,2	8,3	7,0	16,7	17,2	15,8	12,7	16,7	18,2
7	33,2	67,9	23,8	44,3	24,1	29,8	26,8	27,7	20,9	26,1	21,4	26,1	20,3	22,4
8	7,0	30,1	11,9	10,6	8,6	13,3	14,0	15,7	12,2	15,1	11,2	16,9	16,7	15,0
9	20,2	35,5	23,8	21,7	22,0	22,7	24,4	32,8	22,0	19,3	17,8	27,6	16,6	14,9
10	71,7	145,0	69,9	81,9	67,0	79,0	73,5	83,2	71,6	77,7	66,2	83,3	70,3	70,5
11	28,3 ÷ 45,0	30,1	18,1	33,0	21,0	26,5	16,8	28,4	22,3	33,8	16,7	29,7	29,5	
12	—	0,3	2,1	4,2	—	—	—	—	—	1,6	—	—	—	—
13	3,6	18,8	—	—	—	1,6	4,4	1,0	0,1	0,7	1,7	—	—	—
14	31,9 ÷ 25,9	32,2	22,3	33,0	22,6	30,9	17,8	28,5	24,6	35,5	16,7	29,7	29,5	
15	26,6	29,6	27,7	22,7	30,5	20,3	28,8	25,1	22,2	28,5	29,9	29,8	25,8	24,2
16	5,3 ÷ 55,5	4,5	÷ 0,4	2,5	2,3	2,1	÷ 7,3	6,3	÷ 3,9	5,6	÷ 13,1	3,9	5,3	

truede, idet »resten« rummer reinvesteringsmuligheder. som allerede nævnt er de dog at betragte som urentable, da investeringerne ikke kan forrentes.

for fuldstændighedens skyld skal tilføjes, at man er bekendt med, at 2 af de i undersøgelsen *ikke* deltagende virksomheder arbejder med en anstrengt økonomi, og at enkelte virksomheder har formueforhold, der i en årrække kan kompensere kapitalmangel på grund af urentabilitet.

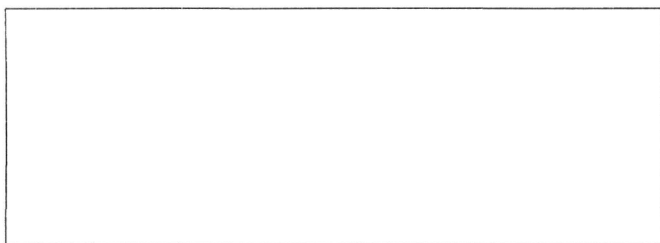
på baggrund af de forannævnte forhold må man derfor give den danske dagspresse med-

hold i dens påstand om, at dagbladsdrift generelt er urentabel, og at de senere års tendens peger mod en forværring af dette forhold med fortsat ophør af dagbladsvirksomhed som følge, uden nogen nyetablering vil finde sted.

Ved en vurdering af problemet er det dog væsentligt at gøre opmærksom på den store spredning i rentabilitetsmæssig henseende, der faktisk er tale om. udtrykt lidt mere direkte vil det sige, at en hel del dagbladsvirksomheder ikke har hjælp behov, hvorfor generelt virkende støtteordninger kan blive »dyrere« end nødvendigt.

spørgekema til danske dagblade fra det af regeringen nedsatte
presseudvalg

1 9 6 6

den grafiske højskole

			Avis	Andet rotations- arbejde 15	Bogtryk 16
Annoncer			1		
Abonnement			2		
Løssalg	Returblade: 4	Provision:	3		
Salg af makulatur, affald, maskinsats, matricer, klicheer, red. stof, pressefoto og lay-out					
Indtægter ialt					

Materialer

Papir, karton m.v.	Transportudg. for avispapir	5	6		
Farve					

Produktion

Løn i klicheanstalt			
Løn i håndsætteri incl. korrekturlæsere			
Løn i maskinsætteri og teletype			
Løn i trykkerier og stereotypi			
Køb af maskinsats			
Køb af klicheer	7		
Køb af annoncematricer, bogbinderarb. m. v.			
Øvrige produktionsudgifter	8		

Distribution

Pakkere og pakkematerialer			
Driftsudgifter ved kørsel med egne vogne	9		
Avisbude og avistasker	10		
Postvæsen, rutebiler og vognmænd			
Øvrige distributionsudgifter	11		

Redaktion

Løn til faste medarbejdere	12		
Fremmed redaktionel medhjælp incl. nyhedsbureauer			
Køb af illustrationer + udg. til egne fotografer	13		
Repræsentation og transport			
Øvrige redaktionsudgifter	14		
Direkte udgifter . . ialt			

Dækningsbidrag for avis	(indtægt ÷ direkte udgift)	
Dækningsbidrag for andet rotationsarbejde	(indtægt ÷ direkte udgift)	
Dækningsbidrag for bogtryk	(indtægt ÷ direkte udgift)	

Totalt dækningsbidrag: ialt kr.

Administration

Gager, tantième, provision	Annoncechefer, reklamekonsulenter m. v.	
	Kontorpersonale, akkvisitører m. v.	
Reklame, annoncer, repræsentation og transport		
Kontorartikler, telefon og porto		
Annonceprovision til bureauer		

Fælles udgifter

Husleje, rengøring og varme	17
Gager og tantième til direktører og forretningsførere	
Revision og juridisk rådgivning	
Forsikringer og kontg. til arbejdsgiverforeninger	18
Personaleomk. og pensionspræmier	

ialt kr.

Rest til dækning af afskrivninger og renter kr.

Vejledning

- 1 annonceindtægt efter fradrag af rabatter.
- 2 Bruttoabonnement, d.v.s. den fulde abonnementspris.
- 3 løssalgssindtægter netto efter fradrag af: provisioner og retur.
- 4 noteres kun, hvis oplysningen er let tilgængelig i beløb.
- 5 evt. refusion fra d. d. p. f. fradrages.
- 8 Beløbet noteres efter fradrag af bonus og evt. refusion, men inklusive transportudgifter.
- 7 eksklusiv klicheer fra nyhedsbureauer.
- 8 her må kun opføres gager til driftsleder og faktorer, materialeforbrug, kraftforbrug samt reparation og vedligeholdelse.
- 9 afskrivning på vogne må ikke medtages.
- 10 inklusiv inkassoprovision og nyttegningsprovision.
- 11 her må kun opføres lederløn, materialer samt reparation og vedligeholdelse.
- 12 Beløbet skal omfatte redaktører, journalister, journalistelever, diktafonister m.v., d.v.s. hele redaktionspersonalet.
- 13 her medregnes køb af klicheer fra nyhedsbureauer.
- 14 her må kun opføres betalt leje for lokalredaktioner, kontorrekvisitter, bladhold, telex og fjernskriver samt reparation og vedligeholdelse.
- 15 16/ disse kolonner må udover indtægterne kun noteres udgifter, der ville bortfalde, såfremt man indstillede produktionen af andet rotationsarbejde (f. eks. distriktsblade) og/eller bogtryk.
- 17 for at kunne sammenligne virksomhederne skal husleje i egen ejendom beregnes til 10% af sidste ejendomsskyldvurdering, såfremt en del af ejendommen er udlejet, beregnes lejen forholdsvis efter benyttet areal.
- 18 herunder værdiforsikringer, ulykkesforsikringer og strejkeforsikring.

øvrige oplysninger

Antal udgivelsesdage i 1966		Hverdage
		Søndage
Gennemsnitligt trykoplag pr. dag iflg. deklaration til D. D. P. F. 2. halvår 1966		Hverdage
		Søndage
Kontrolleret nettooplag 2. halvår 1966		Hverdage
		Søndage
Samlet sidetal i 1966 iflg. deklaration til D. D. P. F.		Hverdage
		Søndage
Antal udskiftningssider ialt i 1966		
Regnskabsår		
Antal lokalredaktioner (ikke meddelelseskontorer)		
Annoncemængde i mm (deles hvis det er muligt i tekst- og rubrikmillimeter)		
Tekstmængde i mm		
Papirforbrug i kg		
Benytter De Ludlow?	Teletype?	Elrod?
Benytter De Monotype?	Klichemaskine?	Hurtigætsemaskine?
Investeringer aktiveret i 1966: Bygninger		
Teknik		
Administration		

kommentarer:

udarbejdet af et udvalg under den grafiske højskole bestående af: laboratorief, civ.ing. Chr. W. Christensen, den grafiske højskole (formand), civ.ing. aa. frøsløv-nielsen, den grafiske højskole, direktør, adm. chefredaktør g. næsselund, ritzaus Bureau, studieleder eli reimer, den grafiske højskole, civ.ing. arne Wulff, den grafiske højskole.

avisernes tekniske valgmuligheder.

tekniske udviklingsmuligheder for de enkelte aviser.

trykteknisk har aviserne inden for en over-skuelig årrække kun mulighed for enten at ud-bygge den hidtil anvendte højtrykteknik eller som ny teknik at vælge offset.

den nugældende teknik vedrørende tryk-pladefremstilling og trykning begunstiger høj-tryk både økonomisk og i produktionshastighed, når der er tale om store oplag.

for mindre oplagstal er økonomi og hastighed i pladefremstilling og trykning i offset ingen hindring. om end det må påregnes, at plade-fremstillings- og trykningsomkostningerne i off-set fremdeles vil være nogle få procent højere end tilsvarende omkostninger i højtryk, opvejes meromkostningerne rigeligt af den forenkling i sats- og billedfremstillingen samt i ombrydning af de enkelte avissider, som offsetprocessen ved anvendelse af den rette metodik kan byde på.

offsetprocessen appellerer i sin teknik umiddelbart til ren fotografisk teknik og åbner derfor en naturlig adgang til fotosætning af enhver art og dermed også til kodebåndsstyret sætning ved høje hastigheder såvel som primitiv og billig opsætning af avissider i forbindelse med affotografering af maskinskreven tekst.

skæringspunktet for, hvad der i øvrigt her er benævnt som store og mindre oplag, kan ikke fastsættes sikkert, da det i de senere år har været støt opadgående, og da det er afhængigt af nogle af hinanden uafhængige faktorer såsom avisvolumen, terminer og forhold mellem tekst, annoncer og illustrationer samt om den givne avis bygger på faksimileoverføring; men skønsmæssigt ligger det for tiden inden for 50-70.000.

for landsaviser, som sprænges op i satellit-

trykkerier under anvendelse af faksimileoverføring, kan det totale oplag endnu vanskeliggøre fikseres.

i trykningskvalitet vil det bedste offsettryk være det bedste højtryk langt overlegen. offset-tryk vil give en bedre udtrykning af farven på det relativt grove avisapir og tillader anvendelse af finere raster i illustrationerne med heraf følgende bedre billedkvalitet. da det må forventes, at interessen hos annoncører og læsere for kulører i avisen vil stige, bl.a. i forbindelse med indførelse af farvefjernsynet, vil det heraf følgende spring i trykningskvalitetskravene til avisen derfor bedst kunne tilfredsstilles ved trykning i offset.

højtryk.

de aviser, der har et højt oplagstal, må således i en årrække lægge vægt på en udbygning af høj trykteknikken, således som den praktiseres på de fleste større bladhouse i dag. udbygningen vil sætte ind på rationalisering og stigende automatisering i alle led fra nyhedsindsamling og redaktion til distribution ud fra en mere bevidst helhedsvurdering; men der vil især blive lagt vægt på sætteriområdets automatisering gennem en stigende overgang til data-matisk satsfremstilling og koordinering af kodebåndsteknikken med tilsvarende anlæg på nyhedsbureauer. dette vil specielt stille forøgede krav til den redaktionelle tilrettelægning af stoffet og til redaktionens evne og vilje til at anvende den nye teknik. sammenholdes den nye satsteknik med moderne kommunikationsteknik, peger udviklingen mod en forøget integrering af disse to områder.

på manuelt betjente sættemaskiner produceres 2-3 linier pr. minut.

kodebåndsstyrede sættemaskiner producerer 8-12 linier pr. minut.

overføring af justeret tekst via tastbord til kodebånd udføres med en hastighed på ca. 5 linier pr. minut. overføres ujusteret tekst med henblik på senere computerjustering, sker denne overføring fra tastbord til kodebånd med en hastighed på 6-7 linier pr. minut. selve computerjusteringen vil kunne udføres med en hastighed på 200-400 linier pr. minut.

hvad den rene trykningskvalitet angår, kan det forventes, at visse forbedringer kan opnås på basis af den nugældende stereotyperingsteknik. sådanne forbedringer vil imidlertid primært blive sammenholdt med den hidtidige trykningskvalitet i højtrykte aviser, der som bekendt ligger på et lavt plan sammenlignet med andre tryksager. om end dette plan er blevet indarbejdet og accepteret af læsere og annoncører, kan det meget vel tænkes, at det førnævnte skred i kvalitetskravene vil fremkomme, og det er da et spørgsmål om, hvorvidt selv visse kvalitetsforbedringer i den nugældende teknik vil være tilstrækkelige i relation til bl.a. avisens stilling som reklamemedium.

alternative løsninger til forbedring af tryk-kvaliteten specielt med henblik på kulører i den højtrykte avis er enten insetting og/eller ændring af materialer eller metoder til fremstilling af trykformen til afløsning af blystereotypien.

insetting, hvor forud trykte ruller, fremstillet ved en hvilken som helst trykmetode, sammenfalses synkroniseret med avisbanen, er i sin teknik kendt og derfor umiddelbar tilgængelig.

kulørte sider i avisen kan også fremstilles ved hjælp af såkaldte hybridpresser, d.v.s. et kombineret anlæg, hvor en højtrykspresse kører synkroniseret med en anden presse specielt beregnet for kulørtrykning. den anden presse kan være en offsetpresse, men andre eller samme trykmetode vil også kunne komme på tale.

Blystereotypien kunne dernæst tænkes udskiftet med plaststereotypi. denne teknik og de hertil nødvendige materialer ligger endnu på eksperimentstadiet.

et afgørende brud med stereotyperingsteknikken vil opstå, hvis bestræbelserne for at fremstille hele, konkurrencedygtige plader ad fotografisk vej skulle lykkes. dette ville for alvor åbne vejen for den højtrykte avis frem mod den produktivtæmmæssig tiltalende løsning på satsspørgsmålet med kodebåndsstyret foto-

sætning, ombrydning i film eller fotografisk papir m.v., parallelt til metoderne inden for offset.

sådanne plader vil principielt kunne fremstilles til såvel de traditionelle rotationspresser som letteretpresser, hvor trykningen fra plade til papir går via en gummidug, hvorved trykningskvaliteten yderligere kan forbedres.

endnu er der ikke skabt en hastighedsmæssig og økonomisk tilfredsstillende løsning på denne teknik; men bestræbelser i denne retning følges med opmærksomhed.

offset.

mindre aviser vil med fordel kunne ændre deres teknik fra højtryk til offset, men under forudsætning af, at blyatsen ændres til foto- eller skrivesats med hertil hørende metodeændringer af sætning, korrektur, ombrydning m.v.

hver avis må finde frem til den eller de metoder med tilhørende apparatur, der harmonerer bedst med den pågældende avis' arbejdsbetingelser i relation til økonomien.

de allerede markedsførte systemer og apparater til fremstilling af foto- og skrivesats byder på mange, men sandsynligvis endnu ikke tilstrækkelig mange valgmuligheder, der går fra skrivemaskinskrivning af spaltetekst (5-6 linier pr. min.) med påfølgende linieaffotografering af linierne i en fotoautomat (80-100 linier pr. minut) over kodebåndsstyrede skrivateamater (12-13 linier pr. min.) til kodebåndsstyrede filmsættemaskiner (14-50 linier pr. min.) med computerjustering af kodebånd (200-400 linier pr. min.) og videre til katodestrålerørfilmsættere (800 linier pr. min.), jvf. k.t.a.s.'s telefonbog.

det er i praksis blevet fastslået, at ombrydning, der udføres som montage i papir eller film, er hurtigere end ombrydning i blyats, under forudsætning af, at der ikke senere påføres montagen større ændringer som følge af krav om ny ombrydning.

den i offset almindeligt anvendte teknik ved kopiering fra montage eller film til trykplade er relativt langsom i forhold til stereotyperingsprocessen. denne tidsforskel vil være af mindre betydning for små aviser med et beskedent trykpladeforbrug, men vil få stigende vægt med forøget oplags- og sidetal. der pågår imidlertid en kraftig teknisk udvikling i retning af automatisk pladekopiering, således at der er grund til at tro, at den omtalte tidsforskel efterhånden vil blive elimineret.

investeringerne i traditionelt pladekopieringsudstyr til offset er væsentlig mindre end investeringer i stereotypiudstyr. heroverfor står, at fremstillingsprisen for film og plade er større end prisen for matrice og stereotypi.

fleksibiliteten i trykpressestørrelse og i antal trykværker på den enkelte maskine med heraf følgende mulighed for valg i forholdet mellem sorte og kulørte sider er større i offset end i højtryk. alt andet lige vil anskaffelsespriserne være i samme størrelsesorden for offset- og højtrykspreser, og der kan endvidere regnes med samme trykningshastighed. udgiften til papir og farve vil være noget større i offset end i højtryk, for papirets vedkommende på grund af en større makulaturprocent.

der må forventes en fortsat hastig udvikling inden for såvel fotosatsområdet som offsetteknikken i sig selv. overgang til offset vil derfor i sig selv være et engagement i fremtiden, som stedse mere peger mod de fotografiske metoder. det vil derfor være tilrådeligt for de mindre aviser stærkt at overveje offsetmetoden, så snart det kan blive aktuelt at udskifte det tekniske udstyr.

principielt kan man dog tænke sig den tekniske og økonomiske mellemløsning, at foretage trykningen i direkte litografi, hvor trykningen på papiret sker direkte fra en offsetplade i stedet for via en gummidug som i offsettrykning. metoden svarer til det gammelkendte zinktryk og kunne tænkes praktiseret på relativt billige trykpresser eller på højtrykspreser, som ved en beskeden investering er blevet ombygget til formålet. faktisk pågår forsøg hermed for tiden, men endnu er det ikke afklaret, om denne fremgangsmåde er praktisk realiserbar.

det er ikke hensigten i denne rapport at komme ind på yderligere detaljer vedrørende den fotografiske tekniks fordele, og der skal derfor kun yderligere peges på den fotografiske tekniks lette tilpasning til telekommunikation og specielt til faksimileoverføring af avissider eller dele heraf.

samarbejdsmuligheder.

på de områder, hvor det kan påvises, at samdrift er en billigere løsning end enkelt drift, er det naturligt at anbefale betrængte aviser at ty til denne løsning.

udviklingen inden for de seneste år kan da også vise eksempler på, at forskellige avisgrupper har søgt sammen i fællesskab, hvor sam-

drift har kunnet praktiseres på rentabel måde uden i øvrigt at anfægte de enkelte avisers identitet. en vis strukturændring af pressen er derfor under udvikling.

samarbejdsmulighederne inden for redaktion, tekst- og billedfremstilling, annoncefremstilling, trykning, administration, salg, service, akkvisition og distribution er kun i sin vorden og er langt fra udtømt, og der kan forventes en fortsat udvikling i gruppesamarbejdet på disse områder.

i det omfang, at gruppesamarbejde er åbent for nye medlemmer, er det endvidere af væsentlig betydning for den praktiske sikring af ytringsfriheden. adgangen til nye avisdannelser lettes, i fald der skabes et frit marked for de tekniske forudsætninger for at tilfredsstille behov for menings- og informationsformidling, hvor de økonomiske forudsætninger i øvrigt er til stede.

ønskemålet må derfor være, at udviklingen fører til dannelsen af så tilpas mange og tilstrækkelig differentierede produktionscentre (samarbejdsgrupper, trykkerier, bureauer, edB-centraler m.v.), at såvel eksisterende som nye aviser i stor udstrækning kan købe sig ind eller indgå lejemaal efter behov og økonomi.

planlægningen af samarbejdet kan ske ud fra følgende diagram, hvor a symboliserer uafhængige og selvstændige redaktioner, der kan indgå i samarbejde på følgende områder:

- 1) redaktionelt fællesstof herunder **bureau**-materiale (B)
- 2) tekst- og billedfremstilling (C)
- 3) annoncefremstilling (d)
- 4) trykning (e)
- 5) salg og service og akkvisition (s)
- 6) distribution (W)

placering af teknikken.

under hensyn til distributionsproblemet og til den indbyrdes konkurrence mellem aviserne må dette produktionsapparat være a) tilstrækkelig decentraliseret, eller b) - i forbindelse med et effektivt distributionssystem - have tilstrækkelig kapacitet til at give formidlerne lige vilkår i fremstillingsprocessen uden hensyn til individuel størrelse. konkurrencen må ligge udelukkende på det redaktionelle plan.

skal sådanne produktionscentre kunne imødekomme såvel eksisterende avisers forsøg på at overleve såvel som ønskerne om oprettelse af nye aviser, må man endvidere ved placering-

gen og valg af teknik tage hensyn til den bedst mulige udnyttelse af det eksisterende apparatur, der eventuelt kan udbygges og ophøjes til produktionscentre.

afvejningen af ovennævnte faktorer vil være medbestemmende ved placering af produktionscentre.

moderne kommunikationer tillader vid geografisk adskillelse mellem redaktioner og produktionscentre.

teknikkens omfang.

hvad indretningen og størrelse angår må den primært tage sigte på at opnå den bedst mulige økonomi for hver enkelt »lejer«, så man reducerer grænsen for den til dækning af redaktionelle og tekniske udgifter nødvendige abonnements- og annonceindtægt til det mindst mulige.

samdriftsformen skal være overladt til hver

enkeltts eget valg i forhold til ressourcer og ønsker, men kan opdeles i tre hovedformer:

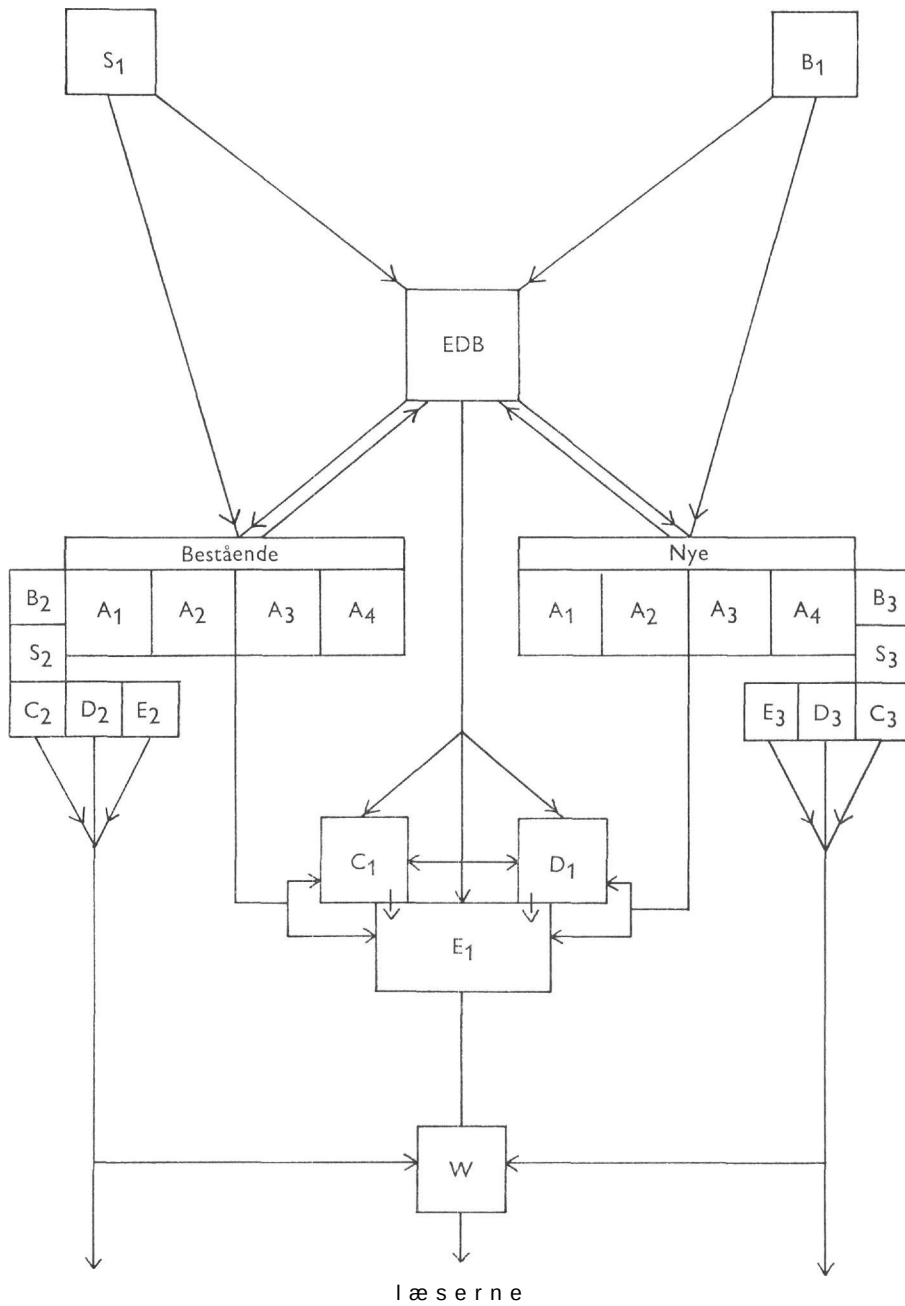
- i videst mulig samdrift (deltagelse i alle punkter 1-6)
- ii samdrift om 4-5 og 6
- iii samdrift om 6

men der bør i øvrigt være mulighed for kombination efter frit valg med lejeafgifter gradueret efter afbenyttelsen.

det må understreges, at a med dertil hørende redaktionelle funktioner er selvstændige grupperinger, der kan omfatte fra én mand til større eller mindre kredse af borgere, som dokumenterer tilstedeværelsen af et sandsynligt informationsbehov.

ligeledes må hele produktionsselskabet med tilhørende service og edB-center samt teknik formentlig være et uafhængigt forretningsmæssigt betonet selskab.

leverandører
kilder

statsstøtte til dagspressen i andre lande.

udvalget har - i alt væsentligt gennem udenrigsministeriet - indhentet oplysninger om, i hvilket omfang og under hvilke former der i en række andre vestlige lande ydes støtte til dagspressen fra statsmagtens side. resultatet af disse undersøgelser, der har omfattet i alt elleve lande, viser, at der i otte af landene ydes *reducerede posttakster*, i to lande ydes der *reducerede jernbanetakster*, i fire lande *reducerede telegramtakster* og i tre lande *reducerede telekommunikationstakster*. det fremgår endvidere af undersøgelsen, at der i ni af de elleve lande ydes hel eller delvis *fritagelse for forskellige former for omsætningsafgifter o.l.* af annoncer, bladsalg, maskinindkøb m.v.

der skal i det følgende gives et sammendrag af de indhentede oplysninger fra en del af de elleve lande; (det bemærkes, at der for de flestes vedkommende refereres til forholdene i sommeren og efteråret 1967).

Canada

den canadiske skattelovgivning indeholder en bestemmelse om indirekte støtte til canadiske aviser og tidsskrifter gående ud på, at annoncering i *ikke-canadiske* aviser og tidsskrifter, der retter sig mod det canadiske marked *ikke* betragtes som en fradragsberettiget driftsudgift i relation til den skattepligtige opgørelse. formålet er at opfordre annoncørerne til at anvende canadiske aviser og tidsskrifter.

endvidere kan nævnes, at hovedparten af de materialer, der medgår til fremstilling af avis-papir, er fritaget for importtold o.l., ligesom maskiner og andet udstyr, der anvendes ved trykningen af aviser, er fritaget for importtold. næsten alt materiale, som anvendes ved trykning af aviser og tidsskrifter, er fritaget for forbrugsafgifter, hvilket også gælder selve det færdige avisprodukt.

der anvendes reducerede posttakster i visse tilfælde, og endelig beregnes en særlig lav telekommunikationstakst for pressetelegrammer mellem Canada og de øvrige Commonwealth-lande.

finland

dagspressen får fra post- og telegrafstyrelsen et betydeligt indirekte økonomisk tilskud i form af billige posttariffer. dette indebærer, at bladene kun betaler ca. 30 % af udgifterne til transport og distribution, medens de resterende 70 % erlægges af staten - delvis i den form, at der til postvæsenets regnskab overføres et bestemt beløb fra statskassen.

den finske dagspresse nyder endvidere fordel af nedsatte telefon- og telegramtakster.

den finske pressekommission, der afgav betænkning i sommeren 1967, fandt, at den koncentration, der er sket i perioden fra 1950 til 1966, hvor antallet af dagblade faldt fra 115 til 92, var urovækkende, og at det var økonomiske forhold, der bevirkede denne nedgang i pressens mangesidighed. kommissionen foreslog derfor, at staten umiddelbart skulle iværksætte en række hjælpeforanstaltninger, således at der ydes statsstøtte til opretholdelse af økonomisk urentable postomdelingsruter, til udligning af småavisernes merudgift ved papirindkøb og til forøget offentligt avishold. man foreslog endvidere en forøget offentlig avertering bl.a. omfattende betaling for annoncering af radio-programmer.

frankrig

såvel dagblade som pressebureauer betaler kun 50 % af de normale takster for mellembys telefonsamtaler, når disse har journalistiske formål. en lignende rabat bliver bevilget for dagbladene og pressebureauers telefonlinier til deres korrespondenter. differencen mellem de normale takster og rabattaksterne bliver i så tilfælde betalt af informationsministeriet til postministeriet. det drejer sig årligt om et beløb på ca. 3 millioner francs.

også hvad pressetelegrammer angår gives der dagbladene og pressebureauerne en rabat på 50 %. denne rabat betyder for det franske postministerium en udgift på ca. 800.000 francs om året. en tilsvarende prislettelse bliver bevilget ved udlejning af telexinstallationer.

dagblade og andre periodiske publikationer nyder endvidere godt af betydelige lettelser, hvad frankeringen af forsendelser til abonnenter angår. forsendelsen af en avis koster således for et dagblad 60 gange mindre end forsendelsen af et brev (for en avis på under 100 gram betales 0,005 f., medens et brev på indtil 20 gram frankeres med 0,30 f.). denne rabat har i 1965 kostet postvæsenet 245 millioner francs.

de franske statsbaner yder en rabat på 50 % på transporten af aviser og tidsskrifter pr. jernbane. denne indirekte støtte beløber sig til 20 millioner francs årligt.

der ydes årligt en samlet statsstøtte på næsten 7 millioner francs til at dække ekstraudgifter i forbindelse med forsendelsen af aviser og tidsskrifter til udlandet.

staten giver i frankrig tilskud på 15 % ved køb af trykkeriudstyr til presseforetagender. udgifterne i forbindelse med sådanne tilskud androg i 1965 ca. 7 millioner francs, men der aviserne har desuden ret til visse skatte-regnes med en fordobling fra 1966.

lettelser, idet de er fritaget for »næringsskat« og omsætningsafgift, ligesom presseforetagender er fritaget for skat på de indtægter, som inden for en tidsfrist på fem år bliver investeret i foretagendet.

i øvrigt bidrager staten som abonnent på agence france presse til dette bureaux indtægter.

endelig ydes der også hvad avispapir angår indirekte statsstøtte til aviserne, idet prisen på det avispapir, som bliver fremstillet i frankrig, ved tilskud fra staten bliver bragt ned på samme niveau som verdensprisen.

alle aviser og tidsskrifter har ret til disse direkte og indirekte subsidier fra staten. det kræves blot, at de er anerkendt af »la Commission paritaire des publications et agences de presse«. dette udvalg består af syv repræsentanter for staten og syv repræsentanter for pressen.

ifølge det franske informationsministerium andrager den statsstøtte til dagspressen, for hvilken der kan opstilles et regnskab, årligt ca. 307 millioner francs, hvortil kommer de skattelettelser, presseforetagenderne nyder godt af.

holland

dagspressen modtager ikke direkte støtte fra offentlige myndigheder, og dagspressens faglige sammenslutning er aldrig fremkommet med anmodninger i så henseende, men har altid stået

på det standpunkt, at offentlig støtte ville indebære en trussel mod pressens uafhængighed.

dette har imidlertid ikke været til hinder for, at dagspressen i mange tilfælde har fremsat og det offentlige imødekommet ønsker om fritagelse for merværdiomsætningsafgift. under hensyn til dagbladenes funktion som en daglig livsfornødenhed samt til deres kulturelle betydning blev der i første omgang givet dispensation for merværdiomsætningsafgiften på dagblade. som det næste skridt blev der givet dispensation for afgiften for så vidt angår annoncer, og yderligere er nyhedstjeneste samt copyrights af fotografier, der publiceres af pressebureauer, fritaget for merværdiomsætningsafgift. endelig er journalisters og pressefotografers lønninger fritaget for merværdiomsætningsafgift. som det sidste skridt i denne udvikling er fra 1. januar 1966 den indtil da beregnede afgift på 5 % på avispapir blevet ophævet.

hvad angår posttariffer har det hollandske postvæsen fastsat en særlig lav takst for forsendelse af aviser.

siden den 1. januar 1967 er der blevet indført regelmæssige reklameudsendelser over begge hollandske fjernsynsstationer. en del af indtægterne fra disse reklameudsendelser — højst 40 % - vil i en overgangsperiode på tre år blive reserveret med henblik på en eventuel finansiel kompensation til dagspressen for at lette overgangen til den nye situation.

island

der ydes en vis indirekte støtte til dagbladene fra staten på følgende punkter:

dagbladene er fritaget for omsætningsafgift af annoncer og af bladsalget,

staten betaler fra den 15. april 1967 for 300 eksemplarer af de dagblade, der tidligere blev leveret gratis til en række styrelser og institutioner,

staten agter at indføre regler om betaling for offentlige meddelelser i bladene.

norge

i juni 1966 blev der af den norske regering nedsat en komité (med redaktør oddvar hellerud som formand), der fik til opgave:

1. at give en redegørelse for situationen i norsk dagspresse i dag og for udviklingstendenserne og årsagerne til disse.
2. at foretage en vurdering af avisernes opgave i det norske samfund og give en

fremstilling af forudsætningerne for at opretholde en differentieret dagspresse.

3. at udarbejde forslag til foranstaltninger og virkemidler i overensstemmelse med målsætningen i punkt 2. herunder burde udvalget vurdere, hvad pressen selv kan gøre, og om og i hvilken form en medvirken fra det offentlige kan komme på tale.

komiteen oplyser i sin betænkning af 28. september 1967, at avistallet er gået ned fra 191 til 160 i perioden 1950-1965, og at blad døden i særdeleshed har ramt anden-aviserne. Blandt andet på denne baggrund fastslår komiteen, at dersom det skal lykkes at opretholde en differentieret dagspresse i Norge, må staten lægge forholdene bedre til rette for aviserne, end tilfældet har været hidtil. Dette kan ske, dels ved at staten leverer sine tjenester (porto, telefon og telex) til rimelige priser, dels ved at det offentliges kundgørelsestjeneste over for befolkningen gennem avertering øges betydeligt. Komiteen er gået ind for en kombination af en række foranstaltninger, og de vigtigste konklusioner er:

- der bør ske en betydelig forøgelse af det offentliges informationstjeneste over for befolkningen. Komiteen finder, at det bør pålægges centraladministrationen og alle andre offentlige instanser - herunder de kommunale - at afsætte tilstrækkelige midler til dækning af informations- og offentliggørelsestjenesten. Komiteen har anslået, at en bevilling på 5 mill. kr. vil være nødvendig til at dække det informationsbehov, der ikke foreligger budgetmæssig dækning for; samtidig har komiteen foreslået, at der allerede på budgettet for 1968 afsættes et væsentligt større beløb end de 650.000 kr., der blev stillet til rådighed for statens informationstjeneste i 1967.

- der bør indføres en ordning, hvorefter alle aviser med et oplag på under 10.000 og aviser i oplagsgruppen 10-40.000, som ikke er størst på stedet, får et statsfinansieret prisnedslag på 500 kr. pr. ton forbrugt papir - indtil 400 ton pr. år. (et mindretal har foreslået, at *alle* aviser subsidieres med maksimalt 200 ton papir pr. år, medens et andet mindretal ikke har kunnet tilslutte sig forslaget om papirsubsidiering),

- der foreslås oprettet en »statens lånekasse for norsk dagspresse«. Lånekassen skal kunne

give lån på rimelige vilkår til dækning af hensigtsmæssige investeringer.

- der gives tilslutning til det synspunkt, at »bortfaldsprincippet« lægges til grund ved beregningen af postvæsenets underskud ved blad-distribution. Komiteen foreslår derfor ændringer i portosatserne udsendt, til spørgsmålet om avisdistributionen er blevet nærmere klarlagt.

- det foreslås, at der via statsbudgettet stilles et beløb på indtil 1 mill. kr. til rådighed for reduktion af telekommunikationstjenesten til norsk dagspresse og til andre former for reduktioner i forbindelse med pressens brug af telegrafvæsenet.

- endelig foreslås, at der oprettes et permanent organ, norsk presseråd, der skal have til opgave at behandle sager vedrørende dagspressens driftsvilkår og økonomiske anliggender (men *ikke* dagspressens redaktionelle virksomhed). Rådet, der efter forslaget skal bestå af 7 medlemmer, skal bl.a. have til opgave at afgøre tvivls- og grænse spørgsmål i forbindelse med gennemførelsen af de foranstaltninger, komiteen går ind for.

komiteen er i øvrigt gået ind for større avis-hold i offentlige kontorer m.v. og for større anvendelse af aviser som læremiddel i skolerne. Komiteen har også drøftet, hvad pressen selv kan gøre, og den har fremhævet en række former for samarbejde på de tekniske, distributionsmæssige og redaktionelle områder.

Betænkningen var grundlag for en stortingsdebat i januar 1969, og den norske regering har nu på grundlag heraf fremsat følgende *for-slag*: til øget offentlig kundgørelse m.v. (herunder etablering af fælles stillingsannoncering) ydes en tillægsbevilling for 1969 på 1,7 mill. kr.

der gives en tillægsbevilling på 1 mill. kr. for 1969 (ud over takstreduktioner, aviserne allerede har) til yderligere reduktion af telekommunikationsudgifterne.

der ydes i 1969 et tilskud til nedbringelse af prisen på avis-papir på i alt 5,6 mill. kr. tilskuddet fordeles til alle aviser med oplag under 10.000 og til aviser med et oplag på mellem 10.000 og 40.000, når avisen ikke er alene på sit udgivelsessted eller/og har det største oplag på stedet. I særlige tilfælde kan der ydes støtte til aviser med oplag på mellem 10.000 og 25.000, selv om avisen er størst eller alene på sit udgivelsessted, når konkurrencen fra andre

og større aviser med nærliggende udgivelsessted gør sig gældende i avisens distrikt.

tilskuddet ydes som hovedregel med 500 kr. pr. ton avisapir, begrænset til 400 ton pr. år. for meget små aviser kan tilskuddet dog udgøre 750 kr. pr. ton.

om en statens lånekasse for aviser oplyser regeringen, at den vil foranledige, at der i første række sker en undersøgelse af avisernes investeringsbehov og finansieringsmuligheder.

da der i forbindelse med administrationen af papirtilskudsordningen er foreslået oprettet et rådgivende udvalg med repræsentanter for dagspressen, finder den norske regering ikke behov for oprettelse af et »norsk presseråd«. (se i øvrigt fodnoten side 44.)

storbritannien

i regnskabsåret 1. april 1965 til 31. marts 1966 anvendtes i alt £ 4.460.000 til statslige annoncer i dag- og fagpresse samt ugeblade og tidsskrifter.

den britiske regerings annoncering i britisk presse kan ikke siges at være en form for subsidiering. den største del af annonceringen i de senere år har drejet sig om anskaffelse af personale til stats tjenestens mange grene. den øvrige del af annonceringen har drejet sig om direkte oplysninger til befolkningen om statsforanstaltninger af den ene eller anden slags.

med hensyn til spørgsmålet om eventuelle statslige hjælpeforanstaltninger til den britiske presse er det oplyst, at der kun på ét punkt har været givet lettelser for pressen, nemlig med hensyn til telegramtakster. der har i mange år eksisteret en ordning, hvorefter alle pressetelegrammer til og fra Commonwealthlande over hele verden betales med 1 penny pr. ord. det er netop for nylig blevet foreslået - og det ventes gennemført — at denne billigtakst for pressen forhøjes fra 1 til 3 pence.

hele den voldsomme koncentrationsudvikling er tidligere to gange blevet klarlagt af kongelige kommissioner (i 1949 og 1962). Begge afviste tanken om videregående statsindgreb og mente, at problemerne i alt væsentligt måtte løses af dagbladene selv — enkeltvis og i samvirke. senere har det statslige pris- og indkomstnævn udtalt sig negativt om statsstøtte efter en grundig analyse af de nationale dagblades økonomi i efteråret 1967; man mener, at statsstøtten vil blive en sovepude, og at den under alle forhold måtte bygge på en form for diskrimination. derimod fastsattes det ved »monopolies and

mergers Bill« af 1965, at salg af dagbladsvirksomheder forud skal godkendes af monopolrådet, hvis køberen derved ville få kontrol med et samlet oplag på over tre millioner eksemplarer. Bestemmelsen sigter især på at hindre sammenslutninger, som reelt indebærer nedlægning af det ene blad.

sverige

i 1963 blev der i sverige nedsat et udvalg, der ... dels skulle foretage en undersøgelse af dagbladenes nuværende økonomiske forhold, dels fremkomme med forslag til, i hvilket omfang og under hvilken form statsmagten eventuelt skulle gribe ind for at sikre en fri opinionsdannelse. udvalget afgav i 1965 en betænkning (»dagstidningarnars ekonomiska villkor«), der bl.a. indeholder en meget grundig analyse af den svenske dagspresses strukturudvikling. det fremgår heraf, at antallet af dagblade i tiden fra 1948 til 1963 er faldet fra 201 til 134, og at bladdøden især har ramt anden-aviserne. der blev i betænkningen endvidere taget stilling til en række former for eventuel statsstøtte til dagspressen (bl.a. statslig støtteannoncering, investeringsstøtte, distributionsstøtte og direkte statstilskud). udvalgets flertal forkastede dog alle disse støtteformer og foreslog i stedet, at staten yder en samlet støtte på 25 mill. kr. til dagspressen. Beløbet skulle fordeles til de politiske partier i forhold til disses stemmetal og forsynes med den klausul, at beløbet af det enkelte parti skulle anvendes til støtte til politiske publikationer (dagblade m.v.). dette forslag blev aldrig gennemført, idet den svenske regering i stedet foreslog og fik gennemført en ordning, hvorefter der ydes direkte statsstøtte til de politiske partier - men uden klausul om, at disse beløb skal anvendes til støtte til dagblade e.l.

der blev herefter nedsat et nyt udvalg, der har afgivet en betænkning (»dagspressens situation«) i efteråret 1967. denne betænkning er i det væsentlige bygget på den tidligere betænkningens beskrivende og analyserende afsnit men understreger, at der i årene 1963-67 er sket en yderligere forværring af anden-avisernes konkurrencesituation. forslagene er koncentreret omkring to hovedområder:

1) *en lånefond*, der over en forsøgsperiode på 5 år skal kunne bevilge lån inden for et samlet beløb på 125 mill. kr. lånene skal kunne ydes både til investeringer i anlæg og til investering i

bladenes drift, f.eks. markedstilpasning og markedsføring, som sætter det enkelte blad i stand til på en teknisk og økonomisk rationel måde at drive virksomheden. i sin motivering for lånefonden nævner betænkningen, at anden-aviserne i visse tilfælde — som regel efter en økonomisk sanering - synes at have mulighed for at overleve i konkurrence med stedets dominerende dagblad. men anden-avisernes økonomi er i dag så undergravet, at de savner mulighed for på egen hånd at realisere de foranstaltninger, der er nødvendige for på længere sigt at blive konkurrencedygtige.

2) *en samdistributionsrabat*, der skal kunne gøre samdistribution attraktiv for de dominerende dagblade. rabatten, der forventes at ville koste indtil 10 mill. kr. om året, ydes til dagblade, der etablerer fælles distributionsnet, og rabatten skal dels skadeløsholde de dagblade, hvis omkostninger forøges ved samdistribution, dels muliggøre en takstpolitik, der indfører ens distributionsomkostninger for de deltagende blade til sikring af lige kår for de blade, som har bladsalget spredt over store afstande. se yderligere appendiks side 140.

Vesttyskland

den vesttyske »kommission til undersøgelse af truslen mod pressevirksomheders økonomiske eksistens og bladkoncentrationers konsekvenser for meningsfriheden i forbundsrepublikken« (*»Günther-kommissionen«*) afgav i efteråret 1967 en foreløbig indstilling. man udtalte heri, at faren for meningsdannelsens frihed ved bladkoncentrationerne var så overhængende, at der måtte træffes foranstaltninger straks, endnu før kommissionen kunne afgive sin endelige betænkning. forbundsregeringen opfordredes her til bl.a. at foretage væsentlige afgiftslettelser med hensyn til annoncer og salget af seriøse aviser med oplag under 160.000. Videre skulle staten øge sin avertering i pressen, holde posttaksterne nede samt foranledige og støtte oprettelsen af en fælles kreditkasse for aviserne.

den vesttyske regering kunne anbefale enkelte af støtteforanstaltningerne for de mindre dagblade, således koncentration af offentlige annoncer i lokalpressen og hjælp til oprettelse af en kreditkasse. i overensstemmelse hermed vedtog forbundsdagen i marts 1968, at politiske dagblade med oplag under 160.000 skulle have tilbagebetalt halvdelen af omsætningsafgiften på

bladsalget i 2. halvår 1967 (d.v.s. 8 mill. dm.).

kort efter offentliggørelsen af den foreløbige betænkning fra »Günther-kommissionen« afgav en i 1964 nedsat »kommission til undersøgelse af konkurrencen mellem presse, radio-fjernsyn og film«, »michelkommissionen«, en omfattende betænkning.

kommissionen er kommet til det resultat, at pressens klager over ubillig konkurrence fra fjernsynets side ikke er berettigede. der peges i den forbindelse på, at det reklameområde, i hvilket der finder konkurrence sted, ikke er afgørende for pressens økonomi. avisernes annonceindtægter var 1956-66 steget med 175 %, og deres overskud var ikke gået ned.

i sommeren 1968 afgav »Günther-kommissionen« sin endelige betænkning.

om pressens struktur oplystes, at antallet af dagblade med fuld selvstændig redaktion er faldet fra 225 i december 1954 til 158 i juli 1967, og der er en udtalt tendens til, at oplaget koncentrerer hos de største udgivere. målt efter nettooplaget er de 20 største dagblades andel af det samlede oplag steget fra 48,5 % i 1956 til 56,0% i 1964. koncentrationen er størst for boulevardbladenes vedkommende, hvor de 3 dagblade af de 20 repræsenterede 84,5 % af oplaget, mens de 17 abonnementsdagblade kun repræsenterede 30,4 %.

det fremhæves bl.a., at en forstærkelse af koncentrationstendensen er sandsynlig — og farlig. kommissionen finder pressefriheden truet, hvis en enkelt koncern opnår 20 % af dagspressens samlede hverdags- og søndagsoplag, og pressefriheden anses for krænket, hvis andelen løber op til 40 %. ud over forslagene i den foreløbige betænkning henstiller kommissionen, at regeringen årligt afgiver rapport til forbundsdagen om pressens struktur, så der i givet fald straks kan gribes ind mod overvældende koncentrationstendenser.

forbundsregeringen har taget afstand fra kommissionens synspunkter med hensyn til begrænsning af de enkelte udgiveres markedsandel. man følger her i hovedsagen de synspunkter, som allerede er fremsat bl.a. fra de tyske bladudgivere og presserådets side, idet man navnlig henviser til, at en rent mekanisk addition af oplag ikke giver nogen målestok for de enkelte udgiveres faktiske indflydelse. forbundsregeringen vil dog pålægge statistisches Bundesamt at udarbejde en årlig pressestatistik samt give institutter og uafhængige videnskabsmænd til opgave at videreføre og supplere de

allerede foreliggende undersøgelser under medvirken af det tyske presseråd. de forhold, man navnlig ønsker undersøgt, er bl.a. de store udgiverselskabers markedsandele for bladsalg og annoncer, de samejede avisers redaktionelle selvstændighed, og hvorvidt der ved yderligere støtteforholdsregler ellerved anvendelse af trustlovgivningen bør gribes ind.

forbundsregeringen er videre rede til at overveje en nedsættelse af omsætningsafgiften på

annoncer fra 11 til 5,5 %, men finder det ikke rimeligt at gennemføre en ændring af den gældende lovgivning alene af denne grund.

forbundsregeringen har endelig foreslået et investeringstilskud for mindre og middelstore udgivere på 10%. det forudsættes, at dagblade og tidsskrifter for at komme i betragtning overvejende skal tjene den politiske oplysning og have et nettooplag på ikke over 160.000.

rektor, fil. dr. lars furhoff:

press utredningens förslag till samdistributionsrabatt

1967 års pressutredning redovisar i sitt betänkande (statens offentliga utredningar 1968, nr 48: »dagspressens situation») en undersökning av distributionsstrukturen i den svenska dagspressen. den visar att möjligheterna till samverkan mellan dagstidningsföretagen är dåligt utnyttjade. trots att distributionskostnaden år 1967 var ungefär 250 miljoner kronor i den svenska dagspressen och trots att denna kostnadspost - som huvudsakligen är en lönekostnad — visar en tendens att växa kraftigt har rationaliseringsmöjligheterna tillvaratagits mycket dåligt.

Bakgrunden är uppenbarligen att distributionen på många håll fortfarande betraktas som ett konkurrensmedel, ett ekonomiskt konkurrensmedel. den tidning som har den största upplagan i ett område bygger upp en egen distributionsapparat och kan där nå förhållandevis låga kostnader per distribuerat exemplar. Övriga tidningar - lokala konkurrenter, riks- och regionstidningar - tvingas då bygga upp en eller flera parallella distributionsapparater, och där blir kostnaden per exemplar betydligt högre än den dominerande tidningens exemplarkostnad.

följden blir alltså ett oekonomiskt utnyttjande av de insatta resurserna. en ändring av situationen förutsätter dock att den dominerande tidningen vill släppa in konkurrenterna i sin distributionsapparat och därmed ge dem en kostnadsmässig fördel.

detta har skett på sina håll. de överenskomelser som då träffats om kostnadsfördelningen har som regel inneburit att den mindre (och tunnare) tidningen i samdistributionen fått betala ungefär dubbelt så mycket per exemplar som den upplagemässigt större (och tyngre) tidningen per utburet exemplar. det finns till och med exempel på att den mindre tidningen fått betala 200 kronor per årsexemplar, d v s långt utöver vad samma exemplar inbringar i abonnemangsavgift.

utredningen menar att en tänkbar väg att komma tillrätta med dessa problem är att samhället träder in med åtgärder som gör en ökad samdistribution och en jämnare kostnadsfördelning attraktiv för de dominerande tidningarna.

syftet med utredningens förslag är alltså inte att åstadkomma något allmänt stöd till dagstidningsdistributionen eller att lösa alla de problem som i nuläget är förenade med denna. målet är i stället att på de orter där detta är möjligt stimulera till en samdistribution med en från samhälleliga utgångspunkter acceptabel kostnadsfördelning mellan de deltagande dagstidningsföretagen. den av utredningen föreslagna samdistributionsrabatten är avsedd som en stimulans för de större företagen att medverka i samdistribution. rabatten är så konstruerad, att de större företagen kompenseras för de kostnadsfördyringar som för deras del i regel skulle inträffa, om den av utredningen förordnade kostnadsfördelningen tillämpas.

rabatten föreslås utgå med 5 kronor per årgångsexemplar för 6-7 dagstidningar och lägre belopp för dagstidningar med färre utgivningsdagar per vecka. rabatten utgår endast vid samdistribution, d.v.s. när två eller flera dagstidningar utbäres i en och samma utdelningstur. (detta betyder att ett antal abonnerade eftermiddagstidningar som är ensamma på sin utgivningsort torde sakna möjligheter att tillgodogöra sig rabatten, eftersom de riks- och regionspridda eftermiddagstidningarna utan undantag är helt lösnummersålda).

samdistributionsrabatt kan endast förmedlas av ett distributionsföretag som förbundit sig att anordna särskild tidningsutbärningstur på varje ort där minst två rabattberättigade dagstidningsföretag begär det. distributionsföretagen skall förbinda sig att tillämpa en sådan taxesättning att den enskilda tidningens spridningsintensitet

på orten inte inverkar på distributionskostnaden per exemplar. distributionsföretagen skall vidare förbinda sig att hålla dessa tidningsutbärningsturer öppna för samtliga dagstidningar som vid tiden för utbärningens start finns tillgängliga på orten. (Även en fördröjning på exempelvis 1 timma får accepteras för att en tidning från en närbelägen ort skall hinna fram).

de tidningsföretag som utnyttjar samdistributionsrabatten får förbinda sig att avstå från egen utbärning på alla de orter där de kan delta i rabatterad samdistribution. (därest samdistribution på någon ort skulle anses oacceptabel

hänvisas tidningen till utbärning i ordinarie postutdelningstur).

under regerings- och riksdagsbehandlingen har pressutredningens förslag endast modifierats i fråga om kraven på distributionsföretagen. i ett övergångsskede är det inte nödvändigt att all rabatterad samdistribution sker i riksomfattande företag (i nuläget postverket och aB svenska pressbyrå), och riksdagen har uppdragit åt regeringen att överväga om det även på längre sikt kan vara möjligt att tillåta att samdistributionsrabatten förmedlas av företag som inte är riksomfattande.

europæiske avispriser (april 1969)

løssalgspis på hverdage i udgivelsesbyen.

de udvalgte aviser er hovedstadsblade, hvor ingen anden udgivelsesby anføres eller udtrykkeligt fremgår af bladets titel.

	lokal valuta	danske kr.		lokal valuta	danske kr.
<i>danmark</i>			hamburger abendblatt, köln		
Berlingske tidende, politiken, aktuelt, kristeligt dagblad, B. t.			stadt-anzeiger.	30 pf.	0,56
ekstra Bladet	1,00 kr.	1,00	<i>frankrig</i>		
information.	1,25 -	1,25	france soir, le parisien, l'aurore, le figaro, paris Jour, le monde.	0,50 f	0,76
Jyllands-posten, (århus).	1,00 -	1,00	<i>italien</i>		
aarhus stiftstidende.	0,90 -	0,90	Corriere delia sera (milano), stampa sera (torino), ii giorno (milano), ii messaggero (roma) 60 lire		0,72
aalborg stiftstidende.	0,85 -	0,85	<i>holland</i>		
fyens stiftstidende (odense) . . .	0,80 -	0,80	algemeen dagblad, nieuwe rotterdamse Courant	25 et.	0,52
Vestkysten (esbjerg).	0,80 -	0,80	<i>Belgien</i>		
<i>finland</i>			le soir.	3,50 f	0,53
hufvudstadsbladet, helsingin			<i>schweiz</i>		
sanomat, uusi suomi.	0,70 fm	1,26	neue Zürcher Zeitung, la tribune de geneve.	0,40 Sw.f.	0,70
<i>norge</i>			<i>østrig</i>		
aftenposten, arbeiderbladet, morgenposten, dagbladet.	1,00 n.kr.	1,05	morgen kurier.	1 seh.	0,30
adresseavisen (trondhjem).	0,85 -	0,89	<i>den typiske løssalgspis for aviser solgt i masseoplæg i hovedstæderne angives herefter således:</i>		
<i>sverige</i>			finland.	1,26 danske kr.	
dagens nyheter, svenska dagbl., expressen, aftonbladet	0,50 s. kr.	0,73	norge.	1,05	
göteborgs-posten, göteborgs handels- och sjöfarts-tidning... 0,50 -		0,73	danmark.	1,00	
sydsvenska dagbladet (malmø), arbetet (malmø).	0,60 -	0,87	frankrig.	0,76	
helsingborg dagblad.	0,60 -	0,87	sverige.	0,73	
<i>storbritannien</i>			italien.	0,72	
daily express, daily mail, daily mirror, daily sketch_____5 d.		0,40	schweiz.	0,70	
the times, the guardian.	6 d.	0,47	Vesttyskland.	0,56	
financial times.	8 d.	0,63	Belgien.	0,53	
scottish daily express (glasgow) 5 d.		0,40	holland.	0,52	
<i>Vesttyskland</i>			storbritannien.	0,40	
frankfurter allgemeine, die Welt (hamborg), süddeutsche Zeitung (münchen).	40 pf.	0,75	østrig.	0,30	

